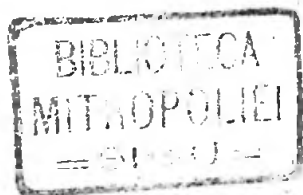

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREA SFINȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	Pag
REDACȚIA: Temeiuri și perspective ale prieteniei romino-sovietice . . .	595—599

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

Prof. stavr. TRAIAN BELAȘCU: La 21 octombrie 1948 s-a surpat peretele despărțitor dintre frații celor două Biserici ardelen	600—607
GRIGORIE MARCU: Albert Schweitzer — teolog, filozof, medic, misionar și apărător al păcii	608—614

STUDII

Teologie exegetică

Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Descoperiri arheologice în Orientul biblic . . .	615—639
---	---------

Teologie istorică

Pr. Prof. Dr. SOFRON VLAD: Treisute ani de la moartea Mitropolitului Varlaam	640—653
ȘTEFAN METEȘ: Episcopia Geoagiul de Sus (1557—1957) — comemorarea de 400 ani	654—661

Teologie sistematică

Pr. Dr. SIMION RADU: Taina mântuirii în revelația Cincizecimii	662—679
--	---------

Teologie practică

Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Limba noastră veche bisericească factor de unitate națională și religioasă	680—698
--	---------

INDRUMĂRI OMILETICE

D. B.: Atitudinea credinciosului față de binele comun. Binele comun, ce este. — A lucra pentru binele comun este datorie. — Munca pentru binele comun — condiție a mântuirii	699—704
--	---------

(continuare în p. III a copertei)

URME DIN TRECUT

	<u>Pag.</u>
Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Biserica din Densuș	705—706
MIRCEA PĂCURARIU: Mănăstirea Prislop	707—712

TEOLOGI ORTODOCȘI

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: Platon, Mitropolitul Moscovei	713—717
Pr. Prof. Dr. I. TODORAN: Episcopul Melchisedec	717—720

ANIVERSĂRI

REDACȚIA: Mărășești 1917—1957	721—724
— 40 de ani de la Marca Revoluție Socialistă din Octombrie (1917—1957)	724—726

RECENZII

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Prof. Chr. Ghiauroff, Le jour de la Sainte-Cène	727—729
Pr. Prof. Dr. P. PROCOPOVICIU: Friedrich Müller, Geschichtswirksamkeit des Evangeliums in seinem lutherischen Verständnis	729—731
Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: Biblia la ruși	732—735

VIAȚA BISERICESCĂ

REDACȚIA: Pomenirea Mitropolitului Nicolae Bălan	736—737
GR. M.: Sărbătorirea zilei de 23 August	737—738
REDACȚIA: Din activitatea Arhipăstorului nostru	738—740
I. ZĂGREANU: O sărbătoare a înfrățirii: Binecuvântarea bisericii înnoite din Năsăud	740—741
GR. M.: Biserica din Reciu — primul locaș de închinare din Arhiepiscopia Sibiului înnoșit de I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan	742—743
— Sfințirea bisericii din Teiuș	743—744
— Sfințirea bisericii renovate din Sîmbăta de Sus	745—746
ASISTENT: Deschiderea noului an școlar la Institutul Teologic Universitar din Sibiu	746—755
D. CALUGĂR: † Profesorul Dr. Lucian Bologa	755

INSEMNĂRI

GRIGORIE MARCU, Icon. stavr. GH. MAIOR și MILAN ȘESAN: Pocaînță — sau tortură de conștiință? — Străin în țara lui. — Ortodoxia ră- săriteană în conștiința apusenilor creștini. — Când s-a întemeiat Biserica creștină? — Sfânta Sofia din Constantinopol. — Episcopul Gorazd. — Evanghelia lui Toma. — Regimul franchist persecută pe protestanții spanioli. — Introducerea limbii române în Biserică. — Știri mărunte	755—768
---	---------

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL II, Nr. 9—10

SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1957

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

TEMEIURI ȘI PERSPECTIVE ALE PRIETENIEI ROMINO-SOVIETICE

Prietenia este o formă de manifestare concretă a iubirii de aproapele. De aceea, prietenul, adică purtătorul acestei mărturii de dragoste, nu poate fi decît bun. Prieteni răi nu există decît ca abuz de vocabular. Cei ce se poartă rău cu semenii lor, oricît de stăruitor ar afirma sau susține contrariul, nu le sînt prieteni, ci rău-voitori și păgubitori. E condiție minimală, deci, pentru încheierea și dăinuirea unei prietenii, ca prietenii să fie buni. Dacă unul din ei mai este și mare și tare, cu atît mai bine pentru cel ce beneficiază de prietenia lui.

Prieten BUN ne este imensa țară vecină de la răsărit, popoarele ei harnice, mărinimoase, înaintate și pașnice. Și anume, nu de ieri-alaltăieri, ci de veacuri. Am beneficiat de sprijinul și ocrotirea Rusiei de odinioară. Ne împărtășim de ajutorul multilateral și ne însușim de exemplul fără egal al Uniunii Sovietice, căreia îi serbăm acum — în rînd cu întreaga omenire progresistă — a 40-a aniversare a întocmirii actului ei de naștere, făurit în focul Marii Revoluții din Octombrie 1917, și îi aplaudăm pașii uriași făcuți pe căile progresului politic, economic, social și cultural.

Prezența rusă în desfășurarea istoriei poporului nostru e o evidență, e tot așa de sine-nțelese ca și vecinătatea țărilor noastre. Am simțit-o, pozitivă și generoasă, pe plan politic-național și i-am cules roadele pe tărîm social, cultural și bisericesc, mai ales.

Indelungată și strălucita domnie a lui Ștefan cel Mare și Sfînt — de la urcarea în scaun a căruia s-au împlinit recent 500 de ani — a avut în vecinii de la răsărit aliați loiali și săritori într-ajutor la vreme de strîmtorare. Silințele atîtor domni moldoveni — ca Ioan Vodă cel Viteaz, Ioan Nicoară Potcoavă, Vasile

Lupu, Gheorghe Duca, „hatman al Ucrainei” și Dimitrie Cantemir — de-a asigura și întări independența țării lor, s-au bizuit pe ajutorul frățesc al cazacilor și rușilor moscoviți, a căror prietenie față de noi impunea respect și cotropitorului musulman, și urdiilor hanilor tătari și oricăror altor seminții prădalnice ridicate împotriva țărilor române cu gând de cucerire și înrobire. Acum 80 de ani, rușii ne-au ajutat să ne cucerim independența națională, singerînd alături de oștirile române pe cîmpiile Bulgariei și smulgînd turcilor o victorie pe cît de categorică, pe atît de binefăcătoare pentru dezvoltarea ulterioară a tuturor statelor creștine din această parte a continentului. După 40 de ani, la Mărășești, în aceeași nebiruită frăție de arme, rușii și ostașii noștri, sprijiniți de un pîlc de ofițeri francezi, puneau stavilă tăvălugului armiiilor kaiserului și creau premiza de căpetenie pentru eliberarea țării noastre de sub jugul prusac. În sfîrșit, la 23 August 1944 și după aceea, reîntîlniți după o lungă despărțire — impusă silnic și neîfîlesc de regimurile burghezo-moșierești — popoarele sovietice și poporul român reluau prietenia lor tradițională, o căleau în botzul focului luptei armate contra cotropitorului hitlerist și se legau s-o adîncească și s-o mențină în veci de veci.

Contactul direct cu marea țară vecină de la răsărit uneori, alături simpla ei prezență revoluționară în imediata noastră apropiere, a exercitat înrîuriri cu consecințe remarcabile sub raport social asupra poporului nostru. E suficient să reamintim că fără mișcarea revoluționară rusească de la 1905 nu am fi avut puternica răsmeriță țărănească de la 1907 împotriva abuzurilor moșierești din Moldova și Muntenia, iar reforma agrară de după primul război mondial nu s-ar fi săvîrșit niciodată dacă lipsea vîntul de libertate al Marii Revoluții din Octombrie 1917, ale cărui vîrtejuri înnoitoare, cu toate opreliștile imaginate și puse în funcțiune de clasele exploatare de la noi, au încălzit destule inimi asuprite din România de ieri.

Dar cel mai puternic sprijin pentru revizuirea și primenirea pe baze revoluționare a vieții noastre de obște, politice, economice, sociale și culturale, ne-a fost dat de Uniunea Sovietică după încheierea celui de al doilea război mondial. Țara noastră, condusă de clasa muncitoare, a pornit pe drumul construirii socialismului, după ce a desființat exploatarea omului de către alt om și a instaurat orînduirea de tip nou, democrat populară. Nimeni și nimic nu va mai putea întoarce țara și poporul nostru de pe această

cale, pentru că la capătul ei se află și ne așteaptă belșugul, bucuria vieții și pacea. Sub semnul lui Octombrie 1917, libertatea națională, dreptatea socială, înfrățirea între fiii aceleiași popor de orice „neam” ar fi ei și pacea între toate popoarele lumii cresc viguros, de 40 de ani încoace, către dimensiuni de valori universal valabile, promițând să cucerească lumea așa cum au cucerit de mult cugetele a milioane și milioane de oameni de pe toată scoarța pământului.

Ca slujitori credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române, nu putem uita că unul din temeiurile fundamentale ale prieteniei noastre de nezdruccinat cu Uniunea Sovietică zace în legăturile bisericești romîno-ruse din trecut și de astăzi. Mitropolitul Petru Movilă al Kievului, starețul Paisie Velicicovschi de la Neamțu, Antim Ivireanu în Țara Romînească și alți fruntași ai Bisericii noastre, pînă la Patriarhul Nicodim, stau mărturie cu viața și activitatea lor despre țăria și trăinicia legăturilor frățești dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica noastră. Am primit de la rușii ortodocși lumină într-ale credinței, prin tiparnițele pe care ni le-au hărăzit și prin oamenii de seamă ridicați dintre ei, care au ostenit pe tărîm bisericesc la noi.

Cu deosebire Biserica ardeleană s-a împărtășit substanțial de ajutorul frățesc al Bisericii pravoslavnice ruse. Ierarhi, protopopi, preoți și credincioși, strîmtorați de condițiile neprielnice pentru Ortodoxie, existente în Ardealul de altădată, au luat drumul Rusiei, solicitînd sprijin material și ajutor diplomatic pentru ușurarea amarei lor sorți. Niciodată nu s-au întors cu mîna goală de-acolo, fapt adevărit nu numai de pisanii ca cea de la intrarea bisericii brașovene „Sf. Nicolae”-Schei, iar intervențiile Rusiei la curtea habsburgică din Viena, în cursul furtunosului veac al 18-lea, au cruțat multe suferințe prea mult încercaților noștri înaintași rămași fideli Ortodoxiei răsăritene după „trădania” de la 1698—1700.

Intrerupte din motivele amintite între cele două războaie mondiale, legăturile frățești dintre Bisericile rusă și romînă au fost reluate după 23 August 1944 și cimentate îndeosebi prin strădaniile desfășurate în acest scop de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Prea Fericitul Patriarh Justinian, concretizîndu-se nu numai în vizitele reciproce ale ocîrmuitorilor acestor biserici, ci mai ales în părășia comună la purtarea luptei pentru apărarea și consolidarea păcii popoarelor.

*

Inchegată într-un trecut destul de îndepărtat și cimentată în lupta comună împotriva fascismului și așifătorilor la un nou război, prietenia romîno-sovietică crește și se întărește necurmat pe vatra dragostei și încrederii reciproce ce unește popoarele noastre.

Ne-am încredințat în repetate rînduri că oamenii sovietici sînt generoși pînă la mărinimie și credincioși pînă la jertfă prietenilor lor. Din uriașele succese pe care le-au înregistrat în cei 40 de ani de existență a Uniunii Sovietice, ei fac parte dreaptă tuturor popoarelor pornite pe calea construirii socialismului. Cuceririle științei și roadele muncii eroice ei le țin la dispoziția oricui vrea să se folosească de ele, pentru că Uniunea Sovietică urmărește propășirea și pacea întregii omeniri. Din ce crește uriașa ei forță economică și militară, din aceea Uniunea Sovietică este o mai puternică și mai hotărîtă apărătoare a păcii. Și forța ei crește, într-adevăr, vertiginos. Nu mai departe decît în ultima jumătate a anului acestuia — ca un omagiu adus celei de-a 40-a aniversări a Marii Revoluții din Octombrie — Uniunea Sovietică a înregistrat niște succese care depășesc cele mai optimiste previziuni ale prietenilor și admiratorilor ei statornici și convinși. Acum 40 de ani, Rusia ocupa locul al 18-lea pe scara producției mondiale de energie electrică. Acum, ea deține locul al doilea. Gigantica hidrocentrală de la Kuibîșev, pe Volga, este astăzi cea mai mare uzină electrică din lume. Oamenii sovietici au valorificat pămînturi noi, pentru scopuri agricole, care au suprafața a 9 state europene la un loc: Franța, Italia, Germania occidentală, Austria, Belgia, Danemarca, Olanda, Spania și Suedia. Ei au creat și experimentat cu deplin succes racheta balistică intercontinentală. Ei au lansat, la 4 oct. a. c., primul satelit artificial al pămîntului. Ei sînt pe punctul de-a lansa în curînd primul spărgător de gheață cu motor atomic, vas care va putea naviga timp de 400 de zile fără să aibă nevoie să acosteze în vreun port, pentru aprovizionarea cu combustibil. Ei au realizat și pus în funcțiune primele avioane de călători, de cursă lungă, înzestrate cu motoare turboreactoare. Țările capitaliste, în frunte cu S. U. A., recunosc că Uniunea Sovietică le-a luat-o înainte sub raport tehnic. Lucrul acesta este pe de-a-ntregul adevărat.

Dar mai există un tărîm în care Uniunea Sovietică a luat-o demult înaintea tuturor statelor capitaliste: acela al apărării păcii. Voința și capacitatea ei de apărare a păcii, cresc direct proporțional cu imensa ei putere politică, economică și militară. Decla-

rațiile conducătorilor sovietici, atitudinea delegațiilor sovietice în cadrele lucrărilor ONU și a diferitelor conferințe și congrese internaționale, sînt axate pe această preocupare esențială. În cei 40 de ani de existență, atitudinea ei față de problema apărării și consolidării păcii nu a suferit nici o schimbare. Primul act de stat al proaspăt constituitei țări a sovietelor, a fost decretul asupra păcii, semnat de marele Lenin. Cu o consecvență specific socialistă, URSS se menține în făgașul voinței ei dintru început de-a folosi toate resursele de care dispune pentru a hărăzi popoarelor ei — și întregii omeniri — PACEA și binefacerile ei fără seamăn.

Perspectivile prieteniei romîno-sovietice sînt date în această evidență: alături de noi este nu numai statul cel mai avansat al vremii noastre, ci și reazimul cel mai de nădejde al păcii popoarelor. Iată de ce la recunoștința ce o purtăm marii noastre vecine și prietene, adăugăm iubirea de frate și prețuirea desăvîrșită ce o avem față de uriașa ei capacitate de creare de viață nouă, de bunăstare și pace pentru toată lumea.

REDACȚIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

LA 21 OCTOMBRIE 1948

**S-A SURPAT PERETELE DESPĂRȚITOR DINTRE FRAȚII
CELOR DOUĂ BISERICI ARDELENE**

Au trecut nouă ani de cînd ne rugăm iarăși împreună, ne închinăm în fața aceluiași altar, ne strînge la un loc aceeași Liturghie și ne împărtășim cu scump trupul și sîngele Domnului din același potir; au trecut nouă ani de cînd nu mai sîntem despărțiți bisericește, de cînd nu mai e vrajbă și dezbinare între noi, ci unitate și pace în Duhul Sfînt. Din acest prilej se cuvine să dăm mărire și mulțumită lui Dumnezeu, care după ce ne-a ajutat să ne refacem unitatea bisericească, ne-a ajutat să o și întărim în cursul celor nouă ani care s-au scurs. Acest îndoit ajutor al lui Dumnezeu ne încredințează că reîntregirea noastră bisericească a fost după buna plăcere a voii Lui și că ajutorul Lui va fi mai departe cu noi, în străduința de a cimenta pentru vecie unitatea noastră în Domnul și de a o face atît de totală încît nici urmă din fosta dezbinare să nu mai rămînă în suflete.

Desigur că a fost voia lui Dumnezeu să ne readunăm întru El, căci tocmai de aceea a trimis pe Fiul Său în lume și l-a dat jertfă pe Cruce, ca să surpe peretele din mijloc al oricărei despărțiri și vrăjmășii (Ef. 2, 14, 16), știut fiind că unde e dezbinare și vrajbă nu e duhul lui Dumnezeu, ci duhul celui ce a semănat în lume dezbinare și vrajbă. Cum n-ar fi voia lui Dumnezeu să ne reunim și noi în Hristos, — Fiul Său, cînd Hristos este „pacea noastră”, cînd puterea Lui se arată în aceea că face oriunde din două lumi una, din doi oameni despărțiți un singur suflet și cînd de aceea și-a vărsat scumpul Său sînge pe Cruce. „ca să întemeieze pace”. Căci precum a făcut Dumnezeu la început toate unite în Fiul Său, dar păcatul le-a dezbinat și le-a împrăștiat, așa vrea acum să le readune iarăși toate în Fiul Său (Col. 1, 16, 20). În acest scop și-a luat Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu trup omenesc, pe care după ce l-a răstignit și l-a înviat ni-l dă spre mîncare și

beătură, ca împărtășindu-ne toți din el să ne facem un singur trup în Hristos-Domnul, primind puterea „să păzim unirea Duhului în legătura păcii”. (Ef. 4, 3). Căci dacă sintem creștini adevărați, Hristos trebuie să locuiască în noi și noi întru El. Hristos este unul, nu mai mulți. Deci și noi trebuie să fim una întru Hristos cel unul.

Dacă-i așa, cine nu vede că noi lucrăm tocmai împotriva acestei voi a lui Dumnezeu, cînd nu ne mai împărtășeam din același Potir, oînd nu ne mai uneam cu același Hristos la aceeași Sfîntă Liturghie? Cine nu vede că cei care au ridicat la 1698—1700 în sînul poporului nostru din Ardeal peretele din mijloc al despărțirii și vrăjmașiei, au lucrat mînași de duhul vrăjmașiei care e potrivnic lui Dumnezeu și care voia să coboare viața poporului nostru din legătura ei strînsă cu Dumnezeu?

Unificîndu-ne acum, am zădărnicit voia cea rea a vrăjmașului lui Dumnezeu și am împlinit voia lui Dumnezeu. Mai mult, unificîndu-ne între noi, ne-am împreunat în Hristos, ne-am unit cu adevărat cu Dumnezeu. Iar prin aceasta ne-am așezat în legătură cu izvorul nesfîrșit de puteri pentru tot lucrul bun pe care vrem să-l săvîrșim. Pînă eram în dezbinare, credința noastră nu era destul de vie și de puternică și viața noastră nu se putea face deplin o viață plăcută lui Dumnezeu, căci duhul cel vrăjmaș lui Dumnezeu avea putere asupra noastră. Pînă eram dezbinați, nu eram și nu puteam deveni cu adevărat duhovnicești: Viața noastră religioasă nu-și putea lua un zbor mai înalt, ci era înlănțuită de duhul dezbinării și al vrajbei, silită să se miște într-un cerc îngust. Puterile noastre cele mai bune, în loc să le închinăm lui Dumnezeu și silințelor spre desăvîrșire, le iroseam în lupta dintre noi; în loc să purtăm războiul cel dinlăuntru, duhovnicesc, împotriva gîndurilor vrăjmașului, noi duceam războiul cel dinafară, dintre frați, spre bucuria vrăjmașului.

În sufletele noastre nu se puteau sălăslui deplin virtuțile creștine ale păcii, ale blîndeței, ale dragostei, căci lupta ce o purtam între noi și pînța de a găsi unii altora tot felul de cusururi, întrețineau în noi o tulburare care nu era de la Dumnezeu.

Dezbinarea slăbește puterile unui popor chiar cînd e de alt ordin de cît cel bisericesc. Dar cînd e de ordin bisericesc slăbirea constă nu numai în faptul că o putere luptă împotriva alteia, împiedecîndu-se una pe alta în tot ceea ce vrea să zidească, ci și în faptul că înseamnă o răcire a credinței, o cădere a sufletelor din

dragoste și din entuziasmul cel sfânt dătător de putere, o scădere la starea lumească, pătimase, care poate să surpe, dar nu să zidească”.

Dușmanii poporului nostru care au aruncat vrajba în sânul lui, la 1698—1700. au numit rezultatul uneltirilor lor „unire”. Ea însă nu era unire, ci dezbinare. Unirea religioasă adevărată a clerului și credincioșilor s-a înfăptuit acum nouă ani și pe măsură ce se va consolida tot mai deplin, viața noastră se va pătrunde tot mai mult de virtuțile superioare ale creștinismului.

Încă în acești nouă ani de viață bisericească reîntregită noi am câștigat foarte mult. În acești nouă ani, noi ne-am cunoscut din ce în ce mai bine unii pe alții. Noi eram pînă acum ca doi frați îndușmăniți care nu se mai văd așa cum sînt, ci sub puterea duhului celui rău al dușmăniei, își fac unul despre altul fel de fel de închipuiri care-i împiedecă să se apropie. În acești nouă ani ne-am eliberat de duhul acestei rele închipuiri, s-a topit dintre noi poșghița părutelor deosebiri și am văzut că sîntem în fond la fel, credem, gîndim și simțim la fel. Lucrurile dușmanului s-au mistuit ca ceara în fața focului din mijlocul nostru și am văzut că toată deosebirea e de suprafață, e mai mult o părere.

În decursul celor două veacuri și jumătate, cîte încercări nu s-au făcut din partea ambelor strane, pentru împăcare și revenire acasă la sînul Bisericii Ortodoxe? Însă, condițiile istorice obiective, politice și economice, erau în mîinile acelor care nu vedeau cu ochi buni refacerea Bisericii Ortodoxe, ci mai bine preferau dezbinarea poporului român și pe mai departe în cele două strane.

Dorul întoarcerii „acasă”, la sînul de mamă al Bisericii strămoșești care ne-a născut în Hristos, n-a încetat niciodată — de-a lungul timpului de separație — să încălzească nădejile clerului și ale obștei noastre dreptcredincioase.

Nenumărate glasuri de protest împotriva separației în ale credinței poporului ardelean, s-au ridicat și din sînul Bisericii gr. catolice. Cele mai reprezentative figuri ale „uniților” — Inocențiu Micu-Klein, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și alții au arătat contemporanilor și tuturor urmașilor ce pacoste mare a constituit dezbinarea bisericească pentru norodul credincios din Ardeal. Conștiința răspunderii și dragostea lor fierbinte față de popor, le-a dat puterea să înfrunte toate primejdiile și să mărturisească, prin grai și prin scris, adevărul „întreg-întreguț”.

Iată ce spune, în această privință, Petru Maior:

„Și măcar că de obște iaste obiceiul istoricilor, a nu scrie faptele cele scâlciate ale celor puternici, pînă sînt în viață aceștia, pentru ca să nu fie surupați întru nenorocire de puterea lor, eu totuși, pentru dragostea adevărului, cu care îmi este învăpăiată inima, mai bucuros am fost să sufer primejdia, de va fi așa voia Celui Înalt, de cît să las, sau a se înșela cei viitori cu strălucirile cele nălucite, sau a nu ști pricina schimbărilor celor în veacul meu întîmplăte; căci fiind cunoscută cauza acelora, mai lesne apoi, la vremea sa, se vor putea duce iarăși la statul lor cel dintîi, cele acum rău strămutate”.

Gîndul revenirii la „statul lor cel dintîi”, adică la vatra legii străbune, se vădește cu limpezime în aceste cuvinte profetice.

Nerespectarea promisiunilor făcute de împăratul de la Viena a devenit, curînd după 1700, cunoscută pentru toate conștiințele curate ale neîntinătului suflet al obștei credincioase ardeleni. Din acest motiv, ei au susținut cu toată tăria: „toată legea noastră (ortodoxă) slujba Bisericii (Ortodoxă), Liturghia, posturile și darul (preoției)”, să rămînă nevătămăte în toată vremea neșireștii despărțenii, potrivit legămîntului strămoșilor noștri, care au condiționat” tăria peceților lor de pe actul unirii despărțitoare de frați, de păstrarea neschimbată a „legii strămoșești”.

Pătruns de aceleași convingeri nestrămutate ca și Inocențiu Micu Klein despre despărțirea romînilor ardeleni, în cele religioase, Petru Maior inițiază, la 1798, un Congres național al clerului unit și ortodox, spre a înlătura, astfel „stricarea poporului romînesc”, căci el nu vede nici o deosebire între „uniți” și „neuniți”, ci „numai popii” își ziceau „uniți” și „neuniți”, după felul arhierelui la căruia îi sînt supuși”.

Congresul a fost însă interzis, iar Petru Maior fu silit să se refugieze la Buda, îndurerat că visul său a rămas neîmplinit.

Conștiința refacerii unității de credință a fraților din Ardeal s-a manifestat, cu deosebită tărie, și la Marea Adunare Națională de la Blaj, din 1848, prin glasul celor mai proeminente personalități ale Bisericii unite: Simeon Bărnuțiu, Alexandru Papiu Ilarian, Augustin Treboniu Laurean și alții.

Și a vrut bunul Dumnezeu, ca tot pe Cîmpia Libertății de la Blaj — o sută de ani mai tîrziu, la 3/15 Mai 1948 — să răsune chemarea pîrintească a mult regretatului Mitropolit Nicolae Bălan al Ardealului, făcîndu-ne poftire, asemenea marilor patrioți de la

1848, de a reveni în brațele părintești ale maicii noastre Biserici drept-măritoare.

„Azi — spunea adormitul în Domnul Mitropolit Nicolae — cînd Republica Populară Romîină garantează egale drepturi politice, economice, culturale și religioase, tuturor fiilor țării, indiferent de rasă sau religie, a stărui în desunirea spirituală cauzată de stările grave pentru poporul romîn ardelean din preajma anului 1700, înseamnă a dezerta din frontul unic al noilor destine pe care poporul nostru muncitor și le despică în zorile viitorului.

Ca urmaș al vechilor Mitropoliți ai Bălgradului, care aveau sub oblăduirea lor toată viața romînească din Ardeal, îndrept către voi, cei pe care interese străine v-au despărțit de maica voastră bună, de Biserica Ortodoxă, o chemare caldă de părinte, să vă întoarceți acasă.

Aceasta va fi ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa. Acea va fi ziua, în care ne vom îmbrățișa și ne vom zice cu toții frați. Veniți, că noi vă așteptăm cu brațele deschise.

Ne vor binecuvînta strămoșii pentru împlinirea unui vis al lor și ne vor mulțumi urmașii pentru moștenirea neștirbită pe care le vom lăsa-o în păstrare”.

Auzind această chemare, în inimile noastre au izbucnit cu putere doririle neîmplinite ale tuturor moșilor și strămoșilor noștri. Dorința noastră de a ne întoarce „acasă”, de astă dată nu a mai putut fi oprită de nimeni.

A venit însă, curînd după aceea, o altă chemare, chiar de la întîistătătorul Bisericii strămoșești, Prea Fericitul Patriarh Justinian, părintele duhovnicesc al tuturor dreptcredincioșilor romîni:

„Imi deschid inima de părinte — a spus Prea Fericirea Sa, la 6 iunie 1948 — și aduc un pios omagiu tuturor acelor care, prin jertfa lor, ne-au păstrat credința neștirbită.

„Ce ne mai desparte? Nimic altceva, decît credincioșia pe care încă o mai acordați cu supunere Romei! Întoarceți-vă această credincioșie către Biserica noastră, a strămoșilor noștri și ai voștri. Lăsați să biruiască în noi, nu amăgirile Romei, ci dragostea noastră de neam și țară. Lăsați ca să-și ia, nu numai răsplata cerească, ci și răsplata poporului, frumusețea morală a suferinței și satorniciei înaintașilor noștri în păstrarea „Legii dreptei-credințe”, ce dau cîntare comună stranelor bisericilor noastre. Înain-

tașii voștri și ai noștri au semănat cu lacrimi și umilințe sămînța mîntuitoare a Evangheliei lui Hristos, pentru ca noi toți, la un loc astăzi, să secerăm cu bucurie roadele binecuvîntate ale libertății religioase și naționale.

„Puterile pe care le-am cheltuit cu toții pînă acum în lupta defensivă pentru salvarea ființei religioase și naționale a poporului nostru, să le întrebuițăm de azi înainte, sub scutul părintesc al Republicii Populare Romîne, numai pentru asigurarea progresului religios, moral, cultural și economic al iubitei noastre patrii, cum și pentru consolidarea suveranității, libertății și independenței naționale a Statului nostru democrat.

Cele mai largi perspective ni se deschii pentru activitatea noastră în viitor, cînd nu vom mai munci izolați, părăsiți și prigonii ca în trecut, ci vom fi închegați într-o Biserică puternică națională, care să cuprindă în sinul său tot clerul și pe toți credincioșii romîni ortodocși din scumpa noastră patrie”.

În sufletul curat al clerului și poporului credincios unit, chemarea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne, a produs freamăt nou de cuget și a pus întrebări de conștiință, la care aveam datoria să răspundem, așa cum bine știm că ar fi răspuns toți moșii și strămoșii noștri. Răspunsul nu a întîrziat să vină, căci el stăruia în toate inimile romînești de două veacuri și jumătate: „Ne întoarcem acasă! Ne întoarcem la starea dintru început a „legii strămoșești”.

Neuitate vor rămîne eroicele răbufniri împotriva siluitorilor credinței străbune, — credință care străjuia cu veghere sfîntă sufletul neprihănit al credincioșilor ardeleni. Plugari, meșteșugari, clerici și chiar unii ierarhi uniți s-au ridicat cu neînduplecare împotriva uneltirilor la care erau mereu supuși de Curtea de la Viena — mărturisind cu mucenicească îndrăzneală că „sufletul îi aparține lui Dumnezeu și nici o putere omenească nu are dreptul să-l abată de la credința întru care s-a luminat prin taina Sf. Botez”.

Pe răbojul istoriei s-au înscris, pentru de-a pururi, protestele vehemente ale făgărășenilor și brașovenilor, care au răsunit fur-tunos chiar la porțile Bălgradului, — pe atunci reședință a acestora care s-au rupt de la Biserica strămoșească, și a stăpînirii asupritoare habsburgice. Aceste proteste au fost pecetluite, nu arareori, chiar cu sîngele și cu viața lor.

Tunurile lui Buccow și cătanele împăratului de la Viena au dărîmat multe fortărețe, care apărau credința strămoșească, —

peste 150 de mănăstiri și multe sute de biserici — dar n-au izbutit niciodată să cucerească însăși cetatea sufletului ortodox al norodului credincios ardelean.

Toate încercările făcute spre a ne opri să urmăm calea destinului firesc al credinței străbune, s-au dovedit acum cu totul neputincioase, în fața hotărâtoarelor vrieri populare.

Ultima barieră care mai stăvilea vrerile noastre, era CONCORDATUL CU VATICANUL. A fost și el înlăturat de către Statul nostru democrat popular, la 17 iulie 1948, prin denunțarea acestui act juridic nefast, care ținea în loc biserica unită. Libertatea cuvîntului, libertatea religioasă și libertatea de conștiință căpătau acum un conținut nou, un conținut real. Biserica gr. catolică, clerul și credincioșii ei, puteau să-și manifeste liber hotărîrea lor de a reveni în sînul Bisericii strămoșești.

Astfel, la 1 octombrie 1948 cei 38 de protopopi și preoți delegați ai clerului și poporului gr. catolic, de pe întinsul Ardealului, s-au întrunit la Cluj, în istoric sobor, hotărînd cu nestăvilit entuziasm ruperea legăturilor cu Vaticanul și întoarcerea lor la „legea strămoșească”.

La 3 octombrie 1948, aceiași crainici ai vestirii celei bune a refacerii unității noastre de credință au purces spre Capitala Țării, unde — făcînd dreaptă mărturisire de credință în fața membrilor Sfîntului Sinod — au primit pîrinteasca binecuvîntare a Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian, întru desăvîrșirea dorului de veacuri al tuturor conștiințelor drept-credincioase, de pe plaiurile romînești.

Adînc înscrise în inimile noastre au rămas cuvintele pline de iubire, grăite atunci de Întîistătătorul Bisericii noastre:

„Mulțumesc Milostivului Dumnezeu, pentru lumina ce a revărsat în sufletele și mințile sutelor de preoți ai Bisericii Romîne unite, ca să poată da ascultare primului nostru Apel, Către voi toți îndrept chemarea inimii mele pîrintești, ce arde de dorința fierbinte pentru înfrățirea și unirea sufletească a fiilor credinței străbune, rugîndu-Vă cu cuvintele Sf. Ap. Pavel: „Faceți-ne loc în inimile voastre! N-am năpăstuit pe nimeni, n-am vătămat pe nimeni, n-am neîndreptățit pe nimeni. Cum V-am spus înainte: sînteți în inima noastră, ca împreună să murim sau împreună să viețuim”. (II Cor. 7, 2—3).

De asemenea va rămîne întipărită în toate cugetele, rugăciunea mult regretatului Mitropolit Nicolae, a cărui inimă a fost

mereu învăpăiată, mai bine de 35 de ani, de dragostea pentru fiii săi din „cealaltă strană” și pe care mereu i-a chemat sub acoperemîntul Bisericii strămoșești, pînă a fost în viață.

Intăriți duhovnicește cu această hrană sufetească, clerul și credincioșii reveniți pornesc, după nouă ani, cu și mai mult avînt, cu mai multă încredere spre înfăptuirea consolidării actului religios de la 21 octombrie 1948.

În chipul acesta, la 21 octombrie 1948, — în vechea cetate a credinței celei una a părinților noștri — am rupt ultima filă de pe calendarul neîreștii noastre despărțenii și am înscris cu litere de aur întia pagină din istoria refacerii unității religioase a tuturor romînilor dreptcredincioși, sub zodia libertăților democratice cucerite de vrednicul nostru popor din Republica Populară Romînă.

Spărtura făcută în frontul unității de suflet a obștei credincioase ardelene, acum două veacuri și jumătate, de către dușmanii poporului nostru și al Bisericii străbune, a fost definitiv lichidată.

Bucuria acestei împliniri a primit expresie în mărturisirile tuturor celor ce și-au dezvăluit comoara inimii, la marea sărbătoare de acum nouă ani.

Un adevărat document al sufletului curat, cinstit și ortodox al celor ce ne-am întors la sînul Bisericii drept-măritoare, îl constituie „Moțiunea” votată atunci, la 21 octombrie 1948, cu un nemărginit entuziasm, de zecile de mii de credincioși și clerici reveniți.

Cu conștiința limpede că ne aflăm pe linia marilor noastre răspunderi în fața istoriei, în fața poporului nostru și în fața lui Dumnezeu, am săvîrșit acest act istoric epocal, de refacere a unității noastre naționale religioase.

Preoțimea revenită la Biserica Ortodoxă, după o trăire și împreună-lucrare duhovnicească la același Sf. Altar al Ortodoxiei romînești, la nouă ani de rugăciune și adîncire în spirit ortodox a sfințelor învățături, poate privi cu deplină încredere viitorul. Vom lucra cu tot mai mult atașament față de Biserică, alături de frații noștri preoți vechi ortodocși, la consolidarea deplină a mărețului act istoric de la 21 octombrie 1948 — și la consolidarea și înflorirea patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă.

Prot. stavr. TRAIAN BELAȘCU
vicar arhiepiscopesc, Sibiu

ALBERT SCHWEITZER — TEOLOG, FILOZOF, MEDIC, MISIONAR ȘI APĂRĂTOR AL PĂCII

Astă primăvară, în aprilie...

Apelul lansat de cei 18 savanți de la Göttingen (Republica Federală Germană) stîrnise o vîlvă extraordinară în lumea întreagă, pentru că acești oameni de înaltă talie științifică, toți specialiști în fizica nucleară, cereau încetarea imediată a experimentării armelor atomice și cu hidrogen, avertizînd omenirea că în caz contrar, ne paște primejdia degenerării și nimicirii lente. Alarmați, beliciștii vremii noastre — guvernul de la Bonn în primul rînd — făceau eforturi disperate spre a asurzi prin tot felul de artificii ecoul acestui apel vibrant. „Cei 18” au fost invitați la „consfătuiri” confidențiale de către factori polifizi de „vîrf”, încercîndu-se să li se stoarcă suplimente de declarații liniștitoare, care să atenueze efectul detonant al apelului lor. Dar ei nu s-au clintit de pe poziție. Revolta spiritelor luminate împotriva nenorocirilor ce ni se pregătesc de către ațîțătorii la un nou război, era deplină și statornică. Oamenii de știință și-au spus cuvîntul: *știința nu vrea să servească crimei*. Alții aveau să pășească, ferm și neîntîrziat, pe urmele braivilor de la Göttingen: peste 2.000 de învățați atomiști din Statele Unite ale Americii în frunte cu renumitul Dr. Linus Pauling, sute de savanți englezi, literați și artiști de faimă mondială, ca să nu mai vorbim de slujitori ai diferitelor culte din toate țările lumii.

În fața acestui val uriaș de împotrivire, oameni politici de primul rang, din S. U. A., au lansat știrea „apropiatei” (e vorba de vreo cinci ani pînă atunci!) puneri la punct a „bombei curate”, armă nucleară ale cărei primejdioase efecte radioactive vor fi limitate la o rază de acțiune restrînsă. Dar oamenii nu se lasă păcăliți, fiindcă sînt pățiți. Așa-numita „bombă curată” a stîrnit noi valuri de proteste, dar și hohote de rîs, pentru simplul motiv că

o bombă — și mai ales una nucleară — poate fi calificată „curată” numai din cinism, prin abuz de vocabular.

Scurtă vreme după apelul „celor 18”, în aceeași lună de început de primăvară, postul de radio Oslo (Norvegia) a lansat un mesaj cu următorul cuprins:

„Ridic glasul, odată cu acel a tuturor celorlalți care au socotit în ultima vreme de datoria lor să atragă atenția, prin vorbă sau prin scris, asupra acestei primejdii.

A continua exploziile atomice înseamnă a împinge omenirea spre o adevărată catastrofă, o catastrofă care trebuie cu orice preț prevenită.

Nu putem proceda altfel, dacă nu ar fi decât pentru motivul că nu ne putem asuma responsabilitatea pentru consecințele pe care această catastrofă le-ar putea avea asupra urmașilor noștri.

Ei sînt amenințați de cea mai mare și mai groaznică primejdie.

Faptul că elementele radioactive create de noi rămîn încorporate în natură, constituie un uluitor eveniment în istoria pămîntului. Și a omenirii. A neglija importanța și consecințele lui, ar fi o nebunie pentru care omenirea ar avea de plătit un înspăimîntător preț.

Sfîrșitul experiențelor cu bombele atomice ar aduce primele raze de speranțe pe care chinuita omenire le așteaptă cu atîta ardoare”.

Mesajul acesta — lucid, sobru, concentrat, curajos — pleacă de la un singur om. Omul acesta este, însă, *cineva*. După mărturisirile altora, a căror competență în măsura dimensiunilor valorice ale personalităților puternice este mai presus de orice discuție, *autorul mesajului de la Oslo este unul din oamenii cei mai extraordinari ai ultimelor veacuri*. De aceea, ca să ne dăm seama de greutatea prezenței lui în cumpăna apărătorilor declarați ai păcii popoarelor, e necesar să cunoaștem îndeaproape omul și opera lui neobișnuită, cu atît mai vîrtos cu cît prin ostenele lui de-o viață întreagă, el se încadrează manifest în rîndurile gloriilor creștinătății.

Albert Schweitzer — din 1953 laureat al premiului Nobel -- s-a născut la 14 ianuarie 1875, în Kaisersberg (Alsacia Superioară), ca fiu al pastorelui evanghelic-luteran Louis Schweitzer.

La vîrsta de 5 ani, tatăl său — acum pastor în satul alsacian Günsbach — începe să-i dea lecții de pian. La 7 ani își uimea învățătoarea cu surprinzătoarea sa capacitate de improvizare componistică la armonium. La 8 ani, începe să cînte la orgă. Elev al gimnaziului din Mühlhausen, studiază temeinic acest instrument muzical cu tînărul său profesor Eugène Münch, un admirator declarat al lui Johann Sebastian Bach. În 1893, după ultimul exa-

men, pleacă la Paris, unde a fost primit fără ezitare între elevii exigentului organist Charles Marie Widor. Din toamna aceluiași an și pînă în 1899 studiază teologia și filozofia la Universitățile din Strasbourg, Paris (Sorbona) și Berlin. Timpul liber continuă să și-l dedice studiilor de muzică de orgă.

În același an (1899) este numit predicator auxiliar la biserica Sf. Nicolae din Strasbourg, iar în anul 1902 conferențiar (Privatdozent) de Studiul Noului Testament la Facultatea de Teologie protestantă a Universității din același oraș. A activat acolo pînă în 1913, cînd s-a produs marea și impresionanta cotitură a vieții sale, care avea să-l ridice pe culmi de senzațional celebritatea cîștigată încă din tinerețe.

Paralel cu îndeplinirea obligațiilor didactice, de catedră, în anii de osteneală de la Strasbourg profesorul universitar Albert Schweitzer studia medicina. Cu ce scop? Încă în anii studenției, luase hotărîrea ca pînă la vîrsta de 30 de ani să servească știința și arta, iar restul vieții să și-l închine ajutorării semenilor săi.

Doctor în medicină în 1912, după propria-i mărturisire, începe să „cerșească” fondurile trebuincioase împlinirii marelui său vis de-a deveni luptător împotriva suferințelor în locuri neprietenoase, în beneficiul unor oameni disprețuiți de alți oameni și prea crîncen încercați de mizerie și boli. O publicație periodică religioasă, „Journal des Missions Evangeliques”, pe care o citea regulat dăduse alarma asupra lipsurilor de oameni și mijloace cu care lupta Misiunea din Congo francez, în special în provincia nordică a acestei colonii, Gabon. Albert Schweitzer luase hotărîrea de-a purcede într-acolo. La puținul realizat din daniile unor oameni de bine, a adăugat drepturile de autor obținute pentru lucrările ce le-a publicat, precum și onorariile rezultate de pe urma nenumăratelor concerte de orgă date în același scop.

În martie 1913, însoțit de inimoasa și devotata sa soție, cu un bagaj de 70 de kîzi — în care fuseseră ambalate instrumentele și medicamentele achiziționate cu atîta trudă — s-a îmbarcat la Bordeaux pentru Africa.

Așezat la Lambarene, provincia Gabon, în Congo francez, a înființat acolo un mic spital, pe cont propriu. În numai 9 luni de activitate medicală, a lecut peste 2.000 indigeni suferinzi de lepră, malarie, dizenterie, boala somnului sau hernie.

Izbucnirea primului război mondial în august 1914, întrerupe brutal binecuvîntata lucrare pornită de acest om providențial. Autoritățile franceze l-au internat pe Albert Schweitzer, ca prizonier de război, într-un lagăr din Congo, transferîndu-l apoi într-un lagăr din munții Pirinei.

După armistițiu, eliberat din lagăr, patru ani de zile colindă Suedia, Anglia, Danemarca, Germania, Cehoslovacia și Spania, ținînd prelegeri și

dînd concerte pentru a strînge noi fonduri în scopul reluării activității sale binefăcătoare la Lambarene.

La 14 februarie 1924 se îmbarcă din nou pentru Africa, unde se stabilește definitiv, pentru tot restul vieții. Cînd și cînd, revine în Europa — ca în anii 1927—29 — spre a se recrea, a cîștiga noi mijloace de întreținere a spitalului de la Lambarene, a-și pune la punct unele lucrări teologice, filozofice sau muzicale și a-și perfectă contractele cu casele de editură.

Medicul, misionarul, muzicianul și muzicologul Albert Schweitzer este întregit de un cărturar desăvîrșit. Cărțile sale teologice, filozofice și de teorie a muzicii i-au cîștigat faima unui savant de renume mondial. Indicăm, în cele ce urmează, principalele sale lucrări tipărite.

A debutat în 1899, cu o lucrare asupra filozofiei religioase a lui Immanuel Kant („Die Religionsphilosophie Kants von der Kritik der reinen Vernunft bis zur Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft”), căreia i-a urmat în 1901 studiul deosebit de interesant privitor la problema Cinei celei de Taină („Das Abendmahlsproblem auf Grund der wissenschaftlichen Forschung des 19. Jahrhunderts und der historischen Berichte”).

În 1906 a publicat impunătoarea lucrare intitulată „Von Reimarus zu Wrede”. Revizuită și amplificată, această carte a apărut în a II-a ediție (1913) sub titlul: „Geschichte der Leben-Jesu-Forschung”. Ediția I-a a fost tradusă în englezește (1911). În 1933, a apărut în a V-a ediție (în limba germană), la cunoscuta editură J. C. B. Mohr-Paul Siebeck din Tübingen, avînd XII+659 pagini, în — 8°). Sînt analizate și apreciate în paginile ei cele mai de seamă studii privitoare la Viața și Activitatea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, apărute în intervalul de timp de la sfîrșitul veacului 18 și pînă la începutul veacului nostru. Exceptînd poziția eshatologistă pe care se situează autorul, ca veritabil protestant ce este, cartea aceasta, utilizată cu grijă, a făcut și continuă să facă servicii prețioase, mai ales sub raport informativ, cercetătorilor pe tărîmul teologiei, indiferent de apartenența lor confesională. Este fără îndoială principala lucrare a acestui fecund cărturar.

Mergînd pe calea deschisă prin „Istoria cercetărilor privitoare la Viața lui Iisus”, a prelungit-o în Paulinism, publicînd în 1911 cartea: „Geschichte der Paulinischen Forschung von der Reformation bis auf die Gegenwart” (ediția II-a, 1933, apărută la editura amintită mai sus, cuprinde XII+197 pagini, în — 8°). După cum arată titlul, ea discută studiile de căpetenie privitoare la viața și opera Apostolului Neamurilor începînd de la Hugo Grotius (1641) și pînă la data apariției primei ediții (1911). Lucrarea este dedicată Facultății de Medicină a Universității din Strasbourg.

În anul următor (1912), împreună cu celebrul organist Charles Marie Widor, începe publicarea operelor pentru orgă ale lui J. S. Bach (J. S. Bachs Orgelwerke, I și II, 1913; III și IV, 1913; V, 1914), cărora le-a urmat în 1913 teza de doctorat în medicină: „Die psychiatrische Beurteilung Jesu” (Iisus din punct de vedere psihiatric).

Peripețiile primului război mondial și umilințele la care a fost supus acest om extraordinar, au întrerupt vreme de aproape un deceniu activitatea sa cărturărească.

În 1923 apare cea mai de seamă lucrare filozofică a sa, „Filozofia culturii”, în 2 volume („Kulturphilosophie I: Verfall und Wiederaufbau der Kultur; II: Kultur und Ethik”), căreia îi urmează în 1924 (ediția a II-a în 1925) „Creștinismul și religiile lumii” („Das Christentum und die Weltreligionen”).

Cea mai proaspătă lucrare a lui Albert Schweitzer, cunoscută nouă, studiază viața cea nouă a credinciosului intrat în comuniune cu Hristos, așa cum o cencepe Sfântul Apostol Pavel („Die Mystik des Apostels Paulus”. Tübingen, ed. J. C. B. Mohr-Paul Siebeck 1930, XV+407 pagini, în — 8°), Cartea este dedicată Facultății de Teologie protestantă a Universității din Zürich (Elveția), cu caldă recunoștință pentru mărturiile de dragoste creștinească pe care această instituție le-a hărăzit autorului „în vremuri foarte grele”.

Între timp, după primul război mondial, misionarul Albert Schweitzer a dat publicității o parte din însemnările sale asupra experiențelor făcute în Africa, în lucrările: „Între apă și pădurea virgină. Experiențe și observații ale unui medic în pădurea virgină a Africei ecuatoriale” („Zwischen Wasser und Urwald. Erlebnisse und Beobachtungen eines Arztes im Urwalde Aequatorialafrikas”, 1921) și „Comunicări din Lambarene” („Mitteilungen aus Lambarene”, 3 fascicule, 1925, 1926 și 1928).

Solicitat de editorii colecției „Die Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen” („Filozofia contemporană în expuneri proprii”), A. Schweitzer a alcătuit o autobiografie care a apărut ca vol. VII al acestei colecții, în 1929, și separat, în extras.

Curînd după primul război mondial, viața și opera acestui om excepțional au devenit obiect de studiu pentru cărturarii germani, danezi, olandezi, ș. a. (Să se vadă articolul profesorului Schlunk din Tübingen, apărut în Dicționarul pentru Teologie și Știința Religiei „Die Religion in Geschichte und Gegenwart”, ed. II, Tübingen, I. C. B. Mohr-Paul Siebeck 1931, vol. V, col. 339—341; precum și articolul lui Alf Adania: „Vișbrantul Mesaj al lui Albert Schweitzer”, în „Gazeta Literară”, nr. 31—177 din 1 august 1957, p. 6).

Doctorul în teologie, filozofie și medicină Albert Schweitzer, savant de renume mondial, titular al premiului Nobel, muzician, muzicolog și misionar, este mai presus de toate un om care respectă viața. Opera de binefacere pe care a săvârșit-o în favoarea nefericiților locuitori de culoare ai junglei africane este mărturie a mărinimiei lui sufletești. Angajat de-o viață întreagă în lupta contra mizeriei și suferinței, el coboară acum, pentru întâia dată în viață, în arena publică, avertizând omenirea — și mai ales pe cei răspunzători de soarta ei — asupra pericolului pe care-l prezintă nu numai un viitor război atomic, ci și șiragul de experimentări ale armelor nucleare. Gestul său, prin faptul însuși că s-a produs, dovedește că primejdia în fața căreia stăm e colosală și necesitatea înlăturării ei, urgentă.

Prezența lui Albert Schweitzer pe baricadele apărătorilor convinși ai păcii popoarelor, alături de toate elitele științei, culturii și artelor contemporane, umple de înădejde masele populare în izbînda nobilei cauze căreia se dedică astăzi toți oamenii cinstiți și harnici ai vremii noastre, iar pentru ațîțătorii la un nou război constituie un avertisment pornit din inimă și creierul unui mare înțelept al veacului nostru.

„Vîrsta mea și simpatia pe care mi-am cîștigat-o preconizînd ideea respectului vieții, îmi îngăduie să sper că apelul meu va netezi calea spre examinarea temeinică a acestei probleme, examinare atît de neapărat necesară... Incetarea experiențelor cu bombe atomice înseamnă răsăritul soarelui speranței pe care îl dorește omenirea” — așa a vorbit acest pilduitor practician al iubirii aproapelui. Toate mijloacele moderne de difuzare rapidă a știrilor s-au făcut — și se fac încă — ecoul chemării sale, avertismentului dat de el.

Ce splendid și profund grăitor exemplu de ilustrare a proporțiilor magnifice pe care le-a luat în zilele noastre uriașa mișcare populară mondială de apărare a păcii, a vieții, a omenirii amenințate nu numai de flagelul unui nou război, dar și de degenerarea și pieirea lentă pe care ne-o pregătesc experimentările armelor nucleare.

...Și cîte alte i se mai pot adăuga, ca să ne limităm numai la gloriile gîndirii științei contemporane.¹ Ele se îmbie unei valorificări asidui, făcută

¹ Deosebit de utilă și întru totul vrednică de luadă — și de imitat — este inițiativa valoroasei noastre reviste săptămînale „*Contemporanul*”, care hărăzește luptei împotriva crimei atomice o pagină întreagă a numărului său (31—565) din 2 august a. c. Vorbesc aci despre pericolul experimentării armelor nucleare următorii oameni de știință: *Ettore Pancini*, profesor de fizică electronică, directorul Institutului de Științe Fizice al Universității din Geneva (Italia); Acad. *Horia Hulubei*, directorul Institutului de Fizică Atomică al Academiei R. P. R., Dr. *Linus Pauling* (S. U. A.), laureat al premiului Nobel pentru Chimie, A. *Nesmeianov*, președintele

cu tact și înțelepciune — și mai ales cu neistovită dragoste de om, de viață, de progres — în primul rînd păstorilor de suflete, slujitorilor tuturor cultelor religioase, adică și preoțimii noastre, a cărei părășie la purtarea luptei pentru apărarea păcii a luat în ultimii ani forme din cele mai indicate pentru ieșirea din actualul impas internațional.

Să luăm aminte, deci!...

GRIGORIE MARCU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Academiei de Științe a U. R. S. S., lordul și filozoful *Bertrand Russel* (Anglia), laureat al premiului Nobel pentru Pace, *Frederic Joliot-Curie* (Franța), profesor la Collège de France, laureat al premiului Nobel pentru Chimie, *Otto Hahn* (R. F. Germană) laureat al premiului Nobel pentru Chimie, *Albert Schweitzer* și *Friedrich von Weizsaecker* (R. F. Germană), inițiatorul manifestului celor 18 savanți de la Göttingen și unul din cei mai mari fizicieni germani.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN ORIENTUL BIBLIC

Faptele istorisite în Sfânta Scriptură s-au întâmplat în locuri determinate. Multe din aceste locuri și lucruri pot fi văzute și astfel mergînd cu gîndul în pios pelerinaj în Orientul biblic, în Țara Sfîntă și împrejurimi, vom găsi acolo urmele marilor bărbați biblici, patriarhi, judecători, căpetenii, profeți și Apostoli; urmele Sfinților, drumul magilor și sfîntul leagăn al Mîntuitorului ca și toate plaiurile legate de viața pămîntească a Domnului Iisus Hristos. Comorile de artă, papyrusuri, inscripțiile și manuscrisele găsite în Palestina, Egipt, Siria, Arabia, Asiria, Iran și Creta, aduc contribuții prețioase la lămurirea și înțelegerea textului Sfintei Scripturi. Ele se referă la regiuni străbătute de profeți, de Apostoli și de Mîntuitorul. Descriind cetăți și sate menționate în Sf. Scriptură, precum și obiceiurile, moravurile și cultul divin al popoarelor din Orientul antic, ne ajutăm mult la pătrunderea sensului biblic. Monumentele arheologice confirmă caracterul istoric al cărților sfinte pentru că impresiile lăsate în suflete de atîtea întîmplări petrecute în Țara Sfîntă s-au imprimat în toate manifestările vieții, și astfel s-au transmis, prin monumentele arheologice, pînă la noi. Ca și cărțile, așa și pietrele Țării Sfinte povestesc despre timpuri trecute și de amintiri scumpe, cu care dumnezeiescul Tată a înzestrat acel colț de pămînt, și fac să te înfioreze amintirea locurilor unde s-au petrecut atîtea pentru a crea o viață cu alt duh.

Pentru a verifica și utiliza descoperirile arheologice din Orientul biblic, și cu osebire din Palestina, s-au înființat o mulțime de societăți. Astfel este: *Societatea rusă pentru cercetarea Palestinei* (Pravoslavnoe palestinscoe obseststvo), înființată în 1882. Descoperirile ei, societatea le-a publicat în jurnalul: Pravos-

lavni palestinskii şbornic, în: Mémoires du Comité des Orientalistes, Leningrad şi în Annalen der Weissrusischen Universität (evreiască). Un alt aşezămînt pentru studierea antichităţilor biblice este: English Palestine Exploration Fund, întemeiată în 1865. Această societate face săpături mai ales în Palestina. Rezultatul lucrărilor este înfăţişat în lucrarea editată în 7 volume, între anii 1881—1884: The Survey of Western Palestine şi The Survey Eastern Palestine, 1889 ş. a.

Pentru publicarea rezultatelor stau la dispoziţie mai multe reviste.¹ Din 1919 englezii au în Ierusalim o şcoală arheologică: The British School of Archeology, cu o revistă proprie. O altă societate este: *Deutsche Palestinaverein*, înfiinţată în 1877, care editează mai multe reviste. Tot pe linia aceasta este: Deutsches Evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des heiligen Landes, cu o revistă proprie: *Palestina Jahrbuch*, şi altele.² S-au înfiinţat noi şcoli cu caracter biblic-arheologic ca: *American School of Oriental Research*,³ *The British School of Archeology*, şcoala engleză pe care am menţionat-o, şi mai ales: *Ecole pratique d'études bibliques* şi *Ecole archéologique française*. Această şcoală franceză e de-o importanţă specială. Ea este urmată de licenţiaţi sau doctori în teologie, care se specializează în Arheologie şi Studiul Biblic al Vechiului şi Noului Testament. Are o durată de 4 ani. În sem. I al fiecărui an se face teorie, iar în sem. II excursii în Țara Sfîntă, săpături şi stagiul la faţa locului.⁴ Această şcoală

¹ Journal of the Manchester Egyptian and Oriental Society; Journal of the Royal Asiatic Society; Journal of the Palestine Oriental Society.

² Archiv für Orientforschung; Beiträge zur semitischen Philologie und Linguistik; Orientalistische Literaturzeitung; Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft; Zeitschrift des Deutschen Palestinavereins; Zeitschrift für Assyriologie; Zeitschrift für Semitik; Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde.

³ Pentru publicarea rezultatelor îi stau la dispoziţie mai multe reviste: Bulletin of the American Schools of Oriental Research; Journal of the American Oriental Research; The American Journal of Semitic Languages and Literatures; American Journal of Archeology.

⁴ Iată programul Şcolii biblice (Ecole biblique de St. Etienne) şi a Şcolii arheologice (Ecole archéologique française) în anul şcolar 1926—27): 1. Introducere istorică în Noul Testament; 2. Introducere generală în Vechiul Testament; 3. Introducere specială în Vechiul Testament; 4. Exegeza comparată a Evangheliilor; 5. Exegeza Vechiului Testament; 6. Exegeza Noului Testament; 7. Filologie ebraică (Pirche Abbot); Geografia Palestinei; 9. Arheologie biblică (oraşele palestinieni); 10. Topografia Ierusalimului; 11. Obiceiuri arabe; 12. Limba ebraică; 13. Limba asiriană; 14. Aramica biblică; 15. Limba siriacă; 16. Limba arabă; 17. Limba greacă a Noului Tes-

publică din 1892 revista: *Revue Biblique*. Manuscrisele revistei se pregătesc în Ierusalim, iar tipărirea ei se face în Paris și Roma. Revista apare de 4 ori la an și are o activitate arheologică însemnată.

La săpături arheologice în Palestina participă și alte state ca: Danemarca, Italia (care are reviste speciale: *Revista degli studi orientali* și *Boletino della Associazione internazionale per gli studi mediteranei*), Cehoslovacia (cu rev. *Arhiy. orientalni*, *Jurnalul Institutului Oriental Cehoslovac*).

Multe țări care nu participă direct la săpături își au totuși reviste pentru orientalistă. Astfel apare: *Acta orientalia* pentru Norvegia și Olanda; *Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales*, pentru Belgia; *Le monde oriental* (Lumea orientală) pentru Suedia; *Roznik orientalistyeng wydaje Polskie Towarzystwo orientalistyczne*, pentru Polonia. În timpul mai nou s-au făcut cercetări arheologice și pe cont particular. Astfel diferiți arheologi, profesori pe la Institute universitare, au întreprins săpături în diferite locuri ale Palestinei și în țările învecinate. De multe ori osteneala lor a fost încununată cu succes.

Începem excursul nostru în Țara Sfântă cu un oraș intrat în istorie ca cel dintâi cucerit de Iosua și oamenii săi. Într-o luncă încadrată de dealuri pleșuve, nu departe de Marea Moartă, avînd spre răsărit Iordanul, iar spre apus munții Carantaniei, cu o bogată vegetație de palmieri și roze, se află orașul gloriei lui Iosua. I se zicea cetatea rozelor, cetatea palmierilor, dar mai ales „cetate”, pentru că era atît de puternică încît putere multă s-a măcinat pînă la cucerirea ei. Ierihonul a căzut, dar grămada de ruine rămasă pînă azi amintește că așa năru-se-vor toate ale omului, pornite din convingerea că rosturile lumii le hotărăște sabia pătată de sînge.

La Tel-es-Sultan de azi, *Ierihonul* de altă dată, s-au descoperit, la începutul veacului nostru, întăriturile cetății de care se tament. Promenadă arheologică, marți seara, în fiecare săptămînă. Excursie o zi întreagă în fiecare lună odată.

Conferințe: În fiecare miercuri la orele 5 p.m.: 1. Limba și literatura Chati; 2. O promenadă la Aden și împrejurimi (conf. cu proiecții); 3. Al treilea zid de împrejmuire a Ierusalimului; 4. Evreii în țara Moab și în țara Edom (conf. cu proiecții); 5. Templierii în Palestina (conf. cu proiecții). În anul 1928—1929 s-a introdus și l. coptă, iar în 1930 l. egipteană.

Școala eliberează diploma de licență și doctor în Sf. Scriptură. În 1926 au obținut licența 8 absolvenți, iar unul doctoratul.

amintește în cartea Iosua (cap. 6). Aici a activat mai ales profesorul E. Sellin, între anii 1907—1909. Pe baza celor obținute se confirmă întocmai caracterul istoric al cărții Iosua. Sellin constată că Ierihonul a fost foarte bine fortificat pe timpul canaanenilor. El adevărește totodată încetarea dezvoltării culturii, fapt cauzat prin luptele grele ce s-au dat aici și prin distrugerile lui Iosua și a ostașilor săi.

Mărturie a trecutului glorios se face și localitatea *Betel*. Aici săpăturile dirijate de școala americană arheologică și de Seminarul Teologic din Pittsburg (America) au scos la suprafață un cimitir vechi, datînd din epoca de bronz I (între 3000-2000 î.Hr.); resturi din zidul cetății, alcătuit din blocuri de piatră necioplită și aparținînd aceleiași epoci (I bronz); ruinele impunătoare ale unei construcții, avînd o lungime de 25 m iar pereții de o grosime de 2,10 m. Clădirea datează de pe la 3000 î. Hr., dar a fost distrusă (pe la 2000), în interior, de un incendiu.⁵

La *Sichem* s-au aflat vase de lut, pumnale, și arme de bronz, figuri reprezentînd animale și zei. Menționăm în mod special o scrisoare datînd din epoca Scrisorilor de la Tel-El-Amarna (sec. 15 î. Hr.), pe o tablă cuneiformă, în care o femeie se plînge că soțul ei nu procură cele necesare gospodăriei.⁶

În *Gezer* s-a aflat un cimitir regal, iar între anii 1902—1934 obiecte de aur, perle în email, figuri, vase și ciocane.

În *Guibeia* lui Saul (azi Tel-el-Foul), fostă capitală, s-au găsit 13 mînere de amforă, datînd din sec. VIII—VII î. Hr. și trei monede de ale lui Ptolemeu Filadelful (sec. III î. Hr.).⁷

Săpături s-au făcut la Tel-el-Hasi, vechiul *Lachis*, cetate regală a Canaanului, al cărui rege Iafia a fost învins de Iosua (Ios. 10, 3 și 33 și 35).

⁵ L. Hennequin, Fouilles en Palestine, în: Dictionnaire de la Bible, supl. XIII—XIV, Paris 1936, col. 375—376.

Pentru epoca mai veche, de importanță sînt lucrările: F. Vigouroux, La Bible et les decouvertes modernes en Palestine, en Egypte et en Assyrie, 4 v. ed. 5. Paris 1889; W. Wilson and Gh. Warren, The recovery of Ierusalim, London, 1871; Gh. Warren și C. R. Conder, Survey of Western Palestine: The Jerusalem, London, 1884.

Pentru epoca mai nouă (veacurile 3 și 2 î. Hr.) aduc contribuții lucrările lui Dr. Benjamin Maisler, Untersuchungen zur alten Geschichte und Ethnographie Syriens und Palestinas I, Giessen, 1930; H. Gressmann, Altorientalische Texte, p. 478; Altorientalische Bilder, 224 p. și multe planșe și o hartă, Leipzig-Berlin, 1926, 1927.

⁶ Hennequin, o. c. col. 381.

⁷ Hennequin, o. c. col. 405.

Scrisoriile de la Tel-el-Amarna menționează cetatea Lachis, vasală Egiptului, tot așa o menționează și inscripția cunei-formă aflătoare în anticul Lachis, care se ocupă de doi dintre regii ei, de Zimrida și Iabni-ilu, descriind încercarea lor de emancipare de sub suveranitatea egipteană.⁸

La *Samaria* (Tel-Sebastie), capitala regatului nordic, s-au scos la lumina zilei ruinele palatului regelui Omri. Tot acolo se credea că s-a identificat mormântul lui Eliseu și al profetului Obadia. În 1908, Universitatea din Harvard făcând cercetări în Samaria a descoperit o mulțime de cisterne vechi și ruinele peste care Irod a ridicat templul lui August.⁹

La *Tell-Ta'anac* (cf. Ios. 12, 21; Jud. 1, 17) a lucrat E. Sellin, profesor la universitatea din Berlin, între anii 1902—1904. Rezultatele cercetărilor sale le semnalează în: *Tell-Taanek*, Viena 1904 și: *Eine Nachlese auf dem Tell-Taanek*, Viena 1905. El a descoperit zidurile cetății, care are o vchime pînă la 2000 î. Hr., obiecte casnice, vase, un altar destinat arderii de aromate, ale cărui dimensiuni sînt la fel ca cele de la altarul tămîierii, din cortul sfînt (Exod. 30, 2).¹⁰

Obiectul unor atenții speciale a fost totdeauna însă orașul *Ierusalim*, oraș de trei ori sfînt, Ierusalimul gloriei și al tuturor umilințelor, oraș de atîtea ori distrus și reînviat prin idealul înălțător pe care-l reprezintă. Cetatea Ierusalim e unul dintre cele mai vechi orașe din Orientul biblic. Pe vremea patriarhului Avraam, pe la 2000 înainte de Hristos, se numea Salem; mai tîrziu i se zice Urusalim, apoi Ierusalim. La mare glorie ridică Ierusalimul Solomon, prin clădirile mărețe cu care a împodobit cetatea. Între acestea se rinduie: Casa fiicei faraonului, adică palatul soției sale, care era egipteană; casa cedrilor, un palat construit din lemn de cedru, adus din munții Liban; tot Solomon construi faimosul templu din Ierusalim, apoi casa tronului. Pe ulicioarele înguste și întortochiate ale Ierusalimului au trecut domol Profeții, Apostolii și Mîntuitorul, uneori posomorîți și tulburați de negrul patimilor în care s-a scufundat cetatea. Ierusalimul e plin de amintirea lor. Acolo se află urmele locului unde a intrat Iisus în Ierusalim, locul unde a fost judecat, răstignit, locul unde s-au împărțit hainele Lui,

⁸ A. Legendre, Lachis în: *Dictionnaire de la Bible*, publ. de F. Vigouroux, tom. IV, col. 22.

⁹ L. Heidet, Samarie, *Dict. de la Bible*, tom. V. col. 1403.

¹⁰ V. Tarnavski, *Arheologia biblică*, Cernăuți, 1930, p. 8 și 9.

locul unde a fost înmormîntat. Întîmplările sfînte ale atîtor veacuri au lăsat urme adînci în oraşul unde totul e în legătură cu Dumnezeu. Ele povestesc despre timpurile trecute şi de amintirile scumpe cu care cerescul Tată a înzestrat sfînta cetate. Astfel demne de amintit sînt rămăşiţe de edificii vechi: Turnul lui David, resturi din cetatea veche a lui Solomon, zidul plîngerilor, adică restul din templul lui Solomon, unde făcînd pelerinaj evreii se roagă şi-şi deplîng soarta; arcul lui Robinson, arcul lui Wilson, un fel de viaduct subteran, numit aşa după cei doi exploratori în Ierusalim. Aceste arcuri au o vechime de multe sute de ani î. Hr.

Inscripţia lui Siloam, care ne istoriseşte despre construirea canalului ce leagă iazul Mamila cu iazul Siloam, datează din veac. 8 î. Hr. Ea a fost aflată la 1880 de nişte copii care se scăldau în iaz.¹¹

Vom aminti apoi inscripţia ΘΑΝΑΤΟΣ de pe templul lui Irod. Este scrisă pe o stelă de a lui Irod, cu scopul de a se interzice intrarea păgînilor în interiorul Ierusalimului. O încălcare a opreliştii este o crimă echivalentă cu moartea (θάνατος). Acest fragment de inscripţie a fost aflat în 1936, în dărîmăturile unei porţi a cetăţii Ierusalimului, numită Bab-el-Asbat.¹²

Valea Iosafat din preajma Ierusalimului e plină de monumente. Amintim: Mormîntul lui Avsalon, săpat în stîncă, mormîntul lui Iosafat, mormîntul lui Zaharia şi mormîntul Sfîntului Iacob. Deşi autenticitatea lor încă nu-i definitiv constatată, locurile însă sînt obiectul unei atente veneraţii.

În istoria descoperirilor arheologice s-a rostit cu simpatie şi numele *Miţpa*. În Vechiul Testament se întîlnesc mai multe localităţi purtînd acest nume. E vorba despre Miţpa din nordul Ierusalimului. Numele Miţpa înseamnă sentinelă, pentru că „se află pe o culme de deal de unde se poate privi în depărtare mare”.¹³ În istoria biblică Miţpa a jucat un rol însemnat. E amintit la Jud. 19, 21, e sediu judecătoresc (I Sam. 7, 5—11). Pe vremea regelui Asa e fortificat (I Regi 15, 22; II Cron. 16, 6). Devine sediul guvernatorului Godolia (Ier. 40, 1—10) şi astfel joacă un rol însemnat pînă tîrziu în epoca Macabeilor. Între anii 1926—1928 s-au descoperit aici întăriri din epoca de bronz, cu trei rînduri de pereţi paraleli, o cisternă, o clădire evreiască, vatra unui altar şi o toartă

¹¹ Tarnavski, o. c. p. 14.

¹² Revue biblique, an. 48, nr. 1 din aprilie 1939, p. 158.

¹³ Tarnavski, o. c. p. 99.

de vas cu inscripția M ț p. Descoperirea confirmă caracterul istoric al textelor I Reg. 15, 22; Judec. 41, 9 și apoi faptul că Mițpa a fost oarecare timp centru cultic.¹⁴

Dintre monumentele vechi s-ar mai păstra în *Nazaretul* Galileii, sinagoga în care Iisus a stat de vorbă cu cărturarii de acolo. În sinagoga aceasta a citit Iisus minunata vestire a profetului Isaia 61, 1: „Duhul Domnului peste mine, pentru care m-a uns a binevesti săracilor, m-a trimis a tămădui pe cei zdrobiți la inimă, a propovădui robilor slobozenie și orbilor vedere, a slobozi pe cei legați...”

În Nazaret se mai găsește locul atelierului pe care îl înfiri-pase dreptul Iosif și unde pruncul Iisus a deprins meșteșugul de lemnar. Peste casa în care a locuit Sfânta Fecioară se înalță azi o majestuoasă biserică. Casa a rămas aceeași, tot așa modestă și sumar mobilată, cum pare să fi fost altădată. Nu departe de centrul Nazaretului se află marcat locul unde oamenii din Nazaret au mîhnit pe Mîntuitorul. E vorba despre o întîmplare relatată de Sfîntul Evanghelist Luca (4, 28—30). În Nazaret se mai află Fîntîna Fecioarei, numită așa în amintirea Fecioarei Maria, pentru că a fost izvorul de unde aducea Maica Domnului apa trebuitoare gospodăriei.

La intrarea în *Betleem* se arată mormîntul Rahilei, soția patriarhului Iacob. Cripta e, azi, un corp din două clădiri, una cu vîrfurile retezate iar alta sfîrșind într-o boltitură. Aici a născut Rahila pe Benjamin (Gen. 35, 17—20).

Pe locul unde s-a născut Mîntuitorul, împărații Constantin și Elena au ridicat o frumoasă biserică. Sub biserica ortodoxă, cu 3 altare și 58 de stîlpi de marmoră, se află sfînta peșteră a nașterii. Deducînd din altarul, în peșteră, unde ajungi coborînd pe mai multe trepte, se află locul nașterii, îmbrăcat în marmoră. Acolo se vede chipul ieslei acoperite cu scutece și o stea mare pe care stă scris: „Aici s-a născut Iisus Hristos din Fecioara Maria”. În privința aceasta și vestitul *Cana* din inima Galileii interesează pe oamenii cei mai îndepărtați de el. Pe locul unde se săvîrșise minunea prefacerii apei în vin, se află o mănăstire de o vechime impresionantă. Ea păstrează două ulcioare, se zice, din cele de la nunta din Cana. În muzeul orașului Atena se găsește „piatra”,

¹⁴ H. W. Hertzberg, Mizpa, în *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, ed. de I. Hempel, Giessen, Heft 3, 1929, p. 195.

care a slujit de scaun Mîntuitorului la nuntă. Pe această piatră se află inscripția: Aceasta este piatra din Cana Galileii unde Domnul nostru Iisus Hristos a prefăcut apa în vin.¹⁵

Ruinele *Tell-Hum* amintesc de locul vechiului *Capernaum*. Prevestirea Mîntuitorului s-a împlinit, căci de mult Capernaumul nu mai există. Pe vatra Capernaumului făcîndu-se stăpîni creștinii, se străduiesc să scoată la suprafață urmele cetății.

Aproape de *Sidon* s-a găsit în 1855 inscripția de pe sarcofagul lui Eșmunatar (din v. IV î.Hr.), regele Sidonului. Inscripția e pe piatră de bazalt și conține 900 de cuvinte.

În același an s-au descoperit 4 sicrie de o frumusețe rară. Unuia i se dă numele de sarcofagul lui Alexandru cel Mare. E din marmoră. Pe părțile lui laterale sînt sculptate scene din viața lui Alexandru cel Mare, o luptă între greci și perși, chipul lui Alexandru, o vînătoare de lei și cerbi, la care ia parte Alexandru. La capete e sculptată o vînătoare de panteră și o scenă de război. Sarcofagul se găsește azi în muzeul din Constantinopol.

S-au găsit multe monezi, mai ales din epoca postexilică, monezi de ale lui Simeon Macabeul, de ale lui Antigon, Antioh al VII-lea al Siriei, de ale lui Ion Hircan, Alexandru Iane, Irod cel Mare, Arhelau, Irod Antipa, Filip și Agrippa. Lîngă Marea Moartă (la Qumram) s-au găsit (în 1954) sub pragul unei uși (în 3 vase de lut), 150 de monezi de argint, imprimate în orașul Tyr.

Cea mai recentă descoperire arheologică făcută în Palestina este însă cea de la *Marea Moartă*, din anul 1947. Această descoperire a deșteptat mult interesul arheologilor. E vorba de niște manuscrise vechi care au produs senzație. Descoperirea nu e rezultatul unor cercetări arheologice, ci a unei întîmplări.

Doi beduini din tribul Taamera, au descoperit o peșteră. De notat e că în Orientul biblic abundă peșterile în terenul stîncos al munților. Aceste peșteri dispar adesea de pe o zi pe alta, pentru că sînt inundate de nisipul pe care îl aduc furtunile dintr-o regiune în alta și nu mai pot fi identificate, iar alteori apar la lumina zilei alte deschizături bănuitoare, produse de fluctuația solului nisipos. Cei doi păstori beduini își urmau turma de capre la pășune. Înainte de-a se produce descoperirea, s-a rătăcit o capră, iar beduinii s-a dus în căutarea ei. Sus pe culmea muntelui au observat o deschizătură care cobora vertical. Era gura îngustă

¹⁵ E. Camus, Cana în: Dictionnaire de la Bible, tom. II 1926, col. 117.

a unei peșteri. Ei au aruncat o piatră și au auzit un ecou. Unul din ei, cerînd concursul celuiilalt păstor, s-a introdus cu mare greutate în interiorul peșterii de la *Ain Fașka*, o distanță de 12 km de istoricul Ierihon. Ei bănuiau a fi găsit vreo comoară, dar în loc să afle aur și argint, au dat de niște oale de lut în care erau bine împachetate, în pînză și piele, manuscrite. Ca locuitori ai Palestinei, și-au dat seama că ar putea fi vorba de obiecte vechi, prețuite de oamenii învățați. S-au prezentat la șeful tribului, luînd cu dînșii vasele. Luîndu-le cu dînșii la Betleem, le-au oferit șeicului mohamedan spre vînzare. Acesta bănuind că este vorba de texte siriene, i-au îndrumat spre mănăstirea siriană Sf. Marcu. Mitropolitul sirian Atanasie interesîndu-se în mod special de aceste descoperiri, le-a dobîndit pe seama mănăstirii, iar o parte au ajuns în posesiunea muzeului de antichități din Ierusalim. Descoperirea a produs interes, căci unele manuscrite au ajuns în mîini particulare.

Principalele descoperiri sînt:

1. Un sul conținînd textul ebraic întreg al cărții lui Isaia. Sulul constă din 36 pagini și a ajuns în posesiunea americanilor. Materialul este atît de uscat încît la desfacerea sulului s-au sfărîmat unele părți. Sulul desfăcut are o lungime de 17 m 34. Pentru a se obține această mărime, s-au cusut laolaltă 17 piei.

Textul e împărțit în coloane, unele mai late (16 cm), altele mai înguste (8 cm). De toate sînt 54 coloane. Împărțirea în capitole lipsește. În schimb textul are o altă împărțire, după sens. Sfîrșitul unui astfel de aliniat e indicat printr-un spațiu liber.

Textul este în întregime cel al cărții profetului Isaia. Toate cele 66 de capitole ale cărții sînt cuprinse în sul, așa încît descoperirea confirmă caracterul istoric al profeției lui Isaia așa cum ne este cunoscută din Biblie. Nu se face deosebire între părțile cărții lui Isaia pe care critica o numește Deutero — și Trito — Isaia, unitatea planului este evidentă în manuscris.

2. Descoperirea conține încă un al doilea sul cu texte din cartea lui Isaia. Conținutul acestui sul nu e studiat îndeajuns. Cîta vreme din sulul 1 la Isaia textul este publicat, acesta se găsește încă în studiu. Pe alocurea e ruptă pielea pe care e scris. Se presupune că textul a fost mult timp întrebuițat. Din împrejurarea că s-au găsit două texte din Isaia, se poate deduce că secta religioasă care le va fi ascuns în peșteră să fi avut preferință față de

cartea profetului Isaia. Dragostea față de Isaia rezultă și din atitudinea Mîntuitorului și a scriitorilor Noului Testament.

Acest text pare să fie mai nou decît primul text la Isaia.

3. Sulul al doilea aduce textul ebraic al cărții profetului Avacum. Formatul sulului e mai mic decît al lui Isaia. Lungimea sulului e 1,60 m, lățimea de 13—15 cm. Textul constă din 13 coloane, și e scris pe piele. Sulul este deteriorat. În decursul vremii, sulul a fost roș de viermii aflători în peșteră. Scriitorul lui Avacum aparține, din punct de vedere paleografic, unei epoci mai tîrzii decît cea a scriitorului lui Isaia. Literele sale sînt mai mari și mai uniforme, mai colțuroase și mai apropiate de scrierea pătrată. Numărul corecturilor e mic, e scris cu multă grijă.

În ce privește conținutul, el e mai cuprinzător decît cel cunoscut nouă din Biblie. Ici și colo sînt adăugate explicații la text.

4. Sulul al treilea conține legi și prescripte ale unei comunități religioase, cu îndemnuri în duhul Scripturii, ca: Dumnezeu trebuie căutat de toți oamenii, din toată inima; fiecare este dator să săvîrșească binele, precum a poruncit Moise și profeții; fiecare să iubească ce-a ales Dumnezeu și fiecare să urască ce-a lepădat Dumnezeu; fiecare să se țină departe de tot răul, dar să se apropie de adevăr, dreptate. De astfel de îndrumări și sfaturi bune e plină această colecție de manuscrise.

5. Sulul al 4-lea conține textul unei cărți cunoscute nouă pînă acum numai după nume: Cartea Lameh.

6. Sulul al 5-lea conține textul cărții lui Isaia, amintit în legătură cu sulul 1.

7. Sulul al 6-lea conține manuscrise care în conformitate cu cuprinsul pot fi întitulate: Lupta fiilor luminii împotriva fiilor întunerecului. Fiii luminii se numesc oamenii virtuoși, fiii întunerecului se numesc oamenii decăzuți din punct de vedere moral: bețivii, avarii, tiranii, asupritorii, exploataatorii, cei lipsiți de îndurare, milă și dragoste față de semenii lor. Manuscrisul conține însemnate învățături dogmatice: originea omului, rolul său în lume. Păcatul mîndriei, depravarea și toate relele săvîrșite de om, sînt aspru criticate. Vorbitorul ia atitudinea unui părinte către copil, a unui pedagog către elevi, e plin de bunăvoință și de înțelepciune.

8. Sulul al 7-lea conține 3 bucăți de piele scrisă și strînsă rol. Conținutul lor încă nu se cunoaște. Textele n-au fost publicate pentru a putea fi studiate.

9. În afară de aceea s-au găsit acolo următoarele fragmente: a) un fragment conținând un text din Geneză, b) mai multe fragmente din Levitic (III Moise), c) mai multe fragmente din Deuteronom (V Moise), d) fragmente din cartea Judecătorilor, e) trei fragmente din cartea profetului Daniel.

Pe lângă cele înșirate, s-au descoperit alte 17 fragmente scrise, care au ajuns în mâini particulare și care nefiind publicate n-au putut fi identificate.

Din cele constatate pînă acum se poate deduce că vasele s-ar fi fabricat în vremea domniei lui Irod cel Mare (37 î. Hr.—4 d. Hr.).

Pînzele în care au fost pachetate manuscrisele, au fost supuse unei analize chimice. Examenul, pe baza cantității radioactive de carbon 14, a dat pînzeturilor o vechime de 1900 ani. Încă nu s-a stabilit o dată fixă. Cercetătorii se plimbă între anii 167 î. Hr. și 233 d. H.

Materialul pe care s-a scris, e din piele, Pielea, ca material de scris, e un produs autohton, cîtă vreme celălalt material de scris, pergamentul, se importa din Egipt și era mult mai scump decît pielea palestiniană.

Insemnătatea manuscriselor se poate reda în următoarele:

Manuscrisele reprezintă cele mai vechi scripte la Vechiul Testament, cunoscute pînă azi.

Ele sînt cu aproximativ 900 pînă la 1000 ani mai vechi decît manuscrisele cunoscute pînă acum la cărțile V. T. Manuscrisele dovedesc cît de tare e puterea tradiției religioase, care redă cărțile în aceeași structură, fără a se îngădui modificări care ar atinge fondul.

Manuscrisele dau prilej să se constate starea textului biblic în epoca respectivă și dacă există o congruență între manuscrise și textele biblice cuprinse în Biblia ebraică tipărită. Ele deschid o nouă perioadă în cercetarea textului biblic, depășesc cunoștințele noastre privitoare la istoria textelor biblice, aduc o contribuție prețioasă la studiul limbii ebraice și confirmă autenticitatea textului biblic.¹⁵

¹⁵ N. Neaga, Manuscrisele de la Marea moartă, în Ortodoxia. VIII, nr. 2, pe aprilie-iunie 1956, p. 287—290.

Deocamdată, teologii și arheologii sînt preocupați intens de definitivarea cercetărilor acestor manuscrise. Spre scopul acesta s-a inițiat o adevărată întrecere în muncă. Astfel H. Bardke publică:

În *Iordania* (Transiordania), Moabia de altădată, s-a descoperit Inscriptia lui Mesa, regele Moabiei, în cercul arheologilor descoperirea e cunoscută și sub numele de: Stela lui Mesa. Ea s-a descoperit în Diban, în fața Mării Moarte, de către niște arabi. Azi se află în muzeul Luvru din Paris. J. Lagrange susține că stela a fost văzută de arheologul Klein în 1868, dar că M. Clermont-Ganneau, atașat consulului francez în Ierusalim, ar fi cunoscut-o cu ceva mai înainte.¹⁷ Inscriptia e pe o placă de bazalt, de 1,13×0,70, avînd 34 de rînduri scrise. Această inscripție scrisă în l. ebraică, istorisește despre războaiele ce le-a avut Mesa, regele moabiților, cu regii israiliților, confirmîndu-se pe această cale istoria biblică (cf. II Reg. 3, 4—27). Între altele, regele Mesa scrie: „Omri, regele Israilului, supuse pe Moab multă vreme... fiul lui deasemenea apăsă pe moabiți, dar Chamos l-a distrus... atunci Mesa scutură acest jug și cuprinse un mare număr de cetăți din tribul lui Gad și Ruben”.¹⁸

La *Tel-Eilat-Ghassul*, în stînga Iordanului, la o distanță de cîțiva km de Iordan, s-au descoperit obiecte de os, vase de lut, picturi vechi.

De nu mai puțină importanță sînt descoperirile din *Filistea* de altădată. Pe litoralul Mării Mediterane încă s-a săpat, pentru a se reconstitui date în legătură cu acest popor viteaz în timp de război și constructiv în timp de pace. Pe baza inscripțiilor descoperite în centrele filistene: Gerara, Gat, Ascalon, Azot și Acaron, prof. univ. Bratsiotis stabilește că înainte de ce s-au așezat în Palestina, au vorbit o limbă greacă. Dovadă ar fi în privința aceasta

Die Handschriftenfunde am Toten Meer, Berlin, 1953. Profesorul de la Universitatea din Ierusalim E. Suvenik, publică în 1955 textul manuscrisului: Lupta fiilor luminii împotriva fiilor întinericului; H. Bardtke, Die Kriegsrolle vom Qumram (în Theol. Lit. Zeitschrift an. 80, pag. 401—420) 1955; J. Carmignac, Precisions apportées au vocabulaire de l'hebreu biblique par la guerre des fils des lumières contre les fils des tenebres (V. Test., V. p. 345—356) 1955; Rost, Zum Buch der Kriege der Söhne des Lichtes gegen die Söhne der Finsternis (în Theol. Zeitschrift, an. 80, pag. 205—208) 1955.

¹⁷ J. Lagrange, Mesa, în: Dict. de la Bible tom. IV, col. 1014.

¹⁸ T. Negoită, Cunoști tu țara sfîntă? București 1945, p. 55.

Cf. textul întreg al inscripției publicate de J. Lagrange, în Revue biblique, (anul 1901, p. 525—536) și Clermont-Ganneau, La stèle de Mesa roi de Moab, Paris 1870; I. Nordlander, Die Inschrift des Königs Mesa von Moab, Leipzig 1896; M. H. Löwy, A. Critical Examination of the so-called Moabite Stone in the Lovre (ed. 3). Londra, 1903.

filologia unor cuvinte filistene ca: Achiş, Pichol, Siclag.¹⁹ La scurt timp după aşezarea lor în Palestina vorbesc o limbă semită, dovadă ar fi numele proprii descoperite în Gerar: L r i l k şi E l i a c h i m. Cel dintîi nume a fost găsit ca inscripţie pe un vas, al doilea pe un sigil şi ar data din sec. VIII î. Hr.²⁰ Vase vechi din insula Creta şi vase vechi de-ale filistenilor arată că în ceramică filistenii au fost meşteri pricepuţi şi că această industrie casnică au adus-o din Creta. Contribuţia biblică ar fi că patria filistenilor, numită în V. T. Kaştor, n-ar fi alta decît insula Creta.²¹

Cîtă vreme în *Mesopotamia, Elam, Turchestan*, se face din ce în ce mai multă lumină în ce priveşte vechea civilizaţie, originea culturii, etc., platoul *Iranului* (Persiei) a rămas mai mult sau mai puţin un teren necunoscut. Pentru a umple acest gol din istoria Orientului antic şi biblic, Universitatea din Filadelfia (Pensilvania) întovărăşită de alte instituţii, a ales acum vre-o 25 de ani, ca teren de studiu, Tepe-Hissar, în vecinătatea lui Damghan, în direcţia sud-est de Caspica, cam 360 de km est de Teheran. Se bănuia de către arheologii M. E. Hertzfeld şi William Boyce Thomson că această regiune ar fi bogată în material arheologic. Din 1931 lucrează în părţile acelea două societăţi, sub direcţia lui M. E. Schmidt.

Pe baza rezultatelor obţinute se constată că civilizaţia în Tepe-Hissar (Damghan, începe printr-un studiu neolitic, pe care Schmidt îl fixează pentru al IV-lea sau al V-lea mileniu. Contactul cu răsăritul îndepărtat şi cu Siria şi Palestina încă n-a putut fi constatat. Se pare că civilizaţia iraniană s-a dezvoltat pe un fond autonom. Se aşteaptă alte argumente.

Nu mai puţin importante pentru Arheologia Biblică sînt descoperirile din *Irac*. Anuarul (*The Annual of the amer. Schools of oriental Research*, tom. VII, Yale 1927) şcolilor americane pe anul 1925—1926 este consacrat, aproape în întregime, cercetărilor şi sondagiilor din Irac.

Din punct de vedere arheologic-biblic, *Siria* e de cea mai mare importanţă. Aici, în capitala Siriei, în Damasc, se opri vreme mai îndelungată patriarhul Avraam, aici a trăit multe evenimente dumnezeiescul Apostol Pavel. Limba ţării e limba în care a pre-

¹⁹ P. Bratsiotis, *το φιλοιστεον*..., Atena 1926.

²⁰ A. Iepsen, *Zwei neue Philisternamen?* in: *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*..., editată de I. Hempel, tom. 49, Heft 3, Giesen, 1929, p. 250.

²¹ Bratsiotis, o. c.

dicat Mîntuitorul și pe care o recunoaștem din atîtea reminiscențe în cărțile Noului Testament, cum sînt „raca”, „mamon”, „efata”, „talitha kumi”. E limba în care, probabil din sec II al erei noastre avem Biblia, așa numita Peșita. De aici era originar Sf. Ioan Damaschinul. Pentru a se valorifica descoperirile arheologice, s-au întemeiat reviste ca: Siria, care apare la Paris. În nrul 3 din 1928 această revistă vorbește despre a 6-a campanie de săpături întreprinse în Biblos, zis Djebel Biblos, vechi oraș fenician; iar în revista American Journal of Archeology an. XXXII, 1928, p. 502, și următoarele, E. H. Heffner comunică noutăți arheologice, vorbind și despre Siria. În Biblos s-au descoperit ziduri vechi de cetate și un sarcofag prețios pentru vecnimea lui, iar în alte regiuni ale Siriei mai multe sarcofagii din plumb.²²

O atenție deosebită a atras o mică stelă, pe care se vede un personaj, probabil un rege, în costum de sirian și avînd o pieptănătură specială. El oferă un dar unei zeități, care șade pe un tron înălțat avînd mîinile într-o ținută de binecuvîntare și de acceptare a darului oferit. Stela ar aparține sec. XIV sau XIII î. Hr. Într-o lucrare publicată în 1936, F. A. Schaeffer descrie amănunțit descoperirile făcute la Ras-Samra-Ugarit (Siria). Schaeffer stabilește „concordanța între imaginea zeului și caracteristicile literare împrăștiată în textele epice de la Ras-Samra, avînd aici, probabil, reprezentarea concretă a zeului El, „înțeleptul”, prin excelență, ipostasul suprem al panteonului fenician. El ar fi zeul comun al tuturor semințiilor și în cazul acesta descoperirea aduce o contribuție la istoria religiei biblice.

În Siria s-au descoperit, la *Ras-Șamra*, texte cuneiforme, în 1929. Textele datează din sec. XIV și XV î. Hr. Sînt texte religioase, texte rituale, fragmente literare, scrisori. Între texte și V. T. există multă apropiere. El confirmă caracterul istoric al unor părți biblice, între altele că „nu poate fi vorba despre o evoluție a religiei V. T. din politeismul păgîn”. Textele din *Ras-Șamra* au și o însemnătate literară. Ele aruncă lumină asupra limbii ebraice a V. T. și combat ipotezele după care anumite texte ar fi de origine mai recentă.²³

²² Cf: Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft ..., Bd. 48, 1938, p. 222.

²³ V. Prelipceanu, Textele din *Ras-Șamra* și raportul lor cu Vechiul Testament, Cernăuți, 1940, p. 32; cf. F. A. Schaeffer, The cuneiform Texts of Ras-Schamra-Ugarit, Oxford 1939; F. A. Schaeffer, La neuvième campagne de fouilles a Ras-Schamra-Ugarit, Paris, 1928; P. Dhorme, Première trad. des textes pheniciens de Ras-

S-au mai descoperit aici două cimitire, construcții, un templu, resturi dintr-o bibliotecă, material scris, texte asiro-babiloniene, scrisori, inscripții religioase, scrieri în două și trei limbi (sumeriană, asiro-babiloniană și hurită) (?), texte în noua limbă semită.²⁴

Ruine grandioase se găsesc în Siria, de pe urmele orașului *Palmira* (azi Tadmor). Orașul era așezat în pustiul Siriei. Numele și l-a luat de la palmierii numeroși care încadrau regiunea orașului. Orașul a fost construit și înfrumusețat de Solomon (I/III) Regi 9, 18; II Cron. 8, 4) și distins de Aurelian (272). În acest oraș mare și frumos, templul Zeului-Soare alcătuia un patrat enorm, de 240 m². Pe un fundament solid se ridicau zidurile împrejmuitoare, avînd o înălțime de 15 m. Curtea templului era încercuită de 390 de stâlpi acoperiți deasupra, încît formau pergole patrute, artistic lucrați și cu gust decorați. Porțile templului erau o capodoperă. Nu departe de acest templu se văd ruinele mai multor temple, și minunatele ruine a două mausolee. În unul din ele se află un sarcofag, bogat împodobit cu flori și poame. Interesantă și măreață e ceea ce arheologii numesc: Marea colonadă, un fel de promenadă printre coloane. Lungimea colonadei, după cum o descrie Lamartine, e de 1200 m, cu patru soiuri de coloane. Coloanele, în număr de 1500, au fost corintene, ele aveau o înălțime de 18 m. Astăzi mai stau în picioare încă 150 de coloane.²⁵ Pe aceste monumente s-au găsit o mulțime de inscripții, scrise în limba siriacă și greacă, care datează din 9 î. Hr. și pînă la 272 d. Hr. Ele se referă la istoria orașului și la raportul dintre locuitorii cetății. Din aceste inscripții se deduce că miezul locuitorilor îl formau sirienii sau arameii. Între aceștia se găsesc multe numiri arabe. Dovadă cît de departe, spre nord, au pătruns sub steagul victorios al islamului, arabii înfrățiți prin credință. Și familii de iudei se pomenesc în inscripții. Deși locuitorii orașului au un caracter semit, totuși cultura stăpînitore a fost elenismul, mai ales din v. IV î. Hr., de cînd cu cuceririle lui Alexandru cel Mare în această parte a lumii.²⁶

Schamra. *Revue Biblique*, 1930 și 1931, p. 32; F. Cumont, *Fouilles de Doura-Europos*, 2 vol. Paris, 1926. Descrie descoperirile arheologice din Siria în anii 1922, 1923.

²⁴ Hennequin, o. c. col. 472.

²⁵ René Menard et Claude Sauvageot, *L'Egypt et L'Asie*, nouvelle edition, publiée par. E. Rouevre, Paris (fără dată), p. 235.

²⁶ G. Ebers și A. Guthe, *Palestina in Bild und Wort*, tom. I, Leipzig, 1882, p. 444.

Trecem peste *Vadi Barada*, unde locuitorii acestei așezări se mîndresc a adăposti un singur loc istoric: Kabi Habil (=mormîntul lui Avel). Așa numesc arabii o relicvă, pe o stîncă înaltă, lîngă ruinele unui vechi templu și lîngă o străveche peșteră de mormînt. Acolo ar fi îngropat Cain cadavrul fratelui său Avel.²⁷

Mult mai important, prin valoarea monumentelor istorice, este însă orașul *Baalbek*, numit de greci Heliopolis, situat între munții Liban și Antiliban, la o altitudine de 1170 m. Baalbek însemnează orașul lui Baal (al zeului cu acel nume), Heliopolis înseamnă orașul soarelui. Cetatea înfloritoare de altădată are azi abia 5000 locuitori. Războaiele și mai ales cutremurele au distrus-o, dar ruinele rămase dovedesc că cetatea a fost măreață și puternică atunci cînd era în floare. Arheologii zic că acolo se pot vedea „cele mai frumoase ruine, poate că, din cîte există pe lume”.²⁸

H. Legendre vizitînd ruinele zice: „am aflat la Baalbek un conglomerat perfect ca material, ca bogăție și detaliu, armonie și proporție”.²⁹ E acolo un fel de cetate religioasă, așa cum ar fi Acropolea din Atena. Totul de o proporție uimitoare. Templul avea o lungime de 89 m. și o lărgime de 48 m. Zidurile au o adîncime de 7 m. în pămînt, numai așa se explică cum de au susținut greutatea mari ale templului zeului-soare. Alcătuirea marilor lucrări de la Baalbek a reclamat atîta trudă, pricepere și răbdare încît oamenii locului susțin că numai îngerii din cer le-au putut aduce și fasona atît de măreț, iar alții spun că opera se datorează faimosului rege Solomon, care ar fi fost ajutat de duhurile rele.³⁰ Porți, stîlpi, blocuri enorme, de cîte 20 m. lățime, pergole, trepte, arcuri, boltituri, ornamentații, foarte fin dantelate, apoi dimensiunile colosale, curțile, geniala întrebuințare a spațiului, totul te pune în fața unei minuni a artei și răbdării. Ele vorbesc de calități și virtuți omenești, de sobrietate și evlavie pe care numai în epoca marilor profeți am fi putut-o întîlni. În călătoria sa în Orient (*Voyage en Orient*) poetul Lamartine descriind Acropola din Baalbek, zice: „Nici o pană, nici un penel n-ar putea descrie impresia pe care o produce ochiului și sufletului vederea acestei măreții...

²⁷ Ebers-Guthe, o. c. p. 460.

²⁸ E. Reclus. *L'Asie anterieure*, Paris, 1884, p. 785, la A. Legendre, Baalbek în: *Dict. de la Bible*, tom. I, Paris, 1926, col. 1370.

²⁹ Legendre, o. c. col. 1330.

³⁰ Ebers-Guthe, o. c. p. 470.

blocuri de marmură roșie, albă și gri, porfiră de culoarea sîngelui, pietre galbene și lucitoare ca marmora de Paros"...³¹

Între edificiile mari se vede și un mic templu circular „de-o mare eleganță și remarcabil chiar și numai prin părțile care s-au păstrat”.³²

Chiar și mormintele, monumentele funerare, criptele și tot felul de bucățele „fac din aceste ruine una din rămășițele cele mai celebre ale antichității”.³³

Sînt apoi popoare care pînă de curînd se cunoșteau numai din cărțile V. T. (Gen. 25, 3—20; Ez. 26, 3). Astăzi se confirmă caracterul istoric al lor. Astfel e cazul cu *heteii* și împărăția heteilor, care au jucat un rol între anii 1800—1200 î. Hr. În inscripțiile egiptene ei apar sub numele de Cheta, iar în cele babiloniene sub cel de Chati. Descoperirile mai noi din Siria nordică (la Djerabia, lîngă Eufrat) și Asia Mică au dat la iveală o mulțime de stînci lucrate, obiecte de artă din piatră și inscripții, care tot mai mult evidențiază rolul acestui popor, alături de marile puteri, Egiptul, Asiria și Babilonia.³⁴

Între Biblie și *Babilonia* și *Asiria* este o relație destul de strînsă. Din estul Babiloniei pleacă Avraam și ai săi de-a lungul Eufratului, în direcția nordică, spre Haran și de acolo în Canaan. Chiar și relațiile de mai tîrziu ale babilonienilor și asirienilor cu Israil sînt mai strînse. La acestea se adaugă faptul că regiunea străbătută de râurile Tigru și Eufrat ar fi leagănul civilizației omenirii.

Babilonienii erau niște oameni de mare ispravă. Pricepuți în matematici, au dat lumii cele dintîi noțiuni de astronomie, au inventat un sistem de scris, un sistem de măsuri și greutate. Astfel, nu e de mirat că azi se duce o adevărată întrecere pentru cunoașterea antichităților asiriene și babiloniene.

Săpăturile făcute în ultimul timp aici, reconstituiesc în mare parte istoria acelor popoare. Ruinele de pe malul Tigrului și Eufratului amintesc de marile imperii Asiria și Babilonia, imperii care în a treia mie î. d. Hr. erau în culmea dezvoltării lor. Agentul consular E. Botta a descoperit în 1853 ruinele Ninivei, locul de

³¹ René-Sauvageot, o. c. p. 241.

³² René-Sauvageot, o. c. p. 244.

³³ René-Sauvageot, o. c. p. 245.

³⁴ Jubiläumsbibel, Stuttgart 1937. Einleitung p. 71.

activitate al blîndului profet Iona. Din aceste ruine scoate Layard restul a opt palate asiriene. Rodul acestor săpături este biblioteca lui Asurbanipal, de unde G. Schmith exhumează 3000 de inscripții. I. E. Taylor recunoaște în Magagyar (Ur biblic) templul lui Sin (zeul lunei). Expediția întreprinsă acum cîteva zeci de ani, de Universitatea din Pensilvania, pentru a explora orașul Nuffar, a fost foarte rodnică. Orașul s-a studiat metodic, pînă la temelie, s-a descoperit templul lui Bel cu o mulțime de documente. Hilprecht singur a examinat peste 50.000 tablete aflate acolo.³⁵

Împreună cu V. Palace, consulul Franței E. Botta a făcut săpături în cetatea Mosul (1851—1855), unde a descoperit palatul regelui Sargon II (722—705 î. Hr.). În același timp au început să facă și englezii săpături la ruinele cetății Nimrud, unde presupuneau că s-ar fi aflat vechea cetate Ninive. Aici, pe lîngă alte multe obiecte, s-au descoperit două palate regale: unul al regelui Sancherib (705—681) și altul al regelui Asarhadon (681—668), amîndouă renovate de Asurbanipal (668—626).

În *Ninive* s-a descoperit biblioteca regelui Asurbanipal, în templul zeului Nabu, zeul scrisului, care are ca simbol un stilou. Între ruinele Ninivei s-au găsit multe texte paralele cu cele biblice.³⁶

Între monumentele cele mai importante care s-au descoperit în regiunea rîurilor Tigru și Eufrat, este Codul lui Hammurapi. Acesta este unul dintre cele mai prețioase opere ale trecutului. Codul aduce legislația cea mai veche pe care o cunoaștem. Hammurapi a fost rege al Babiloniei pe la 2000 î. Hr., e deci contemporan cu patriarhul Avraam. Biblia îl cunoaște numindu-l Amrafel (Gen. 14, 1). El a fost un rege viteaz, întreprinzător și bun organizator. S-a străduit să facă din patria sa o țară capabilă de progres moral și material. Prin codul de legi ce-i poartă numele, regele se rînduie între cei mai de seamă oameni din orientul antic și biblic. Codul a fost descoperit de către francezul Morgan, la Susa, Persepolis, în decembrie 1901. Azi se află în muzeul Luvru din Paris. Legile sînt scrise pe piatră. Are o înălțime de 2,25 m., 1,90 m. lățime (în partea de jos) și 1,65 m. lățime (în partea de sus). Conține cam 8000 cuvinte scrise în limba asiro-babiloniană,

³⁵ N. Neaga, Săpături arheologice în Orient, *Telegraful Român*, nr. 58 din 1928.

³⁶ Dr. Peter Bamm, în revista *Zeichen der Zeit*, Heft I, 1956, p. 20.

cu caracter cuneiform. În el se află 282 legi. Codul are o introducere cu o autobiografie a lui Hammurapi, legile și apoi concluzii și îndemnuri de a se respecta legile acestea.³⁷

Arheologul din Strassbourg, Montet, a adus mari servicii arheologice, prin vechile inscripții, proaspăt descoperite. Importante descoperiri s-au făcut în Ur, în Caldea, patria patriarhului Avraam. M. G. G. Wooley, șeful expediției din Ur, dă un rezumat al celor descoperite în cimitirul răvășit în 1927. Au descoperit cruci, morminte regale vechi, de jur împrejurul lor având spațiu larg în care erau obiecte depuse de bocitorii morților, obiecte personale de ale morților, arme, inele, vase și rămășițe numeroase de oameni. Mormintele din Ur au fost împodobite prin masacrarea oamenilor din serviciul regilor. Se văd rămășițele a 9 dame de curte, cu coafurile legate în fir de aur, ostași din gardă cu armele lor, cu căști, iar pe carele de război conducătorii stau pe capră. Dovadă că monarhii erau divinizați și glorificați prin sîngele subalternilor.³⁸ De fapt nu-i vorba de un sacrificiu, ci de o faptă rezultată din convingerea și credința în viața de dincolo. Dincolo, regele trebuia să fie servit, ca și aici. Avea deci nevoie de sfetnicii săi. De aceea, se pare că slujitorii regelui mergeau bucuroși la moarte pentru a trece în viața de dincolo la o situație sigură.

Descoperirile arheologice se discută și lămuresc în congresele orientaliștilor. Tot în cadrul acestora se precizează și autenticitatea documentelor vechi. Astfel, la al IX-lea congres al orientaliștilor neerlandezi (13 aprilie 1939), Martin David a ținut o conferință în care a pus problema relației dintre Codul lui Hammurapi și legislația Exodului. Unele texte scoase din Exod (21, 23), ca legea privitoare la boul care împunge (Ex. 21, 28), ar lăsa să se presupună un împrumut. D. Martin ne pune în gardă împotriva unei ipoteze prea ușuratică, despre o dependență directă și se oferă să arate numeroasele deosebiri care există între dreptul mozaic și dreptul babilonian. Caracterul prea egoist de național al poporului evreu, particularitățile vieții sale religioase, sociale,

³⁷ A. T. Negoită, Codul lui Hammurapi, București, 1940.

Un comentariu la codul lui Hammurapi a publicat P. Cruveilhier:

Commentaire du cod d'Hammurapi, Paris, 1938, p. VII și 326.

³⁸ Cf. Rev.: La Croix, nr. 3 din iulie, Paris 1928.

economice, familiale, ajung pentru a explica această antinomie. Paralelismele se pot explica numai prin analogia situațiilor.³⁹

Se pare că cele mai numeroase piese arheologice privind Babilonia sînt în muzeul Luvru din Paris. Arheologul Dr. G. Contenau le-a studiat acolo și le-a publicat fotografiate într-un volum, în 1927 (sub titlul: Musée du Louvre, Les antiquités orientales, Sumer, Babylonie, Elam Paris, 1927). Se află aici grupate, în reproduceri reușite, toate piesele caracteristice, din bogatele serii ale muzeului. Ele sînt descrise, pe scurt, după caracteristicile lor, ba se dau chiar indicații bibliografice, privind variatele piese. Tot așa de cuprinzătoare e lucrarea lui H. Gressmann, în care cuprinde toate textele vechi care au legătură cu V. T.⁴⁰

Dintre țările orientului biblic nici una nu are o legătură continuă cu Sf. Scriptură, ca Țara Nilului. De la coborîrea acolo a lui Avraam și pînă la fuga în *Egipt* a pruncului Iisus, Canaanul și Egiptul pot fi chemate mărturii în privința aceasta. Darul Nilului e așa de mare încît a făcut din Egipt țara celei mai originale culturi din Orientul antic. Intreaga cultură era străbătută de o credință nu mai puțin specifică. Aceste concepții se completează minunat în mărețele lor monumente: obeliscuri, piramide, sarcofage, mumii, inscripții, zugrăveli și hieroglife, sfîncși, care toate vorbesc despre măreția Egiptului. Studiarea trecutului Egiptului ne interesează pentru că a avut în multe privințe o influență hotărîtoare asupra concepției despre lume și despre viața popoarelor stăpînite. Materialul arheologic e atît de vast încît nu ne putem referi decît la mică parte din el.

Atîtea descoperiri minunate s-au făcut în gropnița funerară a lui Tut-Ank-Amon încît se credea că mormîntul regelui e nepuizabil. Zăbavnicul lucru cu exhumarea și clasarea materialului s-a terminat de mult. Descoperirea pe care a adus-o la lumina zilei Howard Carter e de mare interes arheologic. Astfel, în iarna lui 1927, s-au descoperit obiecte foarte variate, îngrămădite într-o cameră anexă de la mormîntul lui Tut-Ank-Amon.

Intre aceste obiecte s-a găsit un cuferel de lemn îmbrăcat în fildeș, cu capac și cu părți așa de fine, ca un vechi și artistic obiect de artă. Păcat însă că această capadoperă a fost cam vătă-

³⁹ M. Martin, De Codex Hammurapi en zijn verhouding tot te westpalingen in Exodus; R. Tournay, Assyrologie, în: Revue Biblique, anul 49, nr. 2, pe aprilie 1940, p. 301.

⁴⁰ Altorientalische Texte und Bilder zum A. T., Leipzig-Berlin, 1927.

mată. Capacul era aruncat într-un colț, cuferul în altul, iar coșurile de răchită, care însoțeau sicriul, erau spintecate. Capacul are cam 26 cm lungime și 20 cm lărgime, constă dintr-o tabletă de fildeș fixată pe lemn. Pe capac se vede chipul regelui și al reginei sub un polog de ghirlande, pe care le susține un butuc de viță de vie. Regele, rezemat pe sceptrul său, primește din partea reginei un buchețel de flori de papyrus și lotus, flori care sînt simboluri ale celor două imperii. Pe două tablete, deasupra perechii regale, se află inscripția: „Falnicul Dumnezeu, stăpîn al celor două ținuturi, Tut-Ank-Amon..., cu înalta sa soție regală, stăpîna a celor două ținuturi Ank-es-en-Amon”.⁴¹

O altă descoperire importantă o formează patru cosciuge, în formă de mumii, vîrîte unul în altul. Cel mai mare dintre ele, al cărui aspect amintește personajii înalte ale acestei epoci, are cam 80 cm lungime. El a fost îmbrăcat într-un strat de rășină neagră și înfășurat în pînză. Fișile de pînză sînt aurite și poartă inscripții hieroglifice ce reprezintă divinități și genii protectoare. Acest cosciug conținea un al doilea, de o dimensiune inferioară, în interiorul căruia se afla un al treilea, cam de 20 cm lungime numai și care era împachetat într-un înveliș de pînză. În interiorul celui de al treilea cosciug se afla învelită cu aceeași grijă, o statueta admirabilă, de aur, precum și un al patrulea cosciug, de abia 12 cm lungime. Cosciugul e lucrat din același material ca și celelalte trei. Pe el se poate citi, în hieroglifice, numele reginei Tiyi. Cosciugul ultim conținea o prețioasă relictă, o șuviță de păr blond, foarte probabil din părul reginei Tiyi, soția faraonului Amenofis III. Acest domnitor e bunicul lui Tut-Ank-Amon, în timpul căruia imperiul teban și-a ajuns culmea dezvoltării sale. Statueta de aur, imaginea lui Amenofis III și șuvița de păr de la Tut-Ank-Amon, erau amintiri de ale familiei, iar pentru a fi păstrate cu venerație au fost îngropate cu defuncții.

O altă descoperire la mormîntul lui Tut-Ank-Amon au fost 16 mici unelte aflate într-un coș. Ele sînt de lemn și metal. Metalul folosit e fierul și tocmai în aceasta constă valoarea lor, întrucît pînă la Tut-Ank-Amon nu s-au aflat, în mormintele egiptene, obiecte de fier. De aici se poate deduce că întrebuintarea fierului își face apariția în epoca lui Tut-Ank-Amon. Cele 16 unelte nu

⁴¹ N. Neaga, Ultimele descoperiri la mormîntul lui Tut-Ank-Amon, în: *Telegraful Român*, nr. 68, Sibiu 1928, după revista franceză *L'Illustration*, pe iulie, Paris, 1928.

spun că fierul nu exista înainte, ci dovedesc numai că în Egipt începe a se folosi abia în epoca lui Tut-Ank-Amon (1373—1350 î. Hr.).⁴²

O monumentală descoperire făcută în Egipt, sînt scrisorile de la *Tel-El-Amarna*, o mică localitate situată pe malul rîului Nil. Aci s-au descoperit în 1887—1888 mai multe lăzi cu tăblițe de lut, în număr de aproximativ 350 bucăți. Ele erau depozitate în lăzi păstrate în palatul faraonului Amenofis IV, la o distanță de 300 km de Cairo de azi. Pe aceste tăblițe sînt scrise, în limba asiro-babiloniană, în caractere cuneiforme, documente datînd din epoca lui Amenofis III și IV, dintre anii 1410—1366 î. Hr. Documentele fac parte din arhiva faraonilor. Se vede că în epoca aceasta limba diplomatică a statelor din Orientul antic era limba babiloniană. Astăzi scrisorile se află în diferite biblioteci și muzee mari ale lumii. Astfel, un număr mare se află în Cairo, Paris, Berlin, Viena, Oxford, Constantinopol. Multe au ajuns în mîini particulare, căci bibliofilii au fost bucuroși să aibă una din aceste scrisori, care la sfîrșitul veacului trecut se plăteau mai scump decît aurul. Epistolele sînt scrise de principii Canaanului, de domnitorii Asiriei și ai Babiloniei și adresate faraonului. Altele sînt scrise de faraoni și adresate acelorora. Acestea sînt mai puține, cîtă vreme cele primite de faraoni sînt cele numeroase. Este interesantă titulatura folosită în scrisori. Atunci cînd faraonul se adresează unui egal, îi zice: „frate”. Cele mai multe sînt adresate de supușii palestinieni și sirieni, datînd din epoca năvălirii evreilor în Palestina. Iată cum se adresează Abdihiba, guvernatorul Ierusalimului: „Habiru jefuiesc țara regelui, dacă nu vor veni trupe aici anul acesta, pămîntul regelui, stăpînul meu, va fi pierdut”. Intr-un „postscriptum”, el se adresează secretarului regal, scriind: „Spune dar regelui, stăpînul meu, tot pămîntul regelui, stăpînul meu, va fi pierdut...”. Același pericol îl semnalează reprezentanții Egiptului din localitățile canaanene: Lachiș, Gaza, Ascalon, scriind: „Habiru se fac stăpîni pe pămîntul regelui, stăpînul nostru, trebuie să trimită trupe chiar anul acesta”.⁴³

O altă descoperire importantă este cea de la *Karnak*. Ea se atașează mult istoriei biblice a V. T. În ruinele palatului din Kar-

⁴² Același op și număr.

⁴³ N. Neaga, Studiul V. T., cursuri, ținute cu studenții, în anul academic 1956—1957, manuscris (scris la mașină), p. 40.

nak s-a găsit chipul unui rege captiv, despre care orientalistul Champollion crede că e un rege iudeu. El e legat în lanțuri.⁴⁴

Numirile orașelor din cartea Iosua sînt conforme cu inscripțiile și numirile orașelor pe care le-a ocupat faraonul Tutmes III (1501—1447), care se citesc pe pereții templului din Karnak.

În *Elefantina*, colonie evreiască din veacul VII î. Hr., s-au aflat multe texte de mare interes biblic, păstrate azi în bibliotecile din Cairo, Oxford, Berlin, Strasbourg. Ele datează, cele mai multe, din sec. V î. Hr. Sînt acte de natură juridică (donatii, moșteniri), religioasă, literară, scrise în limba aramaică.

Pentru cunoașterea antichităților biblice sînt folositoare și săpăturile făcute în *Arabia*. În arabia locuiesc popoare semite, care vorbesc o limbă soră cu limba ebraică. Arabii descind din Avraam, prin Ismail, Moise are legături de înrudire cu ei, prin Ietro.

Arheologii spun că textele și obiectele pe care le-au aflat în Arabia contribuie mult la cunoașterea religiei V. T., mai ales că unele din descoperiri datează din v. 15 î. Hr. Arheologii care au merite pentru descrierea textelor arabe sînt: G. Gesenius, E. Roediger, Th. I. Arnold, I. Halevy, E. Glaser și mai ales H. Musil cu a sa: *Arabia Petrae* în 3 vol. (Viena, 1907—1908).

Obiecte descoperite în Arabia se găsesc multe în colecția lui Kaiky Muncherjee, din Aden. Kaiky e un fruntaș persan, cu locuința în Aden, care în calitate de amator a strîns o grămadă de lucruri de preț de pe la particulari din interiorul Arabiei. Kaiky a numerotat piesele și le-a fotografiat, alcătuiind un album. Piesa numărul 1 reprezintă un personaj din piatră stînd în picioare, mîinile sînt pierdute. Are o mustață deasă și pronunțată, nasul dezvoltat, frunte lată, păr bogat căzînd pe umeri. Jos se citesc cuvintele scrise evreiește: „Iațduc il Farium Sarihat rege al Avsan-ului”.

Piesa motată nr. 2 e un personaj regal în nud, brațul stîng e împodobit cu trei inele (brățare), părul îl are lung, el cade bogat, picioarele lipsesc. Pe cap are o coroană regală. E încins pe la mijloc. Pe soclu se citește: „Maadil Salhin, fiul lui Iațduc, rege al Avsan-ului”.

În aceste texte se întîlnesc nume de regi ai Avsanului. Inscriptiile se raportează la evenimente care s-au întîmplat pe la 500 î. Hr.⁴⁵

⁴⁴ René-Sauvageot, o. c. p. 208.

⁴⁵ A. H. Jaussen, Inscriptions himyarites, în: Revue biblique, an. 45, 1926, p. 548.

Pentru studiul biblic sînt de interes și cercetările făcute în insula *Creta*, patria filistenilor, unul dintre cele mai vechi popoare ale Canaanului și care a jucat aici un rol atît de important încît numele lor trece asupra țării, numindu-se Palestina.

În urma săpăturilor făcute în orașul filistean *Ascalon*, în 1925, W. J. Phythian-Adam publică un studiu asupra originii filistene în lumina arheologiei palestinienne și constată că pe la 1200 î. Hr., vechea ceramică locală, influențată de arta micenocipriotă, a fost spontan înlocuită printr-o ceramică originală. Tipul ei esențial ar fi castronașul cu toartă oblică, adesea pictat cu frize și subiecte din lumea faunei. Aceste forme străine de arta egee, au înrudire cu civilizația colportată în bazinul oriental al Mediteranei prin invadatori de origine balcanică. Acești coloniști n-ar fi alții decît filistenii și ecoul acestui nume faimos s-ar fi menținut pînă în zilele noastre în numele „Perastă” de pe golful Cattaro (lui). Adevărat că ipoteza aceasta ar fi cam îndrăzneată, pentru că ea ar merge pînă la a admite că filistenii ar fie de origine balcanică.⁴⁶

Monumentele arheologice aflătoare în *Roma*, de asemenea contribuie la înțelegerea Sf. Scripturi. Astfel este Arcul de triumf din Roma, ridicat întru cinstirea lui Vespasian și a fiului său Titus, după înfrîngerea evreilor. Pe basorelieful arcului se pot vedea obiecte sfinte din templul din Ierusalim, candelabrul de aur cu 7 brațe, masa punerii înainte, altarul tămîierii și două trîmbițe din corn, care serveau preoțimii la vestirea marilor sărbători.

Moise din Horene, un învățat armean din v. V, a aflat în *Algeria* două inscripții de următorul cuprins: „Noi sîntem cei care am fugit din calea lui Iosua”. Cei în cauză pot fi un trib din preajma Canaanului, care nevoind să ia lupta cu Iosua și-au căutat liniștea în altă parte a lumii. Este și aceasta o contribuție care merită pomenire.

O contribuție prețioasă la istoria textelor biblice aduc numeroasele manuscrise descoperite la muntele *Sinai*. Așa merită pomenire Codul sinaitic (Alef), pe care T. Tischendorf l-a descoperit în 1859 în mănăstirea Sf. Ecaterina, de pe muntele Sinai. Manuscrisul datează din sec. IV d. Hr.⁴⁷.

⁴⁶ Cf. *Revue Biblique*, an. 35, pe ianuarie, 1926, p. 156.

⁴⁷ V. *Tarnavski*, *Introducere în sf. cărți ale Vechiului Testament* Cernăuți, 1928, p. 126.

Un manuscris important este și cel numit Codex babilonicus, sau Petropolitanus, din 916 d. Hr., care a fost aflat într-o sinagogă din *Crimea*. Cuprinde profeții posteriori (neviim aharonim) în limba ebraică. Avînd punctuație babiloniană se numește Codex Babilonicus.⁴⁸

Monumentele arheologice din Orientul biblic aruncă multă lumină asupra Sfintei Scripturi. Taine, rămase veacuri de-a rîndul nepătrunse, primesc dezlegarea și se confirmă prin acele reminiscențe ale culturii umane.

Prof. Dr. NICOLAE NEAGA
Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

⁴⁸ *Tarnavski, o. c. p. 127.*

TREISUTE ANI DE LA MOARTEA MITROPOLITULUI VARLAAM

În anul acesta se împlinesc 300 de ani de la moartea, sau cum zicea el, de la plecarea „în casa cea de lut a moșilor” săi, a marelui mitropolit al Moldovei Varlaam. Biserica ardeleană nu poate lăsa neobservat acest eveniment, căci preoții și credincioșii ei au aflat în „Cartea de învățătură românească” a marelui ierarh o hrană bogată și substanțială pentru stîmpărarea foamei lor duhovnicești, cu învățătura dumnezeiască oferită în dulcea limbă românească. În timpul cînd Biserica ardeleană era asaltată de prozelitismul calvin, susținut puternic de principii ardeleni, și de administrația de stat, care folosea tot felul de momeli și de mijloace, pentru a prinde sufletele romînilor ardeleni în mreaja calvinismului, credința noastră strămoșească a aflat în acest ierarh cărturar pe unul din cei mai hotărîți apărători a ei.

El face parte din șirul acelor mari ierarhi ai sec. 17, care prin întemeierea de școli, de tipografii și prin tipărirea de cărți în limba românească, care au circulat în toate provinciile românești, au tras brazde adînci în ogorul culturii și pot fi socotiți printre ctitorii acestei culturi românești. Numele lor trebuie pomenit deci de credincioșii Bisericii noastre cu recunoștință.

Acest mare ierarh, care și-a închinat toată viața sa ca o jertfă curată și bine-plăcută lui Dumnezeu și Bisericii strămoșești, în-suflețit de dragostea pentru Dumnezeu și pentru legea strămoșească, a lucrat neîntreput pentru apărarea unității de credință și prin aceasta pentru unitatea națională a poporului, al cărui vrednic vlăstar a fost. Iată pentru ce, privită prin această prismă, opera lui are o însemnătate deosebită, fiindcă el a urmat linia pe care a mers Biserica noastră în general și mai ales Biserica strămoșească din Ardeal, în tot trecutul ei.

Datorită vitregiei vremurilor, au dispărut multe documente, și astfel noi știm prea puțin despre viața din tinerețe a acestui mare ierarh. Nu cunoaștem nici timpul, nici locul unde s-a născut, precum nu ne sînt cunoscute nici numele părinților săi. Se presupune că el s-a născut în părțile Putnei. Unii istorici susțin, pe motivul că în Cazania lui folosește limba populară, că el a fost fiu de țaran.¹ Dar judecînd după averea pe care o lăasă Mănăstirii Secu, s-ar putea afirma tot atît de bine că el a fost fiu de răzeș mai înstărit, situație care i-a dat posibilitatea să-și însușească o cultură mai aleasă.² Varlaam, al cărui nume din botez ne este necunoscut, urmînd probabil unei înclinări sufletești, a intrat de tînr în Mănăstirea Secu, ctitoria lui Nestor Ureche.

Aici și-a cultivat pietatea și și-a sportit știința de carte bisericească, impunîndu-se prin calitățile sale sufletești ca și prin învățătura sa, atît fraților din mănăstire, cît și autorității bisericești superioare. Astfel în anul 1610, îl aflăm în fruntea obștei călugărești, în postul de egumen, demnitate pe care a purtat-o aproape 20 ani.³ Pentru calitățile și vrednicia lui deosebită, i s-a acordat distincția de arhimandrit. Domnitorul Miron Barnovschi i-a arătat o deosebită prețuire și încredere, făcîndu-l duhovnic al său și al familiei sale și încredințîndu-i o misiune la Kiev, și apoi la Moscova. În august 1629, el se afla la Kiev, la Petru Movilă, ducîndu-i manuscrisul unui Octoich.⁴ Nicolae Iorga crede chiar că el va fi fost în mai multe rînduri la Kiev în misiune, unde a zăbovit un timp mai îndelungat.⁵ Cu ocazia aceasta s-a întretinut cu Petru Movilă, care a știut să aprecieze calitățile acestui om vrednic. Legăturile lui cu acest mare fiu de domn, au fost foarte fructuoase pentru viața ulterioară a lui Varlaam. Deși se formase o tradiție, ca scaunul de mitropolit al Moldovei să fie ocupat de un ierarh care a activat la una din episcopiile sufragane și mai ales la epis-

¹ N. Iorga, *Istoria Literaturii religioase a romînilor pînă la 1688*. București, 1904, p. 159; idem, *Istoria Bisericii romînești și a vieții religioase a romînilor*, vol. I, ed. II, Buc. 1928, p. 304.

² Fl. Mureșanu, *Cazania lui Varlaam*, Cluj, 1944, p. 3, 5—6 și I. Lupaș, *Mitropolitul Varlaam al Moldovei*, Cluj, 1935, p. 1.

³ N. Iorga, *Ist. Lit.*, op. cit. p. 146.

⁴ Idem, op. cit. p. 146.

⁵ N. Iorga, *Ist. bis. op. cit.* p. 304. Anul 1621 cînd Varlaam ar fi fost trimis la Kiev pentru întia oară, pe care-l aflăm la Iorga, este o greșeală, căci el însuși spune că a fost trimis de Barnovschi, care a ajuns domnitor pentru prima dată abia în anul 1626.

copia Romanului, cu un om excepțional ca Varlaam, se putea face excepție de la această tradiție. Astfel, datorită calităților lui deosebite, dar și recomandării lui Petru Movilă,⁶ în 1632 el a fost făcut, din simplu ieromonah, direct mitropolit.

Din ceea ce a văzut la Kiev, în timpul zăbovirii sale în acel oraș în anul 1629, ca și din convorbirile avute cu Petru Movilă, cu aceea ocazie, ca și cu prilejul participării sale la hirotonirea aceluia întru mitropolit, va fi încolțit în sufletul lui dorința nobilă de a înzestra și țara sa cu mijloace de cultură: cu școală înaltă, după modelul celei de la Kiev și cu tipografie.

Munca desfășurată de marele ierarh de la Kiev, pentru asigurarea drepturilor bisericii pe care o conducea și pentru înălțarea ei prin școală și tipărituri, ca și lupta hotărâtă pentru apărarea ortodoxiei, au servit ca pildă și ca un îndemn puternic și hotărât pentru activitatea desfășurată de mitropolitul Varlaam.

Timpurile în care a ajuns Varlaam la cîrma bisericii moldovene și în care și-a început activitatea sa de mitropolit, au fost destul de grele.

Amintim în această privință luptele pentru tron și schimbarea deasă a domnitorilor, încît în decurs de un an (1633) s-au schimbat trei domnitori în Moldova. Abia prin venirea lui Vasile Lupu pe tronul Moldovei se ajunge la o stabilitate care durează aproape douăzeci de ani. Vremurile totuși nu sînt liniștite pe deplin nici sub acest domnitor, cînd ne gîndim la luptele acestuia cu Matei Basarab și la năvălirea tătarilor și cazacilor în țară și la jafurile făcute de ei.⁷ Nestabilitatea politică din timpul cînd și-a început activitatea, pe un alt om mai puțin dotat, ar fi putut să-l descumpănească și dezamăgească, ceea ce nu s-a întîmplat însă cu Varlaam, care a știut să se ridice deasupra împrejurărilor nefavorabile și să le domine, storcînd din fiecare împrejurare un folos pentru biserica sa. Un act din 1649, prin care Vasile Lupu oprește pe diferiții slujbași ai stăpînirii de a mai prăda și pedepsi pe clericii Bisericii pentru diferite vini, urmînd ca judecata oricărei vini, afară de caz de omor, să o facă vlădicii, ne arată care era situația clerului înainte de păstoria lui Varlaam.⁸

Din momentul venirii la cîrma Bisericii, Varlaam a fost preocupat de gîndul de a dobîndi și asigura autonomia Bisericii și de

⁶ N. Iorga, *Ist. bis. rom. op. cit.* p. 305.

⁷ Fl. Mureșan, *op. cit.* p. 26.

⁸ I. Lupaș, *op. cit.* p. 6—7.

dorința de a ridica starea morală și materială a clerului, convins fiind că numai cu un astfel de cler poate lucra în mod eficace, pentru binele credincioșilor. Astfel obține el de la domnitorii cu stăpânire efemeră diferite favoruri pentru biserica și clerul pe care-l păstorea. De la Alexandru Iliaș (în intervalul scurt de la 26 septembrie 1632—4 ianuarie 1633), exoperează trei acte importante, dintre care prin primul se interzice laicilor amestecul în afacerile bisericești, prin al doilea se asigură preoțimii anumite scutiri de biruri, iar prin al treilea funcționarii mitropoliei sînt scutiți de biruri, iar preoțimii i se asigură anumite libertăți.⁹ Aceste privilegii a știut să le întărească prin alte acte exoperate de la domnitorul Moise Movilă, în scurta sa domnie, care scutea preoțimea de la centrul mitropoliei de orice bir, iar restul preoțimii de toate birurile țării.¹⁰ Domnitorul Vasile Lupu, prin hrisovul pomenit din anul 1649, la stăruința lui Varlaam, asigură și el autonomia Bisericii.

Unei preoțimi ușurate de poverile diferitelor biruri și ocrotite împotriva volniciei unor stăpînitori de pămînt și a diferiților slujbași domnești, Varlaam putea să-i pună în mînă făclia culturii, prin care să lucreze la ridicarea sufletească a obștei credincioase.

Sub domnia lui Vasile Lupu, de aproape douăzeci ani, în care Moldova s-a bucurat de o stabilitate politică, s-a inaugurat o epocă de progres și înflorire culturală și artistică în biserica moldoveană. Vasile Lupu era dornic de a face lucrări mari și grandioase, care să-i încununeze domnia cu o aureolă de strălucire. El voia să rivalizeze în privința aceasta cu contemporanul său din Țara Românească, Matei Basarab, și chiar să-l întreacă. Înțeleptul mitropolit, a știut să profite de încrederea deosebită pe care i-o acorda domnitorul, care-l trimite în misiuni diplomatice, la Matei Basarab și la cazaci,¹¹ pentru a stimula dărnicia acestui domn ambițios și mîndru, pentru opere culturale și artistice în folosul bisericii. Astfel Varlaam în stihurile scrise în legătură cu stema Moldovei putea zice despre acest domnitor: „Cu învățături ce în țară se temeluiște nemuritor nume șie zidește”. Intr-adevăr, dacă Vasile Lupu nu și-a creiat un nume prin victorii de arme, el s-a impus prin creații culturale și artistice. E de ajuns să pomenim în privința aceasta biserica Trei Ierarhi, o adevărată capodoperă de artă, care

⁹ Fl. Mureșan, op. cit. p. 11.

¹⁰ Idem op. cit. p. 12.

¹¹ N. Iorga, Ist. Lit. op. cit. p. 163.

n-a fost întrecută de nici o altă biserică de pe sol romînesc și care a fost și este și azi admirată de toți cercetătorii. Să ne amintim de celelalte biserici ridicate și renovate de acest domnitor; de întemeierea în Iași a tipografiei condusă de maeștri tipografi aduși de la Kiev; de tipăriturile romînești care au ieșit din această tipografie; de întemeierea Academiei după modelul celei a lui Petru Movilă, condusă de dascăli aduși de la Kiev în frunte cu rectorul de la școala kieveană; de ținerea în țara Moldovei a sinodului de la 1642, în care s-a dezbătut Mărturisirea de credință a lui Petru Movilă, de sinodul ținut în 1645 de ierarhii celor două țări romîne, pentru a da răspuns Catehismului calvinesc, și toate acestea îndreptățesc ceea ce spunea Varlaam în stihurile la stema Moldovei, că Vasile Lupu și-a creiat un nume nemuritor. Nemuritor va rămîne însă și numele înțeleptului și marelui mitropolit Varlaam, care a fost sprijinitorul și sfătuitoarea lui Vasile Lupu, în opera culturală și artistică realizată sub domnia acestuia.

Preocupările cărturărești ale lui Varlaam le constatăm încă din tinerețea sa, înainte de a ajunge egumen al Mănăstirii Secu. În liniștea acestui locaș sfînt a zăbovit el îndelung, descifrînd slova cărții: „Leastvița” a lui Ioan Scărarul, nu numai pentru dragostea ce o avea pentru această carte și pentru perfecționarea sa religioasă și morală, ci cu gîndul de a o face accesibilă prin traducerea ei în romînește și altora. „Drept aceia am voit să scriu această carte larg și lung, ca să poată înțelege cine va citi” zice el. După cum mărturisește în prefață, el s-a ostenit cu traducerea acestei cărți și pentru a-și valorifica talantul pe care i l-a dăruit Dumnezeu. Manuscrisul acestei cărți tradusă din slavonește a fost deseori copiat și răspîndit printre călugării din diferitele mănăstiri din Moldova. Într-o scrisoare pe care o trimite în 1637 țarului Rusiei, Mihail Feodorovici, el amintește de cînd a fost în Rusia în 1629, trimis de domnitorul Barnovschi, dar îi pomenește în acelaș rînd și de rîvna ce o are pentru Biserica răsăritului ca și de dorința de a traduce pe limba romînească cartea Sf. Calist cuvîntările la Sf. Evanghelie, care s-o citească preoții în biserică, spre învățătura romînilor credincioși, este gata și scrisă numai să se dea la tipar s-o tipărească... de aceea — zice el — îndrăznim a cere ajutor pentru lucrul acesta”.¹² Din această scrisoare reiese că în anul 1637, Varlaam avea Cazania sa gata de tipar.

¹² Fl. Mureșan, op. cit. p. 12—13.

Fiindcă ajutorul solicitat țarului nu a sosit, iar Moldova nu avea tiparniță, începutul tipăririi acestei cărți a trebuit să întârzie încă vreo cinci ani.

În legătură cu Evanghelia învățătoare tipărită în anul 1642 la Govora, N. Iorga scrie: „Originalul ei nu poate fi decât Cazania lui Petru Movilă din 1637, care e alcătuită după omiliile lui Calist”.¹³ Fiindcă Varlaam, în scrisoarea trimisă țarului Rusiei în 1637, încă indică ca izvor al Cazaniei sale pe Calist, iar pe de altă parte în predoslovie Cazaniei sale spune: „Adunat-amu diin toți tălcovnicii sventei evanghelii dascăli bisericii noastre . . .”,¹⁴ numai comparînd Cazania lui Varlaam cu Cazania lui Petru Movilă s-ar putea stabili în ce măsură este Varlaam debitor lui Calist și cît a strîns din alte izvoare de care pomenește și care este partea sa de contribuție din această lucrare.

Domnitorul Vasile Lupu zidește frumoasa mănăstire Trei Ierarhi, care este sfințită de mitropolitul Varlaam în 1639. Aduce cu mari cheltuieli moaștele Sf. Paraschiva și la îndemnul marelui mitropolit, întemeiază la 1641 o academie după modelul celei de la Kiev, cu dascăli aduși de acolo, în frunte cu rectorul academiei kievene Sofronie Pociavschi, și a cerut lui Petru Movilă și o tipografie, pe care apoi o completează cu litera necesară adusă de la Lemberg. În această tipografie începe tipărirea Cazaniei lui Varlaam. Este divergență de păreri între cercetători, cu privire la data cînd a început tipărirea Cazaniei, ca și cu privire la faptul dacă a fost o singură ediție, sau mai multe, a acestei cărți. Diferența aceasta de păreri provine din deosebiri ce se află între diferitele exemplare din Cazanie, în ce privesc foile de titlu, xilografurile, literele inițiale, paginație, și uneori chiar deosebiri în text.

Bianu - Hodoș susțin că tipărirea cărții ar fi început în anul 1641 și s-a terminat în 1643, și că și exemplarul care poartă data de 1641, la sfîrșit are o motiță finală ca și celelalte exemplare, în care se spune că această carte s-a tipărit în 1645. Deci n-ar fi vorba de mai multe ediții și deosebiri existente între diferitele exemplare s-ar explica astfel, că în cursul tipăririi s-au făcut îndreptarea greșelilor de tipar și a paginației, fără a se renunța la foile tipărite. La terminarea lucrării, vechiul titlu părăindu-se prea simplu, s-a retipărit și acesta împreună cu prefața, apoi s-a mai

¹³ N. Iorga, *Ist. Lit. op. cit.* p. 154.

¹⁴ I. Bianu, N. Hodoș, *Bibliografia romînească veche*, tom. I, București, 1903, p. 140.

tipărit un alt titlu și mai pompos. Astfel s-ar explica deci diferența ce există între diferitele exemplare păstrate.¹⁵ Profesorul Lupaș susține și el aceeași părere, în ce privește data tipăririi Cazaniei. Păr. Prof. N. Popescu susține că: „întîia roadă” a tiparului lui Vasile Lupu, ar fi o scrisoare de mulțumită redactată de delegația grecească la sinodul din Iași, care s-a tipărit în 20 decembrie 1642.¹⁶ Din faptul că scrisoarea de mulțumire a delegației grecești este socotită de acest cercetător ca „întîia roadă” a tipografiei, s-ar putea trage concluzia că tipărirea Cazaniei a început după 20 decembrie 1642, sau la începutul anului următor. Anii 1641 și 1642, pe care-i aflăm pe două xilografuri, n-ar indica altceva decît datele cînd acestea au fost executate și de cînd a început strîngerea materialului pentru tipărirea Cazaniei.¹⁷ Aceste date ca și scrisoarea delegației grecești ieșită de sub tipar în 20 decembrie 1642, numită „întîia roadă” a tipografiei, nu exclud posibilitatea ca tipărirea Cazaniei să fi început la o dată anterioară. Scrisoarea pomenită poate fi socotită ca prima tipăritură, fiindcă apăruse și circula, pe cînd Cazania era numai în curs de tipărire. În tot cazul, diferențele ce există între diferitele cazanii ce ni s-au păstrat, cu privire la titlu, xilografuri, litere inițiale, paginație și chiar în text, rămîne o problemă nerezolvată cu privire la existența uneia sau mai multor ediții ale acestei cărți,¹⁸ precum nu se poate stabili cu precizie nici data cînd a început tipărirea ei.

Cu toate că au apărut și alte Cazanii de sub tipar, ca cele ale lui Coresi din 1564—1581 și cea de la Govora din 1642, cea a lui Varlaam le întrece pe toate prin importanța ei. Apariția ei a însemnat un adevărat fenomen literar. Ea a fost o operă excepțională atît prin cuprinsul ei bogat, cît și prin execuția tehnică și podoba-bele artistice, ca și prin limba în care a fost înveșmîntată învățătura ei bogată și frumoasă. După cum spune N. Iorga, mitropolitul Varlaam, ca un om înțelept cum era, și-a dat seama, că nu poate concura cărțile de cult slavone care apăreau la Kiev și Lemberg, tipărite în condiții tehnice mai bune și astfel se puteau vinde mai ieftin și pentru aceea el a procurat cărțile necesare cultului din acele centre. Constatînd însă strădania calvinilor de a predica cu-

¹⁵ *Bianu-Hodoș*, op. cit. p. 536—7.

¹⁶ *N. Popescu*, *Pomenirea mitropolitului Petru Movilă și a sinodului de la Iași B. O. R. 1642*, p. 400; și *N. Iorga*, *Ist. Lit.*, op. cit. p. 151.

¹⁷ *Fl. Mureșanu*, op. cit. p. 21.

¹⁸ *Idem*, op. cit. p. 126—127.

vîntul lui Dumnezeu în limba romînească, căutînd astfel să-și răspîndească învățăturile noi printre romîni, mitropolitul Varlaam dă credincioșilor Cartea romînească de învățătură. Prin tălmăcirea Evangheliei în duh ortodox și prin prezentarea vieții sfinților mai importanți, el căuta să lumineze mințile și să stîmpere setea religioasă a credincioșilor. Ea era cartea de citire religioasă a mirenilor, o adevărată antologie bisericească.¹⁹

Această carte se prezenta ca ceva excepțional și prin execuția ei tehnică, cu scene biblice admirabile, cu chipuri de sfinți, cu inițiale frumos împodobite, în general spus cu podoabele ei artistice frumos executate, care făceau din această carte de învățătură o lucrare în chipuri și icoane, o carte sfîntă prin învățătura ca și prin podoabele ei artistice.

Ceea ce-i dă Cărții de învățătură a lui Varlaam o importanță deosebită, este și limba frumoasă în care este scrisă, limbă bogată în pilde și asemănări.²⁰ După cum se spune în „Cuvîntul împreună”, de la începutul cărții, scris de Varlaam în numele domnitorului, ea este oferită ca un „dar limbii romînești”. Prin titlul dat Cazaniei de „Carte romînească”, ca și prin „Cuvîntul împreună”, care se adresează „către toată seminția romînească”, Varlaam ne dovedește cît de puternică și vie era în el conștiința unității naționale.

După cum cărțile bisericești tipărite în limba romînească, în Ardeal, circulau în toate provinciile locuite de romîni, tot astfel și Cartea de învățătură era scrisă nu numai pentru nevoile sufletești ale credincioșilor ortodocși din Moldova, cum ne arată „Cuvîntul împreună”, adresat „către toată seminția romînească”, ci ea se îndreaptă către „toată seminția romînească pretutindenea ce se află pravoslavnici, într-această limbă”, după cum se spune în cuprinsul aceluiași „Cuvînt”. Într-adevăr ea a circulat în toate provinciile romînești și deci și în Ardeal.

Dacă Cazaniile tipărite în Ardeal erau primite de credincioși cu oarecare rezervă, de teama că s-ar fi strecurat în ele învățături calvine, cartea romînească de învățătură, scrisă de un vlădică de a cărui ortodoxie nimeni nu se putea îndoii și tipărită cu sprijinul unui domnitor despre care se spune în „Cuvîntul împreună” că este „Prea luminat întru pravoslavie”, era primită cu toată încre-

¹⁹ N. Iorga, *Ist. Lit.*, op. cit. p. 160.

²⁰ Gheorghe Comșa, *Istoria Predicii la romîni*. București, 1921, p. 38—44.

derea și fără nici o rezervă. Cît de mult era prețuită și căutată această carte se constată din faptul că pentru cîte un exemplar se dădea uneori cîte un preț foarte mare, cum avem cazuri cînd s-a dat pentru o cazanie o iapă, cu un preț de 25 florini sau zece oi și opt miei, precum și cazul cînd credincioșii a două sate s-au judecat pentru proprietatea unei cazanii.²¹

Toate cazaniile tipărite ulterior, au utilizat în întregime sau parțial textul Cazaniei lui Varlaam, chiar dacă autorii lor nu mărturisesc deschis acest lucru.²² Astfel textul ei a fost retipărit, în cazaniile ce au apărut ulterior, în întregime sau cu unele schimbări de 14 ori, iar parțial de trei ori, deci în total, de 17 ori.²³

În toamna anului 1644, Varlaam dă spre tipărire cartea despre „Cele șapte taine ale Bisericii”, care după cum susține N. Iorga ar fi fost tradusă de Eustratie Logofătul, în cea mai mare parte după cartea cu același titlu, a lui Gavriil Severios Peloponezianul, mitropolit la Filadelfia.²⁴ Alți cercetători, ca Dinulescu și Andreescu și indirect și Cartoian, atribuie această carte lui Varlaam, fără a nega și contribuția lui Eustratie.²⁵ Prin publicarea acestei cărți, bazată pe hotărârile sinoadelor ecumenice și întocmită sub formă de catehism, căreia mitropolitul îi scrie o frumoasă predoslovie, el voia să orienteze clerul și credincioșii asupra Sfintelor Taine ale Bisericii, al căror număr era redus de protestanți numai la două. Indirect, și această lucrare era îndreptată împotriva Catehismului calvinesc.

Din tipografia domnească de la Iași a mai apărut o altă carte de apărare a legii strămoșești, intitulată: „Cartea carea să chieamă Răspunsuri împotriva Catihismului calvinesc, făcută de Păr. Varlaam, Mitropolitul Sucevei, și arhiepiscopul Țării Moldovei. Tipărită vleato bâtia mira 7153, spăseniaje mira 1645”. Bazată pe această dată, în general cercetătorii pun apariția acestei cărți în anul 1645. Într-o notiță slavonă păstrată la sfîrșitul codicelui pribeagului Gheorghe Ștefan, în care este înglobată și o copie a „Răspunsurilor” lui Varlaam la Catehismul calvinesc, copie făcută de Grăjdeanu, se spune: „anul dela facerea lumii 7155 și-a cuvîntului întrupare 1647 s-a scos după învățătura apostolească, so-

²¹ Fl. Mureșan, op. cit. p. XII—XIII; și I. Lupaș, op. cit. p. 15.

²² Gh. Comșa, op. cit. p. 45, 46, 57, 85, 92, 101, 138, 139, 190, 191, 193 și 203.

²³ Fl. Mureșan, op. cit. XIV.

²⁴ N. Iorga, Ist. Bis. Rom. op. cit. p. 325.

²⁵ Fl. Mureșan, op. cit. p. 25, nota 37.

borul cu dispută al pravoslavnicilor cu scrierea iubitoare de trudă a mitropolitului Varlaam al Moldovei”. Dacă Grăjdeanu reproduce fidel originalul, atunci însemnează că tipărirea „Răspunsurilor” a durat doi ani.²⁶

Bianu-Hodoș scriau (în: Bibliografia românească veche, din 1903 vol. I) că „nu se cunoaște nici un exemplar din această carte”²⁷ În același an, Vasile Mangra a dăruit Academiei un exemplar din această lucrare, din care lipsește sfârșitul și care e singurul exemplar pe care-l avem azi. Lucrarea aceasta cuprinde o predoslovie, un cuvînt către cititori și apoi Răspunsul săborului a două țări, care constituie lucrarea propriu-zisă. Varlaam ne face cunoscut el însuși, în predoslovie, împrejurările în care a luat cunoștință de Catehismul calvinesc, precum și motivele care l-au îndemnat să-i dea un răspuns. Iată ce spune el: „Iubiții mei fii, tîmplându-ni-se estimp în părțile Țării Românești cu treabe domnești și nărodului în Tărgoviște, cu cei mai de frunte și mai de-afirea vorovind, mai vîrtos cu oarecare boaiarin cinstit și slovesnic și a toată destonica și înțeleagerea harnic, direct pravoslavnic creștin, al doile logothet, și frate Doamnei, a bunului credincios și-a luminatului domn, io Matei Voievodă, cu mila lui Dumnezeu, Domnul Țării Românești, dumnealui Udriște Năsturel, carele ca un iubitor de învățătură și socotitor credinței ceii direapte, în mijlocul altor cărți noao cemi-au arătat adusu-mi-au și o cărțulie mică, în limba noastră românească tipărită și deac-am cetit am văzut sămnul ei scris: Catihismus creștinesc, carea o am aflat plină de otravă de moarte sufletească”.

Din acest pasaj se constată că în anul 1644, cînd Varlaam a fost trimis în misiune diplomatică în Țara Românească, a luat cunoștință, de la Udriște Năsturel, de existența și cuprinsul Catehismului calvinesc, pe care zice că l-a găsit „plin de otravă de moarte sufletească”. El mărturisește în continuare în predoslovie, „că mare grije și multă scîrbă a cuprins sufletul și inima mia. Pentru care lucru îndată am chemat ș-am strîns săbor dintr-amîndoao părțile și diîn Țara Românească și diîn Țara Moldovei,...” Din aceste cuvinte constatăm motivul care l-a îndemnat la acțiune imediată, adică „mare grije”, care i-a cuprins sufletul nu

²⁶ N. Drăgan, Codicele Pribeagului Gh. Ștefan. Voevodul Moldovei, Studiu și transcriere. Anuarul Instit. de Ist. Națională, vol. III. Cluj, 1926, p. 252 și I. Lupaș, op. cit. p. 20.

²⁷ Bianu-Hodoș, op. cit. p. 150.

atît din cauza primejdiei care ar fi amenințat sufletele romînilor ortodocși din Ardeal, ci mai mult „multa scîrbă” pentru felul de interpretare greșită a Sf. Scripturi, cu care calvinii căutau să amăgească sufletele mai slabe. „Pentru aceeaia — zice el în continuare, am socotit că am o datorie mare, să fac răspuns și să arăt strâmbătura și tălcul cel rău al lor, ce tălcuesc rău și strâmbază Scriptura svîntă. Ș-aceasta nu că doară prepuu ceva întru făpturile ceale pravoslavnice a creștinătății voastre, că știu foarte bine și sînt adevărit cum credința voastră ce-ați apupcat diîntîiu și diînceput. Nici unul din voi cărțile ceale ereticești și dăscălia și învățătura lor în număr nu le socotiți, ce numai pentru (ca) să arăt întunearecul și neînțelegerea lor, ce-au întru Scriptura svîntă, carea o tălcuesc pre voia și pre volniciia lor cum vor”.²⁸

Cuvîntul către cetitori începe astfel: „Varlaam, cu mila lui Dumnezeu, mitropolitul Sucevei și arhiepiscopul Țării Moldovei către creștinii de Ardeal, credincioși pravoslavnici și adevărați fii svintei ai noastre besearici apostolești, iubiți creștini și cu noi de un mîiam, Români, pretutindirea tuturor ce se află în părțile Ardealului, ce sînteți cu noi într-o credință...” Din aceste cuvinte reiese că lucrarea se adresează romînilor ortodocși din Ardeal, despre care zice că sînt de același neam și de aceeași credință cu el. Deci și în cuvîntul către cititori, ca și în „Cuvîntul împreună” al Cazaniei, el dă expresie conștiinței unității de credință și a unității naționale a romînilor.

În continuare, spune că aducîndu-și aminte de îndatorirea lui de păstor, de datoria de a lupta, a propovedui și a întări Sf. Evanghelie, și poruncile și Tainele Bisericii „carele sînt date de Scriptura cea de Duhul Svînt suflată, dela propoveadniciei lui Dumnezeu, fericirii apostoli și de la acei luminați de Duhul Svînt, cinstiți și svinți Părinți și în toată lumea învățători ce-au tocmit cu Duhul Svînt și'au dat la șapte săboare, credincioasă și sufletească obicină, a Bisearicei noastre cei apostolești. Aducîndu-mi aminte de datoria mia cea mare, nevoesc, uestesc,... cu toată osîrdia — după cum zice el — și lucrează ca să sporească talantul ce i s-a dat, și mîntuind vre-un păcătos rătăcit și întorcîndu-l la poruncile pravoslavnice ale Bisericii, care au fost date de la început din bătrîni. El nădăjduiește după cum spune Sf. Iacob (5, 19—20),

²⁸ N. Chițescu, Trei sute de ani de la „Răspunsul la Catehismul calvinesc” al lui Varlaam al Moldovei. Studiu. B. O. R. 1945, p. 624.

ca și lui ca oricărui alt creștin, care întoarce pe un păcătos de pe calea greșită să i se ierte multe păcate. În continuare arată apoi aproape cu aceleași cuvinte ca și în predoslovie, împrejurările în care a ajuns ca să cunoască Catehismul calvinesc, impresia ce i-a lăsat-o și hotărîrea luată de a convoca sinod din cele două țări. După ce spune ca și în predoslovie că a scris mai ales ca să arate strâmbătura și scrisul cel rău al lor, ce tălcuesc rău și strâmbează Scriptura svântă”, indică motivul principal, pentru care a scris împotriva Catehismului și pentru care le trimite această carte zicînd: „Pentr’aceia, fiii miei întru Hristos iubiți, scris-am asupra acestui Catehism nou, cu carele cei din afară de pravoslavie au nedejduit să vă sparie cu mărturiile Scripturii Svinte, să vă înșale întru eresa lor cea rătăcită ce-am scris; una, pentruca să puteți sta împotriva, cînd va vreame de nevoie, alta pentru care să vă aflați întru învățăturile pravoslaviei, întăriți ca niște stâlpi, neplecați și neclățiți”.²⁹

Provocîndu-se la cuvintele Sf. Ap. Pavel din Ep. către Galateni, cap. I, 8, le spune: că oricine ar încerca să-i învețe altfel decît li s-a propovăduit, fie el chiar înger din cer, să fie anatema. Li îndeamnă apoi să țină cu tărie la credința strămoșească, căci zice el: „...că acealea ce-am luat dela moșii și de la strămoșii noștri, sînt de Sf. Evanghelie a lui Hristos întărite, de prooroci și apostoli temeluite și de Duhul Svînt cu luminatele săboare a svinților părinți mărturisite”.³⁰

La sfîrșitul cuvîntării către cetitori le mai dă următorul îndemn: „pentr’aceia, fii mei întru Hristos iubiți să muriți cu credința cea dreaptă întru Hristos, pentru ca să fim vii întru el, ci să ne aducem aminte de acela marele prooroc Moisi”, arătînd cum și acesta a urît mărirea și bogăția Egiptului și „socotind mai bine să pață rău cu frații săi ce-i era de un niam și de o credință decît să aibă altă cinste și mărire”...³¹

Metoda pe care o folosește Varlaam în combaterea Catehismului este următoarea: el reproduce pe larg articolul din Catehism cu explicarea lui calvină și apoi urmează explicarea lui ortodoxă. Deși în cartea lui Varlaam nu sînt combătute toate articolele, ci numai glavele: 4, 9, 10, 12, 36, 54; se poate susține totuși, că dări-

²⁹ N. Chițescu, Stud. cit. p. 628.

³⁰ Idem, stud. cit. p. 628.

³¹ N. Drăgan, Stud. cit. p. 249.

mînd stîlpîi pe care se razimă învățătura calvină, autorul a dărimat întreg Catehismul calvinesc. Fiindcă calvinii își susțin învățătura lor numai cu citate din Sf. Scriptură, pe care le răstălmăcesc, Varlaam voind să-i bată pe propriul lor teren, în argumentarea sa încă se folosește numai de Sf. Scriptură, deși lui care a luat parte la discutarea Mărturisirii de credință a lui Petru Movilă la sinodul din Iași, îi era familiară și literatura patristică, lucru care reiese din cărțile tipărite de el.³² „Răspunsurile” lui Varlaam este o carte scrisă cu multă convingere, în care fiecare afirmație este fundamentată pe dovezi din Sf. Scriptură. Nu lipsesc din această carte nici pasagii în care el face un rechizitoriu destul de aspru calvinilor. Din răspunsurile pe care le dă Catehismului calvinesc, Varlaam apare ca un foarte bun cunoscător și mînuitor al Sf. Scripturi, ca un admirabil strateg în apărarea poziției ortodoxe și combaterea celei adverse. El ni se înfățișează ca un ierarh luminat, conștiu de răspunderea mare pe care o are, ca un păstor treaz, veghind ca nici o oaie să nu se rătăcească și să nu fie răpită din staulul ortodox și românesc. El ne apare ca un luptător neșovăelnic și hotărît în apărarea credinței strămoșești. În privința aceasta el merge pe aceeași linie pe care a urmat-o și celălalt mare ierarh prieten, Petru Movilă.

Cu toate că lucrarea aceasta de apărare a legii strămoșești este cea mai însemnată din cîte au apărut în literatura romînească după mărturisirea lui Petru Movilă și a fost compusă în întregime de către Varlaam, el totuși o pune sub egida „săborului a doao țări”, voind prin aceasta să facă „proclamarea principiului autorității în Biserica creștină ortodoxă, care e Sinodul”³³ spre deosebire de principiul individualist al protestantismului.

Seria tipăriturilor romînești din timpul păstoririi lui Varlaam și a domniei lui V. Lupu se încheie cu o carte de legi intitulată: „Carte romînească de învățătură dela pravilele împărătești și dela alte județe”, ieșită de sub tipar în anul 1646.

Acest vlădică cărturar, care pentru vrednicia lui a ajuns în anul 1639 printre candidații la scaunul patriarhiei ecumenice din Constantinopol — prin activitatea sa de propovăduitor neînfocat al cuvîntului lui Dumnezeu, prin activitatea sa de promovator al culturii în limba romînească, de apărător dîrz și hotărît al legii

³² N. Chișescu, Stud. cit. p. 629.

³³ Idem, Stud. cit. p. 630.

strămoșești, de păstor și îndrumător sufletesc al obștei credincioase, și-a împletit pentru sine o cunună nepieritoare.

Deodată cu sfârșitul domniei lui Vasile Lupu se putea retrage și el liniștit din scaunul mitropolitan, la Mănăstirea Secu, cu conștiința împăcată, că talantul pe care i l-a dat Dumnezeu, nu l-a îngropat ca sluga netrebnică din Evanghelie, ci l-a fructificat cu prisosință, spre mărirea lui Dumnezeu, a Bisericii strămoșești și binele obștei pravoslavnice românești, nu numai din Moldova, ci din toate provinciile românești. El putea rosti cu sufletul împăcat ca și apostolul Pavel: „Lupta cea bună m-am luptat, am ajuns la capătul drumului, păzind credința”. Pe cât de luminoasă i-a fost viața, dăruită ca o jertfă curată lui Dumnezeu și bisericii neamului său, tot atât de frumos i-a fost și sfârșitul. După ce-și dăruiește toată averea destul de mare Mănăstirii Secu, unde s-a format în tinerețe, el s-a dus pe la sfârșitul anului 1657, „în casa de lut a moșilor săi”, care se află lângă zidul bisericii mănăstirii mai sus amintite.

Cei trei sute ani care s-au scurs de la moartea acestui vrednic ierarh, sînt un prilej fericit pentru evocarea memoriei lui în suflele credincioșilor Bisericii, pe care a servit-o cu dragoste și devotament o viață întreagă.

Prof. Dr. SOFRON VLAD

**Rectorul Institutului Teologic Universitar
Sibiu**

EPISCOPIA GEOAGIUL DE SUS (1557—1957)

COMEMORAREA DE 400 ANI

În acest articol închinat comemorării celor patru veacuri de la apariția documentară a celui dintâi episcop român în fruntea episcopiei Geoagiului de sus (jud. Alba), vom căuta să înfățișăm, pe temeiul dovezilor istorice ale vremii, cine a întemeiat această episcopie, importanța ei și a vlădicilor care au condus-o în scurta ei existență, numele lor și al mănăstirilor din preajma ei, cu călugării care s-au remarcat prin activitatea lor modestă, dar binefăcătoare pentru viața moral-religioasă a creștinilor români ortodocși.

Satul Geoagiul de sus e situat pe o întindere de 5—6 km de-a lungul văii cu același nume. De la târgul cel mai apropiat, Teiuș, e la o depărtare de vreo 7 km. E locuit exclusiv de români care veacuri de-a rîndul au fost exploatați de vreo două familii nobile străine. Apare în documente la anul 1264. În vecinătatea lui, în secolul XIV, se întemeiază cetatea „Diod”, de care va fi depins și satul de care ne ocupăm și care avea să adăpostească peste un veac o episcopie românească cu mănăstirea obișnuită și necesară. E interesant că satul Stremț, în care se văd și astăzi ruinele seculare ale cetății „Diod”, la începutul său s-a numit Nucet (ungurii l-au tradus „Diod”), desigur de la producția bogată de nuci a locului, ca și a ținuturilor vecine, fiindcă viitorul sat episcopesc Geoagiul de sus s-a numit în ungurește „Feldiod” (adică „Nucetul de sus”, fiind situat pe aceeași vale), din care mai târziu s-a format numirea de „Felgyogy”. Acesta are și astăzi, din vremuri străvechi, un izvor foarte bogat, lângă care s-au descoperit urme romane, izvor situat la poalele sudic al muntelui vecin „Măgura”, care poartă și denumirea de Nucet, avînd și acum cîțiva pomi roditori, nuci. În partea răsăriteană a muntelui amintit e

satul românesc: Geomal — tot cu urme de cetate romană — ce derivă din ungurescul „Diomal”, care de asemenea e traducerea în ungurește a denumirii „Nucetul Măgurii”, denumire primită pentru faptul că tot la poalele muntelui („Măgurii”) era și este pînă-n zilele noastre un mare izvor, în jur cu cîțiva nuci, care alimentează cu apă întreg satul, de vreo mie de sufele.

Obiceiul de a traduce numirile românești ale satelor în limba maghiară e deci multiseclar, după cum l-am observat la toate cele trei sate vecine, care din Nucet primesc numirea de „Diod”.

Ținutul a fost și este curat românesc, doar ici-colo în aceste sate s-a stabilit cite o familie sau două de nobili, care s-au complăcut să trăiască sute de ani din sudoarea țăranilor romîni. Vremea și dreptatea poporului subjugat care trebuia să izbîndească i-a înlăturat pe vecie pe feudalii asupritori de orice fel: nobil, episcopie catolică ori fisc reprezentat prin obligațiile țăranimii față de rege sau față de prințul provinciei.

În acest mediu aspru și sărăcăcios s-a înființat episcopia Geoagiul de sus care era complet lipsită de latifundii întinse și de însemnate bogății materiale, pe care în schimb le aveau din belșug episcopiile catolice, ca de ex. cea din orașul din apropiere, Alba-Iulia, desființată și ea în 1556 pentru un răstimp de vreo 150 de ani de maghiarii calvini ajunși stăpîni ai Transilvaniei.

Ungaria, cu pretenții de stăpînire medievală, prin lovitura turcească de la Mohaci, din 1526, se prăbușește, se descompune în trei provincii deosebite, avînd fiecare alt stăpîn și fiind în continuă dușmănie și rivalitate între ele. Partea apuseană a stat sub dominația împăratului austriac de la Viena, partea de mijloc a zăcut un secol și jumătate sub stăpînirea turcească, pe cînd Transilvania a ajuns un principat aparte, sub suzeranitate turcească, cu principii în fruntea ei.

Transilvania, în mare parte locuită de romîni, avea nevoie pentru consolidare de pace internă și de bunăvecinătate și ajutorul celor doi voievozi din Țările Romîne, a căror influență și putere se simte tot mai accentuat în această provincie, amestecîndu-se nu odată pentru a stabili înțelegerea și pacea între popoarele ei în permanentă fierbere și dornice de libertate și de dreptate socială.

Oligarhia conducătoare nu vedea cu ochi buni amestecul domnitorilor romîni în Transilvania, dar era silită să-l accepte pentru a nu se prăbuși. Așa se poate menționa intervenția armată a lui

Petru Rareș, apoi cea a lui Petrașcu cel Bun și a lui Alexandru Lăpușneanu, care au străbătut toată provincia. Ultimii doi au ajuns pînă la Satu-Mare și au adus și instalat la Cluj, în octombrie 1556, pe crăiasa Izabela Zapolya, împreună cu fiul ei Ioan Sigismund. Românii -- iobagi ai nobililor exploatatori -- au văzut cu ochii lor oștile românești, mergînd biruitoare de-a lungul provinciei în care ei sufereau cumplit și pe nedrept, conștiința lor de eliberare creștea, amenințînd nu odată nobilimea lacomă și fără inimă față de popor.

Imprejurările acestea extrem de critice silesc pe principii Transilvaniei să dea o atențiune mărită elementului românesc, nu sub raport social-politic, ci sub cel religios. Așa ajung să-și aibă episcopiile lor noi: la Vad (jud. Someș) și la sud în Geoagiul de sus, datorită sprijinului material și moral al domnilor din Moldova și Țara Românească.

Vlădicii aceștia nu erau numai păstori sufletești ai credincioșilor din eparhia lor, ci adeseori și delegații domnilor romîni la principii sau mai-marii politici ai Transilvaniei pentru aranjarea unor chestiuni importante și secrete. Cînd se iveau conflicte acute între acești episcopi și stăpînirea străină, care nu puteau fi aplatate, atunci cei dintîi se retrăgeau în Țările Romîne, de unde veniseră, fiind de obicei transilvăneni de origine, și unde primeau, în continuare, vreun scaun episcopal, sau se adăposteau la vreo mănăstire de frunte, ca mai tîrziu, cînd relațiile dintre domnitorii Țărilor Romîne și principii Transilvaniei redeveneau amicale, să se poată întoarce iarăși în fruntea episcopiei avute în Transilvania. Aripa ocrotitoare și puternică a domnilor romîni, care se întindea peste activitatea acestor episcopi, le dădea tăria și îndrăzneala necesară să înfrunte pe față și nu odată prigoanele acerbe ale principilor și marilor dregători ardeleni îndreptate împotriva Bisericii ortodoxe transilvane și a slujitorilor ei devotați.

Să revenim acum la episcopii de la Geoagiul de sus, căci observațiile istorice de mai sus îi privesc și pe ei.

Privitor la înființarea episcopiei n-avem date precise, dar probabil ea exista încă în prima jumătate a secolului XVI, prin ajutorul material și influența politică a unui domn din Țara Românească. Prîmul vlădică cunoscut e Cristofor, numit de Izabela, „crăiasa” Transilvaniei, prin documentul din 16 aprilie 1557. În acest act se spune că numirea s-a făcut „după rugăciunile unor

credincioși ai noștri și pentru meritele, virtuțile și cunoștințele speciale de limbă și literatură grecească, cu care am înțeles că este înzestrat” numitul episcop. Documentul de numire precizează și drepturile și datoriile lui Cristofor. Episcopul de la mănăstirea Geoagiul de sus („Feldiod”) se bucură de toate venitele pe care le-a avut *din vechime* acest episcopat, avînd datoria ca din aceea „mănăstire să mărturisească credința tuturor celor ce se cuvine, să-i învețe și să-i certe și să-i pedepsească pe cei răi și cu purtări rele”. Se impune tuturor preoților, călugărilor și oamenilor de orice stare și condițiune, să asculte, să se supună și să-i dea și să facă să i se dea toate veniturile, care au obicinuit a se da *din vechime* lui și omului lui, care va arăta această carte fără nici o împotrivire”. Păstoria lui a fost de scurtă durată aici, de doi ani, după care s-a retras de bunăvoie, sau silit de unele condiții ce i-au fost impuse și n-a voit să le accepte. Probabil a revenit și s-a împăcat cu stăpînirea, fiindcă în 6 iunie 1574, principele Ștefan Bathory numește la vlădicia din Alba-Iulia ca episcop pe un Cristofor, „om meritos prin știința sa”.

La Geoagiul de sus, în primăvara anului 1559, avem de episcop pe un Sava, venit din Țara Romînească. Poposise cu cîțiva boieri mai înainte în satul Lancrăm, unde clădesc o mănăstire și o biserică. În Lancrăm, Sava, din agoniseli și-a cumpărat o casă și o grădină. După numai doi ani și păstoria lui Sava e întreruptă, fiind înlocuit de preotul din Ocna Sibiului Gheorghe, care părăsește scaunul vlădicesc de la Geoagiu după vreun an și trece la episcopia de Roman, în Moldova, unde fusese chemat încă din februarie 1561, de Alexandru Vodă Lăpușneanu. În locul lui Gheorghe se întoarce Sava, pe care Sigismund Zapolya, în 10 aprilie 1562, îl recomandă cîlerului romînesc din ținutul Hațeg și Caransebeș. Și de această dată păstoria lui nu dură decît cîțiva ani, în orice caz, în 4 noiembrie 1570, nu mai era în scaunul vlădicesc, părăsește țara cînd Zapolya dăruiește casa și grădina lui din Lancrăm episcopului romîn calvin din satul Turdaș (de lîngă Orăștie), Pavel Tordasy, iar acesta o vinde cu 40 florini sașilor din Sebeș.

Cea dintîi carte romînească cunoscută pînă astăzi s-a tipărit în Brașov în primăvara anului 1559 „cu știrea episcopului Savei Țărăei ungurești” (de la Geoagiul de sus) și-i închinată ca cinste și dar mitropolitului Efrem de la Tîrgoviște. Ea are titlul „întrebarea creștinească” și a fost descoperită în 1921 de regretatul pro-

fesor Andrei Birseanu, în satul Ieud din Maramureș și a fost publicată de Academia Română (în 22 pagini).

Incetarea episcopiei din Geoagiul de sus, cu cei trei episcopi cunoscuți, se datorește și faptului că guvernul instituie, în 1566, o episcopie romîno-calvină în Teiuș, apoi în Turdaș, cu scopul de a converti la noua lege calvină pe credincioșii romîni ortodocși, susținuți cu tărie de vlădicii de la Geoagiu, care mai bine își părăseau scaunul vlădicesc decît să se lapede de legea strămoșilor.

În scurta existență a acestei episcopii, vlădicii de aici desigur că au fost ajutați și de boierul logofăt Ioan Noroce, care refugiat din Țara Romînească se așează în satul vecin, Cetea, pe care-l cumpără cu o „ferdelă de galbeni” de la nobilul Gaspar Barcsay. Familia sa, prin cele două fete: Zamfira și Velica, căsătorite cu persoane importante, mai păstrează Cetea în proprietatea ei și a urmașilor ei, peste o jumătate de veac. Velica, femeie frumoasă și influentă, fusese o clipă și doamnă a Țării Romînești, la Curtea lui Mihai Viteazul din Alba Iulia, despre care ni se spune mai tîrziu, că el, voevodul, ar fi zidit din nou biserica de la mănăstirea din Rîmeți, cu tot ce-i în jurul ei.

Episcopia era servită de călugării de la cele două mănăstiri din preajma sa. Una era chiar la sediul episcopiei, cu biserica în partea de sus a satului de azi, la stînga văii, mult transformată, situată pe coastă, între grădini și ceva pădure. Aici se mai văd ruinele vechilor chilii călugărești, cu izvorul de apă și heleșteul, care completa hrana de post a cucernicilor părinți.

Multă frămîntare și suferință au îndurat călugării acestui sfînt lăcaș pentru a păstra curată credința, susținută de vechii episcopi din sec. XVI. Călugării au fost alungați și mănăstirea distrusă, în august 1762, din ordinul barbarului general austriac Buccow și ea nu s-a mai putut reclădi. Biserica, în 1724, a fost refăcută, de un cuvios și darnic „titor bisericesc”, un „protopop ot Karilova”, al cărui chip în vestmînt preoțesc s-a descoperit nu de mult în biserica episcopiei din Geoagiul de sus, pe peretele dinspre sud, în tinda bisericii, la dreapta ușii de intrare, sub văruiala albă căzută. Chipul și, evident, și biserica, sînt pictate în acest an de zugravii: Popa Ivan și Nistor. „Protopopul” (să nu fie Petru Popa din Craiva, sat din apropiere, amintit în 1733?) cu mîna stîngă ca ctitor, susține biserica, care după înfățișare e cea de azi. Înălăturarea pricepută a văruielii albe a bisericii ar duce desigur la descoperirea și a altor inscripții însemnate și a zugrăvelii întregi.

Averea mobilă a mănăstirii a fost luată de episcopul unit din Blaj, Petru P. Aron, iar cea imobilă s-a împărțit în foarte mică măsură țăranilor iobagi din sat, pe cînd partea cea mai mare au luat-o cei doi nobili hrăpăreți din loc: Halmagyi și Toldi, care erau să se ucidă între ei pentru ea.

A doua mănăstire care era supusă episcopiei de Geoagiu, e cea din Rîmeți, situată pe aceeași vale, mai sus cu vreo 6—7 km, tot pe partea stîngă a văii. E cu mult mai veche decît cea de la reședința vlădicească. O inscripție ne spune că „dintăi a fost zugrăvită în zilele lui Matiaș Crai anul 1486—7”.

Această modestă mănăstire, retrasă între munți, cu toată vitregia vremurilor s-a menținut sute de ani în slujba învățaturii Evangheliei, spre folosul sufletesc al poporului dreptcredincios, urmînd tradiția vechilor episcopi dispăruți. Aici se înălțau zi și noapte rugăciuni pentru viața, sănătatea și iertarea păcatelor celor vii și morți, care cu datul lor creștinesc au ajutat sfîntul așezămînt și slujbașii lui. Ctitorii lăcașului, pentru binefacerile lor materiale sînt înșirați în pomelnicul care se citește la fiecare slujbă a mănăstirii. Așa se amintesc daniile lui Simion Brad cu 6 boi, apoi fînațele din Luncă ale lui Petru Vlad și soția și locul din Valea Uzii, de la Teodora Epure, de mai mulți pari de fîn, precum și fînațul mai mare Hopaț, dat de principele Gavril Bethlen celor doi călugări de aici: Sava și Toma Moisiu pentru viața lor curată și învățătura lor aleasă. Stăteau în strînse relații cu Țara Romînească, de unde li se aduc cărți și odoare bisericești, iar unii dintre preoții veacului XVIII, ca de exemplu Eremie Popovici, în 1760, li s-au sfințit acolo.

O luptă aprigă se dă între episcopii uniți din Blaj și bieții călugări, care-și apărau cu îndîrjire credința, moștenită de veacuri. În 1762 generalul Buccow le dărîmă mănăstirea, pe care o clădesc din nou, ca în 1783 să cadă iarăși pradă distrugerii, fără să se mai poată reface decît abia în zilele noastre. Biserica a rămas în proprietatea ortodocșilor, fără călugări, ca biserică parohială, cu preot de mir.

Călugării, în cursul vremii, au deschis și ținut la această mănăstire și o școală, în care învățau pe copiii din satele vecine carte, alături de slujbele și cîntările bisericești. Sătenii, în 1821, cer voie să funcționeze din nou, prin cuvintele: „Noi Rîmeții și Ponorii, de cîndu-s aceste două sate, noi acolo (la mănăstire) ne-am pomenit a avea școală și acolo avem și acum casă de școală și

dascăl și princi de învăță și dacă ni se ia aceea noi rămînem fără învățătură ca dobitoacele”.

Bisericele, atît cea de la episcopie, cît și cea mai mică de la mănăstirea Rîmeți, pentru importanța lor în desfășurarea istorică a timpului, merită o atenție deosebită. Fiind zugrăvite de mai multe ori, s-ar putea da la iveală mai multe straturi de seamă din această pictură seculară și eventual unele inscripții din care s-ar putea descifra date istorice încă necunoscute. Pomelnicul de pe peretele de la proscomidier ne dă numele mai multor zugrăvi: Petru, Matei, Șandru, Man, Ranite, Toma și Gheorghe din Făgăraș, dintre care unii sînt considerați în vremea lor ca zugrăvi de frunte, care au împodobit și alte biserici, ca de exemplu Ranite, venit din Țara Romînească, a lucrat și la înfrumusețarea capelei revenite din Blaj și la biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului. De bună seamă alături de acesta au mai fost și alți zugrăvi cu renume.

A comemora activitatea moral-religioasă și culturală de sute de ani a vlădicilor, preoților și călugărilor de la bisericele și mănăstirile din fosta episcopie ortodoxă a Geoagiului de sus e fără îndoială o faptă bună și de mare folos pentru educația și unificarea sufletească integrală a poporului nostru.

BIBLIOGRAFIA

¹ *Bîrseanu Andrei*, Catechismul luteran romînesc, în *Analele Academiei Romîne*, sect. lit., I (1923), p. 33—40.

² *Bologa Vasile*, Cuvîntări ocazionale, Sibiu 1933, p. 81—94.

³ *Bunea Augustin*, Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici. Blaj, 1902.

⁴ *Dr. Cioban Virgil*, Statistica Romînilor din 1762, Cluj, 1923.

⁵ *Ciuruș Teodor*, Biserica mănăstirii din Geoagiul de sus, în *Buletinul Muzeului regional Apulum*, II (1943-44), Alba Iulia, 1946, p. 407—411 + 2 ilustrații și inscripția nouă.

⁶ *Dăncilă Ion*, protopop, În slujba neamului prin Evanghelie, Sibiu. 1925, p. 65—94.

⁷ *Dobrescu Nicolae*, Fragmente privitoare la istoria bisericii romînești, Buda-pesta. 1905.

⁸ *Iorga N.-Hurmuzaki*, Documente privitoare la istoria Romînilor, Ediția Ac. Rom., București, vol. IX, XV.

⁹ *Iorga N.*, Scrisori și inscripții ardelenе și maramureșene II (=Studii și documente, vol. XIII), București, 1906.

¹⁰ *Lacea Constantin*, în *Daco-Romania*, V, Cluj. 1928, p. 900.

¹¹ *Meteș Ștefan*, Istoria bisericii romînești din Transilvania, vol. I, ed. II. Sibiu, 1935.

¹² *Metef Şt.*, Minăstirile romineşti din Transilvania, Sibiu, 1936.

¹³ *Metef Şt.*, Din istoria artei religioase, I, Cluj, 1929.

¹⁴ *Metef Şt.*, Satul ardelean Cetea şi logofătul Ioan Noroceă şi iobagii săi, Cluj, 1933.

¹⁵ *Metef*, Insemnări despre zugravii bisericilor romineşti din veacul al XVI—XIX-lea în Renaşterea, Cluj, 1949, nr. 5—32.

¹⁶ *Metef Şt.*, Note despre zugravii bisericilor romine, Sibiu, 1932.

¹⁷ *Rosetti Alex.*, în revista Graiu şi suflet, II, Bucureşti, p. 251—260.

¹⁸ *Stanca Sebastian*, Minăstirea de la Ripa-Rimeţului 1486—1827, Cluj, 1936, p. 23.

¹⁹ *Şaguna Andrei*, Istoria bisericii ortodoxe, II, Sibiu 1860.

²⁰ *Şematismul* arhiiecezei gr. cat. pe 1900, Blaj, 1900.

²¹ *Sulică Nicolae*, Despre catehismul rominesc, studiu în Anuarul liceului Papiu-Ilarian din Tîrgu-Mureş pe anul 1935—1936, p. 50—110.

ŞTEFAN METEŞ

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

TAINA MÎNTUIRII ÎN REVELAȚIA CINCIZECIMII

Rusaliile este praznicul de întreită însemnătate pentru Ortodoxie. El luminează taina Sf. Treimi, persoana și lucrarea Sf. Duh, originea și scopul Bisericii. De aceea Sf. I. Hrisostom numește această zi „metropola sărbătorilor”.¹ Vom încerca în cele ce urmează o scurtă privire dogmatică asupra acestei sărbători mari, care revelează taina mîntuirii noastre.

I. Praznicul Sfintei Treimi

Rusaliile aduc o revelație completă a dogmei fundamentale din soteriologia creștină: *un* Dumnezeu în ființă și *întreit* în persoană — Tatăl, Fiul și Sf. Duh. Acest adevăr depășește ontologic puterea de pătrundere și înțelegere a minții omenești. De aceea dogma rămîne un mister pentru rațiunea noastră relativă, care nu poate cuprinde absolutul și nici să circumscrie infinitul.

Încercările minții omenești de a explicita psihologic, logic, moral sau analogic marele mister au dat greș, după cum ne mărturisesc toate ereziile din veacurile primare, care s-au frînt de el. Dogma Sf. Treimi își are temeiul existențial în Rațiunea divină, iar speculațiile raționaliste asupra ei au sfîrșit în erezii antitrinitare ca: sabelianism, modalism, triteism, arianism, macedonianism, ș. a. În plus aceste speculații dezbracă taina de caracterul său supranatural. Drept aceea dogma Sf. Treimi trebuie crezută, fiindcă este dată ca adevăr primordial în revelația T. Vechi și T. Nou. Ea este absolut necesară pentru mîntuire.

Filozofii hegelieni au căutat o apropiere între Sf. Treime creștină și treimea religiei naturale brahmane — Brahma, Siva și Vișnu. Este o încercare cu totul hazardată. Lăsînd la o parte caracterul fictiv al zeităților trinitare păgîne — produs al spiritului omenesc decăzut — subliniem numai ura și vrăjmășia reciprocă interpersonală. Altfel spus, în trinitatea brahmană lipsește înțelepciunea, iubirea și armonia dintre persoane. Zeitățile sînt

¹ Cuvîntări la Praznice Impărătești, trad. D. Fecioru, Buc., p. 269.

într-un continuu proces dialectic pe dimensiuni cosmice, pro și anticreaționist, indefinit. În eternul proces cosmologic are loc un circuit alternativ: lumile apar-dispar-reapar; viață-moarte-înviere. Totul crează Brahma, distruge Siva și reface Vișnu. Există un non sens în toate, o ateleologie și o rotație haotică. Reală este numai *rivalitatea* și *adversitatea*, contrarul, și lupta între neființă și ființă, care sfârșesc în neantul budhist. La baza cosmologiei dialectice brahmane stă voința oarbă care slidează noima și agită cu disperare eterna luptă pentru supraviețuire cu voința de putere. Aici stă geneza filozofiei pesimiste a lui Schopenhauer, Eminescu, ș. a. Un mare inconștient, o rațiune vicleană — după filozofia panlogistică a lui Hegel — agită un principiu panteistic, apersonal — încercare nenorocită a spiritului teluric de a personifica principiul evolutiv al naturii și de a construi o lume sumbră din dărîmături.

Sf. Treime creștină este diametral opusă zeităților păgine, cu care are comun numai numărul de trei. Mai presus de toate, existența Sf. Treimi creștine este o mare *realitate*, după cum ne-o înfățișează însăși revelația Rusaliilor. Persoanele sînt unite în mod desăvîrșit prin identitate absolută de natură, prin unitatea lucrării și prin sublimitatea scopului urmărit.

După natură fiecare persoană — Tatăl, Fiul și Sf. Duh — este *adevărat* Dumnezeu. Între Ele sînt egale, pentru că sînt consubstanțiale și au toate însușirile dumnezeiești comune. Ele locuiesc una într-alta, zice Sf. I. Damaschin, căci nu se desfac, nici nu se despart una de alta; nu se amestecă, nici nu se cîntopesc ca să se confunde una cu alta, ci se țin una de alta reciproc „Fiul este în Tatăl și în Duhul și Duhul în Tatăl și Fiul și Tatăl în Fiul și în Duhul”.² Se remarcă aici perihoreza persoanelor treimice, după cum la Înviere se arată perihoreza naturilor în uniunea hipostatică a persoanei Fiului.³

În manifestările externe, persoanele Sf. Treimi au lucrări speciale, după cum le descoperă însăși „metropola sărbătorilor”, Rusaliile. Deși deosebite ca ipostasuri, Ele stau într-o totală și adîncă unitate de voință în acțiunea soteriologică comună. Adică există în toate acțiunile celor trei Euri o colaborare armonică, plină de înțelepciune și iubire.

Perfecta armonie în coexistență și colaborare interpersonală a Sf. Treimi creștine implică, logic, o desăvîrșită unitate de scop. Acesta dinamizează istoria cu idei-forțe irezistibile. Ne gîndim la factorul divin în istorie, ca realitate indivizibilă a sa, după cum arată Fer. Augustin, Bossuet, ș. a. Scopul dă lumină și conținut existenței umane. El stimulează creațiile în perspectiva valorilor absolute: adevărul, binele și frumosul, încoronate în *sfîntenie*.

În cadrul operei de colaborare a Sf. Treimi, se exclud apriori contradicțiile și repetarea acțiunilor aparținînd altor persoane.

² Exp. exactă a cred. ort., trad. V. Loichița, Candela 1938, p. 284.

³ Id. ibid. p. 304, n. 1.

Acțiunea soteriologică este unitară, integrată precreatural în planul iconomiei divine, tănuuit chiar și Ingerilor. Realizarea planului se face prin voința comună a persoanelor legate perihoretic. Aici se revelează raportul de armonie deplină dintre principiul comunitar și cel individual: unitatea perfectă a naturii în diversitatea lucrărilor și diversitatea Eurilor în unitatea de voință călăuzită de unul și același scop. Voința de colaborare și integrare în comuniune are ca rezultat formarea desăvârșită a personalității spirituale *unitare*.

Acțiunea soteriologică unitară a Sf. Treimi este cunoscută: Tatăl este Creatorul — cauza *din* care sînt toate, cauza cauzarum; Fiul este Cel *prin* care se fac toate, care „la plinirea vremii” a venit în lume și este Mîntuitorul ei. Duhul Sfînt este Cel pentru care sînt toate, este Sfințitorul vieții și al făpturii — organul revelației și sufletul Bisericii, cum vom arăta mai departe.

Ordinea și succesiunea lucrărilor speciale ale persoanelor le arată Sfinții Părinți la fel. Sf. Atanasie cel Mare zice: „Tatăl face toate prin Fiul în Sf. Duh”.⁴ Iar Sf. Grigorie de Nissa spune că actele sînt coetern: izvorăsc din Tatăl, trec prin Fiul și se împlinesc în Duhul Sfînt.⁵ Un imn al Bisericii prezintă astfel Sf. Treime și cooperarea: „Tatăl fără de ani a născut pe Fiul cel împreună veșnic și împreună pe scaun șezător. Și Duhul Sfînt era cu Tatăl, împreună cu Fiul proslăvit. O putere, o Ființă, o Dumnezeuire, căreia toți închinîndu-ne zicem: Sfinte Dumnezeuule, Carele toate le-ai făcut prin Fiul, cu împreună lucrarea Sf. Duh. Sfinte Tăre, prin Carele pe Tatăl am cunoscut și Duhul Sfînt a venit în lume. Sfinte fără de moarte, Duhule Mîngăietorule, Cea ce din Tatăl purcezi și în Fiul Te odihnești. Treime Sfîntă, slavă Ție” (Stihoavnă, Utrenia Rusaliilor).

Rusaliile, deci, ne revelează pe Tatăl Creatorul, pe Fiul Mîntuitorul și pe Sf. Duh, Sfințitorul, într-o absolută unitate de Ființă și de taină soteriologică, regeneratoare și etern viu făcătoare.⁶

Sufletul creștin se proșterne la pămînt cu frică fiiască, asemenea Sfinților Apostoli pe Tabor și cîntă Sf. Treimi cu evlavie: „Văzut-am lumina cea adevărată; luat-am Duhul cel ceresc; aflat-am credința cea adevărată, nedespărțitei Treimi închinîndu-ne, că aceea ne-a mîntuit pre noi”. (La Liturghie).

⁴ Către Serapion I, 28, Andrușos, Dogmatica trad. D. Stăniloae, Sibiu, p. 85.

⁵ Περὶ τοῦ μὴ ὁρῶσαι λέγειν τρεῖς Θεούς, M. P. G. 45, col. 125 sq.

⁶ Sf. Ambrozio, De Spiritu Sancto, I Rom. 10, 12 sq; M. P. G. 16, col. 760.

II. Praznicul Pogorîrii Sfîntului Duh

Ziua Cincizecimii revelează, apoi, persoana și lucrarea Sf. Duh. El este Dumnezeu adevărat, ca și Tatăl și Fiul — stăpînitor, sfințitor și îndumezeitor; viață și de viață făcător, lumină și de lumină dătător, bun și izvor al bunătății.⁷ Locul Sf. Duh în Sf. Treime este central. El este iubirea ipostatică a Tatălui pentru Fiul și a Fiului pentru Tatăl. Deci este unitatea lor de viață.⁸

Lucrarea specială a Sf. Duh are un îndoit aspect soteriologic: *obiectiv* și *subiectiv* — încadrată în planul iconomiei cerești. Ambele aspecte se împletesc organic și realizează taina mîntuirii noastre.

1. *Aspectul soteriologic obiectiv* îl constituie colaborarea Sf. Duh la creațiunea macro și microcosmosului, împreună cu Tatăl și cu Fiul, ca principiu vital. Deosebit, El este organul care „a grăit prin prooroci” despre Mesia, pe care-L întrupează și-L însoțește de-a lungul întregii Sale vieți istorice.

Cu pogorîrea Sf. Duh intră în istorie activitatea Sa specială. De ce n-a venit El înainte de jerifa Domnului? Pentru că lumea era încă în păcate, zice Sf. I. Hrisostom, în greșale, în dușmănie și necinste; ...nu se jertfise încă Mielul care ridică păcatele lumii, ...nu era încă Hristos răstignit, nu era făcută încă împăcarea... Trimiterea Duhului este dovada împăcării... Neexistînd între oameni Sf. Duh, este semnul mîniei lui Dumnezeu;... Duhul este trimis cu îmbelșugare, să nu te mai îndoiești deloc de împăcare”.⁹

După cum intrarea Fiului în istorie, la Betleem, a fost solemnă, căci participă cerul și pămîntul, îngerii, păstorii și magii, tot așa este și coborîrea Sf. Duh în aceeași istorie, pentru ca s-o străfulgere de focul mistuitor ceresc și să ridice umanitatea pe culmile îndumnezeirii. Minune la Naștere — minune la Pogorîre. Sînt două din cele mai mari mistere care ne îmbracă și ne țărmaresc existența. Viața creștină este mister divin, este existență în orizontul misterului transcendental, care ni se revelează necontenit.

Limbile de foc sînt certitudinea permanenței Duhului Sfînt în aria soteriologiei umane. Ele au rămas în Biserică și alcă-

⁷ Sf. I. Damaschin, Ibid. p. 285.

⁸ S. Bulgakof, Ortodoxia, trad. N. Grosu, Sibiu 1933, p. 2.

⁹ Ibid. p. 254.

tuiesc comoara neprețuită a darurilor Sale sfințitoare, pe care le revarsă peste toate sufletele credincioase.

Sf. Duh vine cu scopul să permanentizeze în veac opera Tatălui și jertfa izbăvitoare a Fiului. Deci El împlinește o întreită lucrare: aceea de învățător, de sfințitor și de conducător, sau de împărat.

a) *Ca Învățător* — Sf. Duh învață în Biserică prin Ierarhia ei și prin Sinoade, pe care le inspiră pentru găsirea și stabilirea adevărilor de credință, le luminează și le înțelepțește. Această activitate pozitiv-învățătoarească a Duhului ne-o arată Fiul, zicînd: „Eu voi ruga pe Tatăl meu și alt Mîngietor vă va da, ca să rămînă cu voi în veac. ...Acela vă va *învăța toate*, și vă va aduce aminte de toate cîte v-am spus”.¹⁰

Ca organ revelațional, Sf. Duh nu aduce o revelație diferită de aceea pe care ne-a dat-o Mîntuitorul Iisus Hristos, care rămîne cu noi pînă la sfîrșitul veacurilor.¹¹ Ci Sf. Duh confirmă și mărturisește revelația Fiului, care cuprinde întreg adevărul necesar oamenilor pentru mîntuire. Toate le avem de la Hristos prin Sf. Duh. Insuși Fiul mărturisește aceasta, prin următoarele cuvinte: „Cînd va veni Acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul, care nu va vorbi de la Sine, ci cîte va auzi va vorbi și cele viitoare vă va vesti. Acela mă va slăvi, pentru că *din al Meu va lua și va vesti*”.¹²

Ca atare, Sf. Duh este cauza eficientă a predicării Evangheliei în lume de către Apostoli, deveniți oameni cu totul transfigurați la suflet. De fapt noua Evanghelie, care se răspîndește de acum înainte, este Evanghelia Sf. Duh și ori ce virtute sau păcat se răsfrînge asupra Lui. Imnele bisericești o spun clar: „Pe ucenicii Lui Hristos darul Sf. Duh i-a luminat, minunat pogorîndu-se din cer în chip de limbi de foc și luminători i-a arătat, ca să vestească o putere a Sf. Treimi și o Dumnezeire” (Sedelnă, marșia Rusaliilor). „Acum se îmbracă cu putere de sus Apostolii lui Hristos, că Mîngietorul îi înoeste pe dînșii... cu învoire tainică a cunoștinții... Ne învață a cinsti... (pe) Dumnezeu binefăcătorul tuturor” (Stihoavnă, Vecernia Rusaliilor). Duhul Sfînt este cauza dezbinării oamenilor pentru răutate în T. Vechi, dar și cauza unirii lor într-o Biserică, într-o comunitate, în T. Nou. Condațul praznicului

¹⁰ Ioan 14, 16—17, 26;

¹¹ Mat. 28, 20.

¹² Ioan 15, 26, 16, 13—14.

zice: „Cînd s-a pogorît, amestecînd limbile, despărțit-a neamurile Cel prea Înalt. Iar cînd a împărțit limbile cele de foc într-o unire pe toți i-a chemat și cu un glas mărîm pe Prea Sfîntul Duh”.

Drept aceea, adevărul despre Dumnezeuirea Sf. Duh ne obligă să avem încredere deplină în activitatea Sa învățătoarească, în revelația depusă în Sf. Scriptură și în Sf. Tradiție și predate Bisericii ca să explice corect și să arate clar voia lui Dumnezeu către oameni. Să credem că Duhul Sfînt „izvorește proorocii, săvîrșește preoții”, arată înțelepți pe cei necărturari și „toată rînduiala Bisericii alcătuește” (Stihoavnă, marția Rusaliilor).

b) *Ca Sfințitor*, Sf. Duh participă la Sf. Liturghie, la jertfa nesîngeroasă adusă de Fiul pentru împăcarea oamenilor cu Dumnezeu. Numai prin sfințirea Sa noi participăm la roadele soteriologiei obiective și dobîndim comunitatea de viață fericită cu Sf. Treime, prin iubire. Sf. Duh este cauza eficientă a Sf. Euharistii, izvorul și Taina tainelor, care ne dă întreg și real pe Hristos-Dumnezeu. Să ne amintim aici de epicleza euharistică, clipă culminantă din Sf. Liturghie, cînd Sf. Duh este invocat călduros și stăruitor de către preotul liturg, ca să se coboare peste Sf. Daruri, pentru a săvîrși înfricoșata prefacere. Cu brațele ridicate spre cer, semnul predării totale a ființei sale lui Dumnezeu, preotul se roagă cucernic: „Doamne,... trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste daruri ce sînt puse înainte... Și fă, adică, pîinea aceasta, cinstit Trupul Hristosului Tău (Amin). Iar ce este în potirul acesta, cinstit Sîngele Hristosului Tău (Amin). Prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt (Amin, amin, amin).¹³

Din lucrarea Sf. Duh pornesc și pe ea se temeinicește harul cu cele șapte Taine, fără care nu este mîntuire, nici iubire și nici Biserică. El este Sfințitorul pentru că împărtășește iertarea și curățenia; El dă harul — cauza a toată sfințenia și fericirea adevărată. Cel ce nu se va naște din apă și din Duh, zice Fiul, nu va intra în împărăția lui Dumnezeu,¹⁴ iar cel ce urăște pe Duhul Sfînt săvîrșește păcat de moarte, care nu i se va ierta lui niciodată.¹⁵

c) *Ca Împărat*, Sf. Duh este Domnul vieții și al morții.¹⁶ El este viața Bisericii, conducătorul și ocrotitorul ei. Pe ea o încoronează cu darurile și cu harismele Sale cele bogate. El convertește

¹³ Liturghier, 1950, p. 133.

¹⁴ Ioan 3, 5.

¹⁵ Matei 12, 32; Marcu 3, 29.

¹⁶ Ioan 6, 63.

și înnoește; face minuni și îmbracă cu putere de sus pe cei care slujesc lui Dumnezeu.¹⁷ Marea Sa minune este învierea trupurilor la parusia Domnului, pentru ca ele să se unească cu sufletele și să primească de la Dumnezeu dreapta răsplată a faptelor lor. Profetul Iezechil redă această viziune eshatologică astfel: „Domnul m-a dus cu Duhul în mijlocul unui câmp plin cu oase de om... și erau foarte uscate... Prorocește ...și le zi: Iată voi aduce în voi duh de viață și veți învia... Și am prorocit... și a intrat în ele duhul de viață.. și se sculă în picioare o foarte mare oștire.. Eu sînt Domnul... și voi pune Duhul meu în voi și veți învia...”¹⁸ Sf. Apostol Pavel, vorbind despre Învierea Domnului zice: „Dacă Duhul Celui ce a înviat pe Iisus din morți locuiește în voi, Cel ce a înviat pe Hristos din morți va face vii și trupurile voastre cele muritoare, locuind în voi Duhul Lui”.¹⁹

2. *Aspectul soteriologic subiectiv* îl constituie lucrarea harică și harismatică a Sf. Duh în raport cu voința liberă a omului, pentru împrroprierea meritelor obiective ale jertfei izbăvitoare a Domnului. Acest aspect se leagă ființial de lucrarea Sa sfințitoare — al cărui scop este. Sfântul Duh aduce harul din sînul iubirii Sf. Treimi, iar acțiunea Sa soteriologic-subiectivă îl dăruiește celor ce-l doresc. Prima izvorește harul; a doua îl împărtășește făpturilor pentru fericirea lor. Este una și aceeași lucrare cu cei doi poli ai săi: *începutul și sfîrșitul* mîntuirii. Una arată *de unde* și prin cine vine mîntuirea; iar alta arată *pentru cine* și *pentru ce* se dă mîntuirea.

Sf. Duh este Cel ce aduce fiecare suflet la Hristos — îl naște, crește și-l desăvîrșește în viața cea nouă. El îndumnezeiește firea noastră după Modelul divin, Iisus Hristos-Omul. Intreaga activitate sub acest aspect subiectiv, Duhul o desfășoară în Biserică prin har pînă la a doua venire.²⁰ Harul este puterea divină necreată, nebiruită, care se împărtășește sufletelor prin Sf. Taine. Acestea sînt *lucrări ale Fiului* săvîrșite *prin* Sf. Duh. Ele sînt uși cerești, porți ale veșniciei, și stau la îndemîna oricui, prin mijlocirea Bisericii care le administrează. Tainele lucrează ex opere operato, neinfluențate în efectul lor de săvîrșitor și de subiectul

¹⁷ Tit. 3, 5.

¹⁸ Iezechil 37, 1—5; 10, 13, 14.

¹⁹ Rom. 8, 11.

²⁰ Efeseni 1, 23; Col. 1, 24.

primitor. Ele corespund scopului economiei divine, care grijește ca toți oamenii să se mântuiască.²¹

După cum Duhul nu aduce o revelație și o Evanghelie nouă, tot așa El nu aduce nici o soteriologie nouă, pentru motivul că planul economiei cerești este etern și atotînțelept, iar acțiunea Sf. Treimi este o *unitate perfectă*, deplin încheată și armonică.

Misiunea Sf. Duh este să aducă pe Iisus Mântuitorul în nemijlocită apropiere de toate sufletele care însetează după Dumnezeu în veac. El face ca fiecare suflet să-L simtă pe Iisus ca Mântuitorul „său”, ca Răscumpărătorul păcatelor „sale”, pentru care „el” — și nu Iisus — ar trebui să pătimească și să moară, fiindcă este vinovat.

Prin Sf. Duh fiecare simțim pe Iisus Hristos că vine *aproape* de noi, să ne arate calea care duce la fericire; îl *experiem* ca un *Tu* adânc pătrunzător și grăitor în noi, ca pe un frate care ne iubește sincer mai mult decât toți ceilalți, și de aici pleacă jertfa Sa pentru „mine”, pentru „tine”, pentru „noi” toți. Prin Sf. Duh trăim în Iisus Hristos ca un „alter ego”, un „*Tu*” *identic cu noi*, care din oceanul de foc al dragostei Sale ne dă nouă tot ceea ce a câștigat pentru Sine ca om adevărat, cu suferințe uriașe. Prin Sf. Duh simțim și trăim inefabilul — că meritele jertfei Sale obiective devin și rămân meritele „noastre” personale, ale fiecăruia în parte. Numai *în* și *prin* Sf. Duh facem marea experiență că — în persoana lui Iisus Hristos și prin patimile Sale — sîntem împăcați real și desăvîrșit cu Dumnezeu, că am devenit din nou fiii Săi născuți prin har și că El ne-a deschis drumul desăvîrșirii și al fericirii. Rămîne ca fiecare personal și liber să meargă pe acest drum arătat de Omenitatea lui Iisus. Pentru acest scop, Sf. Duh îmbie harul Său nelimitat în orice împrejurare, dar numai cei înțelepți îl primesc cu bucurie, ca ajutor și stimulent prețios în viață și — în consecință — colaborează cu el. De aici începe viața cea nouă, lipsită de rătăcire, cădere și păcat. Didim Orbul zice, că Sf. Duh are puterea să învie sufletele moarte prin darurile Sale, căci este supremul legiuitor în taina mîntuirii noastre.²²

Vorbind despre efectele subiectiv-soteriologice ale harului și harismelor Sf. Duh la Cincizecime, Sf. I. Hrisostom zice, că ele depășesc cu mult semnele făcute de Dumnezeu în T. Vechi. Acolo

²¹ I Tim. 2, 4.

²² *Περὶ τριᾶδος*, VI, 21; M. P. G. 39 col. 564; VIII col. 600; VII col. 572.

a trimis mana din cer, foc peste jertfa lui Ilie și a dat ploaie pentru cei înfometați, — deci s-a îngrijit oarecum mai mult de viața trupului muritor. Aici însă a plouat harisme duhovnicești. „Norii s-au pogorît de sus nu ca să facă să rodească pământul, ci ca să convingă firea omenească să dea fructul virtuții Celui care a sădit pe oameni. Cei care au primit o picătură din aceste daruri, îndată și-au uitat firea lor și deodată întreg pământul s-a umplut cu îngeri. Nu s-a umplut cu îngeri din cer, ci cu îngeri care au arătat în corp omenesc virtutea puterilor netrupești. Nu s-au pogorît pe pământ îngerii, ci cei de pe pământ s-au urcat la virtutea acelora. N-au aruncat trupurile umblînd cu sufletele goale, ci rămînînd cu firea lor proprie, au ajuns îngeri prin liberă voință”.²³

Nimic mai frumos, mai plastic și mai îndreptățit decît acest tablou al taumaturgiei Duhului, roduri ale harului divin prin care creștinii sînt ceea ce sînt, prin care ne însușim viața Sf. Treimi, primind gîndurile, voința și simțul ceresc, — tot atîtea binefaceri pierdute prin păcat.

Toate tainele creștinismului istoric sînt lucrările Duhului, pe care imnul cultului ortodox ni-L înfățișează astfel: „Duhul Sfînt este lumină și viață, izvor viu și înțelegător; Duhul înțelepciunii, Duhul înțelegerii, bun, drept, înțelegător, stăpînitor, curățitor de păcate. Dumnezeu și îndumnezeitor, foc carele din foc purcede. Grăitor, lucrător, împărțitor de daruri. Prin care toți proorocii și dumnezeieștii Apostoli, împreună cu toți Mucenicii s-au încununat” (Hvalite, Utrenia Rusaliilor).

Astfel Sf. Duh, prin activitatea Sa îndoit soteriologică, face legătura vie, indispensabilă, dintre mîntuirea obiectivă (săvîrșită de Fiul) și dintre mîntuirea subiectivă (împropriată prin Duhul). Prin Sf. Duh, Hristos-Omul se aduce jertfă curată lui Dumnezeu peste veacuri de iubire pentru toate generațiile și toate sufletele, din toate locurile.

Sf. Duh este principiul și izvorul adevărului, al binelui, al frumosului absolut și al sfînteniei. Lui îi datorăm renașterea noastră zilnică în viața duhovnicească. El dă sufletului lumina credinței și sfatul, înțelepciunea și mila, bunătatea și blîndețea, smerenia și răbdarea, supunerea și ascultarea, cumpătarea, curajul și ocrotirea. El este cauza eficientă a tot binele și a tot darul desă-

²³ Ibid. p. 250.

vîrșit, al iubirii de semen și al dreptății, al libertății și al păcii, al rugăciunii neîncetate și al duhului de căință, al încrederii și al nădejzii depline în Dumnezeu.

Sf. Duh întărește cu puteri de sus în lupta cinstită și grea a vieții, insuflă gîndul cel bun, inspiră și oțelește voința morală pentru ca binele să cîștige biruința asupra răului, lumina asupra întunecului și viața asupra morții. El este motorul practicării virtuților religios-morale, a nepătimirii și a purificării vieții.

Sf. Duh îi datorăm marile convertiri spirituale, acele minuni care au loc neconținut în sinul Bisericii, dar care se lucrează tainic și sînt cunoscute numai de atotștiința lui Dumnezeu. El face să strălucească tot mai puternic chipul îngeresc al omului nou, primit în taina Botezului.

Prin Sf. Duh sîntem chemați stăruitor la dragostea de viață adevărată, la purtarea necazului și a suferinței cu bucurie și seninătate, după modelul luminos al Mîntuitorului Hristos, desprins pe drumul Golgotei. Prin El avem certitudinea că transcendem viața și moartea și de pe pămînt ne ridicăm la cer. Prin El sîntem solicitați permanent să nădăjduim învierea noastră deapăruri și să ne recîștigăm paradisul pierdut.

Sf. Duh este Sfințitorul sufletelor și Mîngăitorul omenirii prin harul Său. În rugăciunea Bisericii, El este invocat ca atare: „Mîngăitorule, cea ce cu suflarea Ta dai daruri Puterilor cerești, curăță spurcăciunea cugetului meu, ca un bun și-l umple de sfințenia Ta!”

„Sfinte Duhule, Dumnezeule, cea ce ești Izvorul vieții și rai de bunătăți al firii, mintea mea cea omorîță făcîndu-o vie cu lucrarea Ta, o ridică să caute Dumnezeirea Ta!”

„Vino și la noi, Duhule Sfinte, și ne fă părtași sfințeniei Tale, luminii celei neînserate, vieții celei cu bun miros, că Tu ești Duhul Adevărului, carele de la Tatăl porcezi!” (La Pavcernița praznicului).

„Impărate ceresc, Mîngăitorule, Duhul Adevărului, Carele pretutindenea ești și toate le împlinești; Vistierul bunătăților și Dătătorule de viață, vino și Te sălășluiești întru noi,... arde materia păcatului în adîncul din noi, din minte și din inimă, din cuget, din vorbă și din fapte,... și mîntuește, Bunule, sufletele noastre”.

În sfîrșit, Rusaliile revelează taina divinității Bisericii, despre care vom vorbi mai departe.

III. Praznicul Bisericii

Cincizecimea este ziua inaugurării împărăției lui Dumnezeu pe pământ. Este începutul intrării sufletului nostru în împărăția harului. Este praznicul împăcării sufletului cu Dumnezeu, al înuirii și al intrării noastre în comunitate de viață cu El.

Rusaliile este actul revelațional care temeinicește supremațiile vocației și consacrarea sublimelor misiuni ale Duhului. Ele sînt sărbătoarea marilor convertiri și inspirații inefabile. Rusaliile este momentul istoric divino-uman care unește tainic cerul cu pământul, iar pe om îl ridică la Dumnezeu, după ce pe Dumnezeu L-a coborît în lume prin tainica și smerita Intrupare. Ele sînt începutul lucrării sinergetice, al colaborării omului cu harul dumnezeiesc atotputernic. Acum harul a venit în imediata și directă apropiere cu sufletul omului ca să-l miște în adîncurile sale, să-l lumineze, să-i îndrepte voința și să o stimuleze ajutînd-o, iar inima s-o cheme ca să guste frumusețile îmbătătoare ale unei lumi și vieți nostalgice. Rusaliile este clipă de veșnicie care transcende omul spre zările absolutului care ne chiamă inapelabil. Ele semnifică actul istorico-teandric al fuziunii negrăite dintre Dumnezeu și om prin har și voință, în maximum de tensiune către ideal, creație și jertfă.

Biserica este „trupul” tainic al lui Hristos, iar Sf. Duh este sufletul și viața ei. Prin El Biserica trăiește permanent în umanitate²⁴ Ca și originea sa, scopul Bisericii este divin, transcendent timpului și spațiului. Ea mărturisește etern prezența și misterul Sf. Treimi în lume și în viața umanității. Sufletul omenesc prin Biserică se situează în centrul misterului divin, pe care singură ea îl revelează, i-l coboară prin Sf. Taine și i-l impropriează prin har.

Biserica este minunea Sf. Duh în istorie, iar organul său răsunător este Apostolatul creștin. Cincizecimea este ziua întemeierii Bisericii lui Hristos prin investirea Apostolilor cu putere de sus. Sf. Duh se revarsă acum în chip de limbi de foc peste pescarii și vameșii necărturari și fricoși, le topește ființa cea veche, îi transfigurează de lumină cerească, îi înzestrează cu voință eroică supranaturală și le dă darul glosolaliei. El le arată drumul vocației viitoare, de propovăduitori ai Evangheliei mîntuirii la toată zidirea, pînă la sfîrșitul veacurilor. Sf. Duh le dă certitudinea ab-

²⁴ Cf. Bulgakof, p. 2—3.

solută că nu sînt singuri în opera lor misionară,²⁵ ci cu Hristos Dumnezeu care, îndrăznind, a biruit lumea.²⁶ Zidiți pe acest adevăr de cremene, devotați cauzei Sale pînă la capăt, prin El ajung să frîngă greutățile vieții și să supraviețuiască peste vicisitudinile istoriei. Transfigurați de har, — pentru dragostea de Hristos care toate le poate, și niciodată nu cade,²⁷ — ei răspund cu categoricul „da”, la chemarea pe care le-o face Domnul: „Veniți după mine”,²⁸ la fel ca la imperativul rostit fiecăruia în parte: „Tu urmează Mie”.²⁹ Harul și conștiința prezenței reale a lui Hristos în viața Bisericii, — cu datoria de a-I sluji, — îi schimbă după Modelul divin. Harul îi face pe Apostoli cei mai mari cuceritori de suflete și de popoare din istoria civilizației și culturii umane, organele prin care s-a instrumentat întemeierea împărăției spirituale a lui Dumnezeu pe pămînt.³⁰

IV. Unde este Sfîntul Duh?

La sfîrșitul acestei scurte încercări de *sinteză dogmatică* asupra teologiei Rusaliilor, în care am urmărit doctrina despre Sf. Treime, pneumatologia, haritologia și ecclesiologia — cu preocuparea soteriologică în primul rînd, — pare inutilă întrebarea: unde este Sf. Duh, dacă minunea penticostală se mai repetă aievea și care sînt roadele ei?

Dacă punem totuși această întrebare și ne încumetăm să răspundem la ea o facem din dorința ca să întărim odată mai mult credința în Dumnezeu Sf. Duh, a cărui persoană și activitate sînt parte mai puțin cunoscute unora decît a lui Dumnezeu Tatăl-Creatorul și a lui Dumnezeu Fiul-Mîntuitorul. Ori Sf. Duh — după cum mărturisim în art. 8 din Simbolul Credinței — „împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit”. Deci în unitatea perfectă a Sf. Treimi, Sf. Duh trebuie să I se aducă aceeași cunoaștere și adorare, ca și Tatălui și Fiului.

²⁵ Mat. 28. 20.

²⁶ Ioan 16³³.

²⁷ I Cor. 13. 1—13.

²⁸ Mc. 1. 17.

²⁹ In. 20. 22.

³⁰ Toate ideile acestui cap. sînt expuse pe larg în stud. nostru, Divinitatea Bisericii, publ. în *Telegr. Rom.*, nr. 25—26/15/VI/1956. Aici am dezvoltat: I. Originea și răsp. Bisericii; II. Ființa Bisericii. Minunile harului; III. Scopul Bisericii. Sfîntirea omului și a naturii; IV. „Biserica Măririi”. Cerul pe pămînt. V. Sf. Duh la cirna Bisericii.

Unde este Sf. Duh? Desigur pe temeiul egalității absolute în Dumnezeu Sa, Sf. Duh este atotprezent. Dar unde găsim mai vie acțiunea Sa soteriologică? La prima privire răspunsul pare destul de greu, pentru că Duhul lui Dumnezeu suflă unde vrea,³¹ și, deci, nu poate fi localizată și nici îngrădită lucrarea Sa. Însă pe temeiul celor spuse de Hristos-Dumnezeu, că Sf. Duh va rămâne cu Apostolii Săi în veac,³² El este *prezent în Biserica Sa*. Aici El are o prezență vie și o lucrare reală în chip special, necuprinsă de mintea omenească. El este prezent în Biserică pentru că aici sînt Apostolii, conducătorii săi văzuți, peste care s-a revărsat în flăcări cerești; aici este Episcopatul, plenitudinea puterii legitime de a învăța, de a sfinți și de a conduce; aici este Preoția, împărtășită prin delegația Episcopatului de aceeași putere; în sfîrșit, aici este Diaconatul, urmașii celor șapte slujitori de la mesele agape. Cu un cuvînt, aici este Ierarhia de drept divin, care-și are originea, prin succesiune directă din limbile de foc ale Cincizecimii, prin mijlocirea Apostolilor și punerea mîinilor Episcopatului. Prin taina Hirotoniei — care se continuă pînă la parusia Domnului, — celor chemați în slujba Bisericii li se dă același sfînt har și dar, li se conferă aceeași demnitate și întreită putere apostolească. În împrejurări excepționale, pentru salvagardarea tezaurului sacru al revelației supranaturale, Sf. Duh împarte harismele Sale celor chemați în locuri de răspundere și pentru lucrări speciale, ca să desăvîrșească totul spre binele vieții comunitare. Așa este cazul glosolaliei pentru vestirea Evangheliei mîntuitoare, al taumaturgiei, al întăririi și al înțelepciunii Sf. Părinți în fața ereziarhilor și ereticilor și ale altor încercări interne și externe de care nu este lipsită Sf. Biserică, niciodată, în viața sa de-a lungul istoriei.

În Biserică este Sinodalitatea, capul său văzut rînduit de Mîntuitorul Hristos, capul Său nevăzut, care a zis: „Unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor”.³³

Unde este Biserica este Sf. Duh și harul Său, pentru că acolo sînt tainele izvorîtoare de har, instituite de Domnul și practicate neîntrerupt de Apostoli. Acolo unde este Biserica este lumina Evangheliei lui Hristos care prin Sf. Duh — Luminătorul luminează

³¹ Ioan 3, 8.

³² In. 14, 16.

³³ Mt. 18, 20.

pe tot omul ce vine în lume.³⁴ Acolo este infailibilitatea, adică interpretarea autentică, voită de Domnul, a celor două izvoare de credință și apă vie, Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, care stîmpără se-tea de absolut a sufletului și cheamă la viață veșnică.

Biserică, Episcopat, Infailibilitate, Taine și Har, sînt realități spirituale care *se întrepătrund ființial*, sînt factori interdependenți în ordinea transcendențială și mijloace indivizibile, absolut necesare din punct de vedere al soteriologiei subiective. Ele sînt opera Sf. Duh — Sfințitorul vieții și manifestarea iubirii, a înțelepciunii și a bunătății Sf. Treimi.

Sf. Duh este transcendentul care coboară — prin mijlocirea Bisericii — în potirul sufletului nostru, în adîncul din noi, unde Hristos este sădit prin Botez, pentru ca să-l curețe și să-l sfințească prin harul Sf. Taine, rînduite de Dumnezeu și săvîrșite neîntrerupt de Ierarhia ei. *Cu fiecare suflet nou botezat se petrece minunea penticostală a înoirii spirituale*, a luminării, a întăririi, a înțelepciunii, a sfințirii și a unirii lui cu viața Sf. Treimi, prin lucrarea harului Sf. Duh. Cu fiecare naștere spirituală în „duh și adevăr“, cu fiecare pecete a darului Duhului Sfînt, cu fiecare conversie la o nouă viață printr-o căință sinceră, cu fiecare participare la Sf. Liturghie și împreunare cu Trupul și Sângele Domnului, cu fiecare chemare la Sf. Preoție și săvîrșirea Sf. Maslu, — chiar cu fiecare căsătorie — se repetă adevărul minunea din ziua cea mare a *praznicului Cincizecimii*. *Harul se revărsă acum din belșug* prin cele șapte fluvii spirituale ale Tainelor, iar puterea sa face să crească Hristos cel semănat în noi.

Cel ce este afară de Biserică, ereticul și schismaticul, este rupt de „trupul“ Bisericii, stă în păcat și în osîndă. Aceștia neavînd în ei înșiși Duhul lui Hristos, sînt tăiați de trunchiul vieții, se usucă și pier pentru că nu au seva harului dătător de viață veșnică.³⁵ Numai Biserica este aria acțiunii soteriologice obiective a Sf. Duh, pentru că — potrivit cuvîntului Sf. Ciprian, devenit dogmă — „extra Ecclesiam nulla salus“. Nu este mîntuire afară de Biserică, pentru că nu este certitudinea infailibilității Evangheliei, mai precis, a interpretării ei. În afară de Biserică nu este mîntuire pentru că nu se aduce jertfa Domnului, absolut necesară pentru iertarea păcatelor noastre. Nefiind Jertfa nu este harul pentru că nu sînt

³⁴ In. 1, 4; 8, 12; Mt. 5, 14; II Cor. 4, 4.

³⁵ In. 15, 1—5.

Tainele, care țin ființial de scopul Bisericii. Deci nu este nici soteriologie subiectivă.

Axioma că nu este salvare afară de Biserică vrea să spună, că Biserica este singura depozitară a revelației și a lucrării harice a Sf. Duh. Ea este unicul drum către izbăvire, așa cum ne-a fost arătat nouă de către Mîntuitorul Hristos prin Apostoli și prin întreaga lor predanie. Biserica este așezămîntul rînduit pentru paza credinței și transmiterea harului divin. Ea „n-a recunoscut niciodată erezia și schisma ca locuri unde se poate lucra mîntuirea pe o altă cale”.³⁶ Ele sînt lumini înșelătoare, căci depărtează de mîntuire și de fericire. De aceea Biserica, la fel ca o mamă bună, a lepădat de la sine pe copiii răzvrățiți, dar numai cu scopul ca să le arate rătăcirea și păcatul în care se găsesc, iar prin pocăință sinceră ea a urmărit să-i întoarcă la cunoașterea adevărului, la credința cea dreaptă, la îndreptare și la mîntuire.

Biserica este corabia lui Noe și în afară de ea nu este viață, decît înec și moarte; ea este corabia harului, iar Sf. Duh este Cel ce o ocrotește și o călăuzește peste veacuri. La sinodul de la Niceea, fiind în discuție Simbolul atanasian, a răsunat unanim glasul Sf. Părinți: „Ubi Ecclesia ibi Spiritus Dei”.³⁷

Dacă se mîntuiesc numai cei ce sînt în sînul Bisericii, nu urmează de aici că toți se pierd care sînt în afara ei. Nu este locul să intrăm în discuție asupra celor ce se mîntuiesc în afară de Biserică, fapt care „depinde în adevăr de mila și de puterea lui Dumnezeu și nu poate fi definit mai înainte de trecerea acestui corp stricăcios al lumii. Soarta sufletului lor stă în mîna lui Dumnezeu care singur cunoaște cele ascunse și cele din urmă ale fiecărui om în parte”.³⁸

Dacă Biserica este deținătoarea puterii absolute și purtătoarea normelor și condițiilor de mîntuire a omului și împotriva Sa — și peste voia Sf. Duh — nu se poate intra în împărăția lui Dumnezeu³⁹, faptul nu exclude căi de mîntuire extraordinare, care acordă harul celor ce stau afară de ea din motive independente de voința lor. Puterea Sf. Duh este absolută și iubirea Sa este infinită. Deci este o impietate să-I delimităm sfera de acțiune soteriologică exclusiv în Biserică. Nu trebuie să îndrăznim să cercetăm milostivirile divine, nici să încercăm să delimităm hotarele puterii lui

³⁶ H. Andrusos, *Simbolica*, trad. de Prof. univ. Iustin Moisesescu, Craiova 1955, p. 68.

³⁷ Id. *ibid.* p. 69.

³⁸ Id. *ibid.* p. 69.

³⁹ Mc. 3, 29; Lc. 12, 10.

Dumnezeu, care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului.⁴⁰ Delimitarea ar fi inoperantă și din punct de vedere al cunoștinței spiritului omenesc care este relativ și limitat și nu poate ști nici mijloacele și nici posibilitățile infinite de convertire și de mîntuire ale Sf. Duh, pentru cei ce ar dori să vină la Iisus Hristos. El poate să lucreze mîntuirea acestora în mod minunat. „Minunile sînt posibile, zice W. Guettée, alît în ordinea naturală, cît și în cea supranaturală. Noi nu avem dreptul să mărginim puterea dintr-un punct sau altul de vedere. În general poate cineva să spună că în afara Bisericii nu există mîntuire; dar este adevărat deopotrivă că Dumnezeu printr-o minune a harului Său înalță spiritele și inimile unor persoane care nu aparțin Bisericii în formă exterioară, insuflînd cunoștința și dragostea lui Iisus Hristos. . . . Credința aceasta care este convingere a vechilor Părinți ai Bisericii nu suprimă de loc dogma „în afara Bisericii nu există mîntuire”, fiindcă numai printr-o minune în ordinea supranaturală poate să se mîntuiască cineva din-fre cei care nu aparțin, în formă exterioară Bisericii”.⁴¹

Dar prezența reală a Sf. Duh în Biserică se face adînc simțită și sub aspectul soteriologic subiectiv, adică al mișcării eului omenesc în toate rugăciunile de la cultul divin public și particular, extern și intern. Nu-i fără importanță să știm, așa cum arată Sf. I. Hrisostom, că „de n-ar fi Duhul nu am putea spune: „Domnul Iisus” Căci zice Sf. Pavel: „Nimeni nu poate să zică Domnul Iisus, decît în Sf. Duh.”⁴² De n-ar fi în noi Duhul Sfînt n-am putea să ne rugăm lui Dumnezeu spunînd: Tatăl nostru carele ești în ceruri.”⁴³ Astfel cînd îl chemi „Tată” adu-ți aminte că ai fost învrednicit de a-L numi astfel pentru că *Duhul mișcă sufletul*”.⁴⁴

Același Părinte al Bisericii, tot în cuvîntarea la praznicul Cincizecimii — vorbind despre prezența și lucrarea Sf. Duh în Biserică și în sufletele noastre — zice: Dacă n-ar fi Sf. Duh între noi, cum ar fi izbăviți de păcate cei luminați în această noapte sfîntă.⁴⁵ Căci nu există izbăvire de păcate fără lucrarea Sf. Duh.”⁴⁶

⁴⁰ I Tim. 2, 4.

⁴¹ Union Chrétienne 1862, p. 82—83, la Andrusos, p. 70.

⁴² I Cor. 12, 3.

⁴³ Mt. 6, 9.

⁴⁴ Ibid. p. 256.

⁴⁵ E vorba de botezul neofitilor în noaptea Rusaliilor.

⁴⁶ Ibid. p. 255.

Dacă Sf. Duh n-ar fi de față în Biserică, nu numai că n-ar fi posibilă săvârșirea Sf. Liturghii ca jertfă și taină, dar credincioșii nu pot participa nici la bunurile ei spirituale, la soteriologia obiectivă. Ei nu știu nici să se roage nici să se împărtășească de roadele Sf. Jertfe. Când slujitorul lui Dumnezeu zice la Sf. Altar: „Pace tuturor”, nimeni din cei de față nu pot răspunde într-un glas: „Și Duhului Tău”. Apoi slujitorul însuși n-ar putea aduce Sf. Jertfă înfricoșată pe sf. masă, fără prezența, participarea și ajutorul Duhului Sfânt. Sf. Daruri care se aduc aici, zice Sf. Hrisostom, nu sînt lucrări omenești, ci ale harului Duhului Sfânt care vine de față, sboară peste toate și săvârșește Jertfa cea de taină. Căci chiar dacă este om cel ce stă în fața voastră, dar Dumnezeu este cel ce lucrează prin el. Așa dar nu te uita la firea celui care se vede, ci gîndește-te la harul cel nevăzut. Nimic nu este omenesc din cele ce se întîmplă în acest jertfelnic sfințit. *Dacă n-ar fi de față Duhul n-ar exista Biserica, iar dacă Biserica există este evident că este de față Duhul*”.⁴⁷

Prezența Sf. Duh la cîrma Bisericii este convingere absolută că noi cunoaștem pe Iisus Hristos: Calea, Adevărul și Viața.⁴⁸ Prin El ajungem la adorarea și proslăvirea Sf. Treimi. Prin El ne îmbrăcăm în omul cel nou, zidit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Sf. Duh face posibil prin Biserica Sa, ca fiecare suflet credincios să devină locaș al lui Dumnezeu. El dă mîngăiere vieții; El este liman liniștit, întărire și salvare în lupta cu necazul, cu ispitele și cu păcatul.

Numai prin Sf. Duh Biserica rămîne paznicul normei morale în viața credincioșilor, ferită de erezie și schismă.

V. Concluzii

Praznicul Rusaliilor, în concluzie, are o întretăită însemnătate pentru Ortodoxie. Teologia lui revelează taina Sf. Treimi care a conceput din eternitate planul economiei divine și-l realizează în timp prin acțiuni personale și unitar armonizate, în acelaș scop superior. În acest plan Tatăl este Creatorul, Fiul Mîntuitorul și Duhul Sfânt Sfințitorul.

Rusaliile revelează, apoi, persoana și opera bogat-spirituală a Sf. Duh, care vine în istorie ca Domn de viață făcător, să con-

⁴⁷ Ibid. p. 257.

⁴⁸ In. 14, 6.

tinuie lucrarea Tatălui și să facă părtașe în veci toate sufletele de roadele Jertfei mîntuitoare a Fiului. Ca atare, Sf. Duh este *Invățătorul* lumii prin Sf. Scriptură și Sf. Tradiție care alcătuiesc opera Sa de inspirație și de revelație. El este *Sfințitorul* vieții omenești prin lucrarea harului și *Impăratul* ceresc, *Conducătorul* nostru prin Biserică.

Rusaliile revelează, în sfîrșit, divinitatea Bisericii și taina mîntuirii noastre.

Biserica cu întreita sa misiune de învățător, sfințitor și conducător se identifică cu însăși activitatea integrală a Sf. Duh, iar scopul său se acopere cu voința Sf. Duh, ca să reazeze sufletul omenesc în desăvîrșită comunitate de viață cu Dumnezeu. Activitatea Sf. Duh în Biserică este expresia supremă și solemnă a voinței lui Dumnezeu în lume, Cel unul în ființă și înireit în persoane.

Dacă prin întruparea de la Duhul Sfînt, Logosul divin se face om, tot prin Sf. Duh omul cel căzut se purifică și ajunge la asemănarea cu Dumnezeu, personalizîndu-se. Prin Sf. Duh Dumnezeu se unește cu omul, iar *omul se îndumnezeiește*, contopindu-se în El. Sf. Duh împlinește astfel o operă soteriologică: obiectivă și subiectivă. El coboară pe Dumnezeu din cer, iar pe om îl ridică la cer, făcîndu-l dumnezeu prin har. Sf. Duh reintegrează omul în starea de har cîștigată de Fiul. Aceasta i-a fost dăruită de Tatăl din dragoste prin actul original al creației și prin așezarea sa în paradisul din care a fost alungat.

Taina mîntuirii este un întreg unitar în sine; este realizată de Dumnezeu cu colaborarea efectivă — și în armonie de voință — a persoanelor Sf. Treimi. Ea ne revelează iubirea și bunătatea nemărginită a Sf. Duh care permanentizează roadele jertfei de pe Golgota și le actualizează în fiecare din noi în mod subiectiv, așa cum este voința Tatălui.

În lumina întregii revelații pe care ne-o oferă teologia Rusaliilor, Biserica rămîne deapururi maica sufletului și mijlocitoarea tainică a mîntuirii noastre. Ea strălucește prin divinitatea Sa ca mireasa lui Hristos — voită de Tatăl și împodobită de Sf. Duh. Ea este mereu tînără și frumoasă, o tînerete fără bătrînețe și o viață fără de moarte, pe care o dorește și o caută neîncetat sufletul omenesc însetat după îndumnezeire.

Pr. Dr. SIMION RADU

LIMBA NOASTRĂ VECHĂ BISERICEASCĂ FACTOR DE UNITATE NAȚIONALĂ ȘI RELIGIOASĂ¹⁾

Ardealul,² despre care s-a spus adeseori că este „țara tuturor religiilor”, a fost și este pentru poporul român de o însemnătate deosebită.

Ardealul, cu pământul și cu apele lui, cu munții și cu văile lui, cu codrii și cu poienile lui a fost colțul de țară în care s-a zămislit, s-a plămădit însași ființa acestui popor.

Ardealul este leagănul copilăriei și grădina înflorită a adolescenței poporului român.

Ardealul este vatra nașterii și a celor mai importante renașteri ale acestui popor, atât pe plan fizic cât și pe plan spiritual.

Ardealul este țara revărsărilor, țara din care au pornit — după legendă și după date istorice — descălecătorii și întemeietorii de state românești. Ei au creat în urmă cu veacuri bazele firești ale ființării, ale creșterii și dezvoltării poporului nostru...

Ardealul este patria celor mai multe și a celor mai îndrăznețe răscoale și revoluții, făcute de către popoarele conlocuitoare, pentru o pâine mai bună, pentru dreptate, pentru egalitate, pentru libertate și pentru lumină și progres.

Și tot Ardealul este patria în care s-au turnat fundamentele celor dintâi manuscrise românești și a primelor cărți tipărite în „dulcea” noastră limbă românească.

Se știe că viforoasa și însîngerată cununie a lui Traian cu Decebal a dat naștere poporului român. Se știe că spre deosebire

¹ Studiul acesta a fost rostit în aula Institutului Teologic Universitar din Sibiu (20 ian. a.c.) și în biserica din cetate, Orașul Stalin (17 martie 1957), în cadrul conferințelor religioase organizate de Consiliul Arhiepiscopesc ortodox român din Sibiu.

² Sub numirea de *Ardeal* înțelegem în cazul de față toate provinciile de dincoace de Carpați, locuite de români.

de toate popoarele din lume, poporul român n-are o dată fixă pentru încreștinarea lui: această încreștinare s-a făcut odată cu nașterea lui. Primul pas făcut în istorie de strămoșii noștri a fost deodată și deopotrivă un pas românesc și un pas creștinesc. Ei au apărut în istorie deodată ca români și creștini.

În primele zece veacuri și jumătate Biserica lui Iisus Hristos a fost una, neîmpărțită și nedespărțită. Pe atunci nu existau catolici și ortodocși, ci existau numai creștini, numai credincioși ai lui Iisus Hristos.

La anul 395 imperiul roman s-a împărțit în două, sub urmașii lui Teodosie cel Mare. Imperiul de apus a rămas mai departe cu capitala sa Roma. Imperiul de răsărit și-a stabilit capitala sa în Constantinopol.

Odată cu căderea Romei, la anul 476, a încetat orice autoritate, orice stăpânire și orice influențe ale imperiului roman de apus asupra altor popoare.

Imperiul de răsărit și-a continuat existența de sine-stătătoare încă un mileniu după căderea Romei. „Pînă în secolul al VII-lea, imperiul de răsărit avea un caracter roman; împăratul era roman, înalții demnitari, administrația, organizația armatei și a marinei, legislația, cu un cuvînt întreaga structură a statului era romană”.³ Prin urmare și toate influențele înafara acestui imperiu au avut în primele șapte secole un caracter roman. Datorită acestor influențe au pătruns din limba latină în limba românească aproape toate noțiunile de bază ale creștinismului, ca de ex. Dumnezeu, Duminică, credință, sfînt, cruce, etc.

„După secolul al VII-lea, cînd partea de nord a Peninsulei Balcanice este cucerită de slavi, și prin aceasta populația romanică a imperiului este scăzută, statul pierde repede caracterul roman. Masele populare ale imperiului erau din punct de vedere al rasei foarte amestecate. Grecii nu aveau, firește, majoritatea, dar civilizația, cultura, limba, literatura era toată grecească la pătura cultă a tuturor raselor. Limba de stat, vorbită în toată întinderea imperiului de răsărit, rămîne greacă... Literatura greacă era — alături de Sfînta Scriptură și de Sfinții Părinți — baza educației tinerețului în școlile Bizanțului. Bibliotecile bizantine curpindeau toate comorile scriitorilor antici, copiate frumos și îngrijit, în manuscrise prețioase. Numai biblioteca imperială din Constantinopol conținea peste 30.000 de volume.

Pe acest fond străvechi de cultură elenică s-a suprapus apoi creștinismul, care a pătruns așa de adînc în sufletul poporului, încît a format una din trăsăturile caracteristice ale culturii bizantine.

³ N. Cartoian: Istoria literaturii romîne vechi. București 1940, vol. I, p. 8.

În sfârșit, vecinătatea imperiului cu vechile culturi ale Orientului și ramificațiile lumii elenice în Asia-Mică și Egipt au înlesnit pătrunderea elementelor asiatice și africane în civilizația bizantină”.⁴

În felul acesta Bizanțul, prin fuziunea literaturii și a filozofiei grecești cu tradiții literare latine, cu creștinismul și cu literatura vechiului Orient, a devenit farul celei mai strălucitoare civilizații, care a luminat evul mediu european între veacurile V și XI. În acest răstimp întreg apusul era tributار Bizanțului din punct de vedere cultural și artistic.

Din punct de vedere istoric este dovedit că legiunile romane aduse și așezate în Dacia au fost legiuni alcătuite din ostași recrutați în cea mai mare parte din Orient. Tot din Orient au fost meseriașii și negustorii veniți în Dacia după cucerirea ei de către romani.

Deci, este clar că în lunga perioadă de formare și încreștinare a neamului românesc noi am fost la început sub influența imperiului roman de răsărit și apoi sub influența așa-numitului Bizanț. Această influență bizantină noi n-am primit-o însă direct de la sursă, ci prin mijlocirea slavilor din sudul Dunării, mijlocire care a contribuit la introducerea limbii slavone în cărțile și în slujbele noastre bisericești, precum și în toate actele cancelariilor, în toate actele oficiale de stat ale domnitorilor români. Această limbă primită — ca și limba greacă și latină — caracterul de limbă sfântă, limbă în care Biserica admitea să se toarne și să se răspîndească cuvîntul lui Dumnezeu, Sfînta Scriptură. Pentru poporul românesc limba slavonă mai avea acum și caracterul de limbă cultă, limbă purtătoare de civilizație. De aceea, limba slavonă a stăpînit veacuri de-a rîndul, impunîndu-se în toate bisericile, în toate actele vieții noastre publice și în toate scrierile noastre de atunci.

Împotriva categoricelor opreliști bisericești, graiul românesc a putut să străbată foarte greu în Cartea Sfîntă și în slujbele bisericești. „El fu ca un fir de iarbă vie în crăpăturile unei mari zidiri de piatră, care se mîîncă din an în an. Ea ieși în față biruitoare peste praful ruinei, învinse”.⁵ Această primă biruință a avut loc în cursul veacului XV sub influența mișcării husite.

Ioan Huss, preot și profesor la Universitatea din Praga, influențat de ideile lui Wycliffe din Anglia, s-a ridicat împotriva

⁴ N. Cartoian: op. cit. p. 8.

⁵ N. Iorga: Ce a primit și ce a dat Ardealul, Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918—1928. București 1929, vol: I, p. 5.

abuzurilor clerului catolic și cerea o reformă a vieții bisericești. În concret, el a cerut următoarele lucruri: 1. Traducerea Sfintei Scripturi și a tuturor slujbelor religioase în limba națională a fiecărui popor; 2. Revenirea episcopilor și a clericilor la simplitatea vieții creștine primare, fără fast și cheltuieli inutile; 3. Împărtășirea tuturor credincioșilor cu pâine și vin și nu numai cu oștie, etc.

La anul 1415 Ioan Huss a fost ars pe rug de către Biserica romano-catolică și adepții lui au fost apoi prigoniți. Ei s-au refugiat atunci prin țările învecinate, prin Ardealul de nord, Maramureș, Moldova, Ungaria, etc. făcând pretutindeni o vie propagandă pentru reformație.

„Răscoala cea cumplită a țăranilor din partea apuseană a Ardealului, întîmplată la 1437, trebuie pusă *neapărat* în legătură cu propaganda husită. Într-adevăr, se găsește în ea ura împotriva domnilor de pămînt și împotriva preoților catolici nesățioși de dijme, care e unul din semnele deosebitoare ale direcției celei mai exaltate din mișcarea husită”.⁶

Romîni, care s-au dovedit în toate timpurile și în toate împrejurările oameni cu măsură și cu echilibru în toate actele vieții lor, au luat din mișcarea husită ceea ce era mai esențial și mai de valoare pentru ei și anume: *traducerea cărților sfînte în limba romînească*.⁷ În aceste vremuri, de adevărată renaștere religioasă, undeva în cuprinsul Maramureșului, deci în ținutul romînesc cel mai apropiat de Boemia, un preot sau călugăr a tradus în limba romînă părțile principale din Sfînta Scriptură: Evanghelia, Faptele Apostolilor și Psaltirea.

Evenimentul acesta este deosebit de important pentru unitatea națională și religioasă a neamului nostru. În primul rînd limba romînă, neformată și fără mlădieri încă, a fost acum pentru prima dată supusă unor încercări și eforturi de a exprima tainele cugețului. În al doilea rînd, traducerea textelor biblice în limba romînească era un act de îndrăzneală împotriva caracterului sfînt, atribuit limbii slavone. În al treilea rînd, aceste traduceri făcute undeva prin Maramureș au circulat pe întreagă suprafața teritoriului locuit de romîni, trecînd peste toate granițele politice de atunci și copiindu-se de către toți aceia în mîinile cărora ajungeau aceste manuscrise.

⁶ N. Iorga: Istoria literaturii religioase a romînilor pînă la 1688. București 1904, p. 17 vezi și Mihail Roller: Istoria R.P.R. 1952, p. 108—109 și Istoria literaturii romîne. Editura de Stat pentru literatură și artă, vol. I, 1954, p. 17—18.

⁷ Istoria literaturii romîne. Ed. de stat, op. cit. p. 18.

Prin aceasta ele au contribuit în măsură mare la trezirea conștiinței că toți care vorbim aceeași limbă avem aceiași părinți, aceeași origine, aceleași obiceiuri și aceeași credință. Aceste manuscrise, cu limba lor românească, au contribuit la trezirea gustului de citit în românește, au contribuit la formarea limbii literare și la trezirea conștiinței noastre naționale.

Primele traduceri de la sfârșitul veacului XV s-au pierdut. S-au păstrat însă anumite copii, făcute mult mai târziu, pe la jumătatea veacului XVI, în textele rotacizante cunoscute sub numele de *Codicele Voronețian*, care conține fragmente din Testamentul Nou, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețiană* și *Psaltirea Hurmuzachi*. Traducerile acestea au fost mereu cercetate, mereu studiate și cu toate acestea ele mai conțin părți și semne nelămurite încă. Aceste manuscrise sînt și rămîn prologul, prefața dezvoltării literaturii și a întregii noastre culturi naționale de mai târziu, literatură și cultură care a dat naștere și a încheiat apoi ca într-un fundament de beton conștiința unității noastre naționale.

Un însemnat pas înainte pe drumul trezirii conștiinței de unitate națională și religioasă a romînilor s-a făcut prin cele dintîi cărți tipărite în românește. Această operă importantă s-a făcut tot în Ardeal, în veacul XVI, sub influența luterană și calvină. La anul 1544 a apărut la Sibiu cea dintîi carte tipărită în românește, *Catehismul luteran*.

O valoare cu totul deosebită în acest domeniu are opera diaconului Coresi, realizată la Brașov între anii 1559—1581. În acest interval de timp el a tipărit în românește următoarele cărți: *Catehismul* (1559), *Tetraevangheliarul* (1561), *Lucrul apostolesc*, *Praxiul* (1563), *Cazanie și molitvelnic* (1564), *Liturghier* (1570), *Psaltire* (1570), *Psaltire slavo-romînă* (1577), *Pravilă* (1570—1580), *Evangelhie cu tîlc* (Cazanie 1581).

După cum se vede opera lui Coresi cuprinde cărți de învățătură creștinească și cărți de slujbă dumnezeiască în limba românească. „Rolul lui Coresi, în formarea conștiinței că putem avea literatură religioasă în limba noastră, este asemenea cu acela pe care, două veacuri și jumătate mai târziu, îl are Gh. Lazăr în formarea convingerii că știința și filozofia pot fi predate și în românește”.⁸ Coresi a adus neamului nostru cele mai înnoitoare idei ale veacului XVI și anume: 1. Romîinii pot avea, ca și alte popoare,

⁸ D. Murărașu: *Istoria literaturii romîne* Ed. III, București, p. 19.

carte tipărită în limba lor națională; 2. Credincioșii trebuie să înțeleagă cuvîntul lui Dumnezeu și la aceasta nu se poate ajunge decît prin traducerea Bibliei și a slujbelor dumnezeiești în limba fiecărui popor. Aceste idei se desprind clar și programatic din prefețele cărților lui Coresi. Așa b. o. în epilogul Evangheliarului din anul 1561, Coresi invocînd textul din epistola Apostolului Pavel către Corinteni, spune că: „în sfînta besearecă mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles decît zece mie de cuvinte neînțelease în limbă străină”.

Aceeași idee o aflăm și în prefața *Cazaniei* din anul 1564 în care Coresi spune că: „Acolo în Biserică... să se spuie sfînta Evanghelie în limba pe care o grăiesc oamenii...”.⁹

N. Iorga spune: „Marele merit al acestor cărți e poate acesta că, trecînd hotarele, au adunat sufletește prin viața culturală, pe toți românii laolaltă. Prin ele mai mult decît prin vechile manuscrise care circulau greu și se copiau puțin, nedesăvîrșit, s-a întemeiat o viață literară comună a tuturor romînilor. Prin ele, aceste cărțuții urite, păstrate astăzi în puține exemplare fărîșite, prin găurile cărora se plimbă cariul, s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprinde ceea ce va da formă gîndului și simțirii generațiilor care vor urma: *limba literară*”.¹⁰

La anul 1582 s-a tipărit la Orăștie traducerea cărților Vechiului Testament: *Facerea și Eșirea* sub numirea de *Palia*. Această traducere, făcută de episcopul „Romînilor” Mihai din Tordaș, ajutat de preoți din Caransebeș și Lugoj, este prin claritatea limbii un însemnat monument literar al epocii. Lucrarea aceasta, cu limba ei clară, curată și frumoasă, este foarte importantă și a ajutat mult la formarea limbii noastre literare. Ea este cea mai reușită carte din punct de vedere al limbii literare din acest secol.

Iată, prin urmare, marele dar, marea minune, adusă de către veacul XVI poporului nostru, tilcuirea cărților sfinte și a cărților de cult pe graiul nostru strămoșesc și turnarea lor în slova nepieritoare a tiparului. Lucrul acesta este de mare importanță în viața culturală a oricărui popor.

Propaganda calvină se intensifică în Ardeal și mai mult în veacul XVII. Datorită acestei propagande a apărut la 1640, la Alba-Iulia, acel *Catehism calvinesc*, pe care l-a combătut mitropolitul Varlaam al Moldovei.

⁹ Istoria literaturii romine. Ed. de stat, op. cit. p. 21.

¹⁰ N. Iorga: Istoria literaturii religioase a rominilor. București 1904 p. 84. Vezi și Istoria literaturii romine. Ed. de stat, op. cit. p. 22.

Fără îndoială că monumentul literar cel mai de seamă al epocii a fost tipărirea Noului Testament de la Bălgărad (Alba-Iulia), la anul 1648, de către mitropolitul Ardealului Simeon Ștefan.

În predoslovia acestei cărți, iscălită de mitropolitul Simeon Ștefan, care nu este cu nimic mai prejos decât prefața în care Luther își motiva traducerea Bibliei în limba germană, se accentuează clar cele două idei călăuzitoare ale acestui înțelept ierarh ortodox din vremea aceea și anume: 1. ideea necesității unei limbi românești și 2. ideea unității noastre etnice.

Pentru o deplină ilustrare a acestor mărețe idei, lăsăm să urmeze textul clasic și atât de cunoscut din această predoslovie:

„*Aceasta încă vă rugăm să luați aminte că Rumîinii nu grăiesc în toate țările într-un chip, încă neci într-o țară toți într-un chip. Pentru-aceea cu nevoie poate să scrie cineva să înțeleagă toți, grăind un lucru unii într-un chip, alții într-alt chip: au veșmînt, au vase, au altele multe nu le numesc într-un chip. Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni care îmblă în toate țările, așa și cuvintele, acelea sînt bune, carele le înțeleg toți. Noi drept aceia ne-am silit, dencât am putut, să izvodim așa cum să înțeleagă toți; iară, să nu vor înțeleagă toți, nu-i de vina noastră, cei-i de vina aceluia ce au răsfirat Rumîinii printr-alte țări, de și-au mestecat cuvintele cu alte limbi de nu grăiesc toți într-un chip*”.¹¹

Ideea centrală a lui Simeon Ștefan este aceea „a unității romînilor din țara Romînească, Moldova și Transilvania, precum și a necesității unei limbi unitare”.¹² Această limbă trebuie să fie înțeleasă de toți fiii poporului nostru. De aceea Testamentul Nou de la Bălgărad a avut o mare importanță în formarea limbii literare și în înfiriparea culturii noastre naționale.

În veacul XVII se deplasează însă centrul de activitate culturală bisericească și romînească din Ardeal în cele două principate: Țara Romînească și Moldova.

Domnia înțeleaptă, statornică și continuă de 22 de ani (1632—1654) a lui Matei Basarab în Țara Romînească și a lui Vasile Lupu (1634—1653), el însuși un mare cărturar, în Moldova, a contribuit în chip hotărîtor la înflorirea culturii și a artelor în cele două principate. Visurile de mărire și strălucire culturală și ortodoxă ale celor doi domnitori au fost susținute și ajutate puternic de către mitropolitul Kievului, Petru Movilă. Fără acest mitropolit istoria culturii românești din timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu n-ar putea să fie înțeleasă.

¹¹ Istoria literaturii romîne. Ed. de stat, op. cit. p. 28.

¹² Istoria literaturii romîne. Ed. de stat, op. cit. p. 28.

Petru Movilă (născut la 1596, mort 1646) a fost fiul lui Si-meon Movilă, care a domnit atât în Moldova cât și în Țara Românească. Luptele aprige dintre familiile domnitoare române au silit familia Movileștilor să părăsească țara, să fugă în Polonia și în cele din urmă au determinat pe Petru Movilă să renunțe definitiv la purpura domnească, la gândul de a fi domnitor și stăpîn al bunurilor materiale și l-au făcut să îmbrace la anul 1627 rasa de monah, dorind să ajungă domn și stăpîn peste cultura veacului, domn și stăpîn al bunurilor spirituale, ceea ce a și ajuns. Atît de multe și bogate au fost cunoștințele acestui om și atît de mare este opera culturală a acestui mitropolit încît învățatul rus Venelin a spus:

„Se pune întrebarea care din cei doi bărbați cu numele de Petru este reformatorul îndrăzneț al imperiului rusesc și căruia prin urmare i se cuvine titlul istoric de mare: Petru I, împăratul Rusiei, sau Petru Movilă?”.

El intră în mănăstirea Pecerska din Kiev (1627), unde ajunge arhimandrit, iar după șase ani ajunge mitropolit al Kievului. El este întemeietorul marii tipografii din mănăstirea Pecerska, întemeietorul renumitei școli din mănăstirea Brațca, o adevărată academie teologică, el este apărătorul Ortodoxiei împotriva catolicismului, mentor și îndrumător al întregii culturi ortodoxe, autor al multor cărți și teolog cu renume mondial.

Cu toată amărăciunea pe care i-au cauzat-o rivalii săi, îndepărtîndu-l de pămîntul și tronul Moldovei, el n-a uitat totuși niciodată și n-a rupt legăturile cu pămîntul strămoșesc.

În primele cărți, tipărite în tipografia din mănăstirea „Pecerska”, semnează „fiul domnului Moldovei” și adaugă în prefețe stema celor două principate românești. Nu și-a ascuns niciodată originea lui românească și în unele scrisori pastorale spune: „Am cheltuit avuțiile strămoșilor mei Domni ai Moldovei pentru nevoile Bisericii”; pune ca hram al unei biserici înălțate de el în Ucraina, la Golosvienski, pe Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, patronul Moldovei, etc.

De la Petru Movilă a primit Matei Basarab o „tiparniță completă”, meșteri tipografi și toate gravurile necesare pentru înfrumusețarea tipăriturilor.¹³ De la Petru Movilă a primit Vasile Lupu tiparniță și tipografi, precum și cărțurari pentru întemeierea Academiei teologice din Iași, organizată în întregime după modelul școlilor din Kiev.¹⁴

¹³ Istoria Literaturii române. Ed. de stat, op. cit. p. 25.

¹⁴ Idem.

Prin stăruința lui Petru Movilă s-a ținut la Iași (1642) sinodul ortodox, la care au luat parte ierarhi din Rusia, din Constantinopol și din Moldova. Sinodul acesta a aprobat „Mărturisirea de credință”, întocmită de Petru Movilă, care a devenit apoi operă normativă pentru întreaga Biserică ortodoxă. Prin acest sinod, „Moldova s-a înălțat în ochii creștinătății”.

Două sînt figurile mari de ierarhi care strălucesc prin cultură și luminează Moldova întreagă și toate celelalte provincii românești în veacul XVII: mitropolitul Varlaam și mitropolitul Dosoftei.

Varlaam a fost fiu de răzeș din ținutul Putnei. Intrînd în monahism, îl găsim pe la anul 1610 ca egumen al mănăstirii Secul și ajunge apoi mitropolit al Moldovei.

Mitropolitul Varlaam ocupă un loc de frunte în cultura și literatura noastră în primul rînd prin lucrarea sa intitulată: *Carte romînească de învățătură*, apărută la Iași în 1643. Insuși faptul că autorul își întitulează lucrarea „*carte romînească*” arată sensibilitatea, conștiința și ideea de neam a acestui mare cărturar moldovean. Cuvîntul din predoslovie adresat către „*toată seminția romînească*” de către domnitorul Vasile Lupu spune că lucrarea este „un dar făcut limbii romînești”.

Toate aceste sublinieri ale autorului și ale domnitorului vădesc preocuparea și grija lor de a face din această carte o hrană spirituală îmbelșugată pentru întreagă suflarea romînească, indiferent de provincia și stăpînirea politică sub care trăiesc românii.

La anul 1647 mitropolitul Varlaam a publicat lucrarea: *Răspuns la catehismul calvinesc din 1640*, în care combate amănunțit și temeinic temeale calvine din catehismul publicat la Alba-Iulia.

În anul 1657 moare Mitropolitul Varlaam și opera lui e continuată de urmașul său în scaunul de păstor al Moldovei, de mitropolitul Dosoftei. Vorbind despre acest mitropolit, cronicarul spune:

„Acest mitropolit Dosofteiu nu era un om prost (=simplu) de felul lui; era neam de mazil, prea învățat; multe limbi știa, elenește, latinește, slovinește și alte. Adînc din cărți știa, și deplin călugăr și cucernic și blînd ca un miel; în țara noastră pe aceste vremuri nu se afla om ca acela”. Faima lui de om învățat și cucernic trecuse hotarele țării și cînd Dosofteiu cere dela mitropolitul din Moscova buchi pentru tipărirea cărților sale, acesta, trimîndu-i-le îi răspunde: „că și mai departe de noi a pătruns obșteasca mărîre pentru a ta urmare a lui Hristos” și „am aflat despre strălucița ta evlavie către Domnul Dumnezeu și rîvna cea dumnezeiască și fierbîntă ce ai în lucrurile credinței tale ortodoxe... cu mîntea ta aleasă”.

Activitatea aleasă a acestui mitropolit a fost neobosită. El a contribuit mai mult decît oricare alt scriitor bisericesc din veacul XVII la pătrunderea și la stabilirea definitivă a graiului strămoșesc în toate slujbele și în toate bisericile romînești și prin aceasta și la clarificarea ideii de unitate națională și religioasă a noastră. Cel dintîi liturghier romînesc care s-a impus prin el însuși și a lăsat dîră luminoasă în urma sa, a fost tradus și publicat de mitropolitul Dosoftei al Moldovei la anul 1679, cu titlul: „*D-zăiască liturghie acumu întîi tipărită rumîniaste, cu multă osîrdie, sînțăliagă tot spsenia lui Dzău cu întreg înțeles*”.¹⁵

Dosoftei tipărește Liturghia cu scopul mărturisit în următoarele cuvinte: „sănțăliagă toți spsenia lui Dzău”; iar în prefață zice: „dăruim și noi acumu de odată acest dar limbii rumînești sfînta liturghie, scoasă pe limba rumîniască de pre elinească de lauda lui Dumnezeu să-nțăliagă toți, carii nu-nțăleg sārbiaște sau eliniaște”.

Importanța acestui liturghier o dovedește faptul că la anul 1683 a trebuit să se tipărească ediția a doua, un adevărat record pentru acele vremuri.

Desigur săvîrșirea Sfintei Liturghii în limba romînă a alcătuit pe atunci un eveniment de proporții cu adevărat revoluționare. Poporul a fost cuprins de o mare bucurie și în același timp de o mare încredere în puterile sale și în valoarea limbii vorbite, atunci cînd a văzut că „proșteasca limbă rumînească” exprimă adevărurile mîntuitoare de suflete, adevărurile de credință descoperite de Iisus Hristos.

Săvîrșirea slujbelor dumnezeiești în limba poporului, a constituit în vremea aceea cea mai mare sărbătoare a sufletelor credincioșilor, deoarece ei au ajuns acum să înțeleagă, să pătrundă sensul, să simtă și să trăiască aievea fiecare cuvînt al Sfintei Liturghii. De unde pînă atunci ei nu înțelegeau nimic din cuprinsul unor slujbe, bolborosite în limbi necunoscute nici chiar slujitorilor, deodată se ridică vâlul de întunerice și prin limba grăită de ei, li se servește, li se oferă întreaga bogăție a slujbelor ortodoxe, din care poporul se adapă și se desfată acum cu mare nesațiu.

Mitropolitul Dosoftei muncește cu o voință și cu un elan vrednic de toată admirația, el devine cu adevărat „ctitorul limbii noastre liturgice”, prin faptul că a tradus Liturghierul, apoi Molitvelnicul, și s-a străduit de a pus în mîna cîntărețului, în mîna

¹⁵. I. Bianu și N. Hodoș, Bibliografia rom. veche, vol. I, p. 177.

stranei (adică în mîna poporului) Octoihul, Paremiile, un Mineiu, Triod, Penticostar, Acaftist, etc. El a tradus în limba romînească și a predat clericilor, cîntăreților și credincioșilor tot ceea ce trebuia pentru săvîrșirea slujbelor dumnezeiești în această limbă a poporului. Atît ca extensiune, cît mai ales ca valoare, munca aceasta a lui Dosoftei este o lucrare nepieritoare.

Această muncă atît de îndrăzneată, chiar temerară pentru vremea aceea, mitropolitul Dosoftei o justifică prin următoarele cuvinte: „*Grădina încuiată și fîntîna pecetluită, de dînsele amîndouă ce folosu-i?*” El deschide grădina și rupe pecetile fîntîinii, pe care le oferă poporului român drept hrană și băutură și nespusă desfătare sufletească.

Limba în care a turnat Dosoftei cărțile liturgice este aceeași în care au fost turnate cărțile bisericești, adică limba poporului, limba care era vorbită și înțeleasă de toți „rumîinii” de pretutindeni.

În felul acesta au știut luminații ierarhi ai Moldovei să facă din slova cărților bisericești și a celor de cult un factor puternic de simțire și unitate ortodoxă și romînească.

Duhul lui Simeon Ștefan, al lui Varlaam și al lui Dosoftei era puternic în veacul XVII și în Țara Romînească.

În prefața cărții *Cheia înțelesului*, tradusă din limba rusă, mitropolitul Țării Romînești se adresează tuturor creștinilor „care sînt născuți întru limba noastră romînească” și amintește de mai multe ori neamul pentru a cărui cultivare caută el să înmulțească talantul ce i l-a dat Dumnezeu, zicînd: „...cît mi-ar fi puterea priceperii mele să-l înmulțesc întru neamul meu rumînesc”.¹⁶

La anul 1680 se publică Liturghia, cu tipicul și cu rînduielile traduse în romînește. La 1682 se traduce în romînește *Evangelhia* și la 1683 *Apostolul*. Cuvîntul mitropolitului Teodosie spune răspicat că în biserică trebuie să se slujească romînește, pe înțelesul poporului, că neamul romînesc cuprinde și pe moldoveni și pe toți care „dintr-o fîntînă cură”.

Cununa de glorie și încoronare strălucită a acestei activități literare, ortodoxe și romînești din cele trei provincii locuite de romîni se face la anul 1688, tot în Țara Romînească, prin publicarea în romînește a întregii Biblie, într-o splendidă ediție. Limba în care apare această operă fundamentală ține seamă de încercările literare făcute pînă acum în toate provinciile romînești, de

¹⁶ D. Murărașu: op. cit. p. 57.

întreaga evoluție literară, înlătură provincialismele și străinismele neînțelese și trasează definitiv forma și caracterul limbii noastre literare.

De această epocală lucrare sînt strîns legate numele domnitorului Șerban Cantacuzino, al mitropolitului Teodosie Veștemeanul, al învățatului boier Nicolae Milescu, al stolnicului Cantacuzino și al fraților Șerban și Radu Greceanu.

Traducerea Sfintei Scripturi în întregime în limba românească și încă în cea mai frumoasă, mai armonică și mai curată limbă, investirea acestei traduceri cu întreagă autoritatea și prestigiul domnitorului, al mitropolitului Țării Românești și al iluștrilor învățați care au făcut traducerea din elinește, a impus această operă definitiv în uzul general și în conștiința întregului neam românesc.

Biblia de la 1688 a strîns într-un singur snop de lumină toate eforturile literare și culturale, toate gîndurile și toate simțămîntele religioase și românești, risipite în cursul veacurilor prin toate provinciile și ținuturile românești. Prin această strălucită încununare a atîtor strădanii de mai multe veacuri, prin această operă realizată la București, ideea unității noastre bisericești și naționale a fost pe deplin cristalizată și fundamentul spiritual al unirii tuturor romînilor într-un singur stat național s-a turnat pentru vecie. De acum înainte întreagă literatura, întreaga cultura și toți reprezentanții vieții bisericești, ai vieții culturale și politice vor fi stăpîniți de același crez, de același ideal: Unirea tuturor romînilor într-un singur stat românesc.

Biruința aceasta și bucuria ei mare a fost însă de scurtă durată. Unitatea religioasă a romînilor ardeleni a fost spartă la zece ani după apariția Bibliei de la București, datorită unor stăruitoare și grele presiuni făcute asupra clerului și poporului din Ardeal de cătră stăpînirea habsburgică și Biserica romano-catolică. O parte a romînilor ardeleni a fost trecută prin mare silnicie, la anul 1698, la unire cu Roma.

Un fiu de preot greco-catolic, Nicolae Densușianu, descoperitorul actului original al unirii romînilor din Ardeal cu Roma, comentînd acest act spune:

„Cetînd acum și recitînd acest manifest de unire din 7 oct. 1698, vedem constatîndu-se prin el următoarele adevăruri istorice: manifestul original de unire nu amintește absolut nimic, că biserica romînă de Alba-Iulia ar fi primit patru puncte dogmatice, despre care catolicii făcură atîta vorbă, că le-ar fi primit romînii... vedem așadar, că unirea cu Biserica Romei, se făcuse păstrîndu-se intactă întreagă religiunea răsăritului, și întreagă auto-

nomia bisericească pe deoparte iar de altă parte neprimindu-se nimic, dar absolut nimic, din toată credința particulară a bisericii catolice, și nici vreo dispozițiune în dreptul ei canonic. În scurt, unirea Românilor cu Biserica Romei nu primi: 1. nici o dogmă catolică; 2. nici o supunere față de biserica catolică; 3. nu admise nici un drept de amestec (de legislațiune, jurisdicțiune) al bisericii catolice în biserica română. Legea sau religiunea rămase întru toate aceeași inviolabilă și nealterată. Dreptul canonic același nemo-dificat. Independența bisericească neatinsă”.¹⁷

Același autor numește legătura de la 7 oct. 1698 „o simplă alianță bisericească”, cum o numise și conferința românilor greco-catolici din 1871, ținută la Alba-Iulia, și apoi continuă:

„Unirea Românilor cu biserica Romei, după cum se făcuse la 1698, nu plăcu deloc misionarilor catolici din Transilvania și Ungaria. Nu plăcu nici congregațiunii de propaganda fide din Roma... însă de la sinodul de unire din 1698 fu imposibil ca misionarii catolici Baranyi, Hevenesy și Kapy să poată obține recunoașterea pontificelui din Roma, în sensul cum se cerea și admiterea dogmelor de credință catolică”.¹⁸

Cum au procedat Iezuiții lămurește raportul oficial al iezuitului Gavril Kapy, superiorul „Misiunei de propagandă catolică în Dacia”, adresat ulterior cardinalului Colonic”.¹⁹

„Eu cred, că acum va fi de ajuns să ne mulțămim cu primirea unirii în principiu, fiindcă ar fi foarte periculos, ba chiar imposibil, ca să delăturăm toate obiceiurile cele rele ale Românilor. De aceea va fi de ajuns, ca episcopul și ceilalți dintre ei, când vor face în viitor mărturisirea credinței și a unirei, să promită în general, că voesc să depindă de biserica catolică și de oficialii substituiți, și că voiesc să trăiască după ritul grecesc aprobat de biserica catolică și în alte ținuturi. Va fi apoi datorința noastră pe viitor, să schimbăm încetul cu încetul multe din obiceiurile lor, și anume să le schimbăm chiar și liturghia și forma cultului divin spunându-le că obiceiurile acestea s-au introdus la ei din prostia și neștiința preoților lor din țările aceste”.²⁰

Lucrul acesta însă nu l-au mai putut face, deoarece poporul n-a admis nici o schimbare în credința și cultul său divin și s-a ridicat amenințător totdeauna când catolicii au voit să se atingă de aceste bunuri.

*

În măsura în care s-au străduit făuritorii unirii cu papistașii să salveze credința și cultul, posturile, sărbătorile și toate obiceiurile din trecut, s-au străduit ei să păstreze și limba cărților

¹⁷ N. Densușeanu: *Independența bisericească a Mitropoliei române de Alba-Iulia*. Brașov, 1895, p. 22.

¹⁸ N. Densușeanu: *op. cit.*, p. 26.

¹⁹ Gh. Popoviciu: *Unirea Românilor din Transilvania cu biserica Romano-catolică sub împăratul Leopold I. Lugoș, 1901*, p. 99—100.

²⁰ N. Densușeanu: *op. cit.*, p. 31.

bisericești, precum și limba în care se rugau lui Dumnezeu. Iată ce spune în privința aceasta un protopop greco-catolic: Limba cărților bisericești și limba liturgică din vremea aceea a fost „limba românească poporală și am tocmit ca aceasta să ne rămână și ne-a rămas de la 1697 și pînă la 1870 aproape două sute de ani”.²¹

„Biserica unită e cea dintîi, care prin lege a impus limba românească la sfintele slujbe aceasta am avut-o noi în tocmelele de la încheierea sfintei uniri, căci altfel, dacă nu o aveam în obiceiul această limbă la 1697, de sigur, că nu era cu putință să o introducem mai tîrziu, căci Roma nu permite introducerea nici unei limbi vii în biserică...”

„Consacrarea acestei limbi a făcut-o, în canon scris, mitropolitul Atanasie, care în Sinodul de la 1700, septembrie 14, avînd strînși împrejurul său pe toți protopopii Ardealului, în numele Bisericii Romîne a hotărît: „Popii să facă slujbă cît vor putea romînește”. „Cît vor putea — întrucît au la îndemîină cărți”,²² romînești.

După cum am văzut însă, românii au trecut la „uniație”, ducînd cu ei și păstrînd nealterat întreg tezaurul de credință ortodoxă precum și toate practicile și întreg cultul Bisericii răsăritene. În acest patrimoniu spiritual de dreaptă credință și slujire ortodoxă, ei au cuprins și au păstrat nealterată, decenii de-a rîndul, și limba liturgică, pe care au avut-o în momentul trecerii la uniație. Timp de aproape două veacuri, adică de la 1698 și pînă la anul 1865, au păstrat românii uniți, în cărțile și în cultul lor, nealterată limba veche bisericească și liturgică.

Păstrarea acestei limbi în forma ei originală, în Biserica unită, se datorește următoarelor cauze:

a) Clerul român, unit cu Roma, văzîndu-se îndată după unire, înșelat în promisiunile de „privileghiomuri”, de favoruri egale cu ale clerului romano-catolic, văzîndu-se pus la „dijme” ca și mai înainte de unire, „nu mai credea în nimic ce venea de la „Rîm”. În sufletul său acest cler nu era convins de adevărurile credinței catolice și de aceea el a rămas să-și continue credința lui ortodoxă, iobăgia lui, egală cu a „popilor ortodocși” și limba românească. Cu toate decretale date de papi, de împărați și de principi, acest cler, nu s-a grăbit să schimbe, nu s-a nevoit să înlocuiască nimic din ceea ce era ortodox și românesc, în credința, în slujba și în limba sa.

b) În momentul trecerii românilor la uniație, toate cărțile bisericești și liturgice din bisericile transilvănene erau cărți tipă-

²¹ Dr. Ioan Bălan: *Limba cărților bisericești*, Blaj. 1914, p. 242.

²² Dr. Ioan Bălan: *op. cit.* p. 242.

rite în tipografiile din Moldova și Muntenia. Chiar să fi voit stăpînirea habsburgică și catolică să înlocuiască aceste cărți n-ar fi putut, pentru simplul motiv că nu avea alte cărți să dea în schimbul lor. Cărțile acestea, trecute peste graniță de călugări pe cărări tainice de munte și răspîndite apoi pe întreg Ardealul, satisfăceau deopotrivă atît necesitățile credinței cît și pe cele ale limbei clerului și poporului românesc din Transilvania. Pentru aceste motive clerul și poporul țineau la aceste cărți. Este și mai interesant faptul că parohiile unite au continuat să se alimenteze cu cărți ieșite din tiparnițele muntene și moldovene și după unirea lor cu Roma” după unire, mai mult ca o jumătate de veac, hrana sufletească se aducea tot de peste Carpați. Cărțile sfinte trebuincioase pentru slujbe veneau tot de la București, Rîmnic, Buzău și Iași și chiar Blajul unit, cînd a început să scoată cărți tipărite le lucra cu meșteri tipografi aduși din Principatele Romîne. Astfel cu slova Molitvelnicelor pătrundea și duhul vechi al Bisericii noastre, contribuind zi de zi la reînvierea conștiinței religioase. Tocmai împrejurarea că stăpînirea catolică n-a ajuns să crească o nouă generație de preoți ci a fost nevoită a se mulțumi deoparte cu vechea preoțime, de altă parte cu clericii adăpați la același izvor, ne explică în deajuns cum s-a păstrat dragostea pentru legea veche într-o atît de impresionantă solidaritate. Împărăteasa Maria Terezia a înțeles pe deplin importanța tipăriturilor, care treceau din Principate la noi și a luat măsuri potrivite politicii sale unioniste: „După cum am hotărît și mai înainte în ceea ce privește cărțile șismaticilor”, spune într-un rescript din 18 iunie 1747, „așa și acum poruncim prea grațios să nu se îngăduie aducerea de cărți șismatice din Moldova și Muntenia pentru uniți, ci dispunem ca toate cărțile asemănătoare, îndată ce vor fi sosit la frontieră, la birourile vamale, să se dea părinților iezuiți pentru a fi revizuite sau cenzurate”.²³

Au mai fost și alte decrete împărătești, prin care se oprea intrarea în Transilvania a cărților bisericești ieșite din tiparnițele muntene, moldovene și rusești, măsuri luate încă de la 1746²⁴ și repetate la 1768, după reorganizarea tipografiei din Blaj și la 1770, după ce de curînd tipograful vienez Kurzböck fusese înzestrat cu privilegiul tipăririi cărților ilirice”.²⁵

²³ Silviu Dragomir: *Istoria desrobirii religioase a rominilor din Ardeal*. Sibiu, 1930, vol. II. p. 294—295.

²⁴ A. Bunea: *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacoviciu*, Blaj 1902, p. 357.

²⁵ *Același*, p. 369.

„Cu toate aceste opreliști, cărțile tipărite în Muntenia și Moldova posterior ordinului din 1746 al împărătesei, circulau în toată Transilvania, ținând trează curata credință ortodoxă în timp ce în tipăriturile apărute fie în Blaj, fie în alte tiparnițe din împărăție pe seama Romînilor, a Rutenilor și a Croaților uniți, se vedea o oarecare nelămurire în privința propoveduirii pe față a dogmelor izvorîte din unirea cu Biserica Romană”.²⁶

Faptul acesta a dus la decretul împărătesc din 14 februarie 1773, prin care Episcopul unit al croaților, *Vasile Borcskovicz*, Episcopul Muncaciului *Andrei Bacsinsky* și Episcopul unit al romînilor, *Grigorie Maior*, au fost chemați la o consfătuire în Viena. Scopul acestei consfătuiri a fost precizat în decret și anume:

„Alegerea cărților ce urmează a se tipări în tipografia orientală din Viena pe seama tineretului, a poporului și a clerului unit romîn, rutean și croat, modelele ce trebuiesc folosite și schimbările ce urmează a li făcute în cuprinsul lor, potrivit-l cu dogmele unirii”.

„Episcopul Grigorie Maior a fost însoțit la această consfătuire de canonicii din Blaj, Silvestru Caliani, Ignatie Darabant, Samuil Micu Klein și profesorul de studii umanistice Augustin Körösy.

Este interesant faptul că între cărțile romînești ce au fost admise ca modele pentru tipărirea noilor cărți unite, conferința a ales două liturghiere, tipărite unul la Iași și altul la București.

„Prezența liturghierului de la București, tipărit la anul 1747, provenit din Tăuții de sus (jud. Satu Mare) și cea a liturghierului din Iași, tipărit la 1759 (provenit din Baia Mare), în desbaterile episcopilor uniți la Viena constituiau două din numeroasele dovezi că decretul Mariei Terezia din 23 nov. 1747, prin care s-a oprit intrarea oricărei tipărituri din Țările Romîne, orînduindu-se confiscarea tuturor exemplarelor de acest fel ce s-ar mai afla în mîinile uniților, n-a putut fi pus în aplicare, cum de altfel nici opreliștile din 1768 și 1770 n-au putut împiedeca pătrunderea cărților bisericesti muntene și moldovene atît în bisericile ortodoxe cît și în cele unite din Transilvania”.²⁷

De altfel, circulația acestor cărți în Transilvania era cu atît mai firească, cu cît s-a dovedit la toate cercetările făcute, că: „Multe din tipăriturile Blajului nu cuprindeau nimic nou față de modelele lor muntene și moldovene, factorii conducători ai tipografiei destinate a alimenta cu produsele ei mișcarea unită neîndrăznind să impună constant introducerea în exemplarele blăjene a formulelor cerute de dogmele Unirii”.²⁸

²⁶ Ioan Moga: Contribuțiuni privitoare la tipărirea cărților bisericesti în veacul XVIII pentru rominii din Transilvania și Ungaria, în volumul omagial închinat Mitropolitului Dr. Nicolae Bălan, Sibiu 1940. p. 584—585.

²⁷ Ioan Moga: op. cit. p. 591—592. A se vedea și N. Iorga: Scrisori și inscripții ardelenene și maramureșene. Studii și documente, vol. 13.

²⁸ Ioan Moga: op. cit. p. 592.

c) Conducătorii Bisericii române unite chiar dacă ar fi dorit uneori să facă anumite schimbări, să introducă anumite inovații în cărțile lor bisericești și în cele liturgice, n-au făcut acest lucru de teama poporului. Reiese acest adevăr foarte clar și din cele întâmplate la consfătuirea de la Viena din august 1773. Venind în discuția acestei conferințe introducerea particulei „Filioque” în crezul Constantinopolitan și în cel Atanasian, episcopul Muncaciului a mărturisit că această inovație nu constituie pentru el, pentru clerul și pentru credincioșii săi nici un pericol. Ei admit și vor mărturisi de acum înainte, că Duhul Sfânt porcede din Tatăl și din Fiul, așa precum învață și mărturisește Biserica Romano-Catolică.

În cele din urmă însă, vlădica Muncaciului mărturisi adevărata îngrijorare de care era frământat, arătând că nu se teme nici decum de credincioșii săi ruteni, când vor auzi despre introducerea particulei Filioque, dimpotrivă se teme însă ca „între românii locuitori în dieceza lui, între care Crezul Constantinopolitan se rostește în deobște fără particula Filioque, din pricina adăogirii acestei particule să nu izbucnească vreo tulburare publică. Fiindu-i pe deplin îndreptățită temerea, nu voește să-și asume sarcina răspunderii, de se va întâmpla ceva”.²⁹

Episcopul de Făgăraș, Grigorie Maior, intervenind în discuție, a declarat că „nici el n-ar putea exclude pentru totdeauna teama unei viitoare turburări”,³⁰ dacă pe neașteptate s-ar introduce particula Filioque în cărțile românești.

Teamă aceasta a celor doi Episcopi era pe deplin îndreptățită. În sufletele tuturor stăruia încă vie amintirea răscoalei provocată de călugărul *Visarion Sarai* în sudul Transilvaniei și marșul lui biruitor de la Dobra la Săliște, în anul 1744. Și mai proaspătă era în memoria acestor oameni răscoala provocată de călugărul *Șofronie din Cioara*. O nouă răscoală pe această temă ar fi putut

²⁹ Ioan Moga: op. cit. p. 588: „...imo, si qui libri Balasfalvae impressi absque particula „Filioque” in Symbolo Constantinopolitano adjecta etiamnum superessent eos distrubi aut in publicum venire episcopus Fogarassiensis suo modo non permittat. Coeterum autem idem episcopus Muncackiensis declaravit, quod quidem quoad diocesanos suos Ruthenos nullum habeat timorem, si etiam illa additio facta fuerit, e ontra vero ne intra Valachos in sua dioecesi commorantes inter quos Constantinopolitanum Symbolum absque particula „Filioque” universaliter recitatur, ob additam hanc particulam in publico perturbatio aliqua exoriat, iustum se omnino metum habere, neque onus responsionis si quid oriretur in se assumere volle”. (Folio 50). Copia acestor procese verbale se află la arhiva Colegiului de Propaganda Fide din Roma. *Miscellanea Rerum Valachicarum Graeci Ritus*. Tom. I. Generalia Folio 50.

³⁰ Același.

să cauzeze greutăți mari atît episcopilor uniți cît și nobililor catolici, asupritori și exploatatori ai poporului.

Datorită cauzelor și împrejurărilor, arătate foarte pe scurt aci, limba cărților bisericești și a celor liturgice s-a păstrat nealterată în Biserica romînă unită din Ardeal și în cultul ei pînă în jurul anului 1865. În acest interval de timp n-au pătruns în limba liturgică a acestei Biserici nici cel puțin expresiile „Spiritul Sfînt” și „Doamne îndură-te spre noi”, expresii care mai tîrziu au devenit esențiale pentru a marca deosebirea dintre romînii ortodocși și romînii greco-catolici din Transilvania.

O examinare făcută asupra celor mai însemnate cărți bisericești și liturgice, tipărite în acest interval de timp la Blaj, duce la constatarea că nu există nici un fel de deosebire între cărțile liturgice ortodoxe și cărțile de cult apărute în tipografia din Blaj.³¹

Începînd de la anul 1865 sub influența curentului latinist exagerat, și datorită unor teologi greco-catolici care au studiat la Roma, s-a încercat alterarea acestei limbi bisericești. Împotriva acestei încercări s-au ridicat vehement preoți și mireni din rîndurile fostei Biserici greco-catolice, combătînd cu toată energia această tendință.

Chiar „Foaia Bisericească” din Blaj s-a ridicat împotriva acestor schimbări, împotriva acestor inovații introduse în limba liturgică. Ea combate cu multă îndrăzneală aceste inovații.³²

La fel protopopul unit Dr. Ioan Bălan se declară împotriva acestor inovații în lucrarea sa: *Limba cărților bisericești*, tipărită la Blaj în anul 1914. În problema aceasta au mai intervenit, combătînd inovațiile, preotul unit Dr. Nicolae Brînzeu, Iosif Sîngeorgheanu, Ioan Crișan și alții.

Limba noastră veche bisericească și liturgică a fost deci un factor puternic și pentru păstrarea unității noastre religioase chiar și atunci cînd în aparență răuvoitorii noștri credeau că ne-au despărțit și ne-au învrăjbit pentru totdeauna. Această limbă bisericească și de cult, comună pînă la anul 1948 celor două Biserici romînești din Ardeal, s-a dovedit factor puternic de unitate religioasă, a romînilor și cu prilejul reîntregirii bisericești din anul 1948. Ea a ajutat ca reîntregirea noastră religioasă să se facă fără greutăți, fără piedeci, fără cutremurări.

³¹ Vezi mai pe larg Pr. Prof. Sp. Cîndea: *Limba veche liturgică și inovațiile introduse în ea de fosta Biserică unită*. Sibiu 1954, p. 17—27.

³² Vezi Pr. Prof. Sp. Cîndea: op. cit. p. 32—33.

În concluzie putem spune că limba noastră bisericească și cea liturgică a fost în toate timpurile și în toate împrejurările factor esențial de unitate națională și religioasă pentru toți românii. De aceea, poetul aducînd un omagiu acestei limbi, a putut spune:

*Limba noastră-i limbă sfîntă
Limba vechilor cazanii
Pe care o plîng și-o cîntă
Pe la vatra lor țărani.*

La aceste versuri se pot adăuga astăzi următoarele:

*Limba noastră-i limbă sfîntă
Limbă, în care ne-au vorbit profeții
Limbă, pe care o vorbesc și-o cîntă
Scriitorii și poeții.*

Țara noastră este o țară frumoasă, pitorească și bogată, o țară liberă și independentă.

În situația dată noi sîntem sinceri cînd spunem că dorim din toată inima să trăim în pace, în bună înțelegere, în frățietate și dragoste cu toate neamurile conlocuitoare, cu toți vecinii și cu toate popoarele din lume. Noi vrem pace și sîntem împotriva războiului, fiind convinși că un nou război — cu tehnica modernă — este o nenorocire mare pentru întreaga omenire.

Noi vrem să muncim în liniște și dragoste, ca prin muncă cinstită să mărim bunurile materiale și spirituale ale tuturor locuitorilor acestei patrii. Prin muncă și frățietate vrem să asigurăm copiilor noștri un viitor mai bun și țării noastre dragi strălucire și prosperitate deplină. Vrem ca unitatea de gîndire, de limbă, de simțire și de trăire a poporului nostru, precum și independența patriei și reîntregirea noastră religioasă, bunuri cîștigate în cursul veacurilor cu multă trudă și jertfe, să le păstrăm nealterate și să le transmitem generațiilor tinere întregi și nepătate. Acestea ne sînt gîndurile, acestea ne sînt dorințele, acesta este idealul pentru care muncim și trăim.

Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA
Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

ATITUDINEA CREDINCIOSULUI FAȚĂ DE BINELE COMUN

Binele comun, ce este

1. Fiecare credincios își are individualitatea sa cu trăsături specifice fuzionale într-o unitate distinctă. În același timp însă, fiecare credincios este și membru al unei colectivități.

2. Ca individualitate proprie, credinciosul năzue spre un bine al său particular; ca membru al colectivității el ia în considerare binele acestuia, binele comun.

Ce este binele comun?

3. Binele comun este scopul către care trebuie să se îndrumeze activitatea tuturor cetățenilor. Precum într-un trup, organele, deși cu funcții proprii, urmăresc, totuși, ceva dincolo de ele, și anume dezvoltarea și existența întregului, așa și într-o colectivitate diferenții ei membrii trebuie să tindă a asigura viața și propășirea întregului corp social. Și după cum un trup încetează de a mai fi o unitate când membrele lui, îmbolnăvinduse, nu-și mai aduc aportul la viața întregului, așa și colectivitatea e amenințată cu pierderea unității și chiar și-o pierde atunci când membrii ei refuză de a-și subordona interesele lor particulare intereselor generale.

Când Sf. Apostol Pavel zice că, mădulele trupului, deși multe, alcătuiesc totuși un singur trup prin aceea că se sprijină unul pe altul (I Cor. 12, 12, 25), a voit să sublinieze tocmai menirea pe care o au membrii colectivității de a-și da contribuția lor la întărirea și asigurarea vieții în comun. De asemenea când cere să ascultăm de autorități (Rom. 13), voiește să ne atragă atenția că există reguli pe care trebuie să le respecte toți tocmai în vederea realizării binelui obștesc. Aceeași idee o exprimă în Rom. 10, 24: Nimeni să nu caute pe ale sale ci fiecare pe ale aproapelui. Apoi: „Purtați grijă de cele bune față de toți oamenii” (Rom. 12, 17); „Purtați-vă sarcinile unii altora” (Gal. 6, 2); „Să lucrăm cele bune față cu toții” (Gal. 6, 10), etc.

Binele comun se deosebește de cel particular, precum colectivitatea se deosebește de individ. Credinciosul trebuie să știe că binele său nu și-l poate ajunge decît numai ca parte a întregului, prin slujirea acestuia și prin participarea la destinul acestuia pentru care e răspunzător împreună cu ceilalți semeni.

4. Binele comun privește viața sufletească și materială a colectivității.

După cum insul individual nu poate exista fără bunuri materiale, nici colectivitatea nu se poate organiza și dezvolta fără asemenea bunuri. Bunurile materiale o pun în situația de a crea întreprinderi, instituții, așezăminte, etc., prin care ea își poate împlini misiunea ce-i revine. De aici datorita membrilor colectivității de a-și aduce contribuția lor materială (muncă, cote, etc.), pentru obște. „Dați... dajdia“ (Rom. 13, 7).

De asemenea după cum insul particular nu poate exista fără bunuri sufletești, tot așa și colectivitatea are neapărată nevoie de bunuri spirituale. De aici datorita pentru membrii de a munci temeinic și pentru promovarea culturală a obștei (pentru asigurarea păcii, pentru promovarea justiției, a științei, artei etc.).

5. Binele comun trebuie să se înfăpuiască pe firul și în cadrul regulilor integrității și dreptății.

În efortul lor de a promova binele obștesc credincioșii sînt obligați să rămînă în cadrul strict al legilor morale și al celorlalte legi ale colectivității.

Binele comun este în fond bine creat de oameni și pentru oameni. Și tot ce e creat de oameni și pentru oameni trebuie să se realizeze cu respectarea legilor morale. În afara legilor morale nu există nici bine particular, nici bine comun plin și durabil. Numai acolo unde legile morale au fost asimilate de către credincioși truda pentru binele obștesc se desfășoară cu deplină rodnicie. Ca să sporești lucrurile obștești trebuie să-ți și înfrîna pornirile spre acaparare și lăcomie; ca să respecti așezămintele și cele ce revin colectivității, trebuie să ai foarte dezvoltat simțul dreptății; ca să-ți plătești la timp birurile și să-ți dai cotele, trebuie să ai conștiința vie a răspunderii pentru bunul mers al treburilor obștești, etc.

6. Binele obștesc este ținta către care trebuie să se îndrepteze acțiunile tuturor credincioșilor. Căile care duc către această țintă sînt la îndemîna fiecăruia: pregătirea conștiințioasă pentru muncă; plata la vreme a birurilor; predarea cotelor; contribuția pentru înfrumusețarea satului; pentru clădirea unei biserici, a unei școli, băi, dispensar, cinematograf, cămin cultural, etc.

7. Muncind pentru binele comun întărim obștea în care trăim și facem părtași de munca noastră și pe semenii noștri împlinind astfel cuvîntul Apostolului care zice: „Nimeni să nu caute ale sale înlesniri ci fiecare pe ale aproapelui“ (I Cor. 10, 24).

A lucra pentru binele comun este datorie

1. Există un bine sfătuit și există un bine poruncit.

Cel dintîi este lăsat la libera alegere și inițiativă a credinciosului. Cel din urmă este obiect al datoriei care obligă în mod necondiționat.

2. Binele comun face parte, în general, din categoria binelui poruncit.

3. Binele comun ca de ex.: asigurarea bunului mers al întreprinderilor, al instituțiilor, așezămintelor, a muncii în comun, etc., este de importanță pentru existența și dezvoltarea colectivității. Un asemenea bine nu poate fi asigurat fără contribuția regulată în muncă, cote, etc., a membrilor colectivității. Pentru a asigura regularitatea contribuției este necesar ca aceasta să fie încadrată în text de lege. În caz de neascultare din partea membrilor, legea intervine cu mijloacele ei pentru a-i convinge pe recalcitranți de a-și împlini obligațiile legale.

Ideea aceasta a obligativității prestațiilor individuale pentru promovarea binelui obștesc o exprimă limpede pentru credincioși Sf. Apostol Pavel în cap. 13 al epistolei sale către Romani: „Tot sufletul să se supună autorităților” și să facă „binele” să dea „dajdie” „vamă”, „frică”, „cinste”. Marele Apostol arată că nici unui credincios nu-i este îngăduit să se închidă în cercul îngust al intereselor sale particulare, ci trebuie să fie mereu atent la viața obștească; să-și limiteze și subordoneze binele său particular către binele general, către binele colectivității. Colectivitatea, poporul, constituie un bun mai înalt decît insul singular și grija pentru întreaga colectivitate marchează, pe seama credinciosului, o mai mare asemănare cu Dumnezeu, care nu rămîne închis în sine și nu-și limitează grija sa, ci o extinde asupra tuturor.

Normele morale individuale trebuie să se adapteze legilor de viață ale colectivității.

4. Binele comun intră în sfera dreptății legale.

Dreptatea legală normează relațiile dintre inșii singurari și colectivitatea însăși. Pentru a-și atinge scopurile sale colectivitatea are nevoie de colaborarea și contribuția membrilor săi, atît a purtătorilor puterii publice, cît și a particularilor. Dreptatea legală precizează obligațiile și ale unora și ale altora. Pe cei dintîi îi obligă să dea legi potrivite pentru promovarea binelui obștesc, pe cei din urmă, îi obligă să le respecte cu strictețe.

5. Binele comun nu e cuprins în întregime în sfera dreptății legale. În multe din formele lui el intră în sfera datoriei morale. De exemplu nu e prevăzut de lege ca membrii unei parohii sau unei comune să-și țină îngrijit cimitirul; să întemeieze și să întrețină parc; să planteze pomi la marginea drumului; să-și procure un cinematograf, să se organizeze într-o coopera-

tivă, etc., dar toate aceste lucrări constituie datorii morale, ele fiind trebuiri pentru îmbunătățirea vieții obștești.

6. Incadrarea și subordonarea binelui propriu față de binele comun nu poate fi lăsată la libera inițiativă a fiecăruia. Comunitatea nu poate exista fără contribuția obligatorie a fiecărui particular. Munca pentru binele obștesc este datoria principală pentru orice credincios.

Să ne îndeplinim obligațiile ce ne revin „nu numai de frica pedepsei, dar și pentru cugetul nostru” cum zice Sf. Apostol Pavel. (Rom. 13, 5), adică din convingerea că cerințele legilor sînt trebuitoare pentru buna dezvoltare a vieții colective.

Mai mult: Să îndeplinim nu numai ce legile ne cer, dar să inițiem și să ducem la bun sfîrșit, împreună cu ceilalți semeni, și lucruri pe care propria noastră conștiință creștinească și cetățenească ni le arată folositoare pentru toți.

Munca pentru binele comun — condiție a mîntuirii

1. Ținta finală a credinciosului este mîntuirea. Tot ceea ce gîndește, simte, vorbește și realizează, o face călăuzit de grija de a-și asigura mîntuirea.

2. Aceeași grijă îl călăuzește și cînd lucrează pentru binele obștesc.

În ce chip munca pentru binele obștesc ajută credinciosului să-și agonisească mîntuirea?

3. Mai întii binele obștesc este obiect al dreptății și este cerut de aceasta.

Dreptatea, însă, înțeleasă ca virtute în temeiul căreia credinciosul acționează: respectînd dreptul celorlalți; nerețînînd pentru sine nimic din ce nu-i aparține, ci dînd fiecăruia dreptul său; luînd cu hotărîre apărarea celor nedreptățiți, constituie o obligație elementară pentru cel ce vrea să-și agonisească mîntuirea.

A te mîntui înseamnă a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu. Dumnezeu însă este și dreptate. Străduindu-se să fie drept credinciosul se asemănă cu Dumnezeu și-și agonisește astfel mîntuirea. „Oricine face dreptatea este născut din El” (I In. 2, 29). „Cel ce face dreptatea este drept” (I In. 3, 7) și „dreptatea mîntuiește pe cei dreți” (Pilde 11, 6).

4. Binele comun cere unele condiții, foarte importante, din partea credinciosului. Anume: înfrînarea imboldurilor inferioare și cumpătare; eliberare de sub tirania instinctelor și stăpînire de sine; desprinderea din cercul îngust al intereselor egoiste și preocuparea de viața și interesele ce-

lorlalți, etc. Cu alte vorbe înfăptuirea binelui obștesc reclamă din partea celor obligați la aceasta un suflet curat și o voință hotărîtă să lucreze cu perseverență și fermitate pentru promovarea colectivității.

Ca să lucrăm cele bune, zice Mîntuitorul, trebuie să fim mai întîi noi înșine buni. Numai pomul „bun face roade bune, iar pomul rău face roade rele. Nu se poate... pom rău să facă roade bune” (Mt. 7, 17—18).

Așadar, prin faptul că te obligă să te îmbunătățești pe tine însuși, slujirea binelui comun constituie un lucru neapărat trebuitor pentru dobîndirea mîntuirii.

5. Binele comun cere intervenția în spirit de sacrificiu pentru semenii, pentru colectivitate. Uneori el cere nu numai subordonarea intereselor proprii către cele ale colectivității, ci pretinde chiar renunțare totală la binele propriu, pretinde sacrificiul total în folosul celorlalți (Ex. preotul care asistă, cu primejdia vieții, pe cei grav bolnavi; medicul care stă zi și noapte în mijlocul celor loviți de boli molipsitoare; muncitorul care cu primejdia vieții salvează de la nimicire bunuri obștești; soldatul care, desprinzîndu-se de toate, pleacă pe cîmpul de luptă gata să-și dea viața pentru Patrie, etc.).

Cel mai adînc temelie al sacrificiului pentru binele obștesc, credinciosul îl găsește în iubirea pe care Iisus Hristos a arătat-o lumii. „Intr-aceasta am cunoscut iubirea că el (Hristos) și-a pus sufletul său pentru noi: și noi datorăm să ne punem sufletele pentru frați” (I In. 3, 16).

Adînc pătruns de iubire, credinciosul e gata să-L urmeze pe Mîntuitorul și să se sacrifice pentru ceilalți, pentru colectivitate, „nu cu vorba... ci cu fapta și cu adevărul” (I In. 3, 18).

Ca virtute care unește cu Hristos și din care credinciosul își scoate puterea de muncă și de sacrificiu pentru binele obștesc iubirea este virtute prin excelență mîntuitoare.

6. Munca pentru binele comun este mîntuitoare și într-un alt înțeles.

Muncind pentru binele colectivității putem ajunge să înlăturăm sărăcia, ignoranța și mizeria, condiții cu totul neprielnice unei normale vieți duhovnicești.

Pînă la inima credinciosului, Harul dumnezeiesc are de străbătut nu numai un mediu psihologic-moral, dar și un mediu social și economic. Dacă mediul psihologic, interior, cînd e contaminat de păcat constituie o piedecă mare în calea eficienței Harului, putem spune că și mediul social, economic, caracterizat prin sărăcie și mizerie, constituie o piedecă nu mai puțin grea în calea răzbaterii Harului în viața credincioșilor. Copleșiți de sărăcie și mizerie, credincioșii sînt refractari, în orice caz foarte greu accesibili celor religioase. Un motiv în plus pentru credincioși de a munci din răspuțeri în vederea promovării binelui comun.

7. Pentru credincioși munca pentru binele obștesc nu este numai o datorie cetățenească, dar este și o datorie religioasă.

Sensul cel mai adânc al credinței noastre creștine acesta este: munca, slujirea dezinteresată a celorlalți, a colectivității.

În afara slujirii semenilor, harurile dumnezeiești și învățăturile creștinești își pierd aproape orice rost.

Și Hristos și Harul Lui ne-au fost date ca să învățăm și să slujim fraților; ca să promovăm binele în jurul nostru, în cadrul colectivității și promovându-l să ne agonisim mîntuirea.

D. B.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

BISERICA DIN DENSUȘ

În partea sudică a Poienei Rusca, la originea văii, se găsește satul Densuș, iar deasupra lui, pe un platou mai ridicat, străjuiește biserica satului în mijlocul unui cimitir vechi, cu o mulțime de cruci și alte pietre funereare roase de dintele vremii. Biserica aceasta este unul dintre cele mai importante monumente istorice din cuprinsul țării noastre.

Importanța ei stă în primul rând în faptul că este una dintre cele mai vechi biserici din Transilvania, păstrată pînă în zilele noastre și utilizată pentru cult. Unii cercetători, ca de exemplu Baron von Hohenhausen, plasează originea acestei biserici în epoca romană. (Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen. Viena 1775, p. 108). Alții, plasează originea ei în veacurile XII—XVI. (Iorga-Balș, L'histoire de l'art roumain ancien. Paris 1920, p. 140). În tot cazul, biserica din Densuș este unul dintre cele mai vechi monumente de artă religioasă din țara noastră care s-a păstrat pînă astăzi, înfruntînd prădări, pustiiri, furturi și alte vitregii ale vremii și răutăți ale oamenilor. Unele părți ale acestei biserici s-au dărîmat, altele amenință cu dărîmarea. Aspectul acesta dureros este o mărturie vie a vitregiei vremurilor, a răutății stăpînirilor din trecut și a neînțelegerii preoților și credincioșilor, care au putut să rămînă indiferenți față de măcinarea perpetuă a unui monument atît de important pentru credința și viața poporului nostru. Datorită acestor realități unii arheologi au numit cu drept cuvînt această biserică „*copilul durerii*”.

Importanța acestui monument istoric stă apoi și în faptul că este una dintre foarte puținele biserici românești zidită în piatră. Importanța aceasta crește și mai mult prin faptul că o mare parte a blocurilor de piatră cioplită, piatră de talie, care ajung uneori la dimensiuni de 1,50×0,50 m au fost aduse din ruinele Ulpiei Traiane, situată la cîtiva kilometri de satul Densuș. Materialul acesta nu este uniform utilizat în corpul clădirii. În timp ce unele părți ale bisericii, ca de exemplu naosul și diaconiconul cuprind în cea mai mare parte piatră cioplită, de origine romană, absida, tinda și coridorul bisericii sînt construite aproape în întregime din piatră brută de carieră, în formă de plăci, de origină locală.

Altarul bisericii are forma unui dreptunghi, cu peretele dinspre răsărit terminat în semicerc, formînd astfel absida. Lungimea altarului este de 3,90 m, iar lățimea de 3,20 m. Grosimea zidurilor e de aproape 0,90 m.

Naosul bisericii are aproape o formă pătrată cu dimensiunile interioare de 6,10×6,04 m. Unghiurile interioare ale acestui pătrat sînt rotunjite.

Deasupra acestui naos se ridică turla, care are o bază pătrată și un tambur tot pătrat. Baza aceasta este ceva mai largă decît tamburul. Atît

baza cît și tamburul turlei au la marginea lor de sus cîte un chenar de cărămidă roșie, așezată în formă de zig-zag. Acoperișul turlei are formă piramidală.

Sub acoperișul naosului se repetă friza de cărămizi roșii, așezate în zig-zag.

Exteriorul bisericii e foarte simplu. În peretele sud-vestic al clădirii se găsește ușa de intrare, construită din blocuri mari de piatră de talie. Deasupra acestei uși este o firidă în formă de trapez, în care se mai păstrează încă urmele unei picturi. Peretele dinspre nord-vest are două contraforturi, din material de proveniență romană.

În interiorul naosului există patru stâlpi de piatră cioplită, avînd formă dreptunghiulară. Stâlpii aceștia sînt legați între ei prin arcuri semicirculare, deasupra cărora se ridică turla. Atît zidurile cît și bolțile interioare sînt tencuite, cu excepția celor patru stâlpi de piatră de talie.

Iconostasul bisericii e de lemn și are în mijloc ușile împărătești și lateral cele două uși diaconești.

În peretele dinspre sud biserica are patru ferestre mici și rotunde, asemenea unor țevi, iar în perețele nordic are trei ferestre mici și înguste. Absida are două ferestre mici laterale. Ii lipsește prin urmare fereastra obișnuită de-a lungul axei longitudinale.

Atît în naos cît și în altar se văd clar urmele unei picturi vechi. Această pictură este însă atît de deteriorată încît nu se poate face nici un fel de studiu și nu se pot formula nici un fel de concluzii.

În jurul clădirii se văd ruinele alor alte trei încăperi ale bisericii și anume:

a) Ruinele unei tinde mari (pronaosul), care a avut dimensiunile de $6,00 \times 9,83$ m.

b) Ruinele unui coridor larg de 2,52 m. pe partea sudică a bisericii și

c) O încăpere pe partea sudică a absidei, un fel de diaconicon.

Desigur, în cursul veacurilor biserica a suferit multe adăugiri și reparații. Documentele vorbesc însă numai despre restaurarea din anii 1889--1890, făcută sub conducerea lui Ștefan Möller și despre repararea acoperișului din anul 1928.

Se menționează că în anul 1516 un călugăr cu numele Mezerzius ar fi cules inscripțiile latine din biserica din Densuș. La fel se amintește la anul 1360 numele preotului din Densuș și anume un oarecare Dalc. (Virgil Vătășianu, *Vechile biserici din piatră românești din județul Hunedoara*. Cluj, 1930, p. 42--43).

Desigur, săvîrșirea unor cercetări amănunțite la fața locului cu mijloacele de investigații moderne, ar duce la descoperirea unor date noi și interesante asupra acestui important monument istoric și de artă religioasă din țara noastră.

Pr. Prof. SPIRIDON CÂNDEA

MĂNASTIREA PRISLOP

La o distanță de 13 km de orașul Hațeg, se află vechea mănăstire a Prislopului,¹ numită în popor și mănăstirea Silvașului sau Slivașului, după numele satului în hotarul căruia se găsește. Ajungi la mănăstire pe un drum mic de munte, cale de o oră din satul Silvașul de sus, fiind situată într-o regiune pitorească de codri și dealuri.

Mănăstirea a fost ridicată de călugărul cărturar Nicodim, cel care pusese bazele vieții călugărești la Vodița și Tismana, desigur cu ajutorul material al lui Mircea cel Bătrîn și, poate, și al vreunui „nemeș” român din aceste părți, căci unii dintre ei ne sînt cunoscuți ca clitori ai unor locașuri de închinare din Țara Hațegului și Valea Streiului. Se pare că Nicodim a stat un timp oarecare în mănăstirea Prislop, căci la sfîrșitul Evangheliei slave copiată de el — păstrată azi în Muzeul de Artă al R. P. R. din București — se găsește următoarea însemnare.

„Această Sf. Evanghelie a scris-o popa Nicodim în Țara ungurească în 6913” (1404—5). Tradiția păstrată în popor pomeneste și azi de „sfîntul” Nicodim și de un alt „sfînt” cu numele de Ioan, originar din satul Silvaș, care și-ar fi săpat o peșteră într-o stîncă în apropierea mănăstirii, numită și acum „casa sfîntului”. Cunoscuta „Plîngere a sfîntei mănăstiri a Silvașului din apropierea Hațegului din Prislop”, scrisă de un călugăr anonim

¹ Asupra mănăstirii Prislop s-a scris destul de mult, fără ca să avem însă o monografie completă asupra ei. Amintim cîteva dintre aceste lucrări: Dr. Augustin Bunea, *Vechile episcopii romînești a Vadului, Geoagului, Silvașului și Bălgradului*, Blaj, 1902, p. 45—61; *Idem*, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902, p. 320—330; Șematismul istoric al diecezei Lugojului, Lugoj, 1903, p. 467—481; Dr. Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 61—102 și 350—385; Ștefan Meteș, *Mănăstirile romînești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 103—128; Pentru arhitectură: Virgil Vătășianu, *Vechile biserici de piatră romînești din județul Hunedoara*, Cluj, 1930, p. 47—65 (și istoric); G. Balș, *Despre biserica Prislopului*, în *Buletinul Com. Mon. Ist.*, an. XXIV, fasc. 69, 1931, p. 97—100; Pentru pictură: I. D. Ștefănescu, *La pienture religieuses en Valachie et en Transylvanie dequis les origines jusqu'au XIXe siècle*. Texte, Paris, 1932, p. 239—242. Pentru călugării de la Prislop care au călătorit în Rusia la 1629: Dr. Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii romînești cu Rusia în veacul XVII*, București, 1912, An. Acad. Rom. Men. Sect. Ist. Seria II, Tom. XXXIV, p. 7—8 și 77—81. „Plîngerea Mănăstirii Prislop” a fost publicată mai întîi de Cezar Boliac în ziarul *Buciumul București*, 1863, p. 11—12, 16 și 19—20, apoi de Arhim. Ghenadie Enăceanu în *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. IV, București, 1878, nr. 8, p. 496—507; *Telegraful Romîn*, Sibiu, 1898, nr. 24 și urm.; *Foaia Diecezană*, Caransebeș, 1898 nr. 13 și urm.; I. Radu, op. cit. p. 350—367; I. Lupaș, *Cronicari și istorici romîni din Transilvania*, vol. I, Craiova, f. a. p. 58—78. O listă — slabă și incompletă — a lucrărilor privitoare la mănăstirea Prislop, vezi la Dr. Ștefan Pop, *Literatura despre mănăstirea Prislop* (județ. Hunedoara), în *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 16 și 20 din 1945. O bună monografie ne-a dat în ultimul timp (1948) Preotul Ioan Hălmagiu din Băiești (prot. Hațeg): *Mănăstirea Prislop*, teză de licență, manuscris în Biblioteca Mitropolitană din Sibiu. Diss. 143.

În a doua jumătate a sec. XVIII, de asemenea îl prezintă pe Nicodim drept ctitor al mănăstirii.

Încă de pe atunci pare să fi fost închinată mănăstirii Tismana, sau Vođiței, de care va fi atârnat mult timp, fiind și strânse legături între ele. Cu toate că n-a avut rolul deosebit al mănăstirilor din Principate, fiind lipsită de sprijinul statornic al evlavioșilor domnitori și boieri de care se bucurau acelea, mănăstirea Prislop s-a ridicat totuși la o însemnătate deosebită pentru românii ortodocși din Ardeal, mai ales din a doua jumătate a sec. XVI, cînd a fost restaurată de domnița Zamfira, fiica lui Moise Voevod, domnul Țării Românești (1529—30). După moartea acestuia, în lupta de la Viișoara (1530), fiica sa, Zamfira, s-a refugiat în Ardeal, unde s-a căsătorit de două ori: prima dată cu ungurul Stefan Keserü, de care a divorțat și a doua oară cu nobilul polon Stanislau Nisowski, de care a rămas văduvă. Fiind bogată și venind din Țara Românească, plină de atîtea ctitorii domnești și boierești, nemulțumită poate și de traiul cu cei doi bărbați, streini de credința și neamul ei, domnița Zamfira devine a doua ctitoră a mănăstirii Prislop, pe care a refăcut-o, a înfrumusețat-o și a înzestrat-o cu moșii și cu odoare. „Plîngerea mănăstirii”, vorbind despre restaurarea mănăstirii de către domnița Zamfira, ne spune: „Mi-au pus a doua oară temelie, Nouă, frumoasă, de piatră, Prea foarte înfrumusețată, Și cu zid înconjurată. M-au înzestrat cu moșii, Cu sate și cu vii, Și cu odoare m-au împodobit, Intru tot desăvîrșit”.

Nu putem ști cu certitudine anul restaurării mănăstirii. Augustin Bunea credea că s-a restaurat în 1557, cînd soțul ei Nisowski se bucura de favorurile reginei Isabela, Iacob Radu credea că numai după moartea acestuia, deci după 1575, iar Virgil Vătășianu și Păr. Ștefan Meteș cred că a fost restaurată în 1564, așa cum arată inscripția de deasupra ușii de intrare.

Se poate ca Zamfira să-și fi trăit aici ultimii ani ai vieții după ce a rămas văduvă. A murit în martie 1580, în vîrstă de 64 de ani, fiind înmormîntată în pridvorul bisericii, unde i se vede mormîntul și azi. Piatra de pe mormînt a fost săpată în partea de miazăzi a zidului despărțitor dintre pridvor și naos. E o piatră dreptunghiulară, avînd în partea superioară un oval cu chenar simplu, în care e sculptată în relief stema Munteniei: un corb cu aripile desfăcute, așezat pe un vîrf de munte, cu capul întors spre dreapta, avînd în cioc o cruce. În jurul ovalului sînt diferite ornamente. Urmează, în partea inferioară o inscripție latinească de 10 rînduri, iar sub ea, alte ornamente. Marginile pietrei funerare sînt cioplite înclinat, avînd de-a lungul lor o altă inscripție latinească, ambele inscripții referindu-se la Zamfira. Lîngă această piatră funerară, jos, se găsește un fragment dintr-o piatră cu urmele unei inscripții slavone, tot din timpul Zamfirei.

În a doua jumătate a sec. XVI viața mănăstirească de la Prislop a luat un avînt deosebit. Acest lucru îl desprindem ușor din faptul că în 1585 soborul preoților alege ca mitropolit în Bălgărad pe egumenul Ioan de la Prislop. Tot de la Prislop a plecat peste cîțiva ani și Teofil, care după ce a fost cîțiva ani predicator al bisericii românești din Bălgărad, a ajuns mitropolit, în 1614. Se poate ca aici la Prislop să-și fi avut reședința și vlădica Ioan din Peșteana — cum crede Păr. Ștefan Meteș — sat în apropierea mănăstirii, trimis la hirotonie în Țara Românească de castelanul Hunedoarei

Ioan Fanchi, în 1553. Augustin Bunea, în lucrarea sa „*Vechile episcopii...*”, afirmă — fără să documenteze — că la Prislop și-ar fi avut reședința vlădicii: Eftimie, Christofor, Ghenadie I și Ioan de la Prislop, în a doua jumătate a sec. XVI. E posibil ca aici să fi fost o reședință vlădicească — mai ales în timpul vieții Zamfirei — căci numai așa ne putem explica titulatura unor mitropoliți ai Bălgradului din secolul următor, ca de pildă a lui Teofil în 1696: „Mitropolitul Bălgradului, a Vadului, a Maramureșului și a Silvașului”.

Deși domnița Zamfira înzestrase Prislopul cu moșii și cu odoare, se vede că după moartea ei a decăzut și a sărăcit. Din această pricină, soborul mănăstirii se vede nevoit să trimită trei călugări în Rusia, care să adune milostenie, din care să-și plătească o datorie de 1000 de galbeni pe care o aveau de 30 de ani la niște domni de pământ și să restaureze mănăstirea dărăpănată. Acești trei călugări au fost primii români ardeleni care au avut curajul să facă un drum lung și obositor pînă în Rusia, fiind urmați apoi de o seamă de vlădici și preoți, ca Sfinții Ilie Iorest și Sava Brancovici, iar în secolul următor de protopopul Eustatie Vasilievici din Brașov, protopopul Nicolae Pop din Balomir și Popa Ioan din Aciliu. Cei trei călugări, ieromonahul Teodosie, ierodiaconul Ghedeon și monahul Mardarie, își încep călătoria în septembrie 1629. Aveau asupra lor trei scrisori: una, de recomandare, din partea principelui calvin al Ardealului, Gavril Bethlen, dar care nu le-a folosit la nimic, fiind scrisă în ungurește și două slavoncești: una a egumenului Antonie de la Prislop, cu data de 23 august 1629, adresată patriarhului Rusiei, prin care se ruga de milostenie și alta, a mitropolitului Ghenadie al Bălgradului, cu data de 1 septembrie 1629, adresată țarului, prin care recomanda pe cei trei călugări. Acestea două din urmă aveau un cuprins asemănător, arătînd că sînt „totdeauna în lipsă, în strîmtorări și în necazuri multe și rugînd pe țar și pe patriarh să-i miluiască, pentru ca să-și poată plăti datoria și să poată repara mănăstirea. Trec din Ardeal, prin Polonia, în Rusia, ajungînd în Putivlia la 23 noiembrie 1629. Fiind bănuți de oarecare „viclenie”, sînt nevoiți să aștepte aici dispozițiile țarului căruia voievozii din Putivlia îi trimit cele trei scrisori ale călugărilor, în copie. În 10 ianuarie 1630 voievozii primesc ucazul țarului, care aproba bănuiala lor și dispunea să se dea drept milostenie 7 ruble ieromonahului, 5 ruble ierodiaconului și 4 ruble monahului. Sînt nevoiți astfel să se reîntoarcă acasă fără să fi văzut fața țarului și a patriarhului și fără o milostenie deosebită, din care să-și plătească datoria și să repare mănăstirea.

Pentru mult timp nu mai avem informații asupra trecutului mănăstirii Prislop. După 1700, pare că a rămas ortodoxă, iar la 1744, în urma mișcării călugărului Visarion, s-a așezat aici un episcop ortodox, al cărui nume nu-l cunoaștem. Împărăteasa Maria Tereza, printr-un decret din 18 iunie 1747 cere arestarea și pedepsirea „pseudo-episcopului de la Silvaș” și a altora. În locul ortodocșilor, care au fost alungați din mănăstire, arhimandritul mănăstirii Sf. Treime din Blaj trimite, în iunie 1749, doi călugări uniți, pe ieromonahul Varlaam și pe Nichita. Aceștia încearcă să restaureze mănăstirea, Varlaam scriind în această cauză românului catolic Petru Dobra „fiscalis director” în Zlagna și protector al Unirii, cerînd să-i fie instituite mănăstirii moșiile și odoarele luate de diferiți nemeși sau țărani din satele învecinate.

Din această cerere, aflăm și numele satelor în care mănăstirea avea moșii, multe din ele desigur fiind donate de Zamfira: Silvașul de sus, Boița, Vălioara, Tuștea, Lunca Cernii și Fărcădin, toate situate în țara Hațegului. Se pare că plîngerea lui Varlaam n-a avut nici o urmare, căci în 4 iunie 1756 episcopul unit Petru Pavel Aron dă călugărilor de la Prislop o carte de recomandare pentru a strînge milostenie. Din banii strînși se repară biserica și se pictează, după ce în 1752 i se construise un iconostas nou. Această restaurare o cunoaștem din inscripția care se păstrează deasupra ușii de intrare din pridvor în naos: „Această sfîntă mănăstire hramul Sîntului Ioan Bogoslov s-au zidit din temelie de blagocestiva și creștina doamnă Zamfira fata blagocestivului Domn Io Moise Voevod Basarab din București la anul 7072 (1564), iar acum cu ajutorul celui în Troiță slăvit Dumnezeu s-a zugrăvit toată precum se vede cu bunăvoința și cheltuiala acestor numiți: Varlaam ieromonah Toplița, ucenicul meu Mihail și sl... lecioarei popei Balint și Teodosie... fiind în Mănăstire și Metodie monah și Nichita monah în zilele... teasa Maria Terezii; arhipăstorii țării mării sa domnul Petru Pavel Aron de Bistra la anul 7267 de la Hrislios 17(59) martie 13 zile fiind zugrăvi Popa Simeon fecior... pop... Pitești și ucenicul meu Niculae”.

Varlaam ajunge acum stareț, avînd sub conducerea sa și mănăstirile de la Plosca, lângă Hunedoara, și de la Vaca, lângă Brad, dependente de Prislop. Mănăstirea de la Plosca e destul de veche, existența ei fiind atestată de două însemnări pe un Triod slavon din sec. XV—XVI. În 1695 s-a stabilit aici cunoscutul dascăl moldovean Vasile Sturdza, care copiază un Octoih românesc. Mănăstirea e distrusă în 1762 din ordinul generalului Buccow. În Vaca exista de asemenea o mănăstire din vremuri îndepărtate, refăcută în 1759 prin grija episcopului Aron și a egumenului Varlaam și devenită apoi biserică de mir din pricina lipsei de călugări.

În 1759, izbucnind mișcarea lui Sofronie, cu toate îndemnurile și sfaturile călugărului Grigorie Maior, viitorul episcop unit, ale episcopului Aron și ale nobilului român catolic Petru Nopcea, călugării de la Prislop: Varlaam, Nichita, Efrem, popa Lazăr din Silvașul de sus și ieromonahii Teodosie și Carpie (la Bunea, Paisie) de la Plosca, revin la ortodoxie, lucru ce se datora propagandei făcute printre ei de fostul călugăr unit Inocențiu Boși și de protopopul ortodox Mișca din Deva. Efrem de la Prislop și Teodosie de la Plosca sînt aruncați în temniță la Sibiu și apoi alungați în Țara Romînească, de unde, nu peste mult timp, revin în Ardeal. Din cauza revenirii călugărilor la vechea credință, generalul Buccow dă ordin, în 5 iunie 1762, ca mănăstirea să fie distrusă. O parte din icoane, cărți și odoare sînt duse la Blaj, iar mănăstirea e arsă. În urma acestei distrugerii a scris un călugăr anonim acea „Plîngere a mănăstirii Prislop”, fiind refugiat la vreo mănăstire din Țara Romînească, poate la Căldărușani unde a și fost găsită, dacă nu cumva autorul va fi unul din cei doi călugări alungați peste munți, de care am amintit mai sus. „Plîngerea” e o cronică rimată, care prezintă trecutul mănăstirii, unirea cu Roma sub Atanasie, propaganda lui Visarion și necazurile pricinuite ortodocșilor de episcopul Petru Pavel Aron, pe care autorul îl consideră vinovatul principal pentru distrugerea mănăstirii.

Ieromonahii Varlaam și Nichita, trecînd din nou la unire, sînt trimiși iar la mănăstirea Prislop, prin 1770, ca să o restaureze. După ei, e trimis

pentru un timp călugărul Iosafat Devai din mănăstirea Bunavestire de la Blaj. Urmează apoi o perioadă de decădere, căci abia în 1810 mai întâlnim aici un călugăr, cu numele Macarie, care muri în același an. Pentru ca mănăstirea să nu rămână pustie, în 18 august 1810 e trimis aici preotul Nicolae din Fărcădinul de jos, care ținu și școală cu tinerii din satele învecinate, pînă în 1836, învățîndu-i cîntările bisericești și tipicul. După el, mai sînt trimiși la mănăstire alți doi preoți, apoi mult timp ea a fost administrată de preoții uniți din Silvașul de sus, neavînd călugări. După unele reparații pe care le fac țărani din Silvașul de sus în 1847 (800 fl.), mănăstirea e restaurată în 1908—9 de episcopia unită a Lugojului de care aparține. Sînt trimiși acum cîțiva călugări, organizîndu-se în fiecare an cîte două pelerinaje. O altă restaurare se face în 1922—24 de către arhitectul Rudolf Wagner, care s-a mărginit însă la lucrări de consolidare a zidurilor, de sprijinire a bolților și la o restaurare ornamentală, care însă n-au atins planul și construcția arhitectonică originală.

În 1948 mănăstirea Prislop revine la sînul Bisericii strămoșești, fiind pusă sub jurisdicția Arhiepiscopiei Sibiului. În 1949 e trecută sub cîrmuirea duhovnicească a Episcopiei Aradului, fiind transformată apoi în mănăstire de maici.

Cîteva cuvinte asupra arhitecturii și picturii. Biserica e zidită în întregime din piatră. Planul ei reprezintă un triconc (plan treflat), avînd o mare asemănare cu planul Vodîței, Tismanei și Coziei, care aparțin planurilor bisericilor sîrbești zise ale Moraviei. Acestui triconc îi este adăugat un pridvor în partea apuseană. Dimensiunile sînt foarte mici. Zidurile exterioare ale pridvorului sînt simple, iar la cele trei abside întîlnim semi-coloane și arcu-i trilobate. Plinurile dintre arcu-i sînt împodobite cu trifoi. Deasupra lor e o cornișă, apoi o friză, compusă din ocnițe semicirculare, trifoi și che-nare dreptunghiulare, iar deasupra o altă cornișă, toate trei îmbrățișînd întreaga clădire. Acoperișul e în două ape (construit din tinichea), lărgit deasupra absidelor laterale și întrerupt în centru pentru a face loc bazei, patrate a turlei. Turla e un tambur octogonal, articulat cu coloanele de a lungui muchiilor, legate între ele prin arcu-i semicirculare, iar deasupra o cornișă, asemănătoare cu cea a corpului clădirii.

Intrarea în biserică se face printr-o ușă în partea apuseană a pridvorului. Pridvorul e despărțit de naos printr-un perete, străbătut în mijloc de o ușă. Am arătat că în pridvor se află mormîntul Zamfirei, cu piatra funerară zidită în partea de miazăzi a peretelui despărțitor dintre pridvor și naos. Pardoseala e din lespezi de piatră, iar tavanul simplu, orizontal, din lemn. Pereții de miazăzi și de miazănoapte ai pridvorului au cîte o fereastră dreptunghiulară. Naosul se compune dintr-un dreptunghi cu cele două abside laterale, acoperite cu cîte o semicupolă. În mijloc se ridică tamburul rotund, sprijinit pe patru pilaștri, legați între ei prin arcu-i dublouri. Pereții naosului și ai altarului sînt împodobiți cu colonete și rosete în stil baroc, lucrate în stuc și aurite. Pardoseala naosului e formată tot din lespezi de piatră. Lumina pătrunde în naos și altar prin cîte două ferestre la fiecare din cele trei abside și cîte una în dreptunghiul dintre naos și altar.

Iconostasul e mai nou. Din cel vechi, zugrăvit în 1752 de Ioan din Ocnele Mari, din Țara Romînească, și ucenicul său Mihai de la Prislop, nu

se mai păstrează decât unele fragmente, precum și o icoană a Marelui Domnului, făcătoare de minuni.

Urme din vechea pictură — probabil din cea de la 1759 — se mai păstrează doar deasupra ușii de intrare, pe zidul exterior de apus, și în pridvor, deasupra ușii care duce în naos. Pe zidul exterior, deasupra ușii de intrare, se observă: Sf. Evanghelist Ioan, șezând, cu o carte deschisă și binecuvântând, doi îngeri, fragmente înfățișând iadul, apoi raiul cu Fecioara și câțiva arbori, cele cinci fecioare înțelepte. În pridvor, deasupra ușii care comunică cu naosul, se mai observă următoarele scene: Nașterea Mântuitorului, Fecioara stând pe tron și ținând pe Iisus pe brațul stâng, cei trei magi în genunchi, oferind daruri lui Iisus, cei trei magi ieșind din Ierusalim, conduș, de un înger, aducerea lui Iisus la templu, Fecioara pe tron înconjurată de patru îngeri, fuga în Egipt, Mântuitorul vorbind Apostolilor, Mântuitorul ca împărat pe tronul Său, înconjurat de îngeri, ținând Evanghelia și binecuvântând. O altă scenă, pare că ar reprezenta pe ctitori, rugându-se lui Iisus, care e ținut pe genunchi de Fecioara, așezată pe tronul Său. În naos, Iisus, Pantocratorul și Evangheliștii de pe cei patru pandativi, sînt lucrări recente, fără o importanță deosebită.

Mănăstirea Prislop, cu un trecut așa de glorios odinioară, e chemată azi la viață nu numai prin cele două pelerinaje anuale, dar mai ales prin munca și rugăciunile harnicelor viețuitoare, care lucrează în atelierele meșteșugărești ale mănăstirii, potrivit îndrumărilor și dispozițiilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

MIRCEA PĂCURARIU

PLATON MITROPOLITUL MOSCOVEI

Platon, în mirenii Petru Leușin, mitropolit al Moscovei, născut în anul 1737 dintr-o familie săracă, face cinste Bisericii ruse, rânduindu-se printre marii teologi ruși. Prin eminentele sale calități, s-a ridicat pînă la cele mai înalte ranguri ale ierarhiei bisericești, numele său legîndu-se de marile evenimente care au avut loc pe timpul domniei Ecaterinei a II-a și a lui Alexandru I. Cel care purta înainte de intrarea în monahism numele de Petru, va deveni ilustrul Platon.

El urmează studii la Academia slavo-greco-latină din Moscova, unde face mari progrese, îndeosebi la limba latină. Și-a desăvîrșit cunoștințele, citind singur foarte multe cărți, în deosebi istorice. Mama sa, martoră a acestui zel, îi cumpără, din întâmplare, tratatul lui Cicero „Despre Datorii” precum și „Viața lui Alexandru cel Mare”. Leușin învață singur limba greacă, ajungînd să citească în original operele Sf. Ioan Hrisostomul, care deșteptară în el darul unei înalte elocvențe. În entuziasmul naiv pe care-l simțea față de primul orator al Bisericii orientale, el spunea că este de ajuns să citești operele Sf. Ioan, pentru a te răsplăti de munca depusă cu învățarea limbii grecești. Tînărul Leușin cunoștea la perfecție limbile: latină, greacă și franceză.

La vîrsta de 20 ani, ajunge profesor de limba greacă și de poetică la Academia din Moscova. Din această epocă datează primele sale încercări de predici. În ele și-a pus ardoarea sufletului său tînăr, obținînd remarcabile succese. Dar gelozia răufăcătorilor nu stă în loc, ci lucrează și ea. Este pîrît autorităților bisericești că profesează învățături contrare doctrinei Bisericii ortodoxe. Aceste acuzații dovedite injuste în urma unor cercetări, sporiră numărul auditorilor tînărului predicator și nu reușiră decît să-i mărească și reputația pe care o cîștigase prin talentul său. Timp de un an, el se ocupă cu cateheze populare, care au produs o edificare sufletească binefăcătoare. În urmă fu chemat la Lavra Sf. Treimi din Zagorsc, unde primi însărcinarea de a preda cursul de retorică la seminarul mănăstirii. Această împrejurare a fost hotărîtoare pentru viața sa.

În anul 1758, el părăsi Moscova și se duse la mănăstirea Sf. Treimi, unde la vîrsta de 21 ani îmbrățișă, nu fără lupte lăuntrice, austeritatea vieții mănăstirești. Aci face cunoștință cu protectorul său Ghedeon Krinovschi, mare predicator, onorat de favoarea împărătesei, iubit de potențaii zilei și de popor. Rivali în elocvență, Ghedeon și Platon fură uniți prin sentimente.

Chemat la Petersburg, tânărul Platon produce o vie impresie asupra prințului Șuvalov, care voia să-l prezinte împărătesei și să-l trimită la Paris pentru studii, dar Krinovski reuși ca Platon să rămână în Rusia. Cinci ani, pe care Platon îi numește cei mai fericici ani din viața sa, i-a petrecut în mijlocul îndatoririlor didactice.

După moartea protectorului său, ajunge rector al seminarului, apoi în administrația superioară a mănăstirii Sf. Treimi. Era de 27 ani când rosti o predică „despre binefacerile pietății” înaintea împărătesei și a membrilor Sf. Sinod; cu această ocazie, atrase atenția împărătesei, care-l numi profesor de religie al marelui duce Pavel, moștenitorul prezumtiv al coroanei și predicator al capelei imperiale.

În 1765, părăsi mănăstirea Sf. Treimi pentru a se consacra noii sale cariere ce i se deschidea. Însă cariera lui nu era lipsită de dificultăți. Curtea Ecaterinei prezenta curiosul contrast între moravurile naționale și finețea spiritului francez. Artă oratorică și spiritul său religios în munca de convertire a volterienilor de la curte, care-l înconjurau, era plină de tact și prezență de spirit.

Transportat deodată în acest mediu strălucitor, umilul călugăr, puțin familiarizat cu eticheta curții și cu obiceiurile vieții elegante, a făcut ca să fie respectată demnitatea funcțiunii sale, fără a stârni susceptibilități invidioase; fiecare din cuvântările sale deveneau o lecție, iar purtarea sa un exemplu. Predicile sale produceau totdeauna o vie impresie.

„Părintele Platon, a zis într-o zi Ecaterina, poate face din noi ce vrea el: dacă vrea să plîngem, plîngem”.

În anul 1766, Platon este numit arhimandrit al Lavrei Sf. Treimi, în 1769 membru al Sf. Sinod, în 1775 arhiepiscop de Tver, menținînd și funcțiunea de profesor al moștenitorului tronului, precum și a logodnicei lui, Natalia.

Odată cu căsătoria lui Pavel, moștenitorul tronului, ia sfîrșit și educația lui religioasă, iar Platon pleacă la Tver. În 1775, fu numit arhiepiscop, iar în 1787 ridicat la demnitatea de mitropolit al Moscovei, unde timp de 37 ani, prin aptitudinile și prin desăvîrșirea sa, a fost un conducător model. (Imprejurările erau grele la înălțarea sa ca mitropolit. Ambrozie, predecesorul său, era să fie masacrat de populația înfuriată). „Instrucțiunile sale către protopopi” s-au menținut mult timp ca instrucțiuni generale. Introduce îmbunătățiri generale în Academia și seminarul din Moscova, deasemenea și în starea materială și spirituală a clerului din eparhia sa. Toată activitatea sa ca arhipăstor e cuprinsă în vol. III al lucrării cu titlul: „Istoria conducerii eparhiei Moscovei” de N. Rozanov. (Moscova, 1870).

Trei arhiepiscopi ai Moscovei, Augustin, Serafim și Filaret, succesorii lui Platon, studiază la Sf. Treime; mitropoliții Novgorodului, Ambrozie și Mihail, se formează sub direcția lui.

Obosit de o muncă îndelungată, Platon simțea lipsa singurătății pe care o dorea; unica sa dorință era de a se consacra cu totul practicilor vieții religioase. Încredinșind grija eparhiei vicarului episcopesc Ambrozie Podobledov, el se retrase la mănăstirea Sf. Treimi, locul său preferat. Totuși el nu renunță complet la îndatoririle sale pastorale. Astfel, în anul 1792 vizită mănăstirile: Pereiaslav, Rostov, Jaroslav, Kostroma, Susdal, Vladimir, Ju-

riev, Alexandrov, căutînd peste tot izvoare-documente pînă la o Istorie a Bisericii ruse, pe care voia să o scrie pentru școlile bisericești.

În anul 1801, Platon, atins de o boală grea și simțîndu-se istovit de putere, scrie un „Testament spiritual”, pe care-l întărește 6 ani mai tîrziu. El muri în 1812, pușin timp după incendiul Moscovei.

În lunga-i carieră, încercările calomniei de tot felul nu-l crușară nici pe Platon. Însă el le-a opus tuturor calomniilor blîndeșea unui suflet împodobit cu virtuți evanghelice.

„Credința, zicea el, constă în comuniunea sufletului nostru cu duhul lui Dumnezeu: virtutea devine inevitabil rodul binecuvîntat al acestei legături vitale”. „Virtutea trebuie apreciată nu atît prin conformarea credinței cu dogma, cît prin chipul în care strălucește: Unde este dragoste, acolo este și adevărată credință”.

Operele sale teologice, numeroase și variate, răspîndesc o lumină vie asupra învățămîntului religios. Unele poartă trăsătura specifică epocii sale sau reprezintă tratate generale; toate, însă, reflectă transformările succesive ale vieții spirituale a autorului.

Unele dintre operele sale sînt de teologie sistematică, altele de elocvență sacră, iar altele de istorie și literatură.

Turnate într-o formă populară și simplă, Catehismele și Teologia lui Platon se bucură de autoritate chiar și în afara Bisericii ortodoxe, fiind traduse în mai multe limbi.

Printre lucrările sale de seamă, sînt:

1. Catehism sau învățăături creștinești pentru popor, în 1757 și 1758 (2 vol. Moscova, 1781).

2. Catehismul mic sau învățăături creștine pentru copii (Moscova, 1775).

3. Catehism prescurtat pentru tineret, cu rugăciuni și noțiuni de morală creștină.

4. Învățătura de început a omului ce vrea să învețe carte, ed. I, 1765.

5. Catehism pentru popor (Moscova, 1775).

6. Catehism pentru preoți și slujitorii bisericești, adăus cu pasagii din Sf. Scriptură, Sf. Apostoli, Sf. Părinți, Regulamentul duhovnicesc și din jurămîntul bisericesc (Moscova, 1775).

7. Doctrina ortodoxă sau teologie creștină prescurtată, cu rugăciuni și reflexii asupra lui Melchisedec (Petersburg, 1765).

Lucrările sale au fost traduse în limba latină, greacă, armeană, georgiană, germană, engleză și franceză. Aceste opere, pînă la apariția „Catehismelor” Mitropolitului Filaret al Moscovei, au fost unicele manuale și cursuri de Teologie în limba rusă și aveau valoare de cărți simbolice ale Bisericii ortodoxe de Răsărit, însemnătate ce n-au pierdut-o pînă azi.

Printre lucrările sale cu caracter de Drept canonic, se disting: „Instrucțiuni pentru cler” (Moscova 1775) și „Indemnuri către schismatici” (Petersburg, 1766).

Platon mai scrie și două „Acatiste”: în cinstea Sf. Sergiu și a prințului Daniil.

Mitropolitul Platon al Moscovei este socotit ca unul dintre cei mai renumiți predicatori ruși. De la el ne-au rămas peste 500 predici. Predicile sale,

discursurile și cuvântările funebre, formînd 20 volume, și le-a terminat în 1807.

Opt discursuri, pronunțate de Mitropolitul Platon cu ocazia încoronării împăratului Alexandru I, fură editate la Moscova în 1801.

Noțiunile teoretice despre predică sînt expuse în prefețele colecțiilor sale de predici, care alcătuiesc una dintre cele mai bune pagini ale omileticii ruse.

De operele sale teologice țin și traducерile prescurtate din diferitele predici ale Sf. I. Hrisostom, I. Damaschin, Epifaniu din Cipru și ale Sf. Grigorie Teologul.

În 1776, cu concursul mitropolitului Gavril al Novgorodului, Platon publică „Învățăturile” pentru toate Duminicile anului și zilele de sărbătoare, în trei volume. Ele s-au citit multă vreme în bisericile din Rusia.

Biblia, prevăzută cu note autografe în rusește și latinește, dovedește cu cită profunzime a studiat el Sf. Scriptură.

Simplitatea, naturalețea, forța cu care înfățișează adevărul creștin, reliefează marele talent oratoric al lui Platon, care reprezintă caracterul general al predicii sale.

Printre tratatele polemice ale lui Platon, primul loc îl ocupă „Indemnuri către Rascolnici”, scrisă cu ocazia incendiului mănăstirii Zelenet, unde fanaticii nefericiți se prăpădiră de bună voie. Intocmîă din îndemnul Sf. Sinod, ea fu tipărită la Petersburg în 1776.

Mai menționăm „Răspuns la chestiunile enciclopedice ale lui Voltaire”; părerile sale despre pacea de la Tilsit și proiectele lui Napoleon.

Cea mai importantă lucrare istorică a Mitropolitului Platon este „Istoria Bisericii Ruse”, publicată la Moscova în 1801 (2 vol.), primul curs sistematic de Istorie bisericească în literatura rusă.

Viața „Sf. Serghie de Radonej” a apărut în nu mai puțin de 5 ediții. Apoi „Însemnări istorice despre mănăstirea Sf. Treimi”, din Zagorsk a Sf. Serghie. Mai menționăm „Referințele” pe care le-a dat Mitropolitul Platon despre vizitele pastorale, făcute de el într-un număr mare de eparhii.

De asemenea eseul său „asupra Moscovei” și „Memorule autografe” pînă în 1807, continuate pînă la moartea sa (1812) de episcopul Costroma, Samuil Zapolschi.

Cînd, în 1778, Sinodul Bisericii ruse promulgă un decret de a se aduna de la mănăstiri toate „Letopisețele” și alte însemnări istorice, Platon fu însărcinat cu ducerea la îndeplinire a acestei acțiuni. După aceasta, tipografia din Moscova editează tabelele letopisețelor din Arhanghelsk, Novgorod, etc. Pe baza dispoziției sale, se puse în ordine vechea arhivă a Consistoriului din Moscova. Epistolele lui Platon către arhiepiscopul Ambrozie și Augustin, tipărite în „Revista Ortodoxă” ca și autobiografia lui, sînt pline de interes. Ele s-au tipărit de mai multe ori, cu unele omisiuni, privind relațiile lui Platon cu curtea și curtenii.

Platon, fiind solicitat să dea referință despre scriitorul Novicov, la ultima înfățișare a acestuia în fața justiției, el răspunde că ar dori să vadă cît mai mulți creștini ca el.

Traducerea a 31 de scrisori ale Sf. Grigorie Teologul, a operei lui Tacit și câteva poezii completează bogatul catalog al operelor literare ale mitropolitului Platon.

Teologia creștină prescurtată a mitropolitului Platon, adică cea cuprinsă cu deosebire în catehismele sale, este expusă într-un mod pur pozitiv și popular, adică pe înțelesul celor mai puțin versați în domeniul științei, și fără de polemică. El s-a distins în Biserica Rusiei, ca teologul și scriitorul bisericesc cel mai însemnat. Platon și-a cîștigat merite în special ca dogmatist și ca predicator; manualul său de dogmatică fu tradus în mai multe limbi din răsăritul și apusul Europei.

Alături de calitatea lui de mare teolog, Platon rămîne și un mare și renumit pedagog creștin.

Pr. CHIRIL PISTRUI

Lector la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

EPISCOPUL MELCHISEDEC

Istoria Bisericii noastre ca și istoria noastră culturală și în special istoria teologiei noastre numără printre cei mai de seamă reprezentanți ai spiritualității românești pe Episcopul Melchisedec, teolog, istoric și filolog, zelos păstor de suflete și patriot luminat, prezent activ în cele mai multe dintre evanimentele hotărîtoare din Patria și Biserica noastră, în a doua jumătate a veacului al 19-lea.

Melchisedec s-a născut la 12 februarie 1822, în satul Gircina din fostul județ Neamțu, ca fiu al preotului Petre Ștefănescu, din botez numindu-se Mihail. Primele cunoștințe de carte le-a primit de la un dascăl al bisericii Trei Ierarhi din Piatra și de la doi învățători nestabili, în Gircina. În 1834 intră în seminarul din Socola, pe care-l termină în 1841 și devine învățător în satul Șerbești din fostul județ Neamțu. Postul de învățător îl părăsi repede, pentru a se întoarce la seminarul din Socola, complet reorganizat, în 1842, de arhimandritul Filaret Scriban, care descoperi de îndată la tînărul Mihail Ștefănescu excepționale calități și mijloci, în 1843, numirea lui ca suplîntor la catedra de retorică, pastorală și istoria națională. Călugărit la mănăstirea din Socola (24 dec. 1843), luă numele de Melchisedec și fu apoi hirotonit ierodiacon (16 august 1844). Între 1845 și 1848 fu inspector al seminarului. Continuă studiile teologice în Kiev (1848—1851), luînd titlul de magistru în teologie și litere. Hirotonit ieromonah la Kiev, se întoarce în țară și ocupă catedra de ermeneutică, studii biblice și dogmatică de la seminarul din Socola (1851—1856). Urmează o întreagă serie de demnități, însărcinări speciale și funcții, pe care Melchisedec le-a onorat cu competența, prestanța și atitudinea sa demnă: protosinghel (1852), rector și profesor al seminarului din Huși (1856—1864), arhimandrit (12 ian. 1856), membru al divanului ad-hoc al Moldovei (1857—1858), fiind un mare luptător pentru unirea Principatelor, ministru al Culelor (30 apr. — 6 mai 1860), locțiitor al episcopiei Hușilor (1861—1864), membru în Consiliul învăță-

mîntului public (1862), arhiereu de Tripoleos (20 dec. 1862), locuitor al episcopiei Dunării de jos (1864—1865), episcop al Dunării de jos (1865—1879), trimis, alături de I. Cantacuzino, în misiune politică la țarul Alexandru II (1868), ales membru al Academiei Romîne (1870), episcop al Românilui (1879—1892). A murit în 16 mai 1892.

Bibliografia Episcopului Melchisedec este bogată, cuprinzînd peste 25 lucrări de teologie și istorie, publicate, apoi o serie de lucrări rămase în manuscris, păstrate la Academie și la Institutul Teologic din București, mai multe memorii publicate în Analele Academiei, ca și diferite articole în reviste și ziare. Dintre lucrări sînt de remarcat mai întîi manualele pentru seminar teologic (de liturgică, tipic, dogmatică, introducere în N. și V. T., introducere în științele teologice, pastorală), dintre care unele sînt cele dintîi manuale de acest fel la noi, iar altele printre cele dintîi, apoi Lipovenismul, Viața Mitropolitului Antim, Viața și minunile Sf. Paraschiva, Notică istorică și arheologică despre 48 mănăstiri și biserici, Studii asupra ierarhiei și instituțiunii sinodale în Biserica Ortodoxă Răsăriteană, Cronica Hușilor și a Episcopiei, Cronica Romanului și a Episcopiei; iar dintre memorii: Inscriptiunile bisericilor armenesti din Moldova, Despre icoanele făcătoare de minuni ale Muntelui Athos, de origine romînă, Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac, Biserica creștină și calendarul, Biserica Ortodoxă în luptă cu protestantismul. În desbaterile Academiei s-a dovedit bun cunoscător al istoriei limbii romîne, ca d. p. în discuția asupra ortografiei în transcrierea textelor religioase, în discuția în legătură cu Codicele Voronețian și tipărirea acestuia sau în legătură cu numele „Io” din titulatura Domnitorilor romîni, și în altele.

Marea putere de muncă a Episcopului Melchisedec l-a făcut să stăpînească un bogat material istoric, teologic și filologic, pe care, chiar dacă nu totdeauna fără deficiențe, l-a orînduit, l-a interpretat și l-a prezentat cu multă pricepere, ceea ce i-a adus deosebită apreciere și din partea străinătății, fiind ales membru onorar al Academiei spirituale din Petersburg și Kiev, membru corespondent al Societății arheologice imperiale din Petersburg, al Societății arheologice din Tirnova și al Institutului etnografic din Paris.

Nu trebuie să se uite că, în alcătuirea scrierilor sale, Episcopul Melchisedec avea de luptat cu mari greutăți, întrucît bibliotecile noastre erau atunci și rare și sărace, iar terminologia științifică în general și cea teologică în special erau încă slab dezvoltate la noi. De aceea, uneori, Episcopul Melchisedec trebuia să desfășoare muncă stăruitoare de adevărat desțelenitor. Astfel că grelele condiții de lucru cărturăresc, ca și obligațiile oficiale care îi răpeau timpul și liniștea, necesare definitivării lucrărilor, trebuiesc avute în vedere atunci cînd se judecă opera neobositului Episcop Melchisedec.

O mare dorință l-a stăpînit în permanență pe Episcopul Melchisedec, anume aceea de a contribui cu toate puterile la cultura clerului, potrivit cu cerințele mereu crescînde ale timpului. În aceasta își au originea multe din scrierile sale, ca și munca didactică și de organizare ca profesor și conducător de seminar teologic, apoi lupta sa pentru înființarea unei tipografii bisericești cu litere latine, ca și strădaniile sale, alături de ale altora, pentru înființarea Facultății de Teologie din București, precum și mai multe memorii

și cuvântări, și dispozițiile sale testamentare, prin care lăsa pentru scopuri de învățămînt tot ce nu împărțise în viață ca binefaceri. Melchisedec voia un cler luminat și respectat, progresist și patriot, un cler dcplin conștient de înalta lui misiune și posedînd și mijloacele spirituale pentru îndeplinirea ei.

Nu mai puțin decît cultura clerului, Episcopul Melchisedec a avut mereu la inimă ridicarea prestigiului Bisericii romînești, ceea ce se manifestă mai ales în Raportul asupra sfîntirii mirului de clerul român (1882), în marea sa contribuție la eforturile pentru cîștigarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Romîne sau în discuțiile din conferința de la Bonn (aug. 1875), între ortodocși și vechii catolici, și în raportul către Sfîntul Sinod, în legătură cu acea conferință.

În Sfîntul Sinod, în deosebi între anii 1873 și 1888, a fost cel mai activ membru, aproape toate regulamentele și hotărîrile înaltului for bisericesc avîndu-și în acel timp originea în proiectele și memoriile lui Melchisedec.

În ce privește forma scrierilor istorice ale lui Melchisedec se poate observa că adeseori erudiția pare să-i fi fost o piedică în a prezenta expuneri simple, rectilinii și fără amănunte care îngreunează pe alocuri, lăsîndu-se îndemnat mai ales spre digresiuni asupra chestiunilor care apar în cursul expunerii; dar în același timp, în ce privește fondul, buna cunoaștere a literaturii teologice și istorice rusești și grecești i-au dat putința ca acolo unde cronicarii și documentele romînești erau insuficiente sau chiar lipseau cu totul, să umple golul cu informații și documente rusești (slavone) și grecești, și astfel să aducă valoroasă contribuție la lămurirea multor probleme ale istoriei generale, culturale și religioase a romînilor. Însă în manualele de seminar ale lui Melchisedec, care sînt cele mai bune din vremea în care s-au compus, expunerea este totdeauna bine încheată, logică și clară; exigențele de ordin metodologic și practic au ieșit acolo învingătoare, rezultînd expuneri concise, concentrate și totuși cuprinzătoare. Cei care, după aceea, au scris în această direcție au ținut cu toții seamă de manualele lui Melchisedec.

Desigur, mai multe afirmații și susțineri de ordin istoric ale lui Melchisedec — ca d. p. despre Grigorie Țamblac, despre care crede că a fost un timp mitropolit al Moldovei, despre sistemul dregătorilor în vechiul Huși, ca și despre originea numelui acestui oraș, sau cu privire la autenticitatea cronicii lui Huru, și altele — au trebuit să fie rectificate și completate de alți istorici, însă îndreptări de acest fel s-au făcut și se fac mereu și celor mai mari istorici — fenomenul este cu totul obișnuit în cercetările științifice în general — și apoi Melchisedec însuși notează și recunoaște caracterul de ipoteză al afirmațiilor neîntemeiate pe probe directe, astfel că buna lui credință și onestitatea de cercetător nu pot fi puse la îndoială.

În conștiința contemporanilor iubitori de neam și de mai bine, ca și în a celor ce au urmat, Episcopul Melchisedec apare ca o strălucitoare pildă de ierarh luminat care desfășoară neînteruptă și însuflețită activitate rodnică în folosul Bisericii și Patriei. La Melchisedec, ca la atîția alți slujitori ai altarului la noi, s-au împletit fericit sentimentul religios cu cel patriotic; în el s-au unit preotul și patriotul. Melchisedec a pus desăvîrșit în lucrare minte trează și inimă înflăcărată, credință și entuziasm în slujirea cauzelor mari, patriotice și bisericești, din timpul vieții sale, contribuția sa culmînd

în lupta pentru unirea din 1859 și alegerea lui Alexandru Ioan Cuza și în cea pentru recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre. Pretutindeni s-a manifestat ca întăritor al credinței luminate în Dumnezeu și al credinței în viitorul luminos al Patriei.

Viața Episcopului Melchisedec este un frumos exemplu de trăire creștinească și de răspundere, cu toată inima, a învățăturii și poveței, a mângâierii și nădejdi. Erudit, Melchisedec avea totuși darul popularizării cunoștințelor, mai ales în cuvintări; eminent catehet, știa să se coboare de la înălțimea științei și elocinței la nivelul ascultătorilor obișnuși; predicator, prin grai și prin scris, al sfintelor adevăruri dumnezeiești și al valorii științei omenești totodată, urmărirea totdeauna înălțarea credincioșilor prin cunoașterea adevărului și traducerea lui în viață, prin credință, cunoștință și virtute.

Două idei cu deosebire străbat întreaga operă a Episcopului Melchisedec: nedespărțirea Bisericii Ortodoxe de viața poporului român și puternicul atașament al credincioșilor români la credința, așezămintele și tradițiile ortodoxe. Biserica a iubit poporul și țara și a ajutat la ridicarea lor; iar poporul și țara au iubit Biserica și au înzestrat-o cu mijloacele materiale necesare îndeplinirii misiunii ei sfinte.

Pentru marile idei pe care Episcopul Melchisedec s-a străduit neîncetat și cu putere să le pună în plină lumină, pentru viguroasa, îndelungată și spornică sa lucrare în slujba credinței dreptmăritoare și pentru viața lui de o pilduitoare demnitate, Biserica noastră l-a așezat printre marile figuri ale istoriei ei.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Prof. Dr. I. TODORAN

MĂRĂȘEȘTI, 1917—1957

Astă vară, la 6 august, mii și mii de oameni s-au întrunit în preajma mausoleului de la Mărășești, spre a cinși — cu prilejul aniversării a 40 de ani de la marea bătălie — pe eroii vii și morți care au înscris acolo cea mai strălucită faptă de arme a participării patriei noastre la primul război mondial. Solemnitatea, inițiată de un comitet de organizare anume constituit în acest scop, a luat proporțiile unui praznic național. Pe de altă parte, participarea a 25 de ofițeri ai Misiunii Berthelot, în frunte cu generalul de corp de armată în rezervă Victor Pétin, fostul șef de stat major al acestei Misiuni, și a delegației Ambasadei U. R. S. S. în Republica Populară Română, au prilejuit o manifestare călduroasă a prieteniei de nezdrunțat dintre popoarele romîn, francez și sovietic, care și-au dat tributul lor de sînge în uriașa și salvatoarea încreștare de acum 40 de ani.

Bătălia de la Mărășești, începută în cursul lunii iulie 1917, a durat 29 de zile. Pe cîmpul crîncenelor lupte care s-au desfășurat acolo, unitățile armatei romîne, sprijinite de aliații francezi și ruși, au „barat drumul cotropitorului și a apărut pragul Moldovei”. Dar — cum a spus, la festivitatea aniversării generalul Victor Pétin — „bătălia de la Mărășești n-a avut numai acest rezultat. Ea a reținut pe frontul oriental importante forțe inamice, astfel încît frontul aliat din Franța a putut să reziste în timpul acelei veri a anului 1917 pînă la debarcarea întăririlor aliate”.

În preajma izbucnirii bătăliei de la Mărășești, România de-atunci părea ajunsă la capătul puterilor ei. Intrată în război înainte de aceea cu un an, avînd ca țel înlăptuirea unității naționale prin readucerea Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului la sînul Patriei-Mame, împotriva armatei noastre — însuflețită de un elan patriotic exemplar, dar nepregătită sub raport tehnic-militar — au fost prăvălite considerabile forțe armate germane, alcătuite din unități de elită și comandate de ofițeri-generalii cu faimă de „spărgători de fronturi”.

La scurt timp după ce ostașii noștri au trecut Carpații, în Ardeal, după un șirag de bătălii aprige — la Cerna, pe Jiu, la Muscel, pe Argeș și în alte părți — unitățile armatei romîne au fost obligate să cedeze pas cu pas terenul în fața puterii covîrșitoare a inamicului. Capitala țării, București, a căzut în mîinile cotropitorului.

O bună parte din teritoriul Romîniei devenise obiectul de jaf și exploatare al militaristilor Kaiserului.

Retrasă în Moldova, în faimosul „triumhiu al morții”, armata română rezista eroic formidabilei presiuni militare germane. Elanul patriotic al ostașilor noștri și al majorității covârșitoare a cadrelor ofițerești era intact, în ciuda înfringerilor succesive suferite pînă atunci, a lipsei de echipament militar și mijloace corespunzătoare de luptă, a tifosului exantematic și a altor neajunsuri, care secerau mii de vieți. Inversunarea împotriva cotropitorului barbar și săgăduința făcută soldaților și țăranilor — sub presiunea fierberii revoluționare din Rusia (febr. 1917), care cuprinsese și trupele rusești de pe frontul din Moldova — că, după război, li se va da pămînt și drept de vot universal, au creat condiții prielnice dobîndirii marii și costisitoare victorii de la Mărășești.

În cursul acestei îndelungate și grele bătălii, ostașii noștri au făcut minuni de vitejie colectivă și individuală. De-a pururi vor rămîne în amintirea și cinstirea poporului nostru glorioasele fapte de arme ale regimentelor 32 Mircea, 32 infanterie, 47 infanterie și ale altor unități ale armatei I-a română.

Încă în ziua a doua a bătăliei, cînd valurile infanteriei inamice, puternic sprijinite de artilerie și foc de mitraliere, amenințau să rupă pozițiile apărate de regimentul 32 Mircea, batalionul 3 al acestui regiment, care constituia rezerva, din propria inițiativă a comandantului său, maiorul Atanasie Ionescu, printr-o singeroasă luptă corp la corp, a restabilit situația primejdioasă ce se creiase în sectorul său de acțiune. Ostașii acestui batalion, ca să înfrunte arșita dogoritoare, își scosese războaiele și căștile și s-au avîntat în luptă numai în cămăși. Inamicul a fost uluit de intervenția neașteptată și impetuoasă a acestor „fantome albe”, cum i-a numit chiar el, și intrînd în panică, s-a retras în fugă spre pozițiile de plecare, urmărit cu baioneta în coastă de infanteriștii noștri, care i-au pricinuit pierderi grele. Glorioasa acțiune a fost plătită de regimentul 32 Mircea cu jertfe costisitoare. Aproape toți ofițerii batalionului 3 au căzut pe cîmpul de luptă, în frunte cu bravul lor comandant, maiorul Atanasie Ionescu, precum și numeroși subofițeri și soldați. Curajul dovedit de regimentul 32 Mircea, care a pus pe fugă aproape o divizie inamică, a intrat în legendă.

În 6 august 1917, ziua hotărîtoare a marii bătălii, căpitanul Grigore Ignat, comandantul unei companii de mitraliere din regimentul 50 infanterie, a stăvilit înaintarea inamicului care reușise să rupă o poziție defensivă a diviziei a 13-a română. Și el, și luptătorii grupați în jurul celor 8 mitraliere, au căzut pînă la ultimul apărînd pămîntul Patriei. Pentru această faptă de arme, căpitanul Ignat a fost decorat post-mortem cu ordinul „Mihai Viteazul”, cea mai înaltă distincție militară de război de atunci.

În ultima zi a bătăliei de la Mărășești, a căzut eroic, pe pozițiile de la Muncelu, sublocotenentul de rezervă Ecaterina Teodoroiu. Această bravă fiică a poporului nostru a participat voluntar la luptele de pe Jiu, în toamna anului 1916. După multe stăruințe, a reușit să fie primită în armată, suportînd greul războiului și al retragerii în Moldova, unde a adus pe altarul dragostei de Patrie suprema jertfă.

O copilă de 12 ani, Măriuca Zaharia din Pădureni, a căzut eroic în vîltoarea aceluiași lupte, ajutînd unui telefonist de campanie să comunice în termen depășările coloanelor inamice într-un sector al frontului.

În aceeași vreme, pe linia Oituz, caporalul Mușat cădea eroic la datorie după ce luptase împotriva inamicului cu singura mână ce-i rămăsese în urma unei răni căpătate anterior.

Alături de ei, nenumărați eroi s-au acoperit de glorie în cursul acestei sîngeroase înclăștări, printre care și un membru al clerului ortodox român, arhimandritul de mai apoi Iustin Șerbănescu, cavaler al ordinului militar „Mihai Viteazu”.

În seara zilei de 6 august 1917, bătălia de la Mărășești a luat sfîrșit. Capacitatea ofensivă a armatei a 9-a germană era zdrobită definitiv. Faimosul feld-mareșal Mackensen, temutul „spărgător de fronturi” al oștirilor Kaiserului, își încheia lamentabilă zgomotoasă lui carieră războinică.

*

În marea bătălie de la Mărășești, ostașii noștri nu au fost singuri. Cot la cot cu ei luptau trupele aliate rusești și ofițerii și subofițerii Misiunii militare franceze de sub conducerea generalului Berthelot, care au adus o contribuție importantă la dobîndirea victoriei.

Trupele rusești ale armatei a 4-a au pierdut în această bătălie 26.000 de oameni. În ordinul de zi din 8 august 1917, generalul comandant Eremia Grigorescu spunea: „iar voi, scumpi tovarăși ai corpurilor 7 și 8 ruse, ați dat dovadă deplină că numai cu singele vostru vărsat alături de noi, nelăsînd pe vrăjmaș să treacă peste trupul țării noastre, ați stăvilit barbarul...”

La rîndul lor, ofițerii francezi din Misiunea Berthelot au afirmat strălucit în această împrejurare solidaritatea lor de arme cu eroicii noștri ostași. Unii dintre ei au preluat cu riscul vieții conducerea unor grupuri de luptă din unitățile romîne pe lîngă care erau atașați, atunci cînd comandanții acestora căzuseră cu fața la inamic. O companie a regimentului 36 din divizia 9 infanterie romînă, după ce-și pierduse toți ofițerii, a fost dusă la biruință de eroicul locotenent francez Binsse. La fel a făcut căpitanul Pierre Bart. Aviatorul francez Texier și-a frînt aripile în aceeași bătălie. A căzut eroic, apoi, generosul doctor Clunet.

Trupele romîne au pierdut în bătălia de la Mărășești 27.000 de ostași. Pe trupurile sfîrtecate de fierul ucigător ale acestor eroi, romîni și aliați, s-a înfăptuit unitatea noastră națională.

*

..... Jertfa lor se va pomeni cu recunoștință și laudă „din neam în neam”, din generație în generație.

Impresionanta aniversare de la Mărășești, a dovedit strălucit că poporul nostru nu-și uită eroii. Brațele viguroase ale ostașilor armatei noastre populare au prezentat acolo armele pentru onor; ofițerii-comandanți ai ei au evocat mișcător pe cei căzuți în lupte și au subliniat în cuvinte de dreaptă prețuire însemnătatea actuală, educativă patriotică, a jertfei lor; frunți cărunte de vechi combatanți s-au plecat covîrșite de emoția amintirilor în fața uriașului mausoleu în care odihnesc rămășițele pămîntești ale foștilor lor tovarăși de luptă și de izbîndă; membrii marcanti ai comitetului român de organizare a festivității și ai delegațiilor franceză și rusă, au depus splendide jerbe de flori la căpătîile generalilor eroi Eremia Grigorescu și Feodor Alexandrovici Kolodaev, comandantul artileriei corpului 8 de armată rus,

care odihnesc cu trupul între bravii duși de ei la biruință; mâini plătînd de pionieri au acoperit cu flori toate mormintele eroilor aflate în incinta mausoleului.

În țara cea nouă, care a luat ființă pe temeiul frăției de arme romîno-sovietică din cel de al doilea război mondial și a prieteniei sovieto-romîne de după aceea, urmașii eroilor de la Mărășești își văd împlinite năzuințele pentru care s-au jertfit înaintașii noștri.

REDACȚIA

40 DE ANI DE LA MAREA REVOLUȚIE SOCIALISTĂ DIN OCTOMBRIE (1917—1957)

Împlinirea a patru decenii de la Marea Revoluție socialistă din Octombrie, prilej de sărbătoare pentru clasa muncitoare de pretutindenea, ne evocă una din cele mai luminoase pagini ale istoriei universale.

Pornită și înfăptuită în Rusia țaristă, Revoluția din Octombrie 1917 a desființat exploatarea omului de către om pe un teritoriu imens, care reprezintă a șasea parte a suprafeței globului pămîntesc și a arătat tuturor popoarelor împilate calea pe care pășind cu energie revoluționară, își pot cuceri libertatea și independența națională, scuturînd jugul capitalist și devenind stăpîne la ele acasă.

Marea Revoluție socialistă din Octombrie este opera Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Inima acestui partid este Vladimir Ilici Lenin, în care omenirea progresistă vede însăși întruchiparea acestei revoluții, omul de geniu care a îmbinat strălucit în persoana și activitatea sa epocală teoria (doctrina) și practica revoluționară, creatorul celui dintîi stat socialist din lume, statul alianței de nezdruclinat dintre muncitori și țărani, sub conducerea clasei muncitoare.

Lenin i-a iubit pe oamenii cinstiți și simpli de pretutindenea, suferințele lor l-au durut și în slujba curmării acestor suferințe a pus toată uriașa sa capacitate de gîndire și de acțiune făuritoare de epocă în istoria omenirii. Ţelul lui imediat a fost izbînda revoluției proletare a muncitorilor, soldaților și țăranilor într-un singur stat. Acest țel a fost atins prin sfărîmarea orînduirii capitaliste-moșierești din Rusia țaristă și înlocuirea ei cu orînduirea socialistă, de tip nou, fără exploatați și fără exploataori, bazată pe relații de producție juste, care respectă valoarea și demnitatea omului.

Ca să poată clădi și consolida statul celor ce muncesc, Partidul Comunist avea nevoie de pace. De aceea, cel dintîi act de stat săvîrșit de Lenin, după biruința Revoluției din Octombrie, a fost semnarea decretului asupra păcii. Prin acest act, Rusia de-atunci a fost scoasă din războiul în care o tîrîseră despotismul țarist și interesele oculte ale forțelor imperialiste.

Departa de-a înțelege mărinimia acestui act, statele imperialiste au văzut în el un semn de slăbiciune și au prăvălit asupra tînarului stat sovietic — odată cu un val de calomnii inadmisibile — forțele lor armate, cu intenția de a-l distruge. Dar s-au înșelat amarnic. Forțele intervenționiste au fost bătute rușinos și azvîrlite peste granițele Uniunii Sovietice de elanul

revoluționar al Armatei Roșii, armata muncitorilor și țăranilor, armata întregului popor sovietic. Această armată aflată atunci în faza incipientă a organizării ei, nu dispunea de mijloacele de luptă pe care le aveau intervențiștii imperialiști; în schimb, ea era însuflețită de conștiința că apără o cauză dreaptă: puterea cucerită de poporul muncitor în iureșul înnoitor al Revoluției din Octombrie.

„Istoria o fac acum milioane și milioane de oameni” — spunea Lenin. Și cât adevăr cuprinde această afirmație, întărită la tot pasul de evoluția ulterioară a istoriei Uniunii Sovietice, avea să se vadă strălucit și în cursul celui de al doilea război mondial. Atacată prin surprindere, cu o brutalitate tipic prusacă, de formidabila mașină de război a Germaniei hitleriste, Uniunea Sovietică a făcut față în chip eroic cotropitorului pornit pe jaf și nimicire, i-a măcinat forțele agresoare metodic și energic, în bătălii pe cât de spectaculoase, pe atât de înverșunate și de costisitoare, și apoi l-a fugărit pînă-n birlogul Reichskanzlei-ului berlinez, răpunîndu-l pentru totdeauna și eliberînd totodată popoarele strivite de expansiunea imperialistă fascistă. Cei ce mizau pe prăbușirea statului sovietic după declanșarea ofensivei naziste, s-au înșelat încă odată. Marele război de apărare a patriei — cum îl numesc cu legitimă mîndrie oamenii sovietici — a dovedit încă odată coeziunea de granit dintre partid, guvern și popor, afirmînd puternica vitalitate și viabilitate a orînduirii socialiste față de cea capitalistă și temperînd pînă la sleire poftele de expansiune imperialistă ale exploatatorilor de pretutindenea.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Sub impulsul Revoluției din Octombrie, mișcarea de eliberare din jugul exploatării omului de către om a cuprins lumea întreagă.

Cel de al doilea război mondial a dezvăluit și mai mult adevărata față a imperialismului și, ca o consecință a victoriei istorice repurtate de Uniunea Sovietică asupra fascismului agresor, o serie de popoare — în frunte cu marele popor chinez — și-au luat soarta în propriile lor mîini, pornind cu pași hotărîți pe calea construirii socialismului. Între acestea, se află și poporul nostru, care cunoaște din 1944 încoace o epocă de înflorire în toate țărîmurile de activitate obștească.

*

Revoluția din Octombrie a curmat starea de înapoiere economică, culturală și socială pe care o întreținea regimul țarist și elementele sale de sprijin în cea mai mare țară de pe continentul nostru, ridicînd-o la rangul de mare putere mondială. Industria grea, ca și inexistentă pînă atunci în Rusia, este creația puterii sovietice. Astăzi, sub raport industrial, Uniunea Sovietică deține locul al doilea din lume. Socializarea și mecanizarea agriculturii, gigantica operă de culturalizare a maselor populare scoase definitiv din bezna neștiinței de carte și din ghiarele mizeriei, electrificarea în ritm accelerat a vastului teritoriu locuit și muncit de popoarele sovietice, valorificarea uriașelor întinderi de pămînt întelenit, soluția cuminte dată problemei naționalităților conlocuitoare și, în general, toate cuceririle epocale ale Revoluției din Octombrie, pentru Uniunea Sovietică — arhitectul societății viitoare — sînt culminația istoriei popoarelor unificate de geniul

leninist, — iar pentru celelalte popoare ale lumii, sînt pildă și stimulent spre a face și ele la fel.

*

Consecvență politicii sale de pace concepută încă din ceasul constituirii primului stat socialist din lume, Uniunea Sovietică a fost și a rămas cea mai hotărîtă apărătoare a păcii omenirii. Și așa va rămîne de-a pururi.

Sigură pe forța ei de nebiruit, materială și morală, la provocările celor ce mizează pe eventualitatea iscării unei noi conflagrații mondiale, Uniunea Sovietică răspunde calm și demn, chemînd statele capitaliste la competiția frățescă a unei întreceri pașnice în binecuvîntata lucrare de făurire a progresului economic, cultural și social, spre care aspiră întreaga omenire.

Pavăză a păcii în lume, cheazășie a tihnei și îmbelșugării obștești, mîna puternică a statului ieșit din vîltoarea Marii Revoluții se oferă cu prietenie și încredere tuturor popoarelor. Comunismul nu-i articol de export. Acest adevăr, conducătorii Uniunii Sovietice l-au afirmat de repetate ori. Fiecare popor își urmează calea lui, adoptă regimul politic și orînduirea socială care-i plac. Tocmai de aceea, popoarele lumii pot coexista în mod pașnic, pot întreține relații de colaborare, pot aplana diferendele dintre ele pe cale de tratative pașnice.

Revoluția din Octombrie este ceva mai mult decît un eveniment istoric de proporții grandioase, cu consecințe vădite asupra întregii omeniri. Ea este un stil de viață la înălțimea exigențelor prea mult încercatei omeniri a vremii noastre, care sătulă fiind de blestemul războaielor și de nehozna pricinuită de stările de încordare internațională, vrea să construiască și să trăiască.

REDACTIA

Prof. Chr. N. Ghiauroff: LE JOUR DE LA SAINTE-CENE. Extras din Anuarul Academiei de Teologie „Sf. Clement de Ohrida” din Sofia, t. II (XXVIII), 1951—1952, p. 145—200 (1—56). Text francez și rezumat în limba bulgară.

Scriind cândva despre preocupările biblice neotestamentare ale actualilor teologi ortodocși bulgari,¹ făceam constatarea îmbucurătoare că ele sînt asidui și valoroase, datorită mai ales învățatului titular al catedrei de Studiul Noului Testament de la Academia teologică „Sf. Clement de Ohrida” din Sofia (R.P. Bulgaria), Dl. prof. Hristo N. Ghiauroff.

Avem acum îmbucurătorul prilej de a lua cunoștință de încă o lucrare a Dlui prof. Hr. N. Ghiauroff, care deși apăruse înainte de aceasta cu 5 ani, neavînd-o mai curînd la-ndemîna, nu fusese înglobată în prezentarea bibliografică mai sus amintită. Ea se ocupă de una din cele mai controversate probleme de cronologie evanghelică, pe a cărei soluționare se reazimă învățătura creștină despre materia Sfîntei Taine a Cumîncăturii.

Studiul în chestiune al profesorului bulgar se impune atențiunii cititorului prin amploarea și minuțiozitatea lui, prin bogăția informației bibliografice și iscusită ei valorificare științifică, prin temeinicia și forța argumentației și prin claritatea expunerii.

Se știe că despre Cina cea de Taină vorbesc pe larg toate cele patru Evanghelii canonice. Pericopele respective — Mt. 26, 17—19; Mc. 14, 12—17; Lc. 22, 7—13; Ioan 13, 1 urm. — prezintă unele deosebiri, dintre care cea mai mare și mai importantă se referă la DATA Cinei celei de Taină; sau mai precis, cum spune autorul, la ziua lunii ebraice Nisan în seara căreia a avut loc acest eveniment.

Domnul nostru Iisus Hristos a fost osîndit și răstignit, a murit și a fost înmormîntat vineri 14 Nisan (7 aprilie) anul 30 (33). Cina cea de Taină a avut loc în preseara consumării dramei care a mîntuit lumea; așadar joi 13 Nisan (6 aprilie), anul 30 (33). Așa se știe și se mărturisește în Biserica Ortodoxă Răsăriteană.

Datele acestea au fost stabilite, în cursul vremii, în primul rînd pe temeiul textelor Evangheliilor canonice. Ce ne spun ele în această privință?

După Evanghelia a patra, în anul morții Mîntuitorului 14 Nisan — zi în seara căreia se prăznuia Paștile iudeilor — era o zi de vineri (Ioan 19, 14, 13, 42). Aceeași Evanghelie spune că Cina cea de Taină a avut loc „îna-

¹ Grigorie Marcu: Preocupări biblice neotestamentare în știința teologică bulgară; art. în revista „Studii Teologice”, București, anul III, 1951, nr. 5—6, p. 356—367.

inte de sărbătoarea Paștilor" evreești (Ioan 13, 1), așadar joi 13 Nisan. În ziua următoare, vineri 14 Nisan, Mântuitorul a fost judecat, osîndit și răstignit (Ioan 19, 14). Aceasta din urmă era ziua în care iudeii prăznuiau Paștile (Ioan 18, 28).

Evangeliiile sinoptice diferă în această privință de Evanghelia a patra. Ele spun că Mântuitorul a dat dispoziții pentru pregătirea Cinei celei de Taină pe „ziua întâia a Azimilor” (Mat. 26, 17), „cînd (evreii) jertfeau mielul pascal” (Mc. 14, 12); sau, în „ziua Azimilor, în care trebuia să se jertfească mielul Paștilor” (Lc. 22, 7). În acea zi, Iisus a zis Sfinților Apostoli Petru și Ioan: „Mergeți de ne găliți să mîncăm Paștile” (Lc. 22, 8) — și, de fapt, încă în ziua aceea, după ce s-a făcut seară (cf. Mc. 14, 17), a avut loc Cina cea de Taină. De aci rezultă că, după Evangeliiile sinoptice, Cina cea de Taină ar fi avut loc în ziua de 14 Nisan, cînd se junghia și consuma mielul pascal, iar a doua zi, în 15 Nisan, Domnul a fost răstignit. Dar, după Sinoptici, ziua răstignirii Mîntuitorului a fost tot o zi de vineri (Mt. 27, 62—63; Mc. 15, 42—43; Lc. 24, 53—54). *Diferența aceasta este ea o deosebire de ordin formal, sau o contradicție?* Aici este problema care trebuie soluționată.

Încă din primele veacuri de existență istorică a Bisericii creștine s-au făcut tot felul de încercări merituoase — unele bine intenționate, altele nu — de a se da de firul acestei dificile probleme de exegeză. Literatura în chestiune este de-a dreptul enormă. Soluțiile propuse — pe cît de ingenioase, pe-atît de interesante.

Care sete contribuția Dlui prof. Hr. N. Ghiauroff la limpezirea acestei probleme?

Dsa se angajează într-o discuție a problemei pe cel mai larg plan exegetic, istoric și teologic, propunîndu-și să ajungă la formularea propriei sale opinii în această chestiune atît de frămîntată și de importantă. Pregătirea terenului în scopul propus, ocupă o bună parte din lucrarea D-Sale.

Praznicul evreesc al Paștilor și jertfirea mielului pascal studiate după datele Vechiului Testament (p. 148—151, resp. 4—7)) și după literatura rabinică (p. 151—155, resp. 7—11), duc la o primă concluzie: 15 Nisan este considerată în literatura religioasă iudaică drept prima zi a praznicului Azimelor.

Autorul trece, apoi, la analiza textelor ioaneice (p. 155—160, resp. 11—16) și a celor sinoptice (p. 160—183, resp. 16—39), din care rezultă că în anul răstignirii Mîntuitorului toți iudeii au prăznuit Paștile în același timp, neexistînd nici un indiciu despre existența vreunei disensiuni între căpeteniile religioase și credincioși în această chestiune.

Vechea literatură creștină — prin Sf. Iustin Martirul și Filozoful, Claudiu Apolinarie, Sf. Irineu al Lugdunului, Clement Alexandrinul, Sf. Ipolit al Romei și Sf. Atanasie cel Mare, anchetați în ultima parte a lucrării (p. 183—186, resp. 39—42) — a stabilit de asemenea că în 14 Nisan a fost răstignit Mîntuitorul, într-o zi de vineri și că, deci, Cina cea de Taină a avut loc în seara zilei de joi 13 Nisan.

După ample investigații de amănunt — pe care nu le putem cuprinde în spațiul limitat al unei recenzii — autorul ajunge la următoarele concluzii:

1. — Intre Evanghelia a patra și Evangheliile sinoptice nu există nici o contradicție în ce privește data Cinei celei de Taină;

2. — Cina cea de Taină a avut loc joi 13 Nisan, anul 30 (33); a doua zi, vineri 14 Nisan, Mântuitorul a fost răstignit;

3. — Cina cea de Taină n-a fost o masă rituală pascală iudaică, ci una specială, organizată de Mântuitorul;

4. — Acestei Cine, Domnul i-a dat un caracter religios prin aceea că în cursul ei a instituit Sfânta Taină a Cuminecăturii, a pronunțat marea Sa cuvântare de despărțire de Sfinții Apostoli și a rostit rugăciunea Arhierească (Ioan cap. 17);

5. — Semnificația Cinei celei de Taină este imensă, deoarece atunci a abrogat Mântuitorul Vechiul Testament și a inaugurat Legea cea Nouă, oferind Sfinților Apostoli potirul, rostind dumnezeiasca poftire din Mt. 26, 27—28.

În aceste condiții, e limpede că la Cina cea de Taină Mântuitorul a frânt PÂINE dospită (ἄpros), cum afirmă și Sinopticii, nu azimă (ἄζυμον). Practica Bisericii Ortodoxe Răsăritene — care folosește la Sf. Cuminecătură pîine dospită — este întemeiată pe faptul istoric că Cina cea de Taină, în cursul căreia a fost instituită Sfânta Euharistie, n-a fost o cină rituală pascală iudaică și, deci, ea nu a fost săvârșită cu azimă (pîine nedospită).

Studiul savant al D-lui prof. Hr. N. Ghiauroff ne dă prilej de a recurge cu plăcere la deslușirile lui, în această dificilă problemă teologică, ori de câte ori va fi necesar. Faptul că-l avem și-n limba franceză, îl face accesibil direct preoților, studenților și elevilor Institutelor și Seminariilor teologice ale Bisericii Ortodoxe Române, cărora îl recomandăm călduros, neomițînd a le atrage atențiunea și asupra temeinicelor contribuțiuni exegetice aduse în aceeași chestiune de învățații noștri teologi P. C. Prof. Dr. Vasile Gheorghiu² și Dr. Nicolae I. Nicolaescu.³

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU

Friedrich Müller: GESCHICHTSWIRKSAMKEIT DES EVANGELIUMS IN SEINEM LUTHERISCHEN VERSTÄNDNIS. Zwei Aufsätze. Evangelisches Verlagswerk, Stuttgart 1956, S. 105.

Cartea aceasta, „Eficiența istorică a Evangheliei, în înțelesul său luteran”, este prefătată de către un profesor de teologie luterană din Germania, iar autorul ei este Eminența Sa Dr. *Fr. Müller*, doctor honoris causa al Universității din Halle (1930) și actualul episcop al celor 180.000 credincioși sași evanghelici C. A. din România. Ea a fost alcătuită în vremuri grele (1942), mai ales în rezistența împotriva național-socialismului.

² Vasile Gheorghiu: Sfânta Evanghelie de la Mateiu cu comentariu. 2 vol., 1925—1933, la locurile respective — și mai ales valoroasa lucrare a aceluiași autor: Anul și ziua morții Domnului nostru Iisus Hristos, 1925.

³ N. I. Nicolaescu: Cele patru Evanghelii, dovadă pentru folosirea pîinii dospite la Sf. Euharistie; în rev. „Studii Teologice”, București, anul III. 1951, nr. 9—10, p. 552—558.

lismului și șovinismului german, și drept mărturie că biserica evanghelică de confesiune augsburgiană trăiește în R. P. R., având în fruntea sa pe episcopul Dr. Fr. Müller, Institutul evanghelic de editură din Stuttgart i-a tipărit cartea în anul 1956.

În afară de prefață, cartea aceasta cuprinde două capitole, un rezumat și concluzie, și o observațiune.

Capitolul întâi e intitulat: *Luteranismul ca principal element de trezire a dezvoltării organizației bisericești democrat populare și mijlocirea ei istorică în sud-estul Europei* (p. 11—56).

1. — Răzbirea organizației bisericești reformate la sașii ardeleni și imediatele ei mijlociri istorice. Aici autorul arată ce ecou mare a avut căruțlia reformatului *Honterus*, apărută la Brașov (1543), și apelul lui Melancthon din Wittenberg către pastorul Ramser din Sibiu, la sașii ardeleni, organizați în bresle de meșteșugari, comercianți și obștii țărănești, încât cu toții au trecut la Reformațiune; iar la începutul veacului al XVII-lea, când un principe voia să cucerească orașele săsești din Ardeal, cu ajutorul turcilor, națiunea întreagă săsească a reînnoit jurământul că își va apăra confesiunea și libertatea.

2. — Organizația bisericească reformată la unguri și nemijlocitele dobândiri istorice. Arată mai departe că Reformațiunea a pătruns și la unguri, și anume: calvinismul în primul rînd, unitarismul în rîndul al doilea, iar luteranismul rămînînd în minoritate.

3. — Influența Reformațiunii asupra romînilor. De acord cu profesorul de istorie I. Lupaș, autorul socotește că prin apariția tipărită în limba romînă a Catehismului calvin (1542), Luteranismul a contribuit mult la introducerea limbii romîne în cultul Bisericii Ortodoxe Romîne, însă nici mișunea luterană și nici propaganda calvină ungurească n-au reușit să-i treacă pe romîni la credința reformată. Mai mult decît atît, speranțele calvine, puse în patriarhul Ciril Lucaris din Constantinopol, l-au făcut pe mitropolitul Petru Movilă din Kiev să alcătuiască „Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe”, drept pavăză împotriva tuturor uneltirilor protestante și catolice. De asemenea autorul concludă că romînii și slavii din sud-estul Europei, datorită organizației lor bisericești, — influențată de cea reformată, după părerea autorului — au putut rezista atît puterii statale turcești, cît și influenței bisericești bizantine.

4. — Întrerupere și limpezire prin Contrareformațiune. Autorul amintește de schimbarea stării de lucruri în sud-estul Europei, la sfîrșitul veacului XVII: Ardealul este încorporat la imperiul habsburgic, Diploma Leopoldină, războiul civil în frunte cu Rakoczy, pacea din Sătmar, și susține că în urma influenței bisericilor reformatе, și Biserica răsăriteană a putut să se desfacă de sub jurisdicția apăsătoare a Bizanțului.

5. — Organizația bisericească în sud-est.

Autorul e de părere că organizația bisericească luterană a servit ca pildă pentru toate comunitățile religioase din sud-estul Europei și datorită legislației bisericești a reușit colaborarea pașnică între germanii și romînii din fostul imperiu habsburgic — și că statutul organic pentru autonomia bisericească al lui Șaguna, după primul război mondial, s-a extins și în provinciile de peste munți.

Pe p. 52—55 urmează apoi o anexă ce cuprinde o corespondență sumară între mitropolitul Șaguna și consilierul gubernial Rannicher, în ce privește autonomia Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal, și o corespondență între un catolic și acelaș Rannicher, în ce privește autonomia Bisericii și școalei catolice din Ardeal.

Capitolul al doilea: *Unde vrea istoria să ne ducă azi?* O încercare a unui înțeles nedogmatic al istoriei creștine, spre a cunoaște direcția vremii noastre (p. 56—92).

1. Ce arată fața vremii noastre și de cine depinde realizarea decisivă a problemei istorice ce se desprinde din dînsa?

Față de prefacerile sociale revoluționare din timpul nostru, se întrevede criza culturii europene, prevăzută de Nietzsche și Spengler.

2. Insemnătatea decisivă a tăriei structurii sociale. Unde-i zac cele mai adînci surse ale forței sale?

La întrebarea aceasta, autorul face o comparație între cultura popoarelor greco-romane și cea chineză și japoneză, găsind-o pe cea din urmă superioară, pentru că în centrul acesteia stă reforma socială a lui Confucius, cu problema religioasă, ce constă nu numai în renunțare personală, ci și în a ajuta pe aproapele.

3. Căi bune și rele ale rodirii religioase.

Singur numai Dumnezeu, fiind și stăpîn al nostru, admite încercările, spre pilda tuturor.

4. Ce indică dezbinarea bisericească din timpul Reformațiunii și încordarea produsă printr-însa la popoarele creștine.

Pe baza iubirii lui Dumnezeu și de aproapele, Reformațiunea a înțeles să lupte pentru dreptate socială și libertate, și astfel — spune autorul — ea a contribuit la înflorirea culturii germane și la consolidarea orînduirii sociale, precum și la înnoirea puterilor spirituale ale bisericilor creștine.

5. Pentru ce și de ce depinde anume calea către un viitor fericit?

Popoarele Europei, ferindu-se de imperialismul colonial și necăutînd să stăpînească alte continente, își vor crea viața nouă, fericită, prin muncă socialistă, însoțită de credința religioasă. Problema religioasă însă nu trebuie confundată cu cea socială.

În fine, în „rezumat și concluzie”, autorul spune următoarele: Omenirea de azi stă în fața unui nou urcuș al posibilităților sale de creație. Cunoașterea forțelor naturii se întregeste azi prin transformarea lor în forțe mai valoroase, ce vor ridica nebanuit de mult traiul vieții popoarelor care vor ști să lupte împotriva forțelor ce le apasă. Urcușul unui popor depinde mai ales de structura sa social-morală și de conștiința dependenței de Dumnezeu.

Prin Reformațiune și Contrareformațiune s-au lămurit puterile creatoare, care au contribuit la însănătoșirea vieții sociale, care va progresa spre un viitor tot mai fericit, dacă în centrul său vor sta simțul de răspundere înaintea lui Dumnezeu și dragostea pentru aproapele.

Cu această concluzie se încheie valoroasa lucrare, pe care o recomandăm călduros și cititorilor noștri români.

Pr. Prof. PETRE PROCOPOVICIU

BIBLIA LA RUȘI

Strămoșii poporului rus au avut marea mulțumire, de care s-au bucurat puține popoare, de a dispune, chiar de la încreștinarea lor, de Sfânta Scriptură într-o limbă înțeleasă de fiecare credincios. Apostolii slavilor, Chiril și Metodie, traduseseră Biblia în limba slavonă, limbă vorbită pe vremea aceea de toate popoarele slave.

Biblia tradusă de Chiril și Metodie a îndestulat veacuri de-a rîndul setea religioasă a poporului rus, răspîndindu-se de la cneji și ierarhi pînă la preoți și țărani.

Evoluția firească a limbii ruse a dus, însă, treptat la o diferențiere a ei față de limba în care erau scrise cărțile sfinte ale Bisericii. Astfel, poporul înțelegea tot mai greu aceea limbă, deosebită de limba vorbită de el. Scriitorii bisericești ruși s-au gîndit, atunci, să adapteze limba cărților sfinte la înțelesul poporului; altfel, neputința poporului de a pricepe corect cuvîntul lui Dumnezeu putea duce ușor la rătăcirii și sminteli.

Conștient de această primejdie pentru credința și pietatea poporului rus, marele ierarh Alexei, mitropolit al Moscovei, (1332—1372), începe să traducă Sfintele Evanghelii în limba vorbită de popor. Dar murind, nu putu termina lucrarea. Unul dintre urmașii lui, mitropolitul Ciprian (1378—1406), continuă traducerea, dar valoarea ei era inferioară, deoarece el era de origine sîrbă.

Continua năzuință a poporului rus, de a avea Biblia pe înțelesul său, l-a convîns pe mitropolitul Filip († 1474) să-l îndemne pe evreul convertit și educat de el, Feodor, a traduce din originalul ebraic cartea Psalmilor și Ester, precum și a revizui, tot după originalul ebraic, cărțile Legii și ale Profeților.

Tot în vremea aceea apare pentru prima oară în Rusia, Biblia slavonă completă, publicată de către arhiepiscopul Ghenadie al Novgorodului († 1499). Această Biblie a constituit baza pentru edițiile ulterioare ale Bibliei slavone.

Biblia lui Ghenadie a satisfăcut pentru cîtva timp nevoile imediate, însă, încă de la începutul veacului următor (16), traducătorul Dimitrie Gherasimov, fer. Maxim Grecul și mitropolitul Macarie († 1562) se apucară de corectarea și chiar de traducerea din nou a Psaltirii.

Luptătorii pentru Ortodoxie, din Moscova, cneazul Andrei Curbski și Constantin Constantinovici Ostrojski, după retragerea lor în Lituania, și-au închinat toate mijloacele și puterile pentru apărarea ei. În acest scop, purtară o vie corespondență cu comercianții și boierii influenți din Rusia Apuseană, avertizîndu-i asupra pericolului catolic și protestant. Socolind că cel mai bun mijloc de luptă cu dușmanii Ortodoxiei e înmulțirea și traducerea cărților, se apucară de lucru. Astfel, cneazul C. C. Ostrojski, om influent și demnitar puternic, în jurul anului 1580 a deschis în Ostrog o școală înaltă, cu tipografie, unde a lucrat Ivan Feodorov, primul tipograf rus. Această tipografie, împreună cu cele din Vilna, Lvov și Cracovia, au alimentat mult timp, cu cărți de ritual și de studiu toată Rusia.

Cel mai important monument rămas de la C. C. Ostrojski, datorită rîvnii sale pentru credință, este desigur, „Biblia de Ostrog” (1580—1581).

care a fost prima ediție a Bibliei tipărită în Rusia. Cărțile traduse după Vulgata au fost apropiate, pe cât s-a putut, de textul grec al LXX. Această versiune este de fapt o reeditare a vechii Bibliei slavonești. La alcătuirea ei au colaborat Gherasim Smotritski și clericul Vasile Surajski, care scrie împotriva protestanților cunoscuta lucrare: „Carte despre unica și adevărața credință” (1588).

În veacul 17 se simte nevoia studierii limbii slavone bisericești, pe care poporul o înțelegea din ce în ce mai greu, încât conducătorii Bisericii Ruse s-au străduit să dea traduceri noi, a căror limbă să fie mai vie și mai accesibilă poporului.

Cel ce s-a gândit la o astfel de traducere, în 1633, a fost A. P. Firsov, tălmăciul consulului polonez, care pe lângă altele, traduce Psaltirea, cartea cea mai folosită în popor, într-o limbă simplă și obișnuită, deschizând prin această lucrare o cale nouă în istoria Bibliei la Ruși.

Cea mai importantă lucrare teologică din prima jumătate a veacului 18 a fost îndreptarea și noua tipărire a Bibliei, care dăinuia până atunci în ediția neîndreptată din 1663 și care devenise o raritate bibliografică. În Malorusia — după cuvintele ierarhului Dimitrie de Rostov — era greu a găsi o Biblie chiar pe la biserică. Prima idee despre o nouă ediție îndreptată a Bibliei aparține mitropolitului Iov de Novgorod. Însă, prin decretul din 1712, Petru I încredință acest lucru lui Teofilact Lopatinski, Sofronie Lihudi și corectorilor de la curte, sub supravegherea lui Ștefan Iavorski. Corectorii munciră conștiincios, dar afară de textul LXX luau în seamă și alte texte grecești, ebraic și latin, îndreptările gramaticale făcându-le chiar în text. Către anul 1720 terminară lucrarea, iar în 1723 Sf. Sinod dispuse tipărirea ei. Tipărirea însă se încetini, mai ales din cauza morții lui Petru I (1725).

În 1735, în urma raportului lui Teofan, Sf. Sinod ridică din nou această problemă, când Teofilact era sub judecată. Trebuia să se verifice toată lucrarea corectorilor, deoarece ei au făcut corectările și îndreptările lor, contrar decretului, nu numai după LXX, ci și după altele, care n-au intrat în uzul bisericesc (Akila, Teodotion, Simah, Vulgata). Astfel, a fost lăsată opera corectorilor de mai înainte și se dispuse refacerea ei completă. În 1738, atât corectarea cât și tipărirea ajunseră până la cartea Tovit, dar după aceasta se opriră. În 1741 Sf. Sinod decise ca tot ce se tipărise mai înainte să rămână; corectarea mai departe fu încredințată, pentru a o termina, arhiepiscopului Tadeu Coculovici și prefectului de studii de la Academia din Moscova, Chiril Florinski.

În fine, în 1751 se tipări așa numita „Biblie Elisabetină”, care este o nouă îndreptare a Bibliei slavone după LXX, cu excepția cărților Ezdra III și altele necuprinse în LXX, traduse după Vulgata. Necesitatea era atât de mare, încât după prima ediție a Bibliei, s-au cerut curînd și altele (1756, 1757, 1759).

Veacul 18 reia însă totodată și opera începută de Firsov, ostenitorii pentru crearea unei Bibliei rusești fiind Sf. Tihon Zadonski († 1783), Arhiepiscopul Ambrozie al Moscovei (Zertis Camenski) și Varlaam Liascevski.

De acum înainte limba veche slavonă începe să fie înlocuită tot mai mult de cea rusă, limba vorbită de popor, iar manuscrisele și traducерile

anterioare de limbă slavonă sînt cercetate numai de erudiții iscoditori ai trecutului istoric.

În veacul 19 ia ființă în Rusia „Societatea biblică rusă”, condusă de pastorul Paterson, sub conducerea căruia se traduce Sf. Scriptură, parțial sau total, în 41 limbi ale naționalităților din imperiul rus. Din prudență și respect față de Biserica rusă, această societate n-a tradus Sf. Scriptură și-n limba rusă.

Din 1839 apar traduceri ruse ale Sf. Scripturi direct din limba ebraică. Prima încercare a fost a cunoscutului misionar din Altai, Macarie, a cărei răspîndire a fost oprită, iar traducătorul a fost trimis pentru cîteva săptămîni la pocăință, la Tomsc. În 1842 apărură o nouă traducere în limba rusă, anume a cărților didactice și profetice din Vechiul Testament, de prof. Pavski, litografiată pentru folosința studenților Academiei din Petersburg. Această traducere din limba ebraică a fost însoțită de diferite explicări și adnotări, în care apărură oarecum orientarea raționalistă. În 1844, prin hotărîrea Sf. Sinod fură scoase din uz toate exemplarele traducerii, iar Pavski — supus examinării în ce privește puritatea ortodoxiei lui — își pierdu postul de profesor de religie al moștenitorului tronului.

Atît oberprocurorul Protasov, cît și membrul Sf. Sinod, Filaret de Kiev, susțineau autoritatea exclusivă a textului LXX și păstrarea textului slavon al Bibliei, recurgînd la ediția Bibliei Elisabetine. Dominînd astfel de păreri, mitropolitul Filaret al Moscovei a fost silit să tacă și s-a mulțumit deocamdată cu arătarea exageratelor păreri și expunerea părerii sale proprii, înțelepte, precaute și multilaterale, pe care o prezintă Sf. Sinod sub titlul: „Note despre vrednicia dogmatică și folosirea traducerii grecești a LXX și slavone a Bibliei”. Filaret propuse în acest scop următoarele: 1. să se folosească pentru traducerea cărților canonice ale Vechiului Testament textul vechi ebraic, iar pentru cele necanonice și pentru toate cărțile Noului Testament, textul grecesc; 2. munca de traducere să se repartizeze judicios între diferitele persoane competente pentru această lucrare; 3. să se mențină din LXX și din traducerile slavone împărțirea textului în versete și capitole; de asemenea să se mențină, pe cît permit cerințele limbii, vechea topică a Bibliei slavone; 4. completările necesare la textul original să se redea prin litere cursive distinctive sau prin paranteze; 5. limba să fie simplă, evitîndu-se termenii rari. Slavonismele să se armonizeze cu cerințele clarității; 6. în caz de divergențe între textele masoretic și cel al LXX, să se menționeze ambele texte în paranteze; 7. termenii străini, adoptați de LXX și de traducerile slavone, să fie explicați sumar în subnotări; 8. să se păstreze numirile proprii încetățenite în popor; 9. mai presus de orice, traducerea să fie fidelă, clară și pură.

Respectînd aceste recomandări, bibliciștii ruși G. P. Pavski, arhimandriții Policarp și Moisei, în frunte cu însuși Filaret, traduc întreg Noul Testament, pe care Societatea biblică rusă îl tipărește între anii 1818—1821.

Succesul, desăvîrșit al acestei lucrări începute cu atîta rîvnă, i-a încurajat pe traducători să-și continue lucrul, apelînd și la concursul profesorilor de la Academiiile duhovnicești din Moscova și Kiev, pentru a traduce și Vechiul Testament.

În 1822 se tipări Psaltirea (în curs de un an apare în 12 ediții, în peste

100.000 exemplare) și se continuă cu traducerea Pentateuhului, Iosua, Judecători și Ruth, când deodată opera de tipărire a Bibliei a încetat, din pricina unor dureroase evenimente care au culminat cu lichidarea Societăți biblice ruse, în 12.III.1826.

Acest fapt a cauzat întârzierea cu 50 ani a tipăririi Bibliei în limba rusă. Între timp, bibliciștii ruși, conștienți de necesitatea unei Biblii rusești, și-au continuat opera lor de traducători. În deosebi s-a remarcat neobositul profesor G. Pavski, care și-a multiplicat textul în 300 exemplare, pentru uzul studenților, și arhimandritul Gluharev, care a tradus cărțile Iov și Isaia.

Înscăunarea țarului Alexandru II deschide auspicii favorabile pentru reluarea operei mărețe inițiate de Filaret, înălțat între timp pe scaunul mitropolitan. Filaret luptă cu toată ardoarea sufletului pentru cauza lui, învâcând cele mai convingătoare argumente.

Sf. Sinod încredință în 1858 profesorilor de la cele patru Academii duhovnicești sarcina de a revizui toate traducerile anterioare ale Bibliei ruse și de a face o traducere a întregii Biblii, recunoscută oficial de Biserica rusă. Mitropolitul Filaret urmărea cu atenție lucrul traducătorilor și revizuia fiecare parte tradusă a ei, revizuită în urmă și de Sf. Sinod.

Între 1860—1863 se tipări Noul Testament, iar între 1868—1875 și Vechiul Testament. De la această dată, poporul rus citește Cuvîntul lui Dumnezeu în limba vorbită de el. La această traducere au colaborat profesorii: Golubev, Hvolson, Loviaghin, arhimandritul Grigorie (Poletaev), Ilminski, Milov, Maximovici, Guliaev și alții. Traducerea s-a făcut pe baza textului original ebraic pentru cărțile canonice ale Vechiului Testament și după Biblia greacă, de la care adoptară denumirile celor mai multe cărți, numele proprii, numărul și împărțirea cărților. În această privință s-au respectat îndrumările date de marele Filaret, ilustrînd totodată năzuința continuă a Bisericii ruse de a se fundamenta pe tradițiile ecumenice ale Sf. Părinți.

Vrednicul Filaret n-a trăit să-și vadă visul împlinit. El muri în 1867, încredințînd urmașilor săi sămînța roditoare a Cuvîntului lui Dumnezeu.

În zilele noastre s-a editat, prin grija Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei, o nouă Biblie, care corespunde cerințelor lingvistice și ortografice introduse în U.R.S.S. după Marea Revoluție din 1917.

Prin această nouă ediție a Bibliei, Biserica Rusă urmează cu fidelitate tradiția statornicită armonice cu evoluția firească a limbii, dînd astfel posibilitate credincioșilor să înțeleagă învățăturile divine dăătoare de pace, liniște și mîntuire.

Pr. CHIRIL PISTRUI

POMENIREA MITROPOLITULUI NICOLAE BĂLAN

La praznicul Schimbării la Față a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos — 6 august 1957 — s-au împlinit 2 ani de la săvârșirea lină din viață a celui ce a fost vreme de trei decenii și jumătate Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan.

Mare în toată puterea cuvântului încă pînă era în viață, dominînd cu spiritul său pătrunzător, cu mintea-i luminată și cu treaza sa conștiință ortodoxă viața noastră bisericească din prima jumătate a veacului în care trăim, pe măsură ce trece vremea personalitatea și opera sa ziditoare de epocă nouă apar în lumină tot mai clară. Declarațiile făcute în cadrele solemnităților prilejuite de rînduirea în scaun a celor doi urmași ai săi de pînă acum — I.P.S. Mitropolit Iustin și I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan — și evlavia cu care este pomenit numele său de cler și poporul credincios deopotrivă, stau mărturie despre prezența vie a uriașului care odihnește cu trupul în tinda bisericii brîncovenești a mănăstirii de la Sîmbăta de Sus, în miezul vieții noastre bisericești de astăzi. Tot ce a făcut Mitropolitul Nicolae Bălan — ajutat de generația de clerici și credincioși care l-au înțeles, l-au ascultat și l-au urmat cu fidelitate — pentru întărirea Ortodoxiei românești, poartă pecetea monumentalului. Respectat, iubit și prețuit în viață, amintirea lui ia din ce în ce mai vădit proporții de pomenire obștească, în urzeala căreia nu știi unde încetează recunoștința și unde începe preamărirea geniului său creștin ortodox. S-a identificat cu aspirațiile clerului și credincioșilor Bisericii noastre în măsură atît de profundă, încît Mitropolitul Nicolae Bălan a pătruns în istoria sfintei instituții ca cea mai desăvîrșită întruchipare a Ortodoxiei românești de dincoace de munți.

În lipsa din localitate a I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan — care atunci se ruga pentru odihna sufletului marelui Mitropolit în Catedrala episcopescă din Cluj, în exercitiul îndatoririlor sale canonice de Locțiitor de scaun al acestei Eparhii aflîndu-se — un sobor de zece preoți, în frunte cu P. Sf. Arhiereu Teodor Rășinariu, a săvîrșit la 6 august a.c., după Sfînta Liturghie, în Catedrala mitropolitană, parastasul de doi ani. Credincioșii aflați la rugăciunea deobște, din propriu îndemn, au rămas pe loc, aprinzînd luminări și rugîndu-se laolaltă cu slujitorii bisericești, ca Domnul să odihnească în pace sufletul Mitropolitului Nicolae Bălan.

În aceeași zi de praznic s-au săvîrșit panastase și în bisericile parohiale din Sibiu și din Arhiepiscopie.

La căpățîiul mormîntului său de la Mănăstirea Brîncoveanu, parastasul de doi ani a fost săvîrșit în cadrele îndătinatului pelerinaj de Sfîntă-Măria

mare (Adormirea Maicii Domnului, 15 august), de către I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan, înconjurat de un impunător sobor de preoți și diaconi, de față fiind vreo două mii de credincioși.

REDACȚIA

SĂRBĂTORIREA ZILEI DE 23 AUGUST

A 13-a aniversare a zilei de 23 August a fost sărbătorită în tot cuprinsul țării cu un fast corespunzător cinstirii de care se bucură în conștiința poporului nostru harnic și cuminte evenimentul istoric al eliberării Patriei noastre de sub jugul fascist, de către glorioasele oștiri sovietice și de către forțele patriotice din interior, organizate și conduse la biruință de Partidul Comunist Român.

În Capitala Patriei noastre, București, prin fața tribunei oficiale — în care au luat loc conducătorii de partid și de stat, în frunte cu Dnii *Gheorghe Gheorghiu-Dej*, prim-secretar al Partidului Muncitoresc Român, Dr. *Petru Groza*, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, *Chivu Stoica*, președintele Consiliului de Miniștri al R. P. R., *Gheorghe Apostol*, președintele Consiliului Central al Sindicatelor, ș. a. — ceasuri întregi s-au tălăzuit valurile uriașe ale oamenilor muncii, pionieri, formații muncitorești înarmate, ostași și ofițeri ai forțelor noastre armate, coloane de sportivi, raportînd despre succesele lor în producție și demonstrînd cu vigoare și elan patriotic pentru pace, pentru apărarea cuceririlor epocale ale poporului muncitor și pentru continua întărire a Republicii Populare Române.

La București, ca și în restul țării, șefii cultelor religioase au fost invitați în tribunele oficiale. Prezența lor la desfășurarea celui mai însemnat praznic național al țării noastre, este un efect al libertății religioase și de conștiință pe care Constituția și legile Republicii Populare Române le asigură tuturor cetățenilor țării, mărturie a colaborării loiale dintre cultele religioase și statul de democrație populară și indiciu vădit al simțămintelor patriotice de care sînt animați slujitorii și credincioșii acestor culte.

La Sibiu, în tribuna oficială înălțată în Piața Republicii, alături de reprezentanții organelor de partid, ai sfaturilor populare raionale și orășenesc, ai forțelor armate și de numeroși fruntași în muncă, au luat loc: Înalt Prea Sfinția Sa *Nicolae Colan*, Mitropolitul Ardealului, Eminența Sa Dr. *Friedrich Müller*, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din R. P. R., precum și vicarii celor două culte, P. C. Traian Belășcu și Dl Alfred Herrmann.

Marea sărbătoare națională a poporului nostru a avut un răsunset deosebit și dincolo de granițele țării, unde realizările merituoase ale regimului de democrație populară sînt din ce în ce mai bine cunoscute și mai obiectiv apreciate. Pe lângă telegramele de felicitare primite de la șefii de state și de guverne din acest prilej și pe lângă manifestările și recepțiile organizate de asociațiile pentru cultivarea prieteniei cu țara noastră și de reprezentanțele noastre diplomatice din capitalele altor țări, se cuvine să fie reținute — cu simpatie și interes — mărturiile de prețuire pe care le au pentru noi străinii care ne-au cunoscut în anii din urmă la noi acasă și care au putut să-și dea seama, pe cale de observație directă, de stările reale de lucruri din Republica Populară Română. Acești oaspeți ai țării și ai poporului nostru ospi-

talier, întorși în țările lor, au făcut să amuțească neadevărurile sfruntate pe care o propagandă interesată și dușmănoasă le vîntura urbi et orbi cu intenția de-a ne discredita în fața altor popoare. Un exemplu din cele multe:

Cu prilejul celei de a 13-a aniversări a zilei de 23 August, un grup de bisericieni englezi au trimis organelor conducătoare ale Patriei noastre următorul mesaj:

„La a 13-a aniversare a eliberării, noi dorim să Vă trimitem cele mai bune urări și felicitări. — Este o mare bucurie pentru noi că Biserica Ortodoxă Română sprijină cu atîta tărie ideea justefei cauzei clasei muncitoare și țărănimii din România și apără atît de ferm pacea lumii. Experiența noastră comună din ultimul război mondial reînnoiește nevoia eforturilor pentru dreptate în societate, pentru libertatea omenirii și pentru pace. Noi dorim să asigurăm Biserica Ortodoxă Română de sprijinul nostru în toate eforturile ei spre aceste țeluri”.

Mesajul e semnat de: Rev. L. J. Eliss, Vicar of Christ Church Rotherhyte, A. Bird, Vicar of Edwardstone; Jack Patterill, Vicar of Thaxte; R. H. Thomas, Vicar of Holy Trinity Church; Stanley Evans, Vicar of Holy Trinity, Dalston; Geoffrey Paget-King, Alec A. Harris; Edward Charles, Vicar of Arlesey; Warren McKenna; R. G. Kirkby, Vicar of St. Paul, Bow Common; F. M. W. Davy; Etienne Watts, Vicar of Wrecking.

Mesajul e o mărturie de prețuire pentru țara noastră pornită pe drumul luminos al făuririi unui viitor de pace și bunăstare, dar și o recunoaștere a alipirii statornice a Bisericii noastre de poporul muncitor, ale cărui năzuințe le îmbrățișează fără ezitare și le sprijinește din toate puterile.

GRIGORIE MARCU

DIN ACTIVITATEA ARHIPĂSTORULUI NOSTRU

În numărul precedent al revistei noastre (vezi p. 581—582), am mers cu încreștarea activității desfășurate de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit NICOLAE COLAN al Ardealului pînă la data de 15 iunie a.c. Reluăm firul înregistrării momentelor mai de seamă ale acestei activități, de-a lungul celor trei luni care au urmat.

Arhipăstorul nostru și-a rupt un scurt răgaz și pentru odihna atît de trebuincioasă oricărui ostenitor încărcat de răspunderi, petrecînd 20 de zile la Vatra Dornei. Incolo, a lucrat tot timpul la rezolvirea afacerilor bisericesti curente, în ritmul și cu osîrdia ce-i sînt proprii în oricare răstimp de peste an.

Paralel cu ostenelele reclamate de conducerea bisericească a Arhiepiscopiei Sibiului, I. P. S. Sa a purtat grijă și de Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului, al cărei Locțiitor de Episcop este pînă la alegerea noului titular, deplasîndu-se la fața locului de cîte două ori pe lună, ținînd ședințe de lucru cu Consiliul Eparhial, participînd la sfintele slujbe din Catedrala episcopască a Clujului și făcînd sau binecuvîntînd locașuri de închinare recent construite sau renovate.

Oricare membru al Episcopatului este ocîrmuitor bisericesc și slujitor al lui Dumnezeu în fiecare parohie din Eparhia ce-i este încredințată spre păstorie. Din această evidență confirmată de legile și practica bisericească

decurge obligativitatea efectuării de vizitații canonice chiriarhale. Chiriarhul ocîrmuiește „turma” dreptcredincioasă nu numai prin măsuri administrative sau cuvînte de învățătură pornite de la centrul eparhial, ci și la fața locului, prin contact direct, nemijlocit, cu preoții și credincioșii săi.

I. P. S. nostru Arhiepiscop și Mitropolit NICOLAE nu contenește și nu ostenește într-o alergă „cu timp și fără timp”, cum spune dumnezeiescul Apostol Pavel, în mijlocul păstorilor săi.

Pretutindenea și tuturor le duce, de fiecare dată, cuvînt de dreaptă învățătură creștină ortodoxă, povață părintească de viațuire conformă cu legea morală de Dumnezeu așezată, îndemnare stăruitoare, caldă și convingătoare de-a fi pilde de hărnicie și devotament față de Patria noastră dragă, chemare pătrunzătoare de-a contribui din răsputeri la îngroșarea și întărirea rindurilor celor ce apără pacea și cuceririle vrednicului nostru popor muncitor care astăzi e stăpîn în țara lui. În Catedralele din Sibiu și Cluj, la altarul Sfintei Mănăstiri de la Simbăta de Sus, la Huedin și Năsăud, la Reciu și la Teiuș — unde a sfințit cele dintîi biserici noi din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului —, în vizitațiile canonice de informare de la Poiana Sibiului și Rîșnov, ca și în principalele parohii urbane din Regiunea Autonomă Maghiară, prezența și cuvîntul Arhipăstorului nostru iubit și experimentat s-au afirmat constant pe aceste linii clare și ferme de desfășurare a activității sale chiriarhale.

Lucrul cel mai îmbucurător este ecoul pe care povețele și îndrumările date de I. P. S. Sa l-au avut în sufletele preoților și credincioșilor. În tot locul, puteai citi pe fețele tuturor bucuria întâlnirii păstorului cu obștea dreptcredincioasă și hotărîrea acesteia de a-i asculta fără greș și fără precupetire cuvîntul de învățătură, de îndrumare, de îndemnare. Fenomenul acesta este explicabil nu numai prin atașamentul firesc, tradițional, al poporului nostru credincios față de Sfînta noastră Biserică și față de slujitorii ei mari și mici, ci și prin iscusința cu care I. P. S. Mitropolit NICOLAE — tîlcuitor versat și competent, de-o viață întreagă, al Scripturilor sfînte — știe să actualizeze adevărurile străvechi și veșnic valabile ale Evangheliei. I. P. S. Sa grăiește credinciosului DE AZI, pe potrivă necesităților sale sufletești DE ACUM, ajutîndu-l să îndrăgească viața cu toate aspectele ei pozitive, întărindu-l să biruiască fireștile greutăți ale traiului de toate zilele, stimulîndu-l în muncă, deșteptîndu-i gustul pentru tot ce este creație înaintată, progresistă, făuritoare de tihnă și bunăstare, fortificîndu-i voința de participare și colaborare la orice acțiune de folos obștească. Țara aceasta, binecuvîntată de Dumnezeu cu atîtea bunuri de preț și cu oameni de ispravă, e A NOASTRĂ. Așa cum ne-o făurim și ne-o gospodărim prin osîrdia obștească, așa îi asigurăm un viitor de propășire multilaterală, ale cărui roade le vom culege și noi, și urmașii noștri.

S-ar putea spune: Acestea sînt lucruri de sine-nțelese. E adevărat, dar I. P. S. Mitropolit NICOLAE nu trece pe lingă aceste „lucruri de sine-nțelese” fără cuvenita luare-ăminte. Și, ceea ce este mai important, I. P. S. Sa posedă în cel mai înalt grad „harisma” prezentării lor de așa manieră, încît ele devin de fiecare dată nu numai interesante, dar și atractive, convingătoare pentru ascultători. Cine a fost de față la Năsăud, la Reciu, la Teiuș și în alte părți, și-a putut da seama că în urma acestor binecuvîntate descinderi chi-

riarhale sufletele credincioșilor rămân înviorate, primenite ca holdele după ploile de primăvară. Participarea lor la purtarea sarcinilor obștești înregistrează de fiecare dată apreciable sporuri calitative. Oamenii devin mai buni, mai harnici, mai senini, mai dispuși spre săvârșirea a tot lucrul șolosiilor lor și poporului din care facem parte.

Cu aceste însemnări de ansamblu, lăsăm să urmeze citeva reportaje asupra unor manifestări bisericești din activitatea de peste vară a Arhipăstorului nostru.

REDACTIA

O SĂRBĂTOARE A ÎNFRĂȚIRII: BINECUVÎNTAREA BISERICII ÎNNOITE DIN NĂSĂUD

Credincioșii din parohia Năsăud I, în frunte cu vrednicul protopop pâr. Ioan Pîrțioc, s-au străduit în ultima vreme să-și înfrumusețeze monumentala lor biserică din centrul orașului, care, înafară de frumosul ei iconostas, opera pictorului Smighelschi, în interior nu avea nioi un fel de pictură.

Prin rîvna pictorului C. Băltaru și a meșterului zugrav St. Ccpil lucrările de pictare și zugrăvire a bisericii, precum și de curăține a iconostasului, au fost duse la bun sfîrșit, astfel că I. P. S. Sa Mitropolitul *Nicolae* al Ardealului a binevoit a fixa praznicul binecuvîntării bisericii pe data de Duminică 8 septembrie 1957, la praznicul Nașterii Maicii Domnului.

În dimineața zilei de 8 septembrie — zi cu cer senin și căldură estivală — străzile Năsăudului fremătau de mulțimea credincioșilor care se adunau în jurul bisericii, spre a-și primi cu dragoste pe iubitul lor arhipăstor.

La orele 9.30 a sosit I. P. S. Sa Mitropolitul *Nicolae*, primirea făcîndu-i-se în sunetele clopotelor de către un impunător sobor de preoți, în frunte cu P. C. consilieri eparhiali Dr. Iuliu Goșescu și Ioan Buiu, protopop Ioan Pîrțioc, Năsăud, protopop Ioan Pop, Bistrița, arhidiacon Dr. Ioan Zăgreanu și diacon P. Toaxen din Cluj, precum și 10 preoți din comunele vecine Năsăudului, de către membrii consiliilor parohiale ai celor două parohii din Năsăud și de către vrednicii credincioși din Năsăud.

P. C. protopop I. Pîrțioc a rostit un mișcător cuvînt de bun venit, arătînd dragostea cu care clerul și poporul dreptcredincios îl întîmpină pe I. P. S. Sa Mitropolitul *NICOLAE*. Strădania și rîvna lor pentru înfrumusețarea Casei Domnului — a spus P. C. Sa — să fie considerată ca o neînsemnată și pioasă ofrandă pe altarul înfrățirii pe veci a poporului dreptcredincios, care pînă mai ieri forma două strane, dar astăzi e unit într-un singur cuget și o singură simțire.

În brațe cu simbolul dragostei cu care a fost primit de năsăudeni — buchetele de flori, oferite — I. P. S. Sa a răspuns părintelui protopop I. Pîrțioc, exprimînd toată dragostea sa părintească față de clerul și poporul dreptcredincios de pe valea Someșului, care de astădată, cu o gură și cu o inimă s-au adunat să laude și să preamărească pe Domnul în biserica frumos împodobită din Năsăud. Acesta este un senin că în scumpa noastră patrie, sub înțeleapta conducere și gospodărire a întîistătătorilor ei, poporul dreptcredincios este preocupat deopotrivă de satisfacerea nevoilor trupești și a celor sufletești. În încheiere, I. P. S. Sa roagă pe Dumnezeu ca să

reverse darurile Sale bogate asupra credincioşilor care se vor ruga în această sf. biserică.

A urmat apoi săvârşirea slujbei sfinţirii apei în faţa bisericii, înconjurarea, stropirea şi ungerea ei în exterior şi în interior.

Slujba Sf. Liturghii, săvârşită de I. P. S. Sa Mitropolitul NICOLAE, înconjurat de un sobor de 14 preoţi şi doi diaconi, a început la orele 10.30 în biserica arhiplină de credincioşi, răspunsurile fiind date alternativ de către strana plină de cântăreţii bisericilor din Năsăud, precum şi de cor.

După împărtăşirea credincioşilor, a predicat pâr. consilier eparhial Dr. Iuliu Goşescu despre dragostea creştină şi roadele ei, arătând în cuvinte simţite că roadele îmbeşugate ale dragostei se aseamănă cu roadele mănoase ale câmpului, în anotimpul binecuvîntat al toamnei.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, I. P. S. Sa a vorbit credincioşilor, mîncînd de la textul din Evanghelia praznicului: „Marto, Marto, te sileşti şi spre multe te îngrijeşti, ci un lucru îţi trebuie...” Arătînd bucuria I. P. S. Sale pentru faptul că la acest praznic s-a adunat un număr atît de impunător de preoţi şi popor dreptcredincios, I. P. S. Sa laudă vrednicia năsăudenilor în cele gospodăreşti şi în cele duhovniceşti. Înfrumuseţarea Casei Domnului din Năsăud să fie un simbol al înfrăţirii fiilor neamului nostru peste toate veacurile iar atunci cînd generaţiile mai vechi vor trece din această viaţă, generaţiile care le vor lua locul, să fie crescute în aceeaşi dragoste de patrie, popor şi lege strămoşească.

Cerînd bogate binecuvîntări de la Domnul asupra tuturor dreptcredincioşilor prezenţi la praznic, I. P. S. Sa şi-a încheiat cuvîntarea, dorind tuturor spor în cele duhovniceşti şi materiale.

Inconjurat de clerul şi poporul dreptcredincios care, ca şi la sosire, aşa şi la ieşirea din curtea bisericii, aruncă flori înaintea iubitului lor arhipăstor. I. P. S. Sa se îndreaptă către sala în care s-a pregătit masa comună, fiind întîmpinat de vrednicele credincioase năsăudene care s-au ostenit în cele ale Martei, cu tradiţionala piine şi sare.

Din partea organelor locale au luat parte la masă dl Ferenc D., preşedintele Sfatului popular al raionului Năsăud, Faur Al. secretarul raionului şi Damian St. preşedintele Sfatului popular al oraşului.

A luat apoi cuvîntul părintele Enache Tocilă Sibianu, din Rebrîşoara-Gersa, care a citit o odă ocazională compusă de C. Sa, prinzînd în versuri reuşite măreţia praznicului de la Năsăud.

A vorbit apoi pâr. prot. I. Pîrţioc, care a mulţumit I. P. S. Sale pentru osteneala ce şi-a luat prin participarea la această prăznuire, precum şi tuturor celor ce l-au ajutat în strădania de înfrumuseţare a bisericii.

Ultimii care au luat cuvîntul a fost preşedintele sfatului popular raional dl Ferenc D., care a asigurat pe I. P. S. Sa că va da, ca şi în trecut, tot sprijinul bisericii din Năsăud pentru înfăptuiri în folosul poporului şi pâr. arhidiacon Dr. I. Zăgreanu, directorul Seminarului Teologic din Cluj, în calitate de fost cetăţean al oraşului Năsăud şi de însoţitor al I. P. S. Sale la praznicul de azi.

Masa a luat sfîrşit la orele 16.30 cînd I. P. Sf. Sa Mitropolitul NICOLAE, cu suita, s-a îndreptat spre Cluj.

BISERICA DIN RECIU — PRIMUL LOCAȘ DE ÎNCHINARE DIN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI TÎRNOTIT DE I. P. S. MITROPOLIT NICOLAE COLAN

În parohia Reciu, din protopopiatul raionului Sebeș, înainte cu 17 ani, a fost așezat paroh tînărul absolvent de teologie preotul Ioan Popa. Cîrînd după aceea, paroh și credincioși, în pilduitoare înfrățire, au purces la construirea unui locaș de închinare corespunzător trebuințelor sufletești ale parohienilor. Vreme de 15 ani, bîzuindu-se aproape exclusiv pe propriile lor puteri, au ostenit și au jertfit cu tragere de inimă pentru împlinirea năzuințelor, nerămînînd înapoi nici cu îndeplinirea îndatoririlor lor patriotice și cetățenești.

Pildă făcîndu-se credincioșilor cu cuvîntul și cu fapta, preotul Ioan Popa a purtat grijă de „casa Domnului”, casa tuturor credincioșilor, care se înalța mîndră și încăpătoare pe o cină din partea de răsărit a satului. Între timp, acest osîrduitor păstor de suflete și-a făcut răgaz să-și completeze pregătirea preotească, luînd diploma de licență la Institutul Teologic Universitar din Sibiu. Marele Mitropolit Dr. Nicolae Bălan, care prezida comisia de examinare și era la curent cu strădaniile sale, i-a adresat cu acel prilej cuvînt de laudă și de încurajare.

Tîrnotirea noii biserici din Reciu a fost programată de I. P. S. Sa Mitropolitul *Nicolae Colan* pe ziua luminatului praznic al Înălțării Sfintei Cruci (14 sept.) a. c.

În dimineața praznicului, la cîțiva kilometri depărtare de sat, Arhi-păstorul nostru a fost întîmpinat de un grup de călăreți în costume naționale, care i-au oferit flori și i-au urat bun-venit.

În fața bisericii, aștepta mulțimea de credincioși din Reciu și parohiile din jur, în frunte cu preoții-parohi, și numeroși credincioși ai comunității evanghelice-luterane C. A., cu pastorul lor.

Coborînd din mașină împreună cu însoțitorii săi (P. C. Prot. D. Călugăr, secretar eparhial și Prof. Dr. Grigorie Marcu), I. P. S. Mitropolit *Nicolae* a fost întîmpinat de soborul preoților-parohi din parohiile învecinate, în frunte cu P. C. Pr. Ioan Besoiu, protopopul raionului Sebeș, de P. Cuv. Protos. Anatolie Scurtu și de C. diaconi Iosif Bolog și Vasile Gîrbu de la Catedrala mitropolitană din Sibiu, care au prezentat înaltului ierarh Sfînta Evanghelie și Sfînta Cruce și l-au înveșmîntat cu mantia vlădicească. Într-un cald și succint cuvînt de bineventare, P. C. Prot. Ioan Besoiu a exprimat bucuria clerului și credincioșilor din protopopiatul raionului Sebeș și din parohia Reciu, pricinuită de venirea I. P. S. Mitropolit *Nicolae* în mijlocul lor. Din partea comunității bisericii săsești, a fost salutat în limba germană și i s-au oferit flori. Alte buchete de flori au fost oferite I. P. S. Sale de creștinii ortodocși.

Răspunzînd acestei manifestări călduroase de dragoste și atașament sufletesc, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* s-a folosit de prilejul ce-l oferea participarea credincioșilor sași la praznic spre a arăta cît de bine și frumos este să trăim în pace și bunăvoință toți cetățenii patriei noastre iubite, a mulțumit tuturor pentru primirea făcută și le-a împărtășit arhierestii binecuvîntări.

S-a săvârșit apoi, cu ritualul îndătinat, sfințirea apei, înconjurarea și sfințirea bisericii, pregătirea sfântului prestol pentru jertfa cea fără de sînge și Sfînta Liturghie arhierescă, răspunsurile fiind date de corul bărbătesc și de cîntăreți de strănă. În cursul Sfîntei Liturghii, I. P. S. Sa a hirotonii întru diacon pe un tînăr candidat de preot.

La sfîrșit, în fața ușilor împărătești ale sfîntului altar, C. preot-paroh Ioan Popa a prezentat obicinuita dare de seamă privitoare la mersul lucrărilor de construire și înzestrare a noii biserici parohiale, arătînd că numele jertfitorilor pentru durarea sf. locaș se vor pomeni cu cinstea cuvenită din generație în generație.

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Mitropolit *Nicolae*, vorbind despre însemnătatea praznicului Înălțării Sfîntei Cruci și despre temeiurile cinstirii Sfîntei Cruci de către Biserica noastră. I. P. S. Sa a adresat cuvînt de laudă și mulțumită tuturor celor ce au contribuit la construirea acestui sfînt locaș, iar pe tînărul preot-paroh Ioan Popa l-a distins cu dreptul de-a purta brîu roșu.

După masa comună care a avut loc într-o încăpere spațioasă din sat, I. P. S. Sa s-a îndreptat spre Alba-Iulia, rămînînd peste noapte la Catedrala Reîntregirii Bisericești a romînilor din Ardeal, ca oaspe al P. S. Episcop Policarp Morușca.

A doua zi, Duminică 15 sept. a. c., dimineața, însoțit de P. S. Episcop Policarp, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a pîrces la

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

SFINȚIREA BISERICII DIN TEIUȘ

construită în anii din urmă prin osîrdia credincioșilor din parohia a doua, călăuziți de harnicul lor preot-paroh Ioan Puia.

În fața bisericii, credincioșii, în frunte cu un sobor de preoți și diaconi, așteptau pe înalții ierarhi. Cuvîntul de bineventare, pătrunzător și solemn, a fost rostit de P. C. Victor Năgrea, protopopul raionului Alba-Iulia. Credincioșii au oferit I. P. S. Mitropolit *Nicolae* și P. S. Episcop *Policarp* bogate buchete de flori.

Sfințirea bisericii s-a săvârșit cu ceremonialul îndătinat. Sf. Liturghie arhierescă, începută în biserică, de la ieșirea cu Sfintele Daruri s-a continuat afară, în pridvor, spre a putea fi urmărită de toți credincioșii. În cursul Sf. Liturghii, I. P. S. Sa a săvârșit o hirotonire întru presviter. Răspunsurile au fost date de corul mixt al bisericii parohiale din Alba-Iulia.

După îndătinata dare de seamă asupra mersului lucrărilor de construire a noii biserici parohiale, prezentată de C. preot Ioan Puia, a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului. Atît de astă dată, cît și în cuvîntul de răspuns și mulțumită pîrintească pentru primirea făcută, înaltul ierarh a împărtășit credincioșilor mana învățăturii de credință a Bisericii noastre dreptmăritoare și a făcut cîteva precizări de-o vădită actualitate, care se cade să fie reținute, meditate și valorificate de preoți și credincioși, cu cea mai mare duare-aminte, spre binele sfîntei instituții care ne cheazăuiește mîntuirea sufletească și spre întărirea patriei noastre iubite, care ne ocrotește și ne asigură un viitor de pace și propășire.

La primirea făcută în fața bisericii din Teiuș, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* a interpretat praznicul sfințirii noului locaș de închinare ca un prilej de a aduce lui Dumnezeu îndoită mulțumire: pentru ducerea la bun sfârșit a acelei lucrări și pentru roadele îmbelșugate cu care a binecuvîntat și răsplătit în anul acesta ostenele harnicilor truditori de pe ogoare. Recolta deosebit de bună din acest an, trebuie valorificată creștinește și patriotic, astfel încît să se adeverească cuvîntul Scripturii care zice că „celui cu mult nu i-a prisosit și celui cu puțin nu i-a lipsit”. Era limpede pentru oricine că înțelesul acestei îndemnări nu putea fi altul decît acela de-a se spori actele de caritate și de a contribui cu toții la satisfacerea trebuințelor superioare ale patriei noastre, prin achiziții și contractări de cereale și alte produse agricole, pentru care statul acordă prețuri și avantaje deosebit de favorabile producătorilor.

Avîntul constructiv care caracterizează și înflăcărează astăzi țara întreagă, a fost remarcat și apreciat de I. P. S. Sa în cuvinte pătrunzătoare. De la Sibiu la Cluj și Năsăud, de la Vatra Dornei la București, de la Tîrgu-Mureș pînă la Sf. Gheorghe și Orașul Stalin, peste tot pe unde am umblat, am văzut ridicîndu-se noi fabrici și uzine, spitale și școli, sonde petrolifere. Un imens șantier este țara noastră astăzi. Și bucuria mea a fost deplină cînd am văzut că alături de aceste construcții de folos obștesc, se înalță turle de biserici noi, iar cele bătrîne se înnoiesc. Binecuvîntat este un popor ca al nostru, care se îngrijește deopotrivă de cele ale sufletului și de cele ale trupului, de patria aceasta de pe pămînt și de patria cealaltă, a sufletelor credincioase, din cer.

Lăudînd alipirea credincioșilor față de Sfînta Biserică, I. P. S. Sa a spus că cel mai frumos locaș de închinare este acela care-i cercetat de credincioși. La Reciu și la Teiuș — ca și în alte părți ale Arhiepiscopiei Sibiului și Episcopiei Clujului — I. P. S. Sa a văzut peste tot biserici pline de credincioși.

Prin sublinieri de natura aceasta, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* contribuie realmente la temeluirea credincioșilor pe piatra mărturisirii credinței celei drepte și la orientarea lor dreaptă și cinstită în problemele vremii, determinînd atitudini din care capătă folosință și Biserica și Patria.

La Teiuș, ca și la Reciu, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a lăudat și binecuvîntat jertfelnicia credincioșilor pentru podoaba casei-Domnului, iar pe preotul-paroh Ioan Puia l-a distins cu brîu roșu.

În asistență, se aflau Dnii Florin Boboșca, inspector general în Departamentul Cultelor și I. Sîntimbrean, împuternicitul pentru Culte al regiunii Hunedoara.

După masa comună, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* și P. S. Episcop *Policarp* au vizitat parohia Geoagiul de Sus, unde acum 400 de ani ființa o episcopie. Înapoiți la Teiuș, au vizitat biserica revenită, întreținîndu-se cu preoții-parohi, cu membrii Consiliului parohial și cu epitropii.

Spre seară, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* s-a înapoiat la reședința sa.

Sfințirile de biserici din Reoii și Teiuș au lăsat impresii de neșters în sufletele preoților și credincioșilor prezenți la praznic.

SFINTIREA BISERICII RENOVATE DIN SÎMBĂTA DE SUS

În parohia Sîmbăta de Sus (apuseană), există o biserică străveche, zidită de tatăl binecredinciosului domn al Țării Românești Constantin Brîncoveanu. Urmașii voievodului muntean, care aveau pămînt prin partea locului, s-au îngrijit îndeaproape de acest sfînt locaș de închinare, lărgindu-l, zugrăvindu-l și făcîndu-i periodic reparațiile necesare.

Înainte cu cinci ani, biserica brîncovenească din Sîmbăta de Sus (apuseană) a fost repusă în reparație, fiind înnoită în întregime. Totodată, a fost pictată din nou, restaurîndu-se vechea pictură pe unde se putea și pe cît s-a putut. Această lucrare Domnului bine-plăcută este rodul jertfelniciei credincioșilor din parohia amintită, îndemnați și călăuziți la lucru de către tînărul și destoinicul lor paroh, C. Preot Nicolae Toderici.

În scopul binecuvîntării bisericii reînnoite, Duminică 6 oct. a. c. I. P. S. Mitropolit NICOLAE al Ardealului s-a deplasat la Sîmbăta de Sus, fiind însoțit de P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belașcu, P. C. Consilieri Gh. Secaș și Ioan Vlad, P. C. Prof. Dr. Nicolae Mladin și C. diaconi catedrali Iosif Bolog și Vasile Gîrbu.

În întîmpinarea înaltului ierarh au apărut, în hotarul comunei, călăreți în costume naționale. În sat, pînă la biserică, drumul fusese împodobit cu brazi, covoare și icoane. La poarta bisericii, I. P. S. Mitropolit NICOLAE a fost primit de un sobor de 23 preoți în odăjdii, de credincioși și de corul Catedralei mitropolitane din Sibiu, dirijat de P. C. Prof. Gh. Șoima. P. C. Prot. A. Brumboiu (Făgăraș) și președintele Sfatului Popular al comunei au rostit cuvîntări de bun venit, oferindu-se totodată tradiționala pîine și sare. Răspunzînd, I. P. S. Mitropolit NICOLAE a arătat vechimea bisericii, legătura credincioșilor cu ea, relațiile strînse dintre Biserică și Stat și buna înțelegere în care conlucrează pe teren reprezentanții Bisericii și organele puterii populare.

S-a săvîrșit apoi, cu ritualul cuvenit, binecuvîntarea bisericii renovate, urmată de Sf. Liturghie arhierescă, răspunsurile fiind date de corul Catedralei mitropolitane din Sibiu.

După Sf. Liturghie, I. P. S. Mitropolit NICOLAE a vorbit credincioșilor, făcînd o grăitoare paralelă între praznicul Sfintelor Paști și praznicul binecuvîntării bisericii. De trei ori s-au rostit aci cuvinte pe care le auzim numai la Sf. Paști: „Veniți de luați lumină”, „Deschideți porțile voastre și va intra împăratul mării”, „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa”. La Paști, prăznuim învierea Domnului cea întru mărire, iar acum prăznuim reînvierea acestui sfînt locaș de rugăciune, hărăzit izbăvirii sufletești a tuturor celor ce se vor ruga într-însul. Aici, fiecare credincios ia lumină pentru viața lui, așa cum de Paști duce acasă, de la biserică, lumină din lumina Învierii. De aceea, prilejul renovării și binecuvîntării acestei biserici este cu adevărat zi de Domnul rînduită ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa.

I. P. S. Sa a evocat în cuvinte calde alipirea de biserică a generațiilor trecute, dînd-o ca pildă credincioșilor de astăzi. Aci la Sîmbăta de Sus și în împrejurimi, sînt multe și vii urmele legăturii credincioșilor cu Sfînta Biserică. Amintirea lui Constantin Brîncoveanu este în Țara Făgărașului tot alături.

de proaspătă ca și aceea a lui Ștefan cel Mare și Sfânt în Moldova. Părintele Nicolae Toderici și jertfitorii credincioși pentru renovarea locașului de închinare din această parohie, au dovedit că știu prețui trecutul nostru bisericesc și romînesc și că sînt hotărîți să păstreze și să valorifice tot ceea ce el ne-a transmis de preț.

I. P. S. Mitropolit NICOLAE a încheiat îndemnînd pe ascultători să crească în credința față de Părintele ceresc și în dragostea față de Patria noastră pămîntească, patrie care ne cuprinde, ne ocrotește și ne hrănește pe toți.

După aceea, a vorbit C. Preot N. Toderici, parohul locului, despre datoria credincioșilor de a păstra și înnoi cele lăsate nouă de strămoși. C. Sa a făcut un scurt istoric al bisericii la altarul căreia slujește Domnului, arătînd că ea a fost zidită în jurul anului 1657 de vornicul Preda Brîncoveanu. Înnoită și pictată în 1784 de Nicolae și Manolache Brîncoveanu, ea a mai fost reparată și lărgită în anii 1889 și 1911, iar între anii 1952—57 a fost renovată radical, de la acoperiș și pînă în temelie. Acum, împodobită ca o mireasă a Celui Preaînalt, biserica renovată își așteaptă închinătorii cu cuget curat, căci mai frumoase decît zidurile și zugrăvelile unei biserici sînt sufletele celor ce o cercetează regulat, se roagă cu osîrdie și pleacă la casele lor întăriți întru cele dinăuntru ale lor și îmbunați în conduita lor.

Indemnînd pe credincioși să țină mereu proaspătă pomenirea ctitorilor Brîncoveni și a marelui Mitropolit Nicolae Bălan, C. Preot N. Toderici a încheiat mulțumind I. P. S. Mitropolit NICOLAE pentru binecuvîntarea bisericii renovate. De asemenea a mulțumit celor ce au cîstit praznicul cu prezența lor, organelor locale ale puterii de stat pentru sprijinul dat și credincioșilor parohiei pentru munca și rîvna dovedită în săvîrșirea lucrărilor de renovare a bisericii parohiale.

La masa de obște, au vorbit: P. C. Prot. A. Brumboiu despre vrednicia părintelui N. Toderici, P. C. Vicar Tr. Belascu despre legătura Anghipăstorului cu credincioșii și despre datoriile față de Biserică și Patrie, — și un credincios din parohie.

A mulțumit tuturor I. P. S. Mitropolit NICOLAE, îndemnîndu-i să fie fii buni ai Bisericii și cetățeni devotați Patriei.

Praznicul acesta a lăsat în sufletele tuturor participanților amintiri de neșters și i-a umplut de rîvna de a plini bunele îndemnuri ce le-au fost date acolo.

DESCHIDEREA NOULUI AN ȘCOLAR LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN SIBIU

Datorită pregătirilor făcute cu spirit gospodăresc în cursul verii de către ocîrmuirea și administrația Institutului nostru Teologic de grad Universitar, această instituție de pregătire a clerului Bisericii ortodoxe ardeleni și-a putut porni activitatea noului an școlar 1957—1958 în condiții bune și în termenele prevăzute de dispozițiile regulamentare. În tot cursul lunii septembrie, au avut loc — potrivit programării — examene anuale ale sesiunii de toamnă, examene de cunoștințe religioase aprofundate și examene de ad-

mitere în anul I, precum și o sesiune de examene de diplomă de licență în teologie.

Cursurile noului an școlar au început în dimineața zilei de 1 oct. a. c.

Sîmbătă 5 octombrie a. c. s-a desfășurat, cu ceremonialul îndătinat, festivitatea inaugurării noului an școlar. Dimineața, între orele 8—11, în parclisul (capela) Institutului, un sobor de profesori și studenți hirotoniți au săvîrșit Utrenia și Sfînta Liturghie, urmate de rugăciunea de invocare a Duhului Sfînt, — de față fiind I. P. S. Mitropolit NICOLAE al Ardealului, înconjurat de slujitori bisericești de la centrul eparhial și Institut.

La orele 11, în aula Institutului, s-a desfășurat programul festivității deschiderii noului an școlar. La masa prezidială, a luat loc I. P. S. Mitropolit NICOLAE al Ardealului, împreună cu locțiitorul rectorului, P. C. Pro-rector Dr. Spiridon Cîndea. În sală, pe lîngă profesori și studenți, se aflau: P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belașcu, P. C. Consilieri arhiepiscopesci, slujitori bisericești de la Arhiepiscopie și Institut, ș. a.

Corul studenților teologi, dirijal de P. C. Conf. univ. Gheorghe Șoima, a executat rugăciunea „Tatăl nostru”, după care a luat cuvîntul P. C. Pro-rector Dr. Sp. Cîndea. P. C. Sa a scuzat lipsa rectorului Institutului de la festivitate, care era suferind, și apoi a făcut o caldă și documentată prezentare a sublimului preoției creștine ortodoxe, adevărată prelegere inaugurală a cursurilor noului an școlar. P. C. Sa a exprimat mulțumiri respectuoase și călduroase I. P. S. Mitropolit NICOLAE al Ardealului, pentru sprijinul moral și material pe care-l acordă cu mărinimie Institutului, — precum și Departamentului Cultelor, Prea Fericitului Patriarh Justinian, și PP. SS. Ierarhi ai Eparhiilor Mitropoliei Ardealului și Mitropoliei Banatului.

CUVÎNTAREA P. C. PRO-RECTOR SP. CÎNDEA

În acest miez de toamnă semănătorii harnici pășesc în lungul brazdei și împrăstie cu dărnicie și cu dragoste curată în largul ogoarelor semințele cele mai alese ale grîului curat, care rodesc pîinea vieții de fiecare zi.

În acest miez de toamnă s-au deschis larg porțile tuturor școlilor din cuprinsul patriei noastre iubite, pentru ca semănătorii ideilor și ai progresului să împrăstie cu elan și îmbelșugare în ogorul vieții spirituale al tineretului, semințele cunoașterii, semințele culturii adevărate.

Și iată că în acest miez de toamnă, după ce am săvîrșit astăzi Sfînta Liturghie, după ce am înălțat rugăciuni curate Tatălui ceresc, implorînd harul și ajutorul Său dumnezeiesc peste gîndurile, peste dorințele și strădaniile noastre, facem în chip festiv deschiderea anului academic 1957/1958 și la Institutul nostru teologic din Sibiu.

Din fața altarului bisericii în care liturghisim și de la înălțimea catedrelor la care slujim vom semăna și în acest an — ajutați și înălțați de harul Duhului Sfînt — semințele curate ale adevărului creștin ortodox, care rodesc pîinea vieții spirituale, pîinea vieții celei veșnice.

Făcînd acum acest început de an școlar trebuie să mărturisim că atît profesorii cît și studenții Institutului Teologic Universitar din Sibiu sîntem

copleșiți de o bucurie mare, de o bucurie aleasă — deosebită și anume bucuria de a face astăzi pe cea de o sută patruzeci și șaptea deschidere a anului școlar la această venerabilă instituție de cultură și viață creștină ortodoxă și românească din Ardeal, la această cea mai veche și mai statornică școală teologică ortodoxă din întreg cuprinsul țării noastre. Este fără doar și poate o bucurie care obligă deopotrivă pe profesorii și studenții acestui Institut...

Noi știm foarte bine că în cursul celor 146 ani școala aceasta a fost alma mater, a fost vatra de lumină, care a crescut, a format și a trimis neîntrerupt la propovăduire generațiile de preoți, care au slujit cu aceeași sfîntenie liturgia mîntuirii la altarul Bisericii și la altarul neamului.

Noi știm foarte bine că acești vrednici înaintași, cuminecîndu-se din potirul acestei școli, s-au identificat pînă la sfînta mucenicie cu idealurile și cu interesele unei Biserici smerite și sărace, dar plină de duh și adevăr și cu idealurile și cu interesele unui popor abia tolerat pe plămurile sale, dar plin de nădejdi și pătruns pînă în măduva ființei sale de dreptatea cauzei, pentru care au trăit, au luptat și au murit moșii și strămoșii noștri. Generațiile de preoți crescuți în această școală au fost neconținut una cu poporul pe care l-au păstorit, au fost după cuvîntul poetului „preoți cu crucea-n frunte” în toate luptele, în toate răscoalele, în toate revoluțiile purtate pentru dreptate, pentru libertate, pentru lumină, pentru progres, pentru o pîine mai bună și pentru o viață mai îmbelșugată a oropsitului nostru popor.

Idealul cel mai înalt al acestei școli a fost totdeauna și este și astăzi acela de a crește, de a forma și de a da preoți cît mai buni, cît mai desăvîrșiți și cît mai integrați în aspirațiile și năzuințele sfîntei noastre Biserici ortodoxe și ale dreptcredincioșilor ei creștini.

*

Privită în perspectiva largă a eternității preoția este slujbă frumoasă. Ceea ce dă preoției strălucire și frumusețe veșnic neapusă *este în primul rînd originea ei dumnezeiască.*

Mîntuitorul Iisus Hristos a ales pe cei doisprezece și pe cei șaptezeci, cărora le-a acordat puterea și autoritatea. Sa și i-a întărit prin Duhul Sfînt.¹ Eu v-am ales pe voi și nu voi pe mine. Apostolii, la rîndul lor, nu numai că au îndeplinit slujba ce li s-a încredințat, dar au instituit prin punerea mîinilor episcopi, preoți și diaconi, lăsîndu-i ca urmași în slujba apostolească.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, referindu-se la originea dumnezeiască a preoției și la puterea ei excepțională a spus: „preoția se exercită pe pămînt, dar rangul ei face parte din categoria lucrurilor cerești; și cu drept cuvînt pentru că nu un om, nu un înger, nu un arhanghel și nici vreo altă putere spirituală creată i-a fixat acest rang, ci Duhul Sfînt însuși. El acordă înalta sa încredere oamenilor — deși ființe îmbrăcate în corp — să îndeplinească această slujbă cu totul îngerească... Dacă reflectăm că acela, care poate să se apropie de această natură prea fericită și nemuritoare, este un om îmbrăcat în carne și sînge, atunci rămînem uimiți de profunzimea misterului

¹ Mat. 10, 1; Luca 10, 1; Ioan 6, 71; Fapte 2, 1, etc.

și în același timp, pătrunși de măreția puterii, pe care harul Sfântului Duh a încredințat-o preoților”.²

Sfântul Grigorie Teologul contemplând originea divină a preoției și frumusețea ei cu totul deosebită, a spus: „Eu văd pe preot stînd alături de îngeri, preamărind pe Dumnezeu alături cu arhanghelii, aducînd jertfe la altarul cel de sus, luînd parte la slujba de preot împreună cu Iisus Hristos înnoind făptura, restabilind chipul lui Dumnezeu în om, slujind lumii celei de sus, ba, ceva mai mult, devenind întrucîva Dumnezeu și pre alții Dumnezeu făcîndu-i”.³

Sfântul Efrem Sirul înalță un adevărat imn de slavă preoției, spunînd: „Minune uimitoare, putere nespūsă, mister înfricoșat al preoției! Slujbă sfîntă, sublimă, de neprețuit, cu care Hristos după venirea Sa pe pămînt, a binevoit să însărcineze pe nevrednicele Sale făpturi! Vă rog în genunchi, cu lacrimi și cu suspine, să cinstiți acest tezaur al preoției — tezaur, pentru cei care știu să-l păstreze cu sfințenie și cu vrednicie. Dar cum voi putea să slăvesc demnitatea preoțească?... Ea întrece orice idee, orice știință. Sfîntul Ap. Pavel la ea se gîdea după părerea mea, cînd scria: O, adîncul bogăției, al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu!... Eu îl văd pe preot în mijlocul sfinților, în cetele curții împăratului împăraților. În mijlocul celor fără de trup (spiritelor), strălucitoare de slavă, pline de iubire, el se desfătă în apropierea (intimitatea) Domnului său, Creatorul și izvorul a toată lumina: el își exprimă o dorință și această dorință este împlinită”.⁴

Măreție și splendoare deosebită împrumută preoției — în al doilea rînd — puterea ei cu totul neobișnuită.

Reflectînd asupra acestei puteri, pe care Dumnezeu o dă preotului odată cu harul preoției, Sfîntul Ioan Gură de Aur spunea: „Prin oficiul lor preoții îndeplinesc adevărate minuni și multe alte lucrări nu mai puțin însemnate, spre slava lui Dumnezeu și mîntuirea noastră. Și apoi, făpturi, cari locuiesc pe pămînt, de care le este legată existența, să fie puse la chivernisirea lucrurilor cerului, la exercitarea acestei puteri, pe care Dumnezeu n-a dat-o nici îngerilor, nici arhanghelilor! Căci nu acestor spirite s-a zis: Tot ce veți lega pe pămînt va fi legat și în cer; și tot ce veți deslega pe pămînt va fi deslegat și în cer (Mat. 18, 18). Principii pămîntului au și ei puterea de a lega, dar numai trupurile; legătura, de care vorbește Evanghelia, este o legătură care încătușează sufletul și se extinde pînă în ceruri: tot ce fac preoții aici jos, Dumnezeu întărește sus; Stăpînul confirmă sentința slujitorilor (miniștrilor) săi”.⁵

După Sfîntul Ioan Gură de Aur preoția este mai presus de regalitate, mai presus de orice stăpînire lumească, așa după cum sufletul este superior trupului.⁶ El consideră puterea împăraților și a oricărui stăpînitori pămîntesci mult mai mică și mai neînsemnată în fața lui Dumnezeu decît demni-

² Sf. Ioan Gură de Aur, Despre preoție, Cartea III. Cap. I, 4.

³ Sf. Grigorie Teologul, Apologie despre fugă, cap. 73.

⁴ Sf. Efrem Sirul, Cuvînt despre preoție.

⁵ Sf. Ioan Gură de Aur, op. cit. Cartea III, cap. 4 și 5.

⁶ Același, op. cit. Cartea III, cap. 1.

tatea preotească.⁷ Negreșit, suveranul și guvernanții unei țări țin în mîinile lor destinul unui popor, pe care îl pot duce la fericire sau la risc. Succesul ori insuccesul lor nu sînt însă decît vicisitudini vremelnice care se vor șterge sau se vor risipi mîine, ori fie și atunci, cînd se va încheia existența planetei noastre. Cel mai umil preot din sat, însă, îndeplinește un oficiu mult mai gingaș și mai mișcător prin consecințele lui. Munca sa neștiută, dar sublimă, deschide staulul fericirii, în care trebuie să se strîngă turma pentru veacurile, care nu se vor isprăvi niciodată.⁸

Sfîntul Simion al Tesalonicului, vorbind despre puterea și frumusețea demnității preoției a spus între altele, următoarele: „Prin taina preoției preotul devine însuși serafimul care vede direct tainele lui Dumnezeu, se apropie de ele, se face părtaș lor, le deține și le săvîrșește. Căci noi sîntem deținători și ispravnici ai tainelor lui Dumnezeu.

Prin taina preoției noi am devenit stătători înaintea lui Dumnezeu și organe prin care alții sînt puși în legătură cu Creatorul, am devenit cale și povătuitori altora spre Lumina cea adevărată.

Prin taina preoției am devenit heruvimii, care văd pe Cel ce vede toate și purtătorii de foc, care țin carbunele cel viu.

Prin taina preoției noi sîntem tronul pe care se odihnește Cel ce este pretutindeni și veșnic neobosit.

Prin taina preoției noi sîntem îngerii care liturghisesc jos pe pămînt liturghia pe care îngerii o slujesc sus în ceruri. Căci prin noi, cei ce sîntem din firea cea smerită și căzută, ia loc în lume Cel ce toate le cuprinde și El însuși este necuprins. Prin noi se vede și se pipăie Cel nevăzut, se pricepe Cel neajuns de mînte și se împărtășește celor muritori.

Prin taina preoției noastre se face și se arată, se dă și se poartă, se sălășluște și se îmbracă, se minie și se împacă, se îmblînzește și se împărtășește Cel ce se împarte pururea și niciodată nu se desparte, Cel ce se mincă pururea și niciodată nu se sfîrșește.

Prin taina preoției noi cei ce sîntem țărîină și lut ne arătăm puteri și stăpîniri. Și chiar mai mult decît atît, pentru că noi cu puterea preoției ne facem ziditorii unei zidiri mai bune și ne facem chiar părinții fiilor lui Dumnezeu și lucrători celor ce sînt dumnezei după dar și păcatului pierzători și izbăvitori de suflete și dezlegători de legăturile cele veșnice și descuietori ușilor raiului și lucrători de lucrurile cele dumnezeiești și chiar lucrători împreună cu Dumnezeu ne arătăm spre mîntuirea oamenilor.

Deci noi preoții sîntem mîntuitori și ziditori de suflete și povătuitori către cer și lumină și viață și părinți și păstori și păzitori cărora Dumnezeu ne-a dat să avem pe pămînt puterea Lui.⁹

Multă frumusețe, multă strălucire și multă demnitate împrumută preoției și valoarea obiectului, de care se ocupă ea.

⁷ Același, op. cit. Cartea IV, cap. 1.

⁸ Abbé Thellier de Poncheville. Dans la mêlée de son temps. (La vie catholique, nr. 320, 15 noembrie 1930, p. 1), cit. după Pr. Petre Vintilescu Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor, București, p. 63.

⁹ Simion Tesalonicianul: „Despre preoție”, Migne P. G. Tom. 155, p. 956—957.

Noi știm că preoții se ocupă de suflet și „sufletul este de la Dumnezeu, este prin urmare dumnezeiesc, este părtăș al nobletei celei de sus, către care tinde chiar și dacă este înjugat la un trup rău”.¹⁰

a) Valoarea cu totul deosebită a sufletului în comparație cu celelalte bunuri reiese clar în primul rînd din actul creației.

Dacă vom analiza actul creării lumii întregi de către Dumnezeu și vom medita asupra lui, vom vedea cu ușurință cît de superior și cît de valoros este sufletul în comparație cu tot ceea ce Dumnezeu a creat atît în lumea văzută cît și în lumea cea nevăzută. Prin cuvînt Dumnezeu a plămuit și cele cerești și cele pămîntești. A zis numai și îndată s-au făcut îngerii, soarele, luna, stelele, sburătoarele, plantele, animalele și tot ceea ce noi vedem. Cînd să zidească însă pe om, Creatorul a stat mai întîi și s-a gîndit. A ținut apoi un fel de sfat cu celelalte fețe ale Sfîntei Treimi și a zis apoi: „Să facem om după chipul și asemănarea noastră” (Facere I, 26). După aceea ca să plămuiască trupul a luat, cu dumnezeieștile Sale mîini, țărîna din pămînt și a zidit trupul omului. Iar ca să dea suflet acestui trup, însuși Dumnezeu a suflat, în fața chipului de lut, suflare de viață, făcîndu-l astfel după chipul și asemănarea Creatorului. Pe toate Dumnezeu le-a făcut numai prin cuvînt, dar la zidirea omului Dumnezeu a gîndit, a ținut sfat, a spus cuvînt, a săvîrșit lucrare și a suflat viață, deosebind prin aceasta pe om de toate celelalte creaturi.

Cu drept cuvînt s-a putut spune, deci, că prin suflet omul covîrșește chiar și pe îngerii, pe aceste ființe spirituale, pentru că îngerilor nu li s-a spus că sînt zidiți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, așa după cum s-a spus despre oameni și după cum de fapt sîntem. „Sufletul este lucrul cel mare al sfatului dumnezeiesc, este icoana lui Dumnezeu, este o vie închipuire a Sfîntei Treimi”.¹¹

b) Valoarea extraordinară a sufletului, reiese în chip lămurit și din suferințele dreptului Iov. Pentru încercarea răbdării și a credinței acestui om drept, Dumnezeu a îngăduit diavolului să se atingă de toate avuțiile lui, de copiii lui și chiar de sănătatea trupului lui, dar a poruncit ca nicidecum să nu se atingă de sufletul acestui drept. „Iată toate cîte are el le dau îie, dar de sufletul lui să te ferești”. (Iov. II, 6).

Tot ceea ce a avut bogatul Iov s-a pierdut, sub atingerea diavolului, căci i s-au furat nenumărate turme de vite, i s-au dărîmat palatele, i-au murit feciorii și fetele și el însuși s-a îmbolnăvit cumplit. Sărac, fără de copii, fără de casă, zăcea în afară de cetate, plin de bube din creștet pînă în tălpi. Totul a pierdut dreptul Iov și totuși n-a pierdut nimic atîta vreme cît nu și-a pierdut împreună cu aceste bunuri și sufletul său. Vedem acest lucru din faptul că prin suferință, prin răbdare, prin virtute și credință vie Iov a ajuns să aibă îndoită și întreită avere, să aibă feciori și fete mai mulți și mai buni și chiar sănătate mai multă.

Dar în același timp, din această întîmplare constatăm că Dumnezeu însuși, atît de mult cinstește și atît de mult prețuiește valoarea sufletului omenesc încît chiar și atunci cînd ne ispitește, ne ceartă sau ne pedepsește

¹⁰ Sf. Grigorie Teologul, op. cit. 17.

¹¹ Ilie Miniati Didahii, p. 127. București 1897.

și permite diavolului să ne vatăme în toate lucrurile prețioase ale lumii acesteia, îi poruncește ca de suflet să nu se atingă.

c) Valoarea excepțională a sufletului în comparație cu alte valori reiese și din unicitatea sufletului, din faptul că noi fiecare n-avem decât un singur suflet. În legătură cu aceasta, Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „În lume sînt multe bunuri și multe frumuseți și de ne va lipsi una rămîne cea-laltă, de se va strica una din acestea ne mîngăiem prin averea celeilalte, și iar de se vor pierde azi, se vor afla mâine, precum îndoit și întreit le-a aflat și dreptul Iov. Dar sufletul este unul... și de vom pierde pe acesta cum vom viețui? Pentru aceea de vom pierde comorile noastre, moșile noastre, casele noastre, părinții, frații, copiii, sănătatea, mărirea și cinstea și nu vom pierde sufletul, nimica n-am pierdut. Și invers: chiar de le vom avea pe toate acestea și am pierdut sufletul, am pierdut totul. Și acelea să fie pierdute, de se va dobîndi sufletul, nimica nu păgubim, cînd din potrivă pe acelea avîndu-le de se va pierde sufletul nimica nu folosim”.¹²

d) Și mai evidentă apare valoarea extraordinară a sufletului din faptul că sufletul este nemuritor.

Pentru aceea, adevărat este cuvîntul Scripturii: „Că ce va folosi omului de va dobîndi lumea toată și își va pierde sufletul? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?” (Marcu VIII, 36).

Căci de vom pierde toate bunurile vieții și chiar viața însăși, nu este lucru prea mare, pentru că noi credem și mărturisim că „așteptăm învierea morților și viața veacului ce va să fie”, dar de vom pierde sufletul am pierdut și învierea și toată fericirea vieții viitoare, atunci am pierdut absolut totul și pentru totdeauna.

Ocupîndu-se preoția de suflet, de valoarea aceasta unică din lume, se înțelege ușor că obiectul, adică sufletul, împrumută preoției valoare și strălucire deosebită.

Sublimitatea preoției reiese și din îndeletnicirea ei de fiecare zi, de fiecare clipă în cadrul parohiei.

În privința aceasta lăsăm să vorbească un gînditor mai apropiat de zilele noastre, un profan și anume A. de Lamartine, care iată ce spune despre slujirea preoțească: „În fiecare parohie este un om care este al tuturor, pentru că e părinte sufletească al tuturor, este chemat ca martor, ca sfătuitor, ori ca reprezentant în toate actele cele mai solemne ale vieții; care 'ia pe om de la sînul mamei sale și nu-l lasă decît la mormînt; care binecuvîntează ori sfințește leagănul, nunta, patul morții și sicriul; un om, pe care copilașii se obișnuiesc a-l iubi, a-l venera și a se teme firește de el; pe care chiar necunoscuții îl numesc părinte; la picioarele căruia creștinii merg a depune mărturisirile lor cele mai intime; un om, care, prin starea sa, este mîngăietorul tuturor nenorocinilor sufletului și ale trupului; mijlocitor obligat între bogăție și sărăcie, care vede pe cel sărac și pe cel bogat bătînd la ușa sa, rînd pe rînd: cel bogat pentru a-i lăsa milostenia în ascuns, cel sărac pentru a o primi fără a se rușina; care, nefiind de nici o treaptă socială, ține deopotrivă de toate clasele; de clase de jos, prin viața sa săracă și adeseori prin umilința nașterii; de clasele înalte prin educația, știința și înălțimea sensii-

¹² Ilie Miniati, op. cit. p. 129.

mentelor ce inspiră și recomandă o religiune a iubirii de oameni; un om, în fine, care știe toate, care are dreptul de a spune toate și al cărui cuvânt cade de sus asupra inteligențelor și asupra inimilor cu autoritatea unei misiuni dumnezeiești. Acest om este preotul”¹³

*

În cadrul acestei școli voi sînteți îndrumați, ajutați și povățuiți zi de zi și clipă de clipă spre agonisirea științei, spre dobîndirea virtuților și a deprinderii de a sluji lui Dumnezeu și oamenilor, de a fi puși o viață întreagă, prin preoție, în slujba celui mai sublim ideal al creștinismului, în slujba idealului desăvîrșirii, idealului întoarcerii în paradis, idealului mîntuirii, idealului îndumnezeirii omului.

Grija cea mai superioară de fiecare zi, de fiecare clipă a luminatului, a bunului, a înțeleptului nostru Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae este buna voastră pregătire pentru a pași cu vrednicie spre sfînta și culremurătoarea taină a preoției.

Departamentul Cultelor, prin conducătorii săi, ajută prin acordarea bur-selor și altor ajutoare, necesare progresului.

Toate eforturile eminentilor voștri dascăli sînt îndreptate întru luminarea minții, întru trezirea conștiinței, întru aprinderea inimii și a tinereții voastre curate pentru sublima și dumnezeiasca slujire preotească.

Toate strădaniile bunilor noștri duhovnici țintesc neconținut la călăuzirea pașilor și a vieții voastre întregi spre frumusețile duhovnicești ale preoției adevărate.

Facă bunul Dumnezeu ca anul școlar 1957/1958, an care începe acum, să fie cu roduri bogate pentru preoția lui Iisus Hristos, pentru prosperarea Bisericii Ortodoxe Romîne și pentru binele și fericirea dreptcredincioșilor creștini din cuprinsul patriei noastre iubite!

După executarea pieselor corale „Taina creștinătății” și „Mama” (de I. Chirescu), a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit NICOLAE al Ardealului.

CUVINTAREA I. P. S. MITROPOLIT NICOLAE

Cu ajutorul lui Dumnezeu începem o nouă postată în lucrul cel sfînt al îndeletnicirilor noastre școlare. Începem o postată nouă și pentru cei mai tineri și pentru cei mai vîrstnici, o postată care precum are un început va avea și un sfîrșit. Dar pentru felul cum se va săvîrși lucrarea noastră este hotărîtoare vrerea noastră de la început și stăruința noastră pînă la sfîrșit.

Și cei noi și cei vechi — mă adresez studenților — știți pentru ce ați venit la această școală: ca să vă pregătiți pentru preoția sfîntă, pentru preoția despre care v-a vorbit așa de frumos părintele pro-rector Sp. Cîndea. V-a vorbit frumos, fiindcă despre preoție nu poate vorbi nimenia decît frumos. V-a vorbit grăind și dintru ale sale și dintru ale altora, începînd chiar cu

¹³ Datoriile sociale ale preotului. Trad. de Mitropolitul Iosif Gheorgian; vezi în rev. Biserica Ortodoxă Romînă, an. 1898 nr. 2, p. 186—187. Cit. după Petre Vintilescu.

graiul Sfinților Apostoli ai Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos și terminînd cu graiul unora dintre cei mai apropiați de veacul nostru, ca să nu-i numim chiar contemporani.

V-a vorbit în treacăt și despre școala aceasta în care vă găsiți, școala în care vă luminați mințile și vă încălziți inimile, ca să ieșiți din ea așa cum trebuie: cu simțirile pătrunse de Evanghelia Domnului și cu mințile luminate, pentru a face ca Evanghelia aceasta să lucreze în lume, și cu voințele întărite, gata totdeauna să munciți ca Evanghelia să devină faptă.

Sînteți cei mai noi ucenici într-o școală foarte veche.

Sîntem la începutul postății de lucru, despre care am vorbit. De aceea, să vă dați seama de pe acum, că munca temeinică nu se poate face decît cu stăruință de fiecare zi și cu disciplină. Disciplină e legată de orice muncă temeinică și nici o muncă nedisciplinată nu poate rodi lucruri trainice. Munca stăruitoare și disciplinată este o muncă din care ies lucruri „ca pentru Domnul”, nu „ca pentru oameni”, așa cum zice Sfîntul Apostol Pavel.

Eu sînt încredințat că sub îndrumarea Părinților profesori, care sînt plini de căldură și de devotament preoțesc, vă veți da toată silința ca să creșteți cu mintea și cu inima deopotrivă, de-a lungul anului școlar care vă stă în față, dar să creșteți astfel, încît „tinerețea voastră nimeni să nu o poată defăima” (I. Timotei 4, 12). Adică să creșteți numai în bine, să creșteți zi de zi tot mai mult, ca să fiți mîndria noastră a celor de astăzi și mîndria norului de martori care se vor bucura și ei acolo, în lumea lor, mîndria patriei noastre iubite cea de totdeauna.

La toate începuturile de an școlar eu mă găsesc într-o stare ciudată. Văd că graiul nostru, al cuvîntătorilor, este așa de neputincios față de frumoasa slujbă de început de an. În ecteniile de început de an sînt arătate toate scopurile învățămîntului teologic, în cîteva propoziții. Așa sînt de bine potrivite și ecteniile, și Apostolul, și Evanghelia, încît eu le-aș citi de mai multe ori, sau cel puțin și a doua oară, fără modulațiile liturgice, ca să se adreseze întregi și minții, și inimii. Le-aș citi cu graiul cu care vă vorbesc acum. Apostolul e din cartea a II-a a Sf. Apostol Pavel către Timotei. În acest Apostol, tocmai la sfîrșit, Sf. Pavel îi spune ucenicului său: „Cînd vii, adu-mi felonul pe care l-am lăsat la Troada și cărțile, mai ales cele de piele”. Eu știu că felonul însemnează manta. Dar eu, totdeauna cînd citesc acești cuvînt, îl asociez cu felonul de astăzi și astăzi felon însemnează una dintre odăjdiile preoțești. De aceea, cînd vorbesc de felon, mi-aduc aminte de toate slujbele frumoase ale preoției noastre. Felonul, pentru mine e slujba și rugăciunea ortodoxă. Dragii mei, să purtați cu voi totdeauna „felonul” rugăciunii, pentru inimă, și niciodată să nu uitați nici „cărțile cele de piele”, pentru minte, adică Sfînta Scriptură și toate celelalte cărți care vă dau înțelepciune, ele fiind armele nebiruite ale preoției voastre.

Dumnezeu să vă ajute, ca rugîndu-vă destul — și aveți unde — și luminîdu-vă destul — și aveți cu ce — să vă faceți slujba deplin, cum spune Sf. Apostol Pavel, și în acest an de muncă, pentru ca în felul acesta să aveți toată încredințarea, de pe acum, că veți fi folositori atît poporului credincios, cît și patriei noastre iubite, ai cărei ostași luminați trebuie să vă faceți.

Purcedeți la muncă însuflețiți de tinerețea voastră, pe care ați cîntat-o așa de frumos în ultima voastră cîntare din programul acestei festivități; dar purtați tinerețea, dacă se poate, de-a lungul întregii voastre vieți.

Bunul Dumnezeu să vă binecuvinteze munca, pentru ca ea să fie rodnică.

Domnul fie cu voi cu toți!

Festivitatea s-a încheiat cu „Imnul FMTD”, executat impecabil de corul studenților teologi.

În acordurile imnului arhieresc, I. P. S. Mitropolit *Nicolae*, cu suita, s-a îndreptat spre reședința mitropolitană.

Așa s-a desfășurat festivitatea deschiderii noului an școlar 1957—1958 la Institutul Teologic Universitar din Sibiu: substanțial și sobru, călduros și convingător.

ASISTENT

† PROFESORUL Dr. LUCIAN BOLOGA a trecut la cele veșnice în ziua de 22 august 1957. Grăbea spre casa părintească din comuna Marpoș (Agnita) ca să-și vadă mama gîrbovită de bătrînețe adînci, cînd moartea l-a surprins pe neașteptate, în plină stradă, la mică distanță de sălașul în care a văzut lumina zilei înainte cu 56 ani.

Intr-o ședință a Consiliului arhiepiscopesc din Sibiu, al cărui membru era profesorul Dr. Lucian Bologa, I. P. S. Mitropolit *Nicolae Colan*, omagîind memoria dispărutului, a arătat că el a fost un profesor distins și un om de o rară valoare morală; era atît de smerit și de modest, încît abia dacă știai că trăiește. Doar lucrările sale de o reală valoare științifică îi vedeau existența.

Prof. Dr. Lucian Bologa lasă în urmă un nume bun, o amintire de rară distincție umană și regrete sincere și unanime.

Hristos să-l odihnească în latura celor vii, ușile raiului să-i deschidă și moștean al împărăției Sale să-l arate!

D. CĂLUGĂR

POCAINȚA — SAU TORTURA DE CONȘTIINȚĂ? — La 9 ianuarie 1957 a încetat din viață, în Augsburg, renumitul profesor de teologie și predicator evanghelic-luteran D. Dr. Leonhardt Fendt, în vîrstă de 75 de ani. Sfîrșitul i-a fost zbuciumat, ca viața.

Membru al clerului romano-catolic și posesor al diplomei de doctor în teologie obținută la o instituție academică a aceleiași confesiuni, ca atîția alți oameni de seamă sătui de monarhismul papal (Hugo Koch, Fr. Heiler, ș. a.), a urmat glasul conștiinței, trecînd la protestanți înainte cu aproape patruzeci de ani.

Devenit pastor evanghelic-luteran, s-a impus atențiunii credincioșilor din Berlin prin predicile răsunătoare pe care le-a rostit ani de zile la bisericile „Zum Heilsbrunnen“ și „Neue Kirche“. Între timp, și-a luat și diploma de doctor în teologia evanghelică-luterană, devenind profesor de Teologie practică la Universitatea din Berlin, unde a pregătit cîteva zeci de promoții de slujitori bisericești.

Savant în toată puterea cuvîntului, profesorul L. Fendt a publicat numeroase articole, studii și lucrări de specialitate, încoronate de o „Introducere în Liturgică“ (Einführung in die Liturgiewissenschaft), aflată sub tipar cînd autorul a închis ochii pentru totdeauna. Remarcabilă este mai ales colaborarea sa persistentă și competentă la revista lunară „Theologische

Literaturzeitung“, cel mai bun bulletin bibliografic-teologic apusean din zilele noastre (care apare la Berlin, întemeiat fiind înainte cu 82 de ani de renumiții teologi protestanți Emil Schürer și Adolf von Harnack). Această revistă a continuat luni de zile să publice contribuții postume ale zeolosului și învățatului ei colaborator, semn lămurit că profesorul (acum, onorar) Fendt a mînuit condeii cu pasiune și pricepere pînă la moarte. Reținem acest amănunt pentru că el ajută la limpezirea adevărului în ce privește fidelitatea sa față de Biserica evanghelică-luterană.

Moartea profesorului Leonhardt Fendt a provocat o dispută aprigă între cercurile romano-catolice și protestante din Germania, cu ecou peste hotare. Romano-catolicii îl revendică pe seama lor, susținînd că profesorul Fendt a murit ca bun credincios, împăcat cu Biserica papală, pe care o părăsise înainte cu aproape patru decenii. Evanghelicii-luterani tăgăduiesc acest lucru, întemeiați pe probe indubitabile. Cu furnizarea probelor — care au fost apoi date publicității — s-a însărcinat o autoritate: Consiliul Bisericii evanghelice-luterane din Bavaria. Ancheta făcută de el, a stabilit următoarele:

1. — Profesorul Leonhardt Fendt, bătrîn și bolnav, s-a internat pentru tratament medical în sanatoriul Vincetinum din Augsburg, unde a decedat la 9 ianuarie 1957, către orele 0,30.

2. — Încă înainte de internarea în sanatoriu, un pater redemptorist l-a întrebat dacă nu-i dispus să se întoarcă în sânul Bisericii romano-catolice. Răspunsul profesorului Fendt a fost categoric negativ. Cîteva zile înainte de a muri, pacientul a fost obiectul unei intense ofensive prozelitiste a personalului de îngrijire medicală din sanatoriu — și în special din partea fanaticelor călugărițe active acolo — care urmărea să-i stoarcă consimțămîntul de-a redeveni romano-catolic. Extrem de slăbit fizicește în ultimele zile, din pricina îndelungatei și chinuitoarei sale maladii, în dimineața de 5 ian. a.c., prof. Fendt a primit „sacramentele muribunzilor” din mîinile preotului încredințat cu asistența spirituală a pacienților sanatoriului. Că nu poate fi vorba în cazul acesta de un act de conștiință săvîrșit în deplină libertate, o dovedesc declarațiile posterioare dimineții de 5 ian. a.c., făcute de răposatul profesor. În acestea e vorba de un atac (Attacke), căruia el nu mai putea să-i reziste, în starea de suferință și neputință fizică, în care se afla. Declarațiile sale conțin, apoi, precizarea expresă că n-a ieșit din sânul Bisericii evanghelice-luterane. În afară de acestea, în ultimele zile pe care le-a mai trăit, decedatul s-a manifestat de repetate ori, fără șovăire, ca membru credincios al Bisericii evanghelice-luterane și ca devotat slujitor al ei.

3. — Cînd și-a dat seama că sfîrșitul e inevitabil, soția profesorului Fendt a purtat corespondență cu numeroși pastori evanghelici, privitor la alcătuirea programului înmormîntării. În 11 ian. a.c., la dorința Doamnei Fendt, rămășițele pămîntești ale soțului ei au fost înhumate în cimitirul protestant din Augsburg. Serviciul religios a fost săvîrșit exclusiv de pastori evanghelici-luterani.

4. — În temeiul celor mai sus arătate, rămîne bine stabilit că prof. Fendt a rămas fidel pînă-n ceasul morții Bisericii evanghelice-luterane.

Delicat și obiectiv, autorul editorialului publicat în revista „Zeichen der Zeit” (nr. 4, 1957) ține să adauge următoarele:

Tot atît de neîndoielnic va fi pentru Biserica rom. cat. că Leonhardt Fendt a murit ca bun catolic, de vreme ce chiar serviciul evanghelic de informații anunțase: „În dimineața zilei de 5 ianuarie, el a primit sacramentele muribunzilor”. Se presupune că prof. Fendt a primit numai extrema unctio (Taina Sfîntului Maslu), fără să se fi spovedit și cuminecat. Despre această Sfîntă Taină, el scrisese (în „Symbolik des römischen Katholizismus”, în 1926, p. 38) că pentru punctul de vedere protestant, ea nu poate fi concepută ca sacrament cu efecte precis stabilite. Ca creștini evanghelici — spune editorialul citat — susținem că prof. Fendt n-a abandonat acest punct de vedere. Sîntem recunoscători pentru informația că muribundul a putut să confirme acest lucru cu propria-i mărturisire. El n-avea nevoie — și nici nu voia — să-și renege ostenelele de o viață întreagă desiașurate ca teolog evanghelic și predicator al cuvîntului lui Dumnezeu. Poate că a primit ungera din urmă de la preotul romano-catolic cu toată naivitatea, ca binecuvîntare întăritoare din partea unui confrate creștin — și era doar mult prea slăbit ca să sesizeze înșelăciunea și să ia atitudine față de acest act, care pentru doctrina catolică are consecințe atît de întinse.

Editorialul citat se întreabă de ce preotul și călugărițele romano-catolice n-au respectat cu creștinească iubire hotărîrea luată înainte cu patru decenii de fratele „despărțit” — ho-

tărire atîrmată în văzul lumii, prin toată activitatea sa de predicator și teolog protestant — și de ce nu s-au rugat pentru el în spiritul aceleiași iubiri, fără să-i administreze extrema unctio? Ei știau că prin fapta lor creiau o situație pe care muribundul n-o voia. Creștinii catolici vor răspunde desigur: Dar tocmai aceasta ne-o poruncește nouă iubirea!

În chipul acesta — spune editoria-lul — noi sîntem amarnic înșelați în dragostea noastră față de frații și surorile aflați sub obediența papală și am dori să-i rugăm: Nu fiți atît de nemilostivi față de noi — și încă în conștiința unei „iubiri“ care ne face silă!

Editorialul sfîrșește cu o întrebare de caracter autocritic: De ce nu aflăm nimic despre asistența spirituală pe care un confrate evanghelic se cuve-ne-a s-o dea profesorului Fendt?

Problema e mult mai limpede decît se pare la prima vedere. „Vinătoarea de muribunzi“ e o specialitate romano-catolică. Leonhardt Fendt e doar una din victimele acestei metode în-tunecate de umflare cu orice preț a gloriei deșarte pe care hiperzelul pa-pistaș al atîtor bisericiani romano-ca-tolici i-o agonisesc de veacuri Sfintu-lui Scaun. Echipa de șoc prozelitist a sanatoriului Vincentinum din Augs-burg a urmărit să secere o biruință. Și a reușit!

... A reușit să tortureze conștiința unui om doborât de suferință. Aceas-ta-i însă cu totul altceva decît rîvnita „pocăință“ a renumitului profesor, care a rămas fidel pînă la capăt pa-sului făcut înainte cu aproape patru decenii. E ceea ce rezultă și din colo-ratura confesională a amintitelor sale scrieri postume.

STRAIN ÎN ȚARA LUI. Discrimi-nările rasiale în Africa de Sud sînt ali-mentate chiar de conducerea de stat. Guvernul sud-african a elaborat de cu-rînd o lege prin care a transferat asu-pra organelor sale de ordine controlul tuturor serviciilor divine cercetate în comun de albi și negri. Potrivit dis-pozițiilor acestei legi, bisericile, casele de rugăciune, școlile, spitalele, clubu-rile, institutele, casele de ocrotire so-cială, ș. a. din cartierele orășenești, ca să poată funcționa, trebuie să aibă autorizația ministrului pentru pro-blemele indigenilor.

Sub presiunea protestelor opiniei publice, legea a fost modificată în sen-sul că ministrul pentru problemele in-digenilor poate dispune interzicerea participării băștinașilor la serviciile religioase din cartierele orășenești, dacă această participare ar fi conside-rată de locuitorii cartierului respectiv ca o ofensă (!) sau dacă, peste tot, prezența în număr mare a băștinași-lor nu este dorită.

Episcopul anglican din Johannes-burg, Dr. Ambrose Reeves, a calificat această nouă formulare a legii respec-tive „mai rea“ decît cea dintîi, căci acum, în caz de transgresiune, sanc-țiunea judiciară îl lovește pe bietul băștinaș „lipsit de apărare“, și nu bi-serica sau instituția respectivă, care oricum se bucură de altă trecere și are altă influență decît „pîrlitul“ de au-tohton străin în țara lui. De aceea, episcopul respectiv îndeamnă pur și simplu la nesupunere față de prevede-riile acestei legi retrograde. Biserica anglicană este conștientă de poziția pe care o adoptă în această chestiune și e hotărîtă mai bine să sufere persecu-ții decît să permită amestecul insolit al guvernului în afacerile sale interne. Consiliul creștinilor din Africa de Sud a însărcinat un comitet de specialiști

să urmărească, identifice și divulge cu cea mai mare luare-aminte orice acte de vătămare a libertăților de credință. În sfârșit, episcopul anglican din Pretoria a spus lucrurilor pe nume: libertatea religioasă rămâne intactă numai dacă legea buclucașe este abrogată.

În fața acestei ferme împotriviri, legea respectivă a suferit o nouă formulare, potrivit căreia în anumite ore ale zilei se interzice participarea băștinășilor la serviciile divine și la adunările bisericești care au loc în alte cartiere ale orașelor decât cele rezervate oamenilor de culoare, dacă participarea lor irită vecinătatea sau dacă numărul mare al participanților este socotit ca dezagreabil.

Consiliul Asociației bisericilor reformate olandeze s-a declarat oarecum mulțumit cu această modificare. Există însă semne că după o pauză oarecare, frunzașii creștini din Africa de Sud vor deschide din nou focul împotriva unei astfel de legi rușinoase.

Prin măsuri de specie aceasta, guvernării rasiști măresc tensiunea dintre albi și negri și pricinuesc misionarilor creștini greutatea mari în lucrarea lor binecuvîntată de propovăduire a Evangheliei lui Hristos.

POST-SCRIPTUM (la însemnarea „Străin în țara lui”). Informația privitoare la discriminările rasiale din Africa de Sud am luat-o din revista „Zeichen der Zeit” (Berlin, nr. 6, iunie 1957). În numărul următor (7—8, iulie—august a. c.), aceeași revistă aduce elemente noi referitor la această chestiune, confirmînd exactitatea preziziunii noastre: comunitățile creștine din Africa de Sud nu mai sînt de acord nici cu a treia redactare a legii care a pricinuit atîta iritare și care între timp a fost promulgată.

Nu mai puțin decît 22 organizații bisericești și de binefacere din amin-tita țară, s-au constituit într-o asociație de luptă împotriva acestei legi. Membrii asociației — anglicani, metodisti, presbiterieni, baptiști, congregaționaliști și quakeri — aparțin tuturor raselor reprezentate în Africa de Sud. Ei au protestat împotriva clauzei votată de parlamentul sud-african prin care se conferă guvernului puteri depline pentru supravegherea tuturor organizațiilor obștești, inclusiv a comunităților religioase, în care albi și negrii se întîlnesc și colaborează frățește.

Comunitățile coalizate în această asociație au declarat public că nu vor da ascultare dispozițiilor legii pricinase și s-au obligat reciproc să-și acorde prompt sprijin nelimitat ori de cîte ori ele sau membrii lor vin în conflict cu ea pe chestiuni de atitudine față de problema rasială.

ORTODOXIA RĂSĂRITEANĂ ÎN CONȘTIINȚA APUSENILOR CREȘTINI. Pînă bine de curînd, creștinii apuseni sau ignorau Ortodoxia răsăriteană sau digerau de-a gata fie verdictul necruțătoare (tip Ieremia Bonomelli, ș. a.), fie calomniile grosolane de factură laică sau ecleziastică, îndreptate împotriva ei cu o suspectă și condamabilă dărnicie. Ramură „uscată” a creștinătății, „încrămenită” într-un „conservatism” dăunător dezvoltării și afirmării ei, Ortodoxia răsăriteană era legată la stîlp și tratată în consecință. Mai ales cercuri romano-catolice influente se întreceau în a ponegri această Biserică, dar nici protestanții n-au fost lipșiți de „faliții” lor.

În veacul nostru (prin Fr. Heiler, Fr. Siegmund-Schulte, J. Congar, ș. a.), creștinii apuseni de toate confe-

siunile, au descoperit a doua oară Ortodoxia răsăriteană și aprecierile la adresa ei au suferit modificări și rectificări de fond care-i cinstesc, pentru că respectă adevărul. Un exemplu:

În programa de instrucție religioasă a tinerilor protestanți care se pregătesc pentru „confirmare”, acum 50 de ani figurau 40 de prelegeri de câte o oră. Trei ore erau rezervate istoriei confesiunilor creștine, și anume: a) romano-catolică, b) evanghelică și reformată și c) secte. Nici o pomenire de Biserica ortodoxă răsăriteană, ca și când n-ar fi existat.

Astăzi, aproape nu există număr al periodicelor bisericești apusene în care să nu apară fie studii asupra istoriei, cultului, organizării și specificului Ortodoxiei răsăritene, fie știri bogate și de cele mai multe ori complete și exacte privitoare la viața bisericească ortodoxă actuală. Lucru deosebit de îmbucurător, multe din ele sînt semnate de teologi, clerici și publiciști ortodocși, iar din cealaltă strană, de competențe bine stabilite în materie de teologie.

GR M.

CIND S-A INTEMEIAT BISERICA CREȘTINĂ? Eram și eu unul din preoți de la cursurile de îndrumare misionară (seria I, ian.—aprilie 1943) din București. La unul din seminariile care urmau imediat după conferința profesorului, un cursist a pus întrebarea: „Cînd s-a întemeiat Biserica lui Hristos?” Răspunsul a urmat prompt: „La Pogorîrea Duhului Sfînt, în anul 33”. Mi-am luat îndrăzneala să fiu de altă părere. Am afirmat că *ea s-a întemeiat în noaptea Învierii, odată cu ridicarea din mormînt a Domnului*. Cutezanța mea a stîrnit pentru un moment uimire, apoi o avalanșă de argumente potrivnice, chiar pe ton aprins.

Cine avea dreptate? Să redeschidem discuția.

Cei ce susțineau că Biserica creștină a luat ființă la Pogorîrea Duhului Sfînt, în anul 33, se bazau pe susținerile tuturor autorilor de Istorie Bisericească Universală, iar aceștia pe Faptele Apostolilor cap. 2, în care se vorbește de botezarea celor trei mii. O dată certă, nu neg. Însă ea amănătește alt moment însemnat istoric, nu pe cel al *întemeierii* Bisericii. „Pocăitvă că s-a apropiat împărăția cerurilor” și toate textele și parabolele care vorbesc despre împărăția lui Dumnezeu, nu fac altceva decît „profețesc” *întemeierea, nu o arată întemeiată*. Eu am pornit de la o concepție dogmatic-istorică și deși au trecut ani de atunci, mi-am întărit convingerea că *am rostit adevărul*. Iată de ce mă „îndărătnicesc” în susținerea că Biserica lui Hristos a luat ființă în noaptea Învierii prin însuși faptul acestei minuni.

Practic, așa a mărturisit totdeauna Biserica Ortodoxă. Învierea Domnului este cea mai mare sărbătoare, „Sărbătoarea sărbătorilor și împărăteasă și doamnă a praznicelor”, cum glăsuiește Canonul Paștilor. Cu ea se începe anul pascal, anul rînduirii slujbelor bisericești și al calculării multor sărbători și orînduirii bisericești. (În Bisericile apusene cea mai mare sărbătoare este a Nașterii Domnului).

Privind chestiunea în lumina textelor sf. Evanghelii și a Faptelor Apostolilor, ajung la aceeași concluzie. Să recitim cap. 16 după Sf. Ev. Matei și să reținem următoarele: Fariseii și saducheii, ispitind pe Domnul Iisus, îi cer semn din cer spre a-i convinge că e Fiul lui Dumnezeu și nu Fiu al Omului; Mîntuitorul le răspunde că lor nu li se va da alt semn decît „*cel al lui Iona proorocul*” (16, 4), deci cele trăzile din „pîntecele” pămîntului, după

care se va ridica viu' (ca Iona). După această discuție de la Ierusalim, Domnul, călătorind cu Apostolii, pe drum îi întreabă: Ați auzit ce vor să știe cei de la Ierusalim; spuneți-mi: „Cine zic oamenii, că sînt Eu, Fiul Omului?” Apostolii răspund: Unii zic că ești Ioan Botezătorul (i se tăiasc capul), alții Ilie, alții Ieremia sau unul dintre p.ooroci”. Bine. Asta o zic oamenii din popor. Dar *voi* cine ziceți că sînt Eu, *voi* care ați fost zilnic cu Mine, care ați auzit cuvintele Mele și ați văzut minunile Mele? Și răspunzînd Simon Petru a zis: *Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu cel viu*. Atunci răspunzînd Iisus i-a zis: „Fericit ești Simone al lui Iona, că trup și sînge (adică om) nu ți-a descoperit această, *ci Tatăl Meu care este în ceruri*”; ceea ce ai spus este atît de adevărat pe cît ești de convins de tine însuți că ești Petru și această mărturisire a ta (că Eu, Fiul Omului, sînt Fiul lui Dumnezeu) „*este piatra pe care îmi voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui*” (16, 13—18). Îndată îi pregătește suflătește pe Apostoli cu privire la cele ce i se vor întîmpla, că trebuie să meargă la Ierusalim să pătimească „multe” și să fie omorît și a *treia zi* să învieze. Așadar: Eu sînt Mesia, Hristosul, Fiul lui Dumnezeu, această mărturisire de credință e „piatra pe care îmi voi zidi Biserica Mea”. (Viitor al verbului „a zidi”).

Învierea Domnului a fost pecetea cea mare de aur, care a arătat cu toată autoritatea, în toată strălucirea și măreția *divinitatea* Fiului Omului și a propoveduirii și originea divină a cuvintelor Sf. Evanghelii. Prin ea noua lege a primit deplină crezare, că e de la Dumnezeu dăruită pămîntului pentru a noastră mîntuire. Prin Învierea Sa, mărturisirea lui Petru, că „Tu ești Hristos Fiul lui Dumnezeu cel viu”,

ajunge real adevărită și devine cu drept cuvînt piatra fundamentală, de temelie, a Bisericii creștine. Prin Înviere, învățătura Lui devine cu adevărat *cuvîntul lui Dumnezeu* și e crezută și urmată.

Fără Înviere, învățătura aceasta ar fi trecut în istorie, în această memorie a veacurilor, ca o filozofie oarecare sau în cazul cel mai bun ca o proorocie, iar persoana lui Iisus, ca a unui om excepțional, genial, și s-ar fi dat uitării din partea mulțimii. Nu s-ar fi găsit nimeni să moară pentru El și pentru învățătura Lui. Fără Învierea Domnului, trecea ca un fapt de minare (și numai atît) minunea din ziua Cincizecimii, dacă s-ar fi petrecut, și convertirea celor 3000 n-ar fi avut loc.

Astfel privind și primind cuvintele Sfintelor Evanghelii și faptul Învierii Domnului vom găsi întemeiată susținerea că Biserica lui Hristos a luat ființă, *început*, în noaptea în care Apostolii, cei 70, mironosițele și lumea s-au convins, că „*Om*” *acesta* cu adevărat a fost *Fiul lui Dumnezeu*” cum a mărturisit sutașul, încă înainte de a vedea și sf. Înviere (Marcu 15, 39).

Biserica este în acelaș timp dogmatică, morală, istorică, geografică și liturgică și separarea acestor atribuții nu poate duce decît la confuzii.

Dar atunci cum stăm cu susținerea istoricilor?

Să ascultăm glasul Faptelor Apostolilor. (Cap. 1, v. 13—26). La înălțarea la Cer a Domnului existau ca la 120 creștini în Ierusalim, care se adunau regulat în foisorul Cinei de Taină. Și mai mult: avem și prima *adunare* (sinod) care *alege* (pune înaintea Apostolilor). Sînt cumva prea puțini, ca să poată fi numiți Biserica creștină? Autorul Faptelor Apostolilor, cînd vorbește de convertirea celor 3000 su-

flute botezate în marea zi a Cincizecimii (2, 41), se exprimă astfel: „Și s-au adăugat în ziua aceea ca la 3000 de suflete”. Există așadar ceva, în care s-au putut adăuga, nu a luat atunci ființă!

Nu cumva au greșit istoricii, susținând că atunci s-a întemeiat Biserica creștină? Eu cred, că da. În ziua aceea, a Pogorârii Duhului Sfânt din anul 33, Biserica lui Hristos primește *faptic*, istoricește și geograficește *caracter universal*, întrucât între cei ce au ascultat predica Sf. Ap. Petru din aceea zi erau pelerini mozaici, evrei și prozeliti din „toată” lumea cunoscută atunci, și care la întoarcerea lor acasă au dus cu ei și au făcut-o cunoscută noua lege de la Ierusalim, adevărându-se prin aceasta și cuvintele, că „mântuirea pornește de la Sion, muntele cel sfânt” și că „mântuirea de la Iudei iese”, cum îi spune Domnul Sa marinencii.

Nu vom zice, deci, că pregătirea planului e tot una cu începutul construcției, cu „întemeierea” (de la temelie, bază, fundament) ei, și nici nu vom considera început, piatră fundamentală, lărgirea în timp și spațiu a Bisericii lui Hristos. În noaptea Invierii Domnului din anul 73 și odată cu ridicarea Lui din groapă s-a întemeiat Biserica noastră.

Icon. stavr. GH. MAIOR

SE IMPLINESC în anul acesta 1400 de ani, de când în urma unui cutremur de pământ, în 557, minunea arhitectonică din Bizanț, cupola bisericii Sf. Sofia, se prăbușea la pământ, într-o vifornită de pulbere și spre groaza și jalea credincioșilor. Construcția îndrăzneată a arhitecților împăratului Justinian, Antemie din Tralles și Isidor din Milet, care își zidea marelui său templu ca al lui Solomon, pe bazele bisericii arse a lui

Constantin cel Mare, nu a rezistat unui capriciu al scoarței pămîntești.

Dar puterea de muncă constructivă a oamenilor nu a fost prin această nici înfrîntă, nici oprită. Dimpotrivă, cu puteri înnoite, timp de aproape 7 ani de zile, arhitecții au adunat cu grije sporită materialul pietresc necesar pentru o și mai măreață cupolă. După ce au terminat-o în 563, nimic, nici războaiele, nici furtunile, nici cutremurele și nici mohamedanii nu i-au mai putut cauza vreo stricăciune. Ea s-a înălțat cu semeție peste oameni și timpuri și stîrnește via uimire a vizitatorilor ei, care nu pot îndestul să admire această „boltă cerească” coborîtă peste biserică. Neîntrecută a rămas ea în istoria arhitectonicii universale.

O copie a ei în proporție de unu la patru, este catedrala Mitropoliei ortodoxe din Sibiu. Numai turnurile pentru clopote au fost adăugate în plus.

M. Ș.

EPISCOPUL GORAZD. Acest vladică este „părintele” Bisericii ortodoxe din Cehoslovacia. Iată povestea vieții sale:

Numele de Gorazd aduce aminte cehoslovacilor de ucenicul sf. Metodie al Moraviei ortodoxe, care avea să urmeze în scaun marelui apostol al slavilor, în 885, dar el a fost alungat datorită clerului latin și politiciii imperiului german. De atunci și Ortodoxia a suferit prigonire, îndeosebi de la finea sec. XI. După trecerea de mai bine de opt veacuri, s-a restabilit iar misiunea ortodoxă, datorită ajutorului rus, când în 1870 s-a sfințit catedrala Sf. Nicolae din Praga. De atunci s-au înmulțit obștiile ortodoxe cehe, care au fost recunoscute în 1920. Atunci se pornise și o mișcare pentru crearea unei „Biserici cehoslovace”, con-

dușă de K. Farsky, R. Parik și Matei Pavlik, care înclina spre Ortodoxie, pe cînd vechii ortodocși îl susțineau pe arhim. Savatie Vrabec, care înclina spre jurisdicția Patriarhiei ecumenice. Dar unii credincioși cehi, nedorind o jurisdicție grecească, au preferat pe cea sîrbească și patriarhia de la Belgrad a și acceptat în 1921 să preia patronatul. Ca persoană de încredere a fost luat Matei Pavlik, preot naționalist din Moravia, care a și fost hirotonit episcop la Belgrad, la 25 septembrie 1921, și i s-a dat numele de Gorazd, ca să restabilească Ortodoxia din sec. IX.

Astfel începe activitatea episcopului Gorazd II, a cărui viață va coincide cu însăși viața Bisericii ortodoxe din Cehoslovacia, care va fi grea și frămîntată. Intr-adevăr, profitînd de plecarea ep. Gorazd în America, pentru a lua contact cu slovacii ortodocși de acolo, ramura radicală a Bisericii cehoslovace a publicat un Catehism, în sens unitarian, care l-a compromis și pe ep. Gorazd, atunci cînd s-a reîntors din călătorie. De aceea el a căutat să lămurească pozițiile, prin referatul: „Despre datorințele și orientarea Bisericii Cehoslovace”, și văzînd drumul pe care apucă Farski, caută să se apropie de ortodocșii lui Savatie, îndemnîndu-i la jurisdicție sîrbească. Dar la 4 martie 1923 Savatie era sfințit întru episcop de către Patriarhul Meletie, fapt neagreat însă de guvern. Astfel unitatea ortodocșilor cehoslovaci era amenințată. Ep. Gorazd însă nu economisește nici stăruințe și nici timp, ca să se realizeze unitatea de vedere a ortodocșilor și devotîndu-se cauzei Ortodoxiei, își dă demisia din Biserica cehoslovacă. Dar nici înțelegerea cu arhiep. Savatie nu se poate realiza. Totuși, după declarația asupra ortodoxiei sale, din iunie 1924, este urmat de majoritatea

ortodocșilor ceho-moravi, pentru că ortodocșii din Slovacia și regiunea carpatică erau păstoriți de episcopi trimiși de patriarhi sîrbi. Pentru unificarea jurisdicției și ep. Gorazd susținea ca și ortodocșii ceho-moravi să fie supuși aceleiași jurisdicții. Arhiep. Savatie pierde teren și cînd s-a constituit obștea creștină ortodoxă de la Praga de sub jurisdicția unică sîrbă, episcopul Gorazd este ales președinte al ei, fapt recunoscut și de guvern, la 8 nov. 1925, la propunerea comisarului K. Eichler. În această calitate, ep. Gorazd a reușit să transforme obștea în Eparhie ceho-moravă, în 1927, și să-i dea un Statut, care se orienta după Statutul Bisericii ortodoxe romîne, în care scop ep. Gorazd s-a consultat cu canonistul român Valerian Șesan.

După ce s-a lămurit problema jurisdicției sîrbe, deși arhiep. Savatie mai făcea opoziție, ep. Gorazd și-a început activitatea grea de organizare internă a eparhiei ortodoxe. În această străduință era ajutat de clerici însușiți, ca A. V. Cervin, C. Kracimar, J. Leixner, P. Kauer, S. Roubicek, Vl. Gruzin, J. Novak, J. Cech, B. Ales, arhim. A. Kolomațki, ziditor de biserici și alții. În grija episcopului intrau următoarele probleme: organizarea de parohii, asigurarea cadrelor preoțești, salarizarea legală, construirea de biserici (în total aproape 40), confecționarea iconostaselor, întărirea învățămîntului religios și teologic, înființarea de coruri bisericești, organizarea mănăstirii Sf. Procopie și inaugurarea unor publicații ortodoxe. În acest cadru s-a amplificat săptămînalul „Pentru adevăr” (Za pravdou), și s-au tipărit în limba cehă: Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur și a Sf. Vasile cel Mare (1927), Istoria biblică, Trebnicul (1931), Catehismul ortodox ceh, Cartea de cîntări bisericești, iar revista veche o transformă în „Glasul

Ortodoxiei" (Hlas Pravoslavi), în 1931. El însuși a scris foarte multe articole de lămurire asupra Ortodoxiei răsăritene și slavone și în deosebi lămurirea pe credincioșii săi asupra tradițiilor ortodoxe ale Sf. frați apostoli Constantin (Ciril) și Metodie. În legătură cu străduințele sale, P. Maly a publicat *Viața Sf. Ciril și Metodie*, Praga 1936 și s-a tradus lucrarea teologului bulgar St. Zankov, *Despre creștinismul răsăritean ortodox*, pe lângă alte traduceri și publicații.

Pentru toate acestea trebuia o rivnă neobosită, pentru că erau numeroși dușmani latini, care puneau piedeci dezvoltării și afirmării Ortodoxiei la cehoslovaci și urmăreau cu mistificări să discrediteze opera ep. Gorazd. Dar ostentivul nu se lăsa nici împiedecat și nici intimidat. În sprijinul acțiunii sale se bucura de la Domnul de daruri mari; era un credincios activ și păstor model; iubea poporul; era un patriot convins; Ortodoxia lui era profundă; ca teolog era multilateral, cunoștea multe limbi; stăruia cu timp și fără timp și lucra după un plan chibzuit; ca țel și-a propus restaurarea tradițiilor cirilo-metodiene, a celor adevărate; era un catehet desăvârșit, iubitor de muzică și chiar stihuitor duios; pentru adevăr lupta fără osteneală.

Dar inaugurarea protectoratului hitlerist i-a atras suspiciuni chiar oficiale, mai ales după sfîntirea bisericii din Olomouc, centru catolic intransigent și filonazist. Prin intrigă iezeită a fost acuzat de trădare, atunci cînd în subsolul catedralei ortodoxe a Sf. Ciril și Metodie din Praga s-au adăpostit partizanii cehi care au făcut judecată populară asupra protectorului Heydrich. Deși acest fapt l-au realizat preoții Vl. Petrek și V. Cíkl și episcopul J. Sonnevend, totuși ep. Gorazd și-a însușit gestul lor pa-

triotic și astfel și-a atras furia stăpînitorilor. După o anchetă sîngeroasă, la 4 septembrie 1942 toți patru erau împușcați ca trădători. Biserica Ortodoxă era suprimată și averea ei confiscată. Presa catolică jubila atunci și se bucura că un dușman al marelui Reich hitlerist a fost înlăturat. Se părea deci că toată străduința episcopului Gorazd a fost zadarnică. Dar odată cu vărsarea sîngelui său pentru Biserică, Gorazd intra în istorie ca mucenic și nu mai putea fi biruit, nici el și nici opera sa.

Intr-adevăr, după eliberarea Cehoslovaciei de către armata sovietică, în 1945, s-au întrunit toți cei ce au rămas și cu sprijinul patriarhiei Ruse, care l-a trimis spre reorganizare pe arhiep. Elefterie de Rostov, s-a refăcut Biserica Ortodoxă Cehoslovacă, în vederile episcopului mucenic Gorazd și în realizarea planului său de odinioară. În decembrie 1951 s-a și proclamat autocefalia acestei Biserici. Cu toți își aduceau atunci aminte, cu adîncă duioșie, că din cer, sufletul mucenicului Gorazd binecuvînta realizările împlinite.

(Bibliografia: Grigorică Vl., Biserica ortodoxă din Cehoslovacia, Praga 1928; Leixner J., în „Glasul Ortodoxiei” 6, 1955; M. Șesan, cronici în rev. „Biserica Ortodoxă Română” și „Mitropolia Olteniei”).

M. ȘESAN

EVANGHELIA LUI TOMA. În Cairo (Egipt), șapte oameni de știință, de diferite naționalități, lucrează acum la reconstituirea textului unei istorii apocrife a vieții și activității Mîntuitorului, care este atribuită Sfîntului Apostol Toma.

În 1945, într-un mormînt roman de la Nag Hamidi — localitate egipteană situată cam la 100 km depărtare de Luxor — a fost descoperit în niște

vase de lut (amfore) străvechi manuscrisul acestei scrieri. El constă din 48 suluri de papyrus. Cu toate că unele din aceste suluri sînt deteriorate, se speră că specialiștii care le studiază vor reuși să reconstituie textul integral al „Evangheliei lui Toma”.

Pînă în 1945, nu se cunoșteau decît fragmente din amintita scriere.

REGIMUL FRANCHIST PERSECUTĂ PE PROTESTANȚII SPANIOLI. Se știe că majoritatea populației spaniole aparține Bisericii romano-catolice. Se mai știe și aceea că intoleranța papistașilor spanioli față de cei de altă credință — sau fără credința religioasă — a luat adeseori forme inchizitoriale.

Că această intoleranță se prelungește și astăzi, nu-i de mirare: Biserica romano-catolică a rămas doar unicul sprijin intern al șubredei dictaturi franchiste, iar generalul Francisco Franco Bahamonde își dă seama că acest reazim trebuie cultivat prin dovezi de fidelitate cu caracter de exclusivitate. Iată una din acestea:

În ianuarie 1956, autoritățile spaniole au închis Seminarul teologic evanghelic-protestant din Madrid, unica instituție de pregătire a slujitorilor acestui cult în Spania.

Actul arbitrar al regimului franchist a pus în mișcare cercurile protestante din lumea întreagă, ale căror proteste se țin lanț. Dar toate demersurile, influente, făcute pînă acum în scopul remedierii situației create prin închiderea acestui seminar teologic, au rămas fără rezultat.

La o conferință a Asociației Gustav-Adolf, care a avut loc în Germania occidentală, pastorul Dr. Gutierrez din Barcelona, președintele Bisericii evanghelice din Spania, a expus situația grea care s-a creat prin închiderea

Seminarului teologic din Madrid. În urma referatului său, s-a hotărît ca, deocamdată, pregătirea viitorilor pastori protestanți spanioli să se facă în institutele teologice din Germania occidentală.

Chestiunea aceasta a ajuns pînă și în discuția comitetului executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor, care a avut loc nu de mult la Geneva (Elveția), sub președinția americanului Dr. Fry. Comitetul a constatat cu părere de rău că toate silințele depuse în scopul redeschiderii Seminarului teologic protestant din Madrid s-au izbit de refuzul autorităților franchiste.

În cadrele aceleiași sesiuni, comitetul executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor a ascultat încă un raport interesant: secretarul general al Alianței Mondiale Luterane, D. Lundquist, a expus rezultatele vizitei sale la Budapesta și discuțiile avute acolo cu diferiți fruntași bisericești și politici. „În calea propovăduirii publice (a cuvîntului Evangheliei) în Ungaria nu stă nici o îngrădire” — constată el. Această afirmație principală este întărită cu exemple concrete: pastorii evanghelici-luterani din Ungaria sînt liberi să dea asistență religioasă bolnavilor în spitale, să catehizeze pe credincioșii de toate stările, ș. a. Slujitorii cultelor, profesorii și studenții în teologie pot participa la manifestări religioase-bisericești în străinătate, presa bisericească protestantă se dezvoltă în condiții normale. Episcopul Ordasz, șeful Bisericii luterane din R. P. Ungaria, a participat la conferința mondială luterană din Minneapolis (statul Minnesota — SUA) — care a avut loc în august a.c. — săvîrșind serviciul divin de deschidere.

...Și cu toate acestea, pe toate lungimile de undă, în presă și la ONU,

R. P. Ungaria este insultată în fel și chip, pentru că și-a apărât cuceririle revoluționare față de atacul criminal al reacțiunii interne și externe.

Congresiștii de la Geneva au avut prilejul să constate două stări de lucruri, să le compare întreolaltă și să tragă anumite concluzii cu privire la modul în care libertatea religioasă și de conștiință este călcată în picioare sau respectată de două regimuri politice diametral opuse ideologic și procedural. Aceasta, cu atât mai vîrtos cu cît președintele conferinței bisericești de la Geneva s-a potrivit a fi un biserican de peste Atlantic.

Tot acolo s-a luat act de „starea de strîmtoare a protestanților în Columbia” (Die bedrängte Lage der Protestanten in Kolumbien), pe care conferința afirmă cu candoare că nădăjduiește s-o poată „ușura” (erleichtern) angajînd tratative cu autoritățile guvernamentale ale țării respective.

CREȘTINI DE CULOARE — OCIRMUITORI BISERICESTI. Ezra D. Keller a fost ales președinte al bisericii evanghelice-luterane din Liberia (Africa). El este primul negru care ia conducerea unei comunități bisericești luterane africane. În calitatea sa de fruntaș al protestanților din Africa, Ezra D. Keller a făcut numeroase călătorii în străinătate, reprezentînd biserica sa la mai multe congrese confesionale.

Chandu Ray este întîiul indian care a ajuns episcop anglican în statul Pakistan. După ce a stat opt ani în serviciul Societății Biblice pentru Britania și străinătate (British and Foreign Bible Society), Chandu Ray a fost sfințit și instalat nu de mult episcop auxiliar de Lahore.

CREȘTINISMUL ÎN STATUL GHANA. În cursul anului acestuia, a apărut pe harta lumii un nou stat in-

dependent, Ghana, situat pe Coasta de Aur a Africei. Ieșirea lui din sistemul colonialist a fost salutăată cu simpatie de toate statele progresiste, precum și de numeroase biserici creștine din diferite țări.

Aproximativ jumătate din locuitorii tînărului stat independent Ghana sînt creștini. Ei aparțin următoarelor culte religioase: reformat, metodist, anglican, baptist și romano-catolic. Parte din aceștia activează în originala grupare religioasă „Armata Mîntuirii” (Salvation Army).

Aproape toți membrii guvernului statului Ghana și-au făcut studiile în școli creștine, întemeiate acolo de misionari europeni.

„DINASTIE” DE EPISCOPI ANGLICANI. Diecezei anglicane a Ierusalimului îi aparțin cam 5 mii de arabi, precum și englezii sălășluiți în oraș. Recent, a fost numit episcop anglican al acestei dieceze Angus Mac Innes. Noul episcop anglican al Ierusalimului este al treilea membru al aceleiași familii care ajunge la această înaltă demnitate ecleziastică. Tatăl său l-a precedat în aceeași funcțiune între anii 1914—1931, iar strămoșul său a fost de asemenea episcop anglican al Sfintei Cetăți a creștinătății.

PRIMUL DOCTOR ÎN TEOLOGIE DIN SUMATRA este Andar Lumbantobing, pastor al bisericii protestante din Batak. Înaltul titlu academic și l-a luat la Facultatea de Teologie evanghelică a Universității din Bonn (R. F. Germană), ale cărei cursuri le-a urmat datorită bursei primite din partea Asociației Misionare Rhenane.

ASTA PRIMĂVARA, Biserica evanghelică și Comunitatea baptistă din Camerun (Africa) și-au dobîndit de-

plina independență. Ambele comunități au fost întemeiate de misionari francezi și erau subordonate pînă acum centralei din Paris a lui „Société des Missions Evangéliques”.

EXISTA lucruri, stări și situații pe care le putem socoti — și trebuie să le socotim astfel — ca ceva de sine-nțelese. Logica sau proba documentară — uneori amîndouă, și acesta-i cazul cel mai fericit — impun acceptarea lor ca atare, fără reticențe și lă ră ezitare.

Pe cale logică — prin deducții, conjecturi, ipoteze — se poate ajunge la determinarea unor *realități* istorice, de domeniul trecutului, cărora le lipsește cu totul suportul documentar minimal, sau a căror acoperire documentară dispune de o atît de slabă forță probatorie încît mai mult îi încurcă pe cercetători, derulîndu-i și ispitindu-i să apuce pe căi lăturalnice în rîvna lor ireproșabilă de elucidare satisfăcătoare a respectivului fenomen istoric.

În zilele noastre, problema introducerii limbii romîne în Biserică — și, deci, în literatura religioasă — apare din nou la scenă deschisă, prilejuind discuții pe cît de animate, pe atît de fructuoase și de interesante. Opiniile cercetătorilor de specialitate, ca în toate dezbaterile de amploare și de însemnătate deosebită, firește, nu concordă întreolaltă, fiecare preopinent aliniînd în sprijinul punctului său de vedere argumente aparent imbatabile. Unii cercetători condiționează introducerea limbii romîne în Biserică de influențe externe: husite, calvine, luterane, eventual latine. Alții, caută izvorul acestui fenomen într-o realitate autohtonă: poporul român apare pe arena istoriei ca popor creștin, cu o Biserică proprie (impulsul și tipul de organizare a ei nu modifică pro-

blema în chestiune!), în care cultul religios *trebuie* să se fi desfășurat, măcar parțial, la nivelul de înțelegere al obștei credincioșilor, care nu excela în cunoștințe de „poliloghie”, adică în limba romînă.

Reprezentant convins și perseverent al acestei ipoteze este distinsul nostru coleg Preotul profesor *Milan Șesan*, colaborator permanent al revistei „Mitropolia Ardealului”.

Încă înainte cu aproape două decenii, prof. M. Șesan — întemeiat pe considerente de fină analiză psihologică, mai ales — ajungea la încheierea că: „...înițierea de a scrie romînește nu a putut să vină dinafară, fiind barată și de o aversiune aproape de neînvins față de inovațiuni, o aversiune care își avea originea într-un conservatism tradițional înăscut poporului român. Primele începuturi ale scrierii romînești s-au putut face numai dintr-un impuls intern sufletesc, dintr-o necesitate adînc simțită a vieții religioase, care cerea neapărat înveșmîntarea cuvîntului dumnezeiesc în limba poporului, deoarece predată și citită într-o limbă puțin cunoscută sau chiar necunoscută, Sf. Evanghelie pierdea din farmecul ei divin” (Originea și timpul primelor traduceri romînești ale Sfintei Scripturi; în revista „Candela” 1939 și în extras, p. 132).

Consecvent, prof. M. Șesan așează data primelor manuscrise romînești cu texte biblice în jurul întemeierii oficiale a principatelor romîne, localizîndu-le undeva în Moldova, la vetrele mănăstirești de-acolo.

Acest punct de vedere e reluat de prof. M. Șesan într-o conferință de dată recentă, precum și în studiul care va apare aici.

Socotim că e punctul de vedere căruia se cuvine să ne asociem fără șovăire, pentru că e de neconceput —

ori cîte dificultăți ne-ar face lipsa probelor documentare — ca un popor creștin să mărturisească vreme de mai mult de un mileniu dreapta credință fără să aibă așernute în scris, *pe limba lui*, temeiurile acestei credințe, fie ele și fragmentar, precum și ceva material liturgic corespunzător stării sale religioase.

Pe linia aceasta de gîndire — dacă nu l-ar consilia la atitudine de extremă precauție calitatea sa de specialist în istoria bisericească — prof. M. Șesan ar putea merge chiar mai departe, bineștiind că a fost voia Mintuitorului, dar și rîvna credincioșilor, ca fiecare popor să aibă cuvîntul inspirat în limba proprie. Itala și Vetus Syra stau mărturie că încă în veacul

post-apostolic (al II-lea al erei noastre) a început campania de traducere a textelor biblice în limbile altor popoare decît cele ce vorbeau ebraica (resp.: aramaica) și greaca.

Firește, noi ascultăm bucuros și alte opinii în chestiune, cu toată seninătatea — și le cumpănim cu posibilă obiectivitate. Departe de-a le „reprima“ în vreun fel oarecare — sau măcar de-a organiza în jurul lor cine știe ce „conspirație a tăcerii“ — oferim găzduire oricui se entuziasmează pentru ele (fapt dovedit prin publicarea însemnării din nr. 5—8 a.c., p. 588). A le auzi, „se află la noi“, dar a le împărtăși, nicidecum!

GR. M.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului“.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrite (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 5 exemplare), scrise citet, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
REÎNTREGIREA
SIBIU

Biblioteca Episcopaliană Sibiu